

”Aldrig har han helt været vor egen” – valget af den danske prins Carl til Norges konge i november 1905

1. Indledning

Norge havde siden 1814 været et selvstændigt kongerige, en nationalstat med egen konstitutionel kongemagt i den svensk-norske personalunion (1814-1905), defineret i den norske Eidsvoll-forfatning fra 17. maj 1814. Den svensk-norske personalunion brød sammen med kongeriget Norges ensidige udmeldelse ved en parlaments- og regeringsbeslutning af den 7. juni 1905, den såkaldte 7. juni-erklæring, der fra den norske regerings side fastslog unionens opløsning. Beslutningen blev bekræftet ved en norsk folkeafstemning i august 1905 og den svenske rigsdags anerkendelse af opsigelsen og kong Oscar 2.s (1872-1907) tronfrasingelse som norsk konge i oktober 1905, hvorved Norge blev en uafhængig nationalstat. Med sikringen af den nationalpolitiske uafhængighed efter personalunionens opløsning aktualiseredes spørgsmålet om valget af fremtidig statsform, og i tilfælde af et monarki at vælge en kandidat til den ledige norske trone, som ville kunne få opbakning af alle europæiske stormagter.¹

To stormagtsmonarker, den russiske zar Nikolaj 2. (1894-1917) og den tyske kejser Wilhelm 2. (1888-1918), foreslog den danske prins Valdemar, kong Christian 9.s (1863-1906) yngste søn, som ny norsk regent. Men han afslog i 1905 tilbuddet. Den evangelisk-lutherske prins Valdemar havde i 1885 ægtet den franske prinsesse Marie af Orléans (1865-1909). Katolske kvindelige fyrstelige beholdt ifølge gængs praksis deres tro, hvis de giftede sig ind i ikke-katolske (protestantiske og ortodokse) fyrstehuse. Den katolske prinsesse Marie konverterede ikke til sin gemals tro. Valdemars gemalindes katolske tro voldte tillige besværligheder i det protestantiske Norge.²

¹ Umiddelbart efter den norske opsigelse af unionen med Sverige i juni 1905, foranlediget af nationalismen, fremsatte den norske regering Bernadotte-tilbuddet, der under betingelse af en fraskrivning af arveretten til den svenske trone tilbød en valgt Bernadotte-monark i et uafhængigt Norge. I dette forslag om en sekundogenitur inden for Bernadotte-dynastiet, som er blevet perspektiveret som et udslag af en taktisk monarkisme og en (taktisk) dynastisk skandinavisme i traditionen fra 1800-tallet, rettedes opmærksomheden på kong Oscar 2.s tredje søn, prins Carl (1861-1951), bror til kronprins Gustaf (5.) (1907-50), som ny norsk konge. Bernadotte-tilbuddet blev dog endeligt officielt skrinlagt i oktober 1905 med kong Oscar 2.s tronfrasingelse som norsk konge. I stedet blev den danske prins Carl (1872-1957), der var halvnevø og siden 1897 svoger til den anden prins Carl, valgt til norsk konge i november 1905.

² Den tyske kejser Wilhelm 2. havde endvidere sin svoger hertug Friedrich Ferdinand af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg (1855-1934, hertug fra 1885 og hertug af Slesvig-Holsten fra 1931 som overhoved for Huset Oldenburg) i

Den 12.-13. november fandt en rådgivende folkeafstemning sted i Norge, det andet af slagsen på under ét år. Formelt omhandlede afstemningen en fuldmagt fra vælgerne og dermed parlamentet (Stortinget) til regeringen om at indlede forhandlinger med den danske prins Carl med henblik på ham som ny norsk konge. Reelt blev folkeafstemningen dog i den norske offentlighed set som et nationalt valg mellem to statsformer, mellem monarki eller republik. 259.563 stemte ja til forslaget om at indlede et kongevalg, mens 69.284 stemte nej til regeringens forslag og dermed egentlig for en republik. På baggrund af dette resultat valgte Stortinget enstemmigt prins Carl af Danmark til Norges konge den 18. november. Prinsen underrettede samme dag forsamlingen om, at han modtog valget og antog navnet kong Haakon 7. (1905-57). Hans toårige søn, prins Alexander, født i 1903, den senere kong Olav 5. (1957-91), skulle bære navnet Olav. Med grundlæggelsen af det moderne norske kongehus ved en folkeafstemning og en afstemning ved enstemmighed i Stortinget i november 1905 var det nationalt selvstændige norske kongehus på ny en historisk realitet.

Prins Carl fik støtte til sit kandidatur af stormagterne, ikke mindst Storbritannien, hvis konge, Edward 7. (1901-10), var onkel og svigerfar til prins Carl, og via sin mor var han beslægtet med Bernadotterne, det afsatte dynasti, der ved en sekundogenitur var blevet tilbudt den norske trone. Kong Edward 7. propaganderede stærkt i en række breve, for at svigersønnen prins Carl, der i 1896 havde ægtet sin britiske kusine prinsesse Maud af Storbritannien og Irland (1869-1938), kongens yngste datter, skulle blive Norges nye monark.³ Grundlæggelsen af det nationalt selvstændige norske kongehus ved en folkeafstemning i november 1905 var således hovedsageligt et resultat af sikkerhedspolitiske hensyn, der vejede tungt i forhold til en nær relation til Storbritannien.⁴ Det var

tankerne som ny norsk konge. Friedrich Ferdinand var nevø til den danske kong Christian 9., den danske prins Carls farfar. Selvom hertug Friedrich Ferdinand fra den tyske glücksborgske sidelinje ikke blev norsk konge, endte et andet medlem af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg-dynastiet, fra det danske kongehus, i den sidste ende med at bestige den norske trone i 1905. Prins Carl var brorsøn til prins Valdemar og kronprins Frederiks (8.) (1906-12) næstældste søn.

³ Lee: *King Edward VII*, 318-21. Denne virksomhed var et resultat af såvel dynastiske som stormagtspolitiske interesser, eftersom Storbritannien ville have et fri, monarkisk Norge, der ikke blev infiltreret af den tyske kejsers magtambitioner.

⁴ Den svensk-norske personalunion opløstes i 1905 som følge af nationalismen, der i en norsk kontekst foranledigede unionsopløsningen. Omvendt var grundlæggelsen af det nationalt selvstændige norske kongehus ved en folkeafstemning i november 1905 primært et resultat af sikkerhedspolitiske overvejelser, ikke mindst i forholdet til stormagten Storbritannien. Dette forhold kan tydeligt aflæses i de statsbesøg, som kong Haakon 7. aflagde umiddelbart efter sin tronbestigelse. Efter statsbesøget i Danmark i oktober 1906 hos sine forældre, kong Frederik 8. og dronning Lovisa (Louise) (1851-1926, født prinsesse af Sverige-Norge), der aflagde genvisit i 1907 i Norge, foretog den nye konge et statsbesøg til Storbritannien i november 1906 hos sin svigerfar og onkel, kong Edward 7., og hans danskfødte dronning, Alexandra (1844-1925), Haakon 7.s faster, der i 1908 aflagde genvisit hos svigersønnen. I december 1906 aflagde kong Haakon 7. statsbesøg i kejserriget Tyskland hos kejser Wilhelm 2., der var fætter til Haakon 7.s gemalinde, dronning Maud, og kejserinde Augusta Viktoria (1858-1921). Endelig besøgte republikken Frankrig under præsident Armand Fallières (1841-1931, præsident fra 1906-13), i maj 1907. Det var afgørende at få bekræftet og fastholdt støtten til det nye, uafhængige norske monarki fra Europas stormagter, hvorfor Haakon 7. aflagde statsbesøg i Storbritannien, Tyskland og Frankrig inden for de første to år af sin tid som konge. I september 1918 fandt der endelig en officiel udsoning med Sverige sted, da kong Haakon 7. aflagde statsbesøg i Sverige hos sin halvonkel kong Gustaf 5. (1907-50)

endvidere af afgørende betydning, at prins Carl med sin toårige søn havde sikret den mandlige arvefølge i Norge. Det blev endvidere pointeret fra Stortingets side, at prins Carl som skandinav ville kunne forstå norsk sprog og kultur.

I det afsendte svar til det norske storting den 18. november, hvori den 33-årige søofficer prins Carl accepterede den norske kongetrone, understregede den danske prins, at den afholdte folkeafstemning var blevet til på hans anfordring. *Som det vil være Dem, mine herrer, bekendt, var det paa mitt Forlangende, at den netop afsluttede Folkeafstemning fandt sted. Jeg vilde have sikkerhed for, at det var et Folk og ikke et Parti, som ønsket mig til Konge, da min Opgave fremfor alt bør være at samle, ikke splitte.* I overensstemmelse med dette udgangspunkt antog den nyvalgte konge "Alt for Norge" som sit valgsprog. Den 20. november ankom en norsk deputation til København for i Christian 7.s Palæ på Amalienborg officielt at anmode den 87-årige kong Christian 9. om sønnesønnens valg til norsk regent.⁵ Den gamle monark holdt en bevæget tale til den norske deputation, hvor han understregede sit barnebarn prins Carls dynastiske legitimitet i adkomsten til den norske trone. *Den unge Konge kommer ikke til Norge som en Fremmed, thi han er i Slægt med de tidligere norske Konger, og Kongeriget Norge vil heller ikke være ham fremmed, thi rundt om i Landet vil fælles Minder af Rigets Historie og af hans Slægts Historie træde ham imøde. Det er vort Haab, at de Baand, som allerede nu forener den unge Konge og hans Dronning med det gamle Land og Folk, maa styrkes ved godt Samarbejde mellem Kongen og Folket for Landets Lykke og Fremtid, og det er vor Tro, at derved fremmes ikke alene det norske Folks vel, men ogsaa dets Stammefrænders. Vi beder til den Almægtige Gud, at dette Skridt maa blive til Lykke og Velsignelse for hele Norden, at enighed, fred og fordragelighed maa vokse mellem de nordiske Folk. Vi har den sikre Forvisning, at vort hele Hus og det danske Folk deler dette Ønske med os. Dermed anbefaler vi Eder Gud og beder Eder om at modtage vor hjertelige hilsen til det norske Folk, som I her repræsenterer.*

Kongen rettede dernæst en personlig hilsen til sine to børnebørn: *Men til Eder, mine kjære Børnebørn, vender jeg mig med ønsket om, at Gud vil forunde Eder kraft og styrke til at tjene Eders Land og Folk med Troskab og Retsind. Da vil I vinde Eders Folks kjærlighed og selv føle Eder som*

og hans gemalinde, dronning Victoria (1862-1930). Forsoningen var forberedt med de to trekongemøder under 1. verdenskrig (1914-18). Trekongemødet i Malmø i 1914 var Haakon 7.s første besøg i Sverige som norsk konge. Trekongemødet i den norske hovedstad Kristiania (fra 1925 Oslo) i 1917, som var Gustaf 5.s første besøg i Norge efter 1905, cementerede forsoningen mellem det norske og svenske kongehus.

⁵ Johansen: *Alt for Norge! – udstillingskatalog*. Særudstilling i Christian VII's Palæ, Amalienborg Slot 8.11.2005-18.12.2005, De Danske Kongers Kronologiske Samling på Rosenborg Slot 2005. Fra den 17. november 1905, hvor Luxembourgs storhertug Adolf 1. (1890-1905) døde som 88-årig, var Christian 9. med sine 87 år Europas ældste monark indtil sin død den 29. januar 1906.

*norske forrest i arbeidet for Eders Lands Lykke og Fremtid. Du, min kjære Sønnesøn, har her tjent dit Fædreland og din Konge med Troskab, og derfor er jeg vis paa, at du vil gaa ind til dit nye, ansvarsfulde Hverv med god Vilje til at fylde din Plads. Din Far og Mor, dine hele Slægt, det danske Folk og jeg, din gamle Konge og Bedstefar, alle føler vi varmt for dig i denne høitidelige Stund. Gaa med Gud, mine kjære Børnebørn, ud fra det Land og det Folk som nu har kaldt Eder, og ta Eders gamle Konges Velsignelse for Eder, Eders Slægt og Eders Gjerning med Eder nu og bestandig.*⁶

Christian 9. lagde ud fra sit ståsted i det dynastiske legitimitetsprincip større vægt på den nye konges genealogiske afstamning end på folkesuverænitetstanken, der lå til grund for folkeafstemningen, som kongens egen sønnesøn havde krævet afholdt. Prins Carl var modsat sin farfar opvokset i en dansk nationalstat efter 1864, hvor det politiske folkebegreb og det etniske/nationale folkebegreb flettede sammen med hinanden i den nationale selvbestemmelsesret og nationalitetsprincippet. Christian 9. var som 13-årig faderløs prins af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg fra 1831 blevet opdraget ved kong Frederik 6. (1808-39), som var prinsens onkel og halvonkel. Enevoldskongen så uden tvivl i ham den søn, han aldrig selv havde fået, og Christian 9. omgærdede livet igennem Frederik 6. med stor veneration. I 1814 havde Frederik 6. med Kielerfreden i januar 1814 måttet afgive Norge til kongen af Sverige. Begivenhederne i 1905 betød derfor noget helt særligt for Christian 9., der i sit livs efterår kunne sende et medlem af sit eget dynasti og det danske kongehus i form af sin næstældste danske sønnesøn til Norge og den norske trone, som hans elskede onkel var tvunget til at afstå i 1814.⁷

Den 25. november ankom den nye kongefamilie til Norges hovedstad Kristiania. Med kong Haakon 7. og dronning Maud havde Norge fået sit eget kongepar for første gang i 525 år. Den 27. aflagde den nye monark ed til landets forfatning under en højtidelighed i Stortinget. Den 22. juni 1906 fulgte kroningen af det nye kongepar i Nidaros-domkirken i Trondheim. Kroningen i den gamle konge- og kroningsstad i Trøndelagen blev den sidste i Norges historie og i Norden generelt. I Norge havde kroningen i 1906 til formål at legitimere det nye dynasti på den norske trone, efter at landet fra middelalderen og flere århundreder frem ikke havde haft sin egen monark og sit eget nationale kongehus: fra 1319-43 og igen fra 1380, uafhængigt monarki i 1814, og igen fra 1814-

⁶ Prins Carls svar (18. november) og Christian 9.s tale (20. november), Heiberg (udg.): *Unionens*, 1014-17.

⁷ Kong Christian 9. betroede den norske udsending, baron Fritz Wedel Jarlsberg (1855-1942), at kongevalget berørte ham dybt, eftersom at han havde kendt Frederik 6. og den sorg, han havde følt ved afståelsen af Norge i 1814. Norge vendte nu i kongens optik tilbage til sin gamle kongeslægt, da kong Haakon 7. var i familie med de tidligere oldenborgske konger i landet, Jarlsberg: 1905, 271-72, 276; det glücksborgske dynasti blev ved det norske kongevalg i 1905 yderligere internationalt legitimeret, da Danmark og Grækenland siden 1863 begge var blevet regeret af Huset Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg, Bramsen: *Huset Glücksborg*, bd. 1, 10, 149.

1905.⁸ Af breve til prinsesse Mary af Wales (1867-1953, fra 1910-36 Storbritanniens dronning) fra mosteren, enkestorhertuginde Augusta af Mecklenburg-Strelitz, fremgår der en stærk foragt for niecens deltagelse i den norske kroning, hvor dronning Maud var svigerinde til prinsessen af Wales. Norges løsrivelse af unionen med Sverige i 1905 var en åbenbar revolutionær foreteelse, set i storhertuginde optik, og nu skulle dette eklatante anslag mod det dynastiske princip garderes med en revolutionær kroning. En folkevalgt monark repræsenterede i hendes verdenssyn et fundamentalt brud med monarkiets idé som statsform. I logisk overensstemmelse med sin adkomst som norsk monark blev Haakon 7. den sidste norske konge, der i sin officielle titulatur benyttede ”af Guds nåde”.⁹

Haakon 7. var som direkte folkevalgt monark ikke uden historisk fortilfælde i Europas arvemonarkier. I sin egen samtid var kong Haakon 7. Nordens eneste folkevalgte monark, hvis man ser bort fra kongens egen storebror, den danske kong Christian 10. (1912-47), der på baggrund af Den Dansk-Islandske Forbundslov i 1918, vedtaget i de to staters parlamenter og bekræftet ved en folkeafstemning i Island samme år, blev den første og eneste konge i personalunionen mellem Danmark og Island.¹⁰ I Europa havde den norske kong Haakon 7. i sin adkomst til tronen sin nærmeste parallel i Rumæniens kong Carol 1. (1881-1914).

I 1866 ledte rumænske politikere efter en ny fyrste, efter at de havde afsat fyrst Alexandru Ion Cuza (1820-73), Rumæniens første fyrste fra 1862. Frankrigs kejser Napoleon 3. (1852-70) fra Bonaparte-dynastiet var grebet af panlatinismen, som havde til formål at samle alle de romanske folk, og han så sig selv som en ideologisk frontfigur for og leder af de romanske nationer. Frankrig støttede derfor dannelsen af Rumænien i 1850’erne og 1860’erne og Italien (1859-61). Den

⁸ I perioden 1164-1906 blev der afholdt i alt 16 kroninger i Norge, hvoraf de syv kroninger (1449, 1450, 1483, 1818, 1860, 1873, 1906) blev afholdt i Nidaros-domkirken i Trondheim. I 1908 blev kroningsbestemmelsen fjernet fra Eidsvoll-forfatningen med kun to stemmer imod i Stortingets afstemning. Kroningen afløstes derefter af en ny tradition, signingen af den nye monark, med kongerne Olav 5. i 1958 og Harald 5. (1991-) i 1991; begge i Trondheim Domkirke. Signingen bygger på en ældre tradition fra 800- og 900-tallet, ”konungstekja”, hvor kongerne blev hyldet på Øyrating i Trondheim. Denne tradition var gradvist fra 1164 blevet afløst af kroningsceremonien.

⁹ Pope-Hennessy: *Queen Mary*, 407-09; Augusta (1822-1916) var født prinsesse af Storbritannien og Irland (Cambridge-linjen) og blev gift i 1843 med arvestorhertug Friedrich Wilhelm (1819-1904), storhertug af Mecklenburg-Strelitz fra 1860, *ibid.*: 97-101; Bomann-Larsen: *Folket*, bd. 2, 514-15; *ibid.*: *Vintertronen*, bd. 3, 80-104; Greve: *Haakon*.

Der er flere eksempler på, at folkesuverænitættanken inden for det politiske folkebegreb bevirkede, at monarkernes titulaturer i en række tilfælde refererede til folket (nationaliteten) frem for territoriet (staten), fx: Belgien (1831-), Frankrig (1791-92, 1804-1814/15, 1830-48 og 1852-70), Grækenland (1863-1973, ”Hellenernes Konge”) og Italien (1861-1946, ”af Guds nåde og folkets vilje Konge af Italien”), Kroll: ’Zwischen’, 353-74.

¹⁰ Malta var britisk kronkoloni fra 1813-1964. Efter lange forhandlinger mellem Storbritannien og Malta ophøjedes Malta i 1964 til en selvstændig nationalstat i Commonwealth i personalunion med Storbritannien med en lov i det britiske parlament, hvilket bekræftedes ved en maltesisk folkeafstemning samme år. Dronning Elizabeth 2. (1952-) kunne i sin officielle titulatur derefter kalde sig ”dronning af Malta”. Den britiske monark blev således ligesom den danske kong Christian 10. valgt til monark ved en folkeafstemning i forbindelse med oprettelsen af en personalunion. I 1974 opløstes personalunionen ved en forfatningsændring, og østaten blev en uafhængig republikansk statsdannelse.

rumænske nationalstat opstod i 1862 som en politisk union på baggrund af personalunionen mellem fyrstendømmerne Valakiet og Moldavien fra 1859 (Rumænien opnåede officielt uafhængighed af osmannisk overhøjhed i 1878). Prins Karl af Hohenzollern-Sigmaringen (1839-1914) valgtes i 1866 til fyrste af Rumænien med regenttitlen Carol 1. på baggrund af en afstemning ved enstemmighed i det rumænske parlament og en folkeafstemning. Folkeafstemningen fandt sted den 20. april 1866 på prinsens 27-års fødselsdag. 685.969 rumænere stemte ja til prinsen som ny rumænsk fyrste mod blot 224 nejstemmer, hvilket svarer til, at 99,97 % af de afgivne stemmer var for valget af den tyske prins. Valgdeltagelsen var på godt 84 %. I 1881 blev fyrst Carol 1. Rumæniens første konge.

Napoleon 3. stod bag valget af Hohenzollern-Sigmaringen-dynastiet som det regerende fyrstehus i det latinske og franskorienterede Rumænien. Prins Karls farmor og mormor stammede fra de franske adelsslægter Murat og Beauharnais. Napoleon 3.s mor, dronning Hortense af Holland (1783-1837, dronning fra 1806-10), var født i Beauharnais-dynastiet og halvkusine til prins Karls mormor. Frankrig hjalp også kongeriget Sardinien-Piemonte i forbindelse med Italiens samling, og Bonaparte-dynastiet indgik dynastiske forbindelser med Savoyen-dynastiet fra Sardinien-Piemonte, der fra 1861 udgjorde Italiens kongehus. Frankrig under Napoleon 3. støttede nationalitetsprincippet i et ideologisk opgør med wienersystemets dynastiske legitimitetsprincip, hvor det gav realpolitisk mening for Frankrig, fx i samlingen af det kulturelt franskorienterede, romanske Rumænien og i forbindelse med det romerske Italiens samling. Folkeafstemningen i Rumænien (1866) og folkeafstemningerne i Italien umiddelbart forud for Italiens samling i 1861 kan perspektiveres som en naturlig forlængelse af kejser Napoleon 3.s populistiske ideologi, kaldet "cæsarismen".

En anden parallel er det græske kongevalg i 1863. Haakon 7.s farbror kong Georg 1. af Grækenland (1863-1913) blev i foråret 1863 den første glücksborger på en europæisk trone, da hans far, prins Christian (9.), først besteg den danske trone i november samme år. Nevøen Haakon 7. blev ligeledes konge før sin far, kronprins Frederik (8.) (1906-12). I 1862 blev den tyskfødte kong Otto 1. af Grækenland (1832-62) fra Wittelsbach-dynastiet afsat af græske oprørere, og de europæiske stormagter skulle nu finde en kandidat til den ledige græske trone. Grækerne foreslog den britiske dronning Victorias (1837-1901) næstældste søn, prins Alfred (1844-1900), og ved en selvbestaltet folkeafstemning i december 1862 valgte den græske befolkning med overvældende majoritet den britiske prins til græsk konge. Prins Alfred fik over 95 % af de ca. 240.000 stemmer. I folkeafstemningen blev der stemt på kandidater fra en lang række af Europas konge- og fyrstehuse, heriblandt den danske prins Vilhelm (1845-1913), der blot fik seks stemmer. Alligevel blev den 17-årige danske prins Vilhelm i den sidste ende, bl.a. grundet britisk velvilje, enstemmigt valgt til

græsk konge under navnet Georg 1. den 30. marts 1863 af den græske nationalforsamling.¹¹ Det afgørende for valget af den danske prins til græsk konge var det forhold, at alle stormagternes kandidater blev afvist med den begrundelse, at man af hensyn til magtbalancen, ligevægtsprincippet i Wienerkongressens ånd, skulle vælge en kandidat fra en ikke-stormagt. Derfor var medlemmer af fx Frankrig, Storbritannien og Ruslands fyrstehuse på forhånd udelukkede. Ved London-traktaten i 1832 var det endvidere blevet fastlagt, at ingen fra stormagternes kreds skulle vælges til græsk konge.

Den italienske samlingsproces, kaldet *Risorgimento*, blev foreløbig afsluttet med dannelsen af den italienske nationalstat i 1861. I 1861 oprettedes kongeriget Italien som en omdannelse af kongeriget Sardinien-Piemonte med Victor Emmanuel 2., konge af Sardinien-Piemonte fra 1849, som den første monark (indtil sin død i 1878). Kong Victor Emmanuel 2. besteg formelt den italienske kongetrone på baggrund af en række folkeafstemninger i Sardinien-Piemontes erobrede områder fra 1859-60, der bl.a. omfattede staterne Parma, Toscana og Begge Sicilier.¹²

En folkeafstemning i 1804 etablerede Det Første Franske Kejserdømme (1804-1814/15), hvorefter førstekonsulen Napoleon Bonaparte (1769-1821, førstekonsul fra 1799-1804) udråbte sig selv til kejser Napoleon 1. (1804-1814/15). Han blev dermed Europas første folkevalgte monark. En folkeafstemning i 1815 bekræftede Napoleon 1.s generobring af den franske kejsertrone. En nevø til kejser Napoleon 1., Napoleon Bonaparte (1808-73), valgtes til Frankrigs første præsident i Den Anden Franske Republik (1848-52). Med støtte fra militæret og den katolske kirke gennemførte han et statskup den 2. december 1851 og blev præsident på livstid. Året efter tog han kejsertitlen som kejser Napoleon 3. (1852-70) i Det Andet Franske Kejserdømme og opnåede således at blive både

¹¹ I folkeafstemningen i 1862 fik den designerede kong Otto blot én stemme. Frankrigs kandidat, hertug Henri af Aumale (1822-97), Borgerkongen Louis Philippe 1.s (1830-48) næst yngste søn, fik tre stemmer, mens Ruslands kandidat, hertug Nikolaj af Leuchtenberg (1843-91, hertug fra 1852), kom ind på en andenplads med 2.400 stemmer. Den russiske kejser Alexander 2. (1855-81) fik 1.917 stemmer, mens den russiske storfyrst Konstantin (1827-92), yngre bror til Alexander 2. og fra 1867 svigerfar til den danske prins Vilhelm (Georg 1.), opnåede 478 stemmer. Prins Napoleon-Jerôme-Bonaparte (1822-91), fætter til kejser Napoleon 3. og fra 1879-91 et omstridt overhoved for Bonaparte-dynastiet, fik 345 stemmer i den græske folkeafstemning, mens den italienske prins Amadeo (1845-90), den første hertug af Aosta (1845-90), grundlægger af Aosta-linjen i det italienske kongehus Savoyen og søn af Italiens første konge, Victor Emmanuel 2. (1861-78), fik 13 stemmer. Senere valgtes han til spansk konge som Amadeo 1. (1870-73). Han abdicerede i 1873. Frankrigs kejser Napoleon 3. fik to stemmer. Der var 93 stemmer for en republik og seks for en græsk kandidat. I perioden 1920-74 blev der i alt afholdt seks folkeafstemninger om det græske monarki. I november 1920 blev der stemt ja til at genindsætte kong Konstantin 1. (1913-17, 1920-22) på den græske trone. I april 1924 blev der stemt nej til at kong Georg 2. (1922-24, 1935-47) kunne fortsætte på den græske kongetrone, hvorved Grækenland omdannedes til en republik. I november 1935 genindførtes det græske monarki ved en folkeafstemning. Efter 2. verdenskrig (1939-45) bekræftede en folkeafstemning i september 1946, at monarkiet fortsat skulle bestå som statsform. En folkeafstemning i december 1974 bekræftede afskaffelsen af monarkiet og indførelsen af republikken, som officielt havde fundet sted året forinden i Grækenland efter en folkeafstemning om den græske statsform i juli 1973.

¹² Monarkiet afskaffedes i Italien ved en folkeafstemning i 1946. Samme år blev det bulgarske monarki ligeledes afskaffet ved en folkeafstemning.

Frankrigs første folkevalgte præsident og sidste monark. Begge dele blev bekræftet ved folkeafstemninger i overensstemmelse med hans populistiske tankegang, ”cæsarismen”, der understøttede en stærk leder med folkelig opbakning.¹³

Med Den Dansk-Islandske Forbundslov i 1918, vedtaget i Rigsdagen og Altinget og bekræftet ved en folkeafstemning i Island samme år i oktober måned, blev Island et selvstændigt kongerige fra 1. december 1918, en suveræn nationalstat i personalunion med Danmark. Den siddende monark, kong Christian 10. (1912-47), blev således i princippet valgt til konge af et selvstændigt Island. Islands ensidige opsigelse af personalunionen og vedtagelsen af en ny, republikansk forfatning blev bekræftet med overvældende majoritet ved en folkeafstemning i 1944. Republikken Island proklameredes den 17. juni 1944. Island var blevet en uafhængig nationalstat.

I tillæg til folkeafstemninger i forhold til valg af monarker eller monarkiet som statsform, er der endvidere eksempler på mere specifikke folkeafstemninger i relation til monarkiet i Luxembourg, Belgien, Irland, Spanien, Danmark og Liechtenstein i det 20. og 21. århundrede. I Luxembourg var monarkiet i defensiven, efter at den tyske besættelse af storhertugdømmet (1914-18) under 1. verdenskrig havde skabt tvivl om fyrstehusets nationale position. På grund af sin tyskvenlige holdning under krigen blev storhertuginde Marie-Adélaïde (1912-19) efter parlamentarisk og folkeligt pres tvunget til at abdicere til fordel for sin søster Charlotte (1896-1985, storhertuginde 1919-64, hvor også hun abdicerede) i januar 1919. Tidligere på måneden havde en gruppe af socialistiske og liberale medlemmer af landets parlament udråbt republikken efter en tabt afstemning om monarkiets afskaffelse. Ved en dobbelt folkeafstemning i september 1919 stemte 77,8 % for at beholde monarkiet med storhertuginde Charlotte som monark. Øvrige muligheder var

¹³ Et særligt, nutidigt eksempel på en folkevalgt monark er den delvise personalunion mellem republikken Frankrig og fyrstendømmet Andorra i Pyrenæerne. Fyrstendømmet er i dag et af Europas to valgmonarkier, etableret i 1278, og er et såkaldt diarki, ledet af to monarkiske statsoverhoveder, to fyrster, i fællesskab: den franske præsident og den katolske biskop af Urgell i Catalonien i Spanien. Aftalen i 1278 var mellem greven af Foix i Sydfrankrig og biskoppen af Urgell. Den delvise personalunion med Frankrig opstod i 1607 under den franske kong Henrik 4. (1589-1610), der som Henrik 3. var konge af Navarra (1572-1610), som fra 1479 med Foix-Grailly-dynastiets bestigelse af tronen i Navarra (1479-1517) besad grevskabet Foix på baggrund af giftermål og arv i hhv. 1436 og 1472. I 1607 indlemmede han sine personlige len i den franske krone, bl.a. grevskabet Foix, men ikke vicegrevskabet Béarn og kongeriget Navarra, der havde status som suveræne stater uden for kongeriget Frankrig. Det franske statsoverhoved har siden været den ene af Andorras to monarker. Den franske præsident er dermed verdens eneste folkevalgte monark. Frankrig har ubrudt været en republik fra 1870, Den Tredje Republik (1870-1940), Vichy-republikken (1940-44), Den Fjerde Republik (1946-58) og Den Femte Republik (1958-). Som et kuriosum indebar aftalen i 1278 også, at indbyggerne i bjergstaten Andorra hvert år skulle betale fire skinker, 40 stykker brød og noget vin i tribut. Den tradition stoppede først i nyere tid, i 1993, da Andorra fik sin nuværende forfatning. Andorra er det europæiske land, hvis statsgrænse har været uændret i længst tid (siden 1278). Anden- og tredjepladsen indtages af fyrstendømmet Liechtenstein (1434; først formelt en samlet stat fra 1719) og republikken San Marino (1463).

republik (19,7 %), beholde dynastiet, men med en anden monark (1,5 %), og bevare monarkiet, men med et andet dynasti (1 %).¹⁴

Under 2. verdenskrig overgav Belgiens kong Leopold 3. (1901-51) sig relativt hurtigt til den tyske besættelsesmagt i 1940. Belgien var derefter besat frem til 1945. Ved befrielsen i 1944 overtog kongens bror, prins Carl (1903-83), greve af Flandern fra 1910, hvervet som rigsforstander i Belgien, da Leopold 3. af den folkelige opinion blev dømt uegnet til at regere pga. sin unationale optræden under den tyske besættelse. En folkeafstemning i 1950 viste et flertal for Leopold 3.s tilbagevenden til den belgiske trone, flamlændere i nord var mestendels positive over for Leopold 3., vallonere i syd overvejende negative. Kongens upopularitet kunne også tilskrives hans nye, ikke-fyrstelige ægteskab i 1941. På baggrund af folkeafstemningen vendte kongen tilbage i 1950 efter fem års eksil i Schweiz til et splittet kongerige. I kølvandet på Leopold 3.s hjemkomst udbrød der en generalstrejke, og kongen blev tvunget til at abdicere med virkning fra den 16. juli 1951.

Island og Irland er to parallelle eksempler på personalunioners opløsning. Efter den mislykkede irske, katolske opstand i 1916 ("Påskeopstanden") mod det britiske styre, hvor man proklamerede oprettelsen af en uafhængig irsk republik, og Den Irske Uafhængighedskrig (1919-21) mellem tilhængere og modstandere af det britiske statsfællesskab, foretoges Irlands deling i 1921 med oprettelsen af Den Irske Fristat i 1922, og det overvejende protestantiske Nordirland forblev under britisk styre. Delingen udløste Den Irske Borgerkrig (1922-23). Personalunionen mellem Storbritannien og Den Irske Fristat blev etableret på grundlag af Den Anglo-Irske Traktat i 1921, der blev vedtaget i begge staters parlamenter 1921-22. Den britiske kong Georg 5. (1910-36) blev således på baggrund af denne parlamentsbeslutning valgt til konge af Den Irske Fristat. Den Anglo-Irske Traktat af 1921 udstak rammerne for udformningen af den irske forfatning i 1922. Storbritannien var repræsenteret i Den Irske Fristat i perioden 1922-36 ved en britisk generalguvernør. Irland var fra 1922 i personalunion med Storbritannien som et såkaldt dominionområde inden for det britiske imperium. I 1926 blev dominions erklæret for selvstændige, ligestillede samfund forenede i fælles troskab mod kronen frit forbundne som medlemmer af det britiske Commonwealth. Fra 1931 blev de såkaldte dominions inden for det britiske imperium officielt selvstændige stater med Westminster-statutten. Irland blev dermed en selvstændig nationalstat.

¹⁴ Den anden folkeafstemning omhandlede spørgsmålet om en økonomisk union med enten Frankrig (73 % tilslutning) eller Belgien (27,0 %), efter at Luxembourg samme år havde meldt sig ud af Det Tyske Toldforbund (1834-1919), der blev oprettet i 1834, og som var en afgørende faktor i den lilletyske samling under Preussens ledelse i 1871. Luxembourg havde været medlem siden 1842.

En formel opsplitning af den britiske helstat fandt sted i 1937 med vedtagelsen af en ny, republikansk forfatning for Irland, der bekræftedes ved en folkeafstemning. Den republikanske forfatning fra 1937 fastslog, at Irland var blevet en suveræn stat, og konstitutionen indførte reelt en irsk republik. Irland forblev dog medlem af det britiske statssamfund Commonwealth i personalunion med Storbritannien. Den irske befolkning valgte således indirekte den britiske kong Georg 6. (1936-52) til konge, selvom forfatningen havde til hensigt at etablere en irsk republik. Personalunionen opløstes først med den officielle dannelse af den irske republik i 1949 på baggrund af en uafhængighedslov i det irske parlament fra 1948, hvorved Irland blev en uafhængig nationalstat. Island og Irland er dermed to tidsmæssigt sammenfaldende eksempler på personalunioners opløsning ved, at den ene stat løsriver sig fra unionen ved at afskaffe monarkiet som statsform til fordel for republikken som statsform, i begge tilfælde på baggrund af en folkeafstemning.

Spanien var i perioden 1931-75 en republik, fra 1939 et diktatur under general Francisco Franco (1892-1975) som den ubestridte statschef efter sejren i Den Spanske Borgerkrig (1936-39). I 1947 bekræftede en folkeafstemning med overvældende majoritet en ny lov, der gjorde Franco til regent på livstid med ret til at udpege en efterfølger som konge (fra 1969 med en kronprins (prins af Spanien)), som så skulle godkendes med to tredjedele flertal i det spanske parlament, Cortes. Loven genindførte dermed reelt monarkiet i Spanien. Monarkiet genindførtes efter Francos død med indsættelsen af kong Juan Carlos 1. (1975-2014), sønnesøn til Spaniens forrige konge, Alfons 13. (1886-1931). I Spaniens demokratiseringsproces godkendtes den nuværende forfatning af 1978 af det spanske parlament, som fra 1977 atter var folkevalgt. Forfatningen, der genindførte det konstitutionelle monarki, blev bekræftet ved en folkeafstemning i Spanien i december 1978, efter at en folkeafstemning i december 1976 havde godkendt den politiske transformationsproces. Man kan således argumentere for, at kong Juan Carlos 1. som monark blev valgt af den spanske befolkning.

I forbindelse med en grundlovsreform ændredes Tronfølgeloven fra 1853 ved en folkeafstemning i 1953, hvorved der indførtes betinget kvindelig arvefølge. På den baggrund blev det danske kongepars ældste datter, prinsesse Margrethe (1940-), tronfølger, og siden 1972 Danmarks dronning med regenttitlen dronning Margrethe 2. Man kan således argumentere for, at dronning Margrethe 2. reelt er en folkevalgt monark. I 2009 blev tronfølgeloven ændret igen ved en folkeafstemning. Ændringen indførte absolut primogenitur, dvs. det ældste barn uanset køn indtræder først i arvefølgen. Danmark er det eneste monarki i Europa, som på grundlag af folkeafstemninger har ændret tronfølgen og sine tronfølgelove.

I 2003 blev der afholdt en folkeafstemning i fyrstendømmet Liechtenstein om landets forfatning. Fyrstendømmet fik tilbage i 1921 en forfatning, der indførte et parlamentarisk, konstitutionelt monarki med et indslag af direkte demokrati som styreform efter schweizisk forbillede. Fyrsten havde dog fortsat betydelige magtbeføjelser, bl.a. retten til at nedlægge veto mod love vedtaget af parlamentet. Fyrst Hans-Adam 2. (1989-) udarbejdede et forslag til en ny forfatning, som fastholdt vetoretten og udvidede monarkiets magt ved at give fyrsten ret til at afsætte regeringen. Forslaget blev lagt ud til folkeafstemning, og Hans-Adam 2. erklærede, at han ville flytte til Østrig, såfremt forslaget ikke opnåede godkendelse ved folkeafstemningen. Forslaget blev bekræftet med 64,3 % af stemmerne. Man kan således argumentere for, at fyrst Hans-Adam 2. ved den lejlighed reelt blev valgt som monark af Liechtensteins befolkning. Den nye forfatning blev skarpt kritiseret af Europarådet som et udtryk for en bevægelse hen imod et absolutistisk monarki. I dag karakteriseres Liechtensteins regeringsform som et parlamentarisk, semikonstitutionelt monarki. Den liechtensteinske fyrstes udøvende magtbeføjelser er sammenlignelig med en præsident i et semipræsidentielt system. I 2012 var der folkeafstemning om afskaffelse af fyrstens vetoret i forhold til lovgivning, som er vedtaget ved en folkeafstemning. Arveprins Alois (1968-), fyrst Hans-Adam 2.s ældste søn, som siden 2004 havde været Liechtensteins regent (men ikke statsoverhoved), udtalte, at han ville trække sig tilbage fra sit embede, hvis forslaget blev vedtaget. Forslaget blev forkastet med 76,43 % af stemmerne.¹⁵

¹⁵ Der har endvidere været afholdt folkeafstemninger i Europa som følge af den nationale selvbestemmelsesret og nationalitetsprincippet. I Frankrig blev det franske nationsbegreb lanceret i forbindelse med Den Franske Revolution i 1789, hvor den tredje stands repræsentanter udråbte sig selv som nationalforsamling. Forsamlingen hævdede, at den repræsenterede det franske folk og den franske nation, og på den baggrund krævede man magten i den franske stat. Følgelig var det den daværende politiske statsdannelse, Frankrig, der kom til at definere grænserne for den nye forestilling om en fransk nation. Inden for det etniske/nationale folkebegreb blev nation altså her forstået som et bestemt politisk-kulturelt fællesskab, og nationalfølelsen var dermed knyttet til dette fællesskab. Det tyske nationsbegreb, udviklet i det 19. århundrede, er omvendt baseret på en forestilling om en fælles afstamning, hjemstavn, historie og kultur og et biologisk-kulturelt slægtskab. Inden for rammerne af det etniske/nationale folkebegreb er et folk således blevet opfattet dels som et biologisk-kulturelt slægtskab ("blod og byrd", "folkekarakter", "folkeånd"), som de pågældende mennesker ikke har nogen mulighed for at vælge eller fravælge, dels som et kulturelt fællesskab, som mennesker har mulighed for at vælge og følgelig også at fravælge, fx ved en folkeafstemning, Brubaker: *Citizenship*. Når termen folk i folkesuverænitetsbegrebet inden for det politiske folkebegreb tolkes nationalt, lægger det op til forestillingen om national selvbestemmelse, dvs. at en nation, en gruppe mennesker med fælles nationalitet, skal have ret til at danne deres egen stat. Det politiske og det etniske/nationale folkebegreb er ofte blevet flettet ind i hinanden i den politiske og kulturelle tænkning, og de to falder sammen i forestillingen om en nationalstat, dvs. dér, hvor nation og stat falder helt sammen. Når forestillingen om national selvbestemmelse har skullet forvaltes i praksis, er det som regel sket ved at afholde en folkeafstemning. Brugen af nævnte princip skulle ideelt set føre frem til dannelsen af en række nationalstater. Det første fremtrædende eksempel på brugen af disse folkeafstemninger fremkom i forbindelse med den italienske samlingsproces i det 19. århundrede. Da Den Italiensk-Østrigske Krig, Den Anden Italienske Uafhængighedskrig, begyndte i 1859, var Habsburgmonarkiet i krig med både Sardinien-Piemonte og Frankrig. Kejserriget Østrig måtte ved fredsslutningen samme år afstå Lombardiet til Frankrig, der leverede det videre til Sardinien-Piemonte til gengæld for kongerigets fransktalende områder grevskabet Nice og hertugdømmet Savoyen, der som en tak for Frankrigs hjælp i krigen blev overgivet af Sardinien-Piemonte til Frankrig med en traktat i marts 1860,

Foruden de multinationale fyrste-territorialstater og imperier var der en anden hovedgruppe af stater i Wienerkongressens Europa: de tyske og italienske stater, der overvejende var administrativt, sprogligt og etnisk homogene. De udgjorde kun en del af en nation. Nationalismen og nationalitetsprincippets forsøg på at få skabt sammenhæng mellem nation og stat, i opposition til det dynastiske princip, der politisk fik en officiel underbygning på Wienerkongressen (1814-15), udløste derfor ofte konflikter både mellem nationer inden for den samme stat og imellem de forskellige stater, fx Treårskrigen (1848-50), Den Dansk-Tyske Krig (1864), Den Italiensk-Østrigske Krig (1859), Den Preussisk-Østrigske Krig (1866), Den Russisk-Osmanniske Krig (1877-78), det ungarske oprør (1848-49), Den Første og Anden Balkankrig (1912-13 og 1913) og Den Italiensk-Østrigske Krig (1848-49). Nationalismen var i første halvdel af 1800-tallet snævert forbundet med de liberale politiske bevægelser, der stillede krav om indførelsen af frie konstitutioner i Europas stater. De nationalliberale bevægelser tog udgangspunkt i forestillingen om folkesuverænitet, men samtidig normsatte de en national tolkning af begrebet folk. De nationalliberales mål var en borgerstyret nationalstat. Tiden mellem 1830'erne og 1870'erne var nationalliberalismens storhedstid, og den spillede en afgørende rolle i de italienske stater, i de centraleuropæiske og i de tyske stater samt den dansk-tyske helstat. Fra 1860'erne og 1870'erne skiftede nationalismen karakter, da de nationale og liberale bevægelser mange steder i Europa ikke længere udgjorde nogen trussel mod de etablerede statsdannelser, jf. den tyske, italienske og danske nationalstat fra hhv. 1871, 1861 og 1864. Derfor tog den politiske højrefløj og konservatismen som ideologi i vidt omfang nationalismen til sig, hvorved nationalkonservatismen opstod.

De nye frie forfatninger i det 19. århundredes Europa parlamentariserede i vidt omfang tronfølgen for Europas konstitutionelle monarkier. Den norske forfatning fra 17. maj 1814, Eidsvoll-forfatningen, fastslog, at i tilfælde af ingen arveberettiget prins kunne kongen udpege en tronfølger, som så skulle godkendes af parlamentet (§ 9). Hvis kongeslægten uddøde, og der ikke var udkåret

som blev bekræftet ved en folkeafstemning i april 1860, hvorpå områderne tilsluttede sig Frankrig. Fra 1815 var fyrstendømmet Monaco et protektorat under kongen af Sardinien-Piemonte. Fra 1815 havde den monegaskiske fyrste byerne Menton og Roquebrune i len af kongen af Sardinien-Piemonte. I 1848 havde byerne, som var en del af Monaco, erklæret sig som frie byer under beskyttelse af Sardinien-Piemonte. Under indtryk af ovennævnte tilsluttede de sig Frankrig ved en folkeafstemning i 1861, fordi de opfattede sig som en del af grevskabet Nice. Som ovenfor nævnt realiseredes den italienske nationalstat i 1861 med baggrund i en række folkeafstemninger. Nationalstatsprocessen afsluttedes foreløbig i Norden med Finland (1917) og Island (1918), der blev oprettet som et selvstændigt kongerige i personalunion med Danmark med baggrund i en fælles parlamentsbeslutning i begge lande og en islandsk folkeafstemning. Finland og Islands nye status som nationalstater skal ses i sammenhæng med den nationale selvbestemmelsesret og nationalitetsprincippets gennembrud i Europa ved fredsslutningerne efter 1. verdenskrig. Det politiske ideal med at etablere et nationalstaternes Europa blev søgt realiseret ved hjælp af folkeafstemninger, der gennemførtes i fx Østrig (1920), Øvre Schlesien (1921) og Slesvig, som i 1920 deltes på grundlag af to folkeafstemninger, hvorved Nordslesvig indlemmedes i Danmark.

en tronfølger, skulle det norske parlament vælge et nyt dynasti (§ 48). I den svensk-norske personalunion (1814-1905) blev bestemmelserne suppleret med sanktioner også fra det svenske parlament i 4. novembergrundloven 1814 (§ 7, 48). Tilsvarende bestemmelser kan også genfindes i den belgiske (1831: § 61, 85), danske (1849) og rumænske forfatning (1866: § 83, 84); sidstnævnte med bestemmelse om, at kongen kunne udpege en tronfølger fra et af de regerende fyrstehuse i Europa. Hvis dette ikke kunne realiseres, skulle det rumænske parlament med to tredjedele flertal vælge en monark fra et af de regerende fyrstehuse i Vesteuropa. Den danske forfatning (1849: § 4) fastslog, at Kongelovens arvefølge fra 1665 (bortfaldt med Tronfølgeloven af 1853) kun kunne forandres efter forslag fra kongen og med Rigsdagens samtykke (tre fjerdedele flertal). Den danske forfatning har fra 1849 fastslået, at hvis der ikke er nogen tronfølger ved tronledighed, vælger parlamentet en ny monark og fastsætter den fremtidige arvefølge (§ 9 i 1953-grundloven).¹⁶

¹⁶ Himmelstrup og Møller (udg.): *Danske*, 57, 110, 125; https://lovdata.no/dokument/HIST/lov/1814-05-17-20120521;https://www.constituteproject.org/constitution/Belgium_2014.pdf?lang=en; www.constitutia.ro/const1866.htm. Det norske parlaments valg af den danske prins Carl til konge i november 1905 har paralleller til øvrige europæiske arvemonarkier, hvor nye dynastier på grundlag af valg i form af primært parlamentsafstemninger har bestået troner i statsnationer (suveræne statsdannelser, der opstod, genopstod eller eksisterede i en periode før nationalismens opkomst i 1800-tallet) eller ved grundlæggelse af nye nationalstater eller ved dynastiske forandringer i nye nationalstater. Et eksempel er fra Spanien i 1870, hvor der efter afsættelsen af dronning Isabella 2. (1833-68) skulle vælges en ny monark. I det spanske parlament, Cortes', afstemning om den næste konge fik prins Antoine (1824-90), hertug af Montpensier, kong Louis Philippe 1.s (1830-48) yngste søn, 27 stemmer. Den franske prins havde deltaget i oprøret mod sin svigerinde dronning Isabella 2. i 1868, hvilket havde ført til hendes afsættelse som spansk monark samme år. Fra 1868 havde Spanien gennemlevet et interregnum, indtil Isabella 2. abdicerede formelt i 1870. I parlamentsafstemningen fik den italienske prins Amadeo af Savoyen (1845-90), den første hertug af Aosta (1845-90), grundlægger af Aosta-linjen i det italienske kongehus Savoyen og søn af Italiens første konge, Victor Emmanuel 2. (1861-78), 191 stemmer, hvorpå han blev den nye spanske statsoverhoved som kong Amadeo 1. (1870-73) den 16. november 1870. Den 2. januar 1871 aflagde han ed til forfatningen af 1869, som havde etableret et parlamentarisk, konstitutionelt monarki i Spanien. General Juan Prim (1814-70), greve af Reus og spansk regeringsleder fra 1869-70, havde været den fremmeste aktør i forhold til valget af Amadeo 1. Efter at have lykkedes med sit dynastiske forehavende blev han offer for et attentatforsøg den 28. december 1870, og han døde den 30. december. Den spanske regeringschef havde ledt med lys og lygte i Europas konge- og fyrstehuse efter en ny spansk monark, der ikke ville have noget imod at blive demokratisk valgt af et parlament. I denne søgning skal han eftersigende have sammenlignet forsøget på at lede efter en demokratisk monark i Europa som værende tæt beslægtet med at prøve at finde en ateist i himlen. Spanien havde i 1869 indført almindelig mandlig valgret, som i første omgang bestod til 1878 og igen fra 1890-1939. Kandidaturet for prins Leopold af Hohenzollern-Sigmaringen (1835-1900), ældre bror til Rumæniens kong Carol 1. og far til Rumæniens kong Ferdinand 1. (1914-27), til den spanske trone blev anledning til udbruddet af Den Fransk-Tyske Krig (1870-71), da Frankrigs kejser Napoleon 3. frygtede en spansk-preussisk dynastisk og geopolitisk omklamring af Frankrig.

Før 1800-tallet praktiseredes valg af nye dynastier i fx Sverige (1720, 1743, 1810), hvor den svenske stænderrigsdag valgte dynastierne Hessen-Kassel (1720-51), Holsten-Gottorp (1751-1818) og Bernadotterne (siden 1818), i den britiske personalunion, hvor Oranje-Nassau-dynastiet på grundlag af det engelske og skotske parlaments valg i 1689 sad på den britiske trone frem til 1702, og i Storbritannien med den britiske tronfølgelov fra 1701, oprindeligt vedtaget af det engelske parlament i 1701 for kongerigerne England og Irland. I 1707 omdannedes den britiske personalunion fra 1603 mellem England, Irland og Skotland til en politisk union, da den britiske statsdannelse, Storbritannien, blev en realitet, og tronfølgeloven blev gældende for den britiske statsdannelse og fra 1801 også den nye, samlede britiske statsdannelse med Irlands indlemmelse. Med tronfølgeloven fra 1701 blev det protestantiske Hannover-dynasti, der nedstammede fra kong Jacob 6. af Skotland (1567-1625), Jacob 1. af England (1603-25), arveberettiget til den britiske trone ved at forbigå over 50 romersk-katolske arvinger, der lå højere placerede i arvefølgen til tronen via primogenitur.

I forhold til dannelse af nye nationalstater blev prins Leopold af Sachsen-Coburg-Gotha (1790-1865) valgt til konge af Belgien af det belgiske parlament den 4. juni 1831 med 142 stemmer af 196 mulige. Den 21. juli blev han indsat som

Belgiens konge under navnet Leopold 1. (1831-65), hvor han i den forbindelse aflagde ed til den nyligt vedtagne belgiske forfatning. I forbindelse med Tysklands nationale samling i 1871 blev den tyske nationalstat organiseret som et konstitutionelt monarki med det preussiske kongehus (Hohenzollern) som det nationale kejserhus. Den tyske samling realiseredes på baggrund af Det Nordtyske Forbunds (1867-71) sejrige krig mod Frankrig, Den Fransk-Tyske Krig (1870-71), med allierede i de sydtyske stater Baden, Württemberg, Bayern og den sydlige del af Hessen syd for floden Main. Under krigen tilsluttede de sydtyske stater sig Det Nordtyske Forbund, og landet blev omdøbt til det tyske rige, og den preussiske kong Wilhelm 1.s (1861-88, tysk kejser fra 1871) funktion som det fælles statsoverhoved for forbundet med titel af forbundspræsident blev ændret til tysk kejser. Dette blev besluttet af de to lovgivende organer, Rigsdagen og Forbundsrådet, og godkendt af kong Wilhelm 1. i december 1870 i overværelse af en rigsdagsdelegation. Den nye forfatning og kejsertitlen trådte i kraft den 1. januar 1871. Italiens nationale samling i 1861 blev formelt stadfæstet den 17. marts 1861 med oprettelsen af kongeriget Italien, hvor Sardinien-Piemontes konge, Victor Emmanuel 2. (1849-61), valgtes til konge af Italien af parlamentet for det forenede Italien. Forinden havde en række folkeafstemninger i kongeriget Sardinien-Piemontes erobrede områder fra 1859-60, som bl.a. omfattede staterne Toscana, Modena og Begge Sicilier, bekræftet grundlæggelsen af det italienske kongerige. Oprettelsen af Grækenland udgjorde et led i historien om nationalismen på Balkan-halvøen, der i 1800- og 1900-tallet etablerede nye nationalstater på resterne af det smuldrende multinationale osmanniske rige. De europæiske stormagter skulle hver gang tage stilling til, hvilke europæiske fyrstehuse der skulle lede de nye, oftest uhyre skrøbelige, statsdannelser. I fodenden af halvøen oprettedes efter Den Græske Uafhængighedskrig (1821-29) kongeriget Grækenland, hvis første konge blev Otto 1. (1832-62) fra den bayerske Wittelsbach-slægt. Otto 1. blev valgt til konge af den græske nationalforsamling. I 1862 blev den tyskfødt monark afsat af græske oprørere. Resultatet af en græsk folkeafstemning i 1862 blev som nævnt ikke fulgt, hvorefter de europæiske stormagter fandt frem til den danske prins Vilhelm, der valgtes til græsk konge i marts 1863 af den græske nationalforsamling som kong Georg 1. Som ovenfor nævnt valgtes den tyske prins Karl af Hohenzollern-Sigmaringen til fyrste af Rumænien i 1866 på grundlag af en afstemning ved enstemmighed i det rumænske parlament og en rumænsk folkeafstemning. Norge (1905), Italien (1861) og Rumænien (1866) fik som nationalstater deres egne nationale konge- og fyrstehuse på grundlag af såvel parlamentsafstemninger som folkeafstemninger. På Berlinkongressen efter Den Russisk-Osmanniske Krig (1877-78) i 1878 genoprettedes statsnationen Bulgarien som politisk enhed i form af et selvstændigt fyrstendømme, der var under osmannisk overhøjhed som et såkaldt tributært fyrstendømme, dvs. med skattepligt til osmannersultanen (den tredje bulgarske stat). Den nye stats første monark blev fyrst Alexander (1879-86), der var født prins af Battenberg (1857-93), som den 29. april 1879 enstemmigt valgtes af det bulgarske parlament til Bulgariens fyrste. Fyrst Alexander blev tvunget til at abdicere den 7. september 1886, hvorefter prins Ferdinand af Sachsen-Coburg-Gotha (1861-1948) den 7. juli 1887 enstemmigt blev valgt til ny bulgarsk fyrste med regenttitlen Ferdinand 1. af det bulgarske parlament. Efter Den Første Balkankrig (1912-13), hvor osmannernes 500 år lange herredømme på Balkan endte, opnåede albanerne for første gang siden middelalderen atter at få deres egen statsdannelse i 1913 i form af fyrstendømmet Albanien, der erklærede sin uafhængighed og løsrev sig fra Det Osmanniske Rige. Statsnationen Albanien fik som genoprettet nationalstat en tyskfødt monark i form af den tyske prins Wilhelm af Wied (1876-1945), der blev udvalgt af de europæiske stormagter, officielt af en albansk delegation. Prinsen regerede som albansk fyrste under navnet Vidi 1. eller Skanderbeg 2. i et halvt år i 1914, inden han blev afsat (Serbien, selvstyre fra 1817, 1878 uafhængighed af osmannisk overhøjhed, og Montenegro, de facto uafhængighed af Det Osmanniske Rige i 1697, officielt uafhængighed i 1878, udmærkede sig i en Balkan-sammenhæng ved, at medlemmerne af de to landes fyrstehuse hentedes inden for landenes egne grænser). Statsnationen Litauen blev genoprettet som nationalstat i 1918. Den litauiske stat var ophørt med at eksistere med de tre delinger af Polen-Litauen i 1772, 1793 og 1795. Litauen blev en del af Det Russiske Kejserrige. Det litauiske statsråd vedtog ved en hemmelig afstemning den 4. juni 1918 at vælge den tyske hertug Wilhelm af Urach (1864-1928, hertug fra 1869) til landets nye monark. Den 11. juli vedtog statsrådet at etablere et litauisk monarki med 13 stemmer for, fem imod og to blanke stemmer. Hertug Wilhelm blev litauisk konge under navnet Mindaugas 2. I 1918 etableredes en kortvarig ukrainsk klientstat til Det Tyske Kejserrige, ledet af den traditionelle hetman. I april 1918 valgte en partikongres med 6.000 delegerede brødproducenter Pavlo Skoropadskyi (1873-1945), som tilhørte den ukrainske Skoropadskyi-slægt, der bestod af militære ledere og statsmænd, til hetman for den nye ukrainske stat, den første siden kosakstaten (1649-1764). Allerede i december 1918 opløstes den ukrainske monarkiske statsdannelse. Finland var fra 1809-1917 et russisk storfyrstendømme, og i 1917 opstod den finske nationalstat i forbindelse med Den Russiske Revolution og Det Russiske Kejserriges fald. Finland var fra 1918-19 et kongerige, hvis parlament valgte sin monark i det tyske fyrstehus Hessen-Kassel i oktober 1918, hvor den lovgivende forsamling den 9. oktober valgte prins Friedrich Karl af Hessen-Kassel (1868-1940) til finsk konge.

Der er også eksempler på valg af monarker inden for sidelinjer til det hidtidige dynasti, hvor de valgte monarker på mandslinjen tilhørte det forrige fyrstehus. Da Frederik 2.s (1859-88) oldenborgske mandslinje ville uddø med kong Frederik 7. (1848-63), valgtes prins Christian (9.) af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg, født prins af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Beck (1818-25), i 1852 til helstatens tronfølger af de europæiske stormagter med London-traktaten

Sideløbende med nationalismen betød den demokratisk-konstitutionelle udvikling, at dynastipolitikken blev parlamentariseret og dens råderum indskrænkedes i europæiske forfatninger i 1800- og 1900-tallet, bl.a. som en præventiv foranstaltning mod fremtidige personalunioner. I en personalunion har to eller flere stater et fælles monarkisk statsoverhoved. En personalunion kan opstå enten ved arv, giftermål, erobring, valg og politisk beslutning i form af en traktat eller lovgivning; sidstnævnte gælder for personalunionen Danmark-Island, suppleret med en islandsk

i 1852 af stormagterne Storbritannien, Frankrig, Rusland, Preussen og Habsburgmonarkiet, og Sverige-Norge. Valget skete på grundlag af dels arveafkald fra andre af Kongelovens arvinger, bl.a. gemalinden Louise (1817-98), født prinsesse af Hessen-Kassel, der var søsterdatter til Christian 8. (1839-48), dels prins Christians nedstamning i lige ubrudt mandslinje fra det oldenborgske kongehus som niendegenerationsefterkommer af Christian 3. (1534-59), Christian 1.s (1448-81) sønnesøn. Derved var Christian legitim arving til Holsten, der som tysk-romersk rigsglen (1034-1806), hertugdømme fra 1474, havde mandlig arvefølge og ikke var omfattet af Kongeloven fra 1665. Christians (9.) ægteskab med Louise forenede to mulige arveadkomster til den danske trone. Parret opfyldte begge Kongelovens krav om at være efterkommer af Frederik 3. (1648-70), idet de begge på mødrene side var oldebørn af Frederik 5. (1746-66). Christians kandidatur kunne derfor arveretligt sikre helstatens enhed. Stormagternes valg blev bekræftet af den danske rigsdag i 1853 med en ny tronfølge. Vedtagelsen af Tronfølgeoven af 1853 voldte imidlertid store parlamentariske vanskeligheder i Rigsdagen, hvor der var stor modstand mod at indføre den saliske tronfølge med mandlig arvefølge. Kongeloven opererede som tronfølge (1665-1853) med en semi-salisk succession (agnatisk-kognatisk arvefølge). Norges historie frembyder foruden valget i 1905 også andre eksempler på valg af monarker. Statsnationen Norge blev afgivet af Danmark til kongen af Sverige i forbindelse med Kielerfreden i januar 1814, og de norske bilande Færøerne, Island og Grønland blev overført fra Norge til kongeriget Danmark. Med den dansk-norske unions opløsning og afgivelsen af de norske bilande blev Norge en nationalstat, der erklærede sig uafhængigt i 1814. I det kortvarige eksperiment med et uafhængigt Norge i 1814 valgtes den dansk-norske tronfølger, prins Christian Frederik, den senere kong Christian 8., Norges statholder fra 1813, til norsk konge af den grundlovgivende rigsforsamling efter vedtagelsen af Eidsvoll-forfatningen den 17. maj 1814. Eventyret døde med Norges kapitulation til Sverige i august 1814 efter en kort, nyttesløs krig. Christian Frederik var tvunget til at abdicere i oktober 1814 til fordel for den svenske kong Carl 13. (1809-18), Carl 2. af Norge, der i overensstemmelse med ovenfor nævnte bestemmelser om kongevalg i den norske forfatning valgtes til ny norsk konge af Stortinget den 4. november 1814. Der blev derved etableret en personalunion mellem Sverige og Norge, der anerkendtes som et selvstændigt kongerige, et konstitutionelt monarki baseret på Eidsvoll-forfatningen, der kun undergik få ændringer. Rigsakten fra 1815 regulerede unionen, der var godkendt af såvel Stortinget som Rigsdagen i Sverige. Rigsakten indeholdt bestemmelser om bl.a. arvefølgen og fremgangsmåden i tilfælde af, at kongeslægten uddøde, eller der manglede en tronfølger. Rigsakten havde i Norge konstitutionel status, og i princippet etablerede unionsloven en evig union mellem Sverige og Norge. Carl 13. tilhørte Holsten-Gottorp-dynastiet, som ligesom Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg-dynastiet er en oldenborgsk sidelinje. Valget af prins Christian Frederik og kong Carl 13. til norske konger i 1814 var historisk, da valget til parlamentet i Norge med Eidsvoll-forfatningen var den bredest funderede valgret i datidens Europa, betydeligt mere omfattende end valget til det engelske/britiske parlament. Valget til den grundlovgivende rigsforsamling var allerede relativt omfattende, og den blev blot yderligere udbygget med vedtagelsen af Eidsvoll-forfatningen. De to monarker blev dermed i 1814 demokratisk valgt af parlamentariske forsamlinger, som i et hidtil uset omfang var folkevalgte. I Norge indførtes almindelig mandlig valgret i 1898. I Sverige havde mænd og kvinder fra borgerstanden i perioden 1718-72 under frihedstiden, hvor Sverige var organiseret som et konstitutionelt monarki, valgret til den svenske stænderrigsdag. Kvinders valgret blev afskaffet i 1772, og almindelig mandlig valgret indførtes først i 1909. Den nærmeste demokratiske parallel til Norge var Frankrig, der som det første land i Europa indførte almindelig mandlig valgret i 1792, som i de efterfølgende årtier skiftevis udvidedes og indskrænktes, for til sidst at blive genindført i 1848. Grækenland indførte almindelig mandlig valgret i 1844 med en ny forfatning. Det Nordtyske Forbund (1867-71) indførte almindelig mandlig valgret, som videreførtes i Det Tyske Kejserrige (1871-1918). Belgien, Italien og Rumænien havde fra deres respektive oprettelser som stater en begrænset valgret, som først udformedes som en almindelig mandlig valgret i hhv. 1893, 1912 og 1918. Storfyrstendømmet Finland indførte som det første land i verden almindelig valgret for både mænd og kvinder i 1906, og landet var det første i Europa, som indførte kvindelig valgret.

Julirevolutionen i Frankrig i 1830 medførte, at den franske kong Karl 10. (1824-30) fra Bourbon-dynastiet blev afsat fra tronen til fordel for kong Louis Philippe 1. (1830-48) fra Orléans-dynastiet, der var en sidelinje til Bourbon-dynastiet. Louis Philippe 1. valgtes til fransk konge af det franske parlament i kølvandet på revolutionen. De to konger var sekstendedelsfætre som tre gange tipoldebørn af kong Ludvig 13. (1610-43).

folkeafstemning i oktober 1918. Den parlamentarisk-konstitutionelle, demokratiske beslutningsproces bag dannelsen af personalunionen mellem Danmark og Island var et udtryk for, at de demokratiske og konstitutionelle udviklingstendenser i 1800- og 1900-tallet parlamentariserede og konstitutionaliserede dynastipolitikken og indplacerede de europæiske monarkier inden for rammerne af demokratiserede nationalstater. En række europæiske forfatninger indeholdt bestemmelser om, at monarken ikke kunne være statsoverhoved i et andet land uden godkendelse af parlamentet, fx den belgiske (1831: § 62) med to tredjedeles flertal, norske (17. maj 1814 indtil 4. novembergrundloven 1814) med to tredjedeles flertal (§ 14) og igen fra 1905 [1908: § 11] efter opløsningen af den svensk-norske personalunion med en tilføjende bestemmelse i 1908 om, at en arveberettiget prins ikke måtte blive statsoverhoved i et andet land uden kongens og Stortingets samtykke med to tredjedeles flertal (§ 36), danske (1849: § 5), svenske (1810: § 8), successionsordningen, fra 1814 gjaldt tronfølgeordenen for det svensk-norske kongehus i personalunionen Sverige-Norge, med bestemmelse om, at arveretten blev tabt for en prins og hans efterkommere, hvis han uden kongen og Rigsdagens godkendelse gennem valg, arvefølge eller ægteskab blev regerende fyrste af en udenlandsk stat, preussiske (1850: § 55) og rumænske forfatning (1866: § 91), sidstnævnte med to tredjedeles flertal.¹⁷

¹⁷ Møller: *Dynastiet*, 60-61; https://www.constituteproject.org/constitution/Belgium_2014.pdf?lang=en; <https://lovdata.no/dokument/HIST/lov/1814-05-17-20120521>; Himmelstrup og Møller (udg.): *Danske*, 57, 110, 125; https://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_the_Kingdom_of_Prussia; www.constitutia.ro/const1866.htm. Den Dansk-Islandske Forbundslov (1918) fastslog, at den danske og islandske monark ikke kunne være regent i andre lande uden Rigsdagens og Altingets samtykke (§ 4). Der findes andre eksempler på europæiske forfatninger, der nationaliserede dynastipolitikken. Paragraf 143 i den portugisiske forfatning af 1822, paragraf 89 i 1826-forfatningen og paragraf 100 i 1838-konstitutionen fastslog, at ingen udlænding kunne bestige den portugisiske trone. Forfatningen i kongeriget Albanien (1928-46), som blev en realitet i 1928, stipulerede, at Albanien ikke kunne indgå i en personalunion med et andet land (§ 70). Dette forhindrede dog ikke, at Albanien i perioden 1939-43 formelt var i personalunion med kongeriget Italien, reelt var landet et italiensk protektorat under kongeriget Italien. Tronfølgen i forfatningen fastslog, at den albanske konge i tilfælde af fraværet af en mandlig arving skulle vælge sin efterfølger blandt de mandlige medlemmer af den kongelige familie, men med parlamentets godkendelse. Såfremt kongen ikke benyttede sig af sin fortrinsret, skulle det albanske parlament vælge et mandligt medlem af den kongelige familie til tronfølger. Hvis der ikke var nogen mandlig arving, eller parlamentet ved en to tredjedeles beslutning aktivt fravalgte en mandlig arving, skulle parlamentet vælge en tronfølger blandt efterkommerne til kongens døtre eller søstre, men en sådan tronfølger skulle være af albansk oprindelse. Hvis der overhovedet ikke var nogen mænd tilbage i kongens slægt, skulle parlamentet udvælge en tronfølger af albansk oprindelse (§ 53). Den græske forfatning fra 1844 forbød decideret en personalunion mellem kongerigerne Bayern og Grækenland (§ 41). Det bayerske Wittelsbach-dynasti sad fra 1832-62 på den græske trone. I forbindelse med det græske kongevalg 1862-63 var den tyske hertug Ernst 2. af Sachsen-Coburg-Gotha (1844-93) blandt tronkandidaterne. I februar 1863 opgav han sit kandidatur, da parlamentet i hans hertugdømme, Sachsen-Coburg-Gotha, ikke ville give sin billigelse til kongevalget og en mulig personalunion mellem det tyske hertugdømme og det græske kongerige. Arvefølgen i hertugdømmet var reguleret af forfatningen fra 1852, som foreskrev, at hertugen skulle give afkald på sin trone for at kunne bestige en udenlandsk trone (§ 19). Den græske forfatning fra 1864 forbød generelt personalunioner (§ 48). Den britiske dronning Victorias (1837-1901) næstældste søn, prins Alfred (1844-1900), hertug af Edinburgh fra 1866, arvede hertugdømmet Sachsen-Coburg-Gotha i 1893 efter sin farbror, den barnløse hertug Ernst 2. Prinsens ældre bror, den britiske tronfølger, Edward (7.) (1901-10), havde fraskrevet sig sine arverettigheder for at undgå en personalunion mellem Storbritannien og Sachsen-Coburg-Gotha. Hertugdømmets arvefølgereregler gav en sekundogenitur i det britiske kongehus forrang for den britiske monark og

tronfølger (§ 9). Med undtagelse af den britiske arvefølge kunne Sachsen-Coburg-Gotha ikke indgå i en personalunion med en anden stat (§ 19). Prins Alfred var regerende hertug af den tyske stat frem til sin død i år 1900. Da prins Alfred ikke efterlod sig nogen søn ved sin død, arvedes hertugdømmet af nevøen prins Carl Edward (1884-1954, hertug fra 1900-18), søn af prins Leopold (1853-84), da den næste søn i rækken, prins Arthur (1850-1942), havde fraskrevet sig sine arverettigheder til hertugdømmet for sig selv og på sin søns vegne. Det lykkedes således Storbritannien at undgå en personalunion med Sachsen-Coburg-Gotha, hvis fyrstedynasti i agnatisk linje har siddet på den britiske trone siden 1901 (fra 1917 med navnet Windsor). Omvendt resulterede Hannover-dynastiets (Welf-dynastiet) bestigelse af den britiske trone i 1714 i en personalunion mellem Storbritannien og kurfyrstendømmet Hannover, fra 1814 kongeriget Hannover. Personalunionen bestod frem til dronning Victorias tronbestigelse i 1837, med afbrydelse fra 1807-14. En af bestemmelserne i den britiske tronfølgelov fra 1701 (gældende for kongerigerne England og Irland, fra 1707 Storbritannien og fra 1801 den nye, samlede britiske statsdannelse), som fastslog den hannoveranske arvefølge til den britiske trone, lød dog, at England ikke uden parlamentets samtykke kunne tvinges til at gå i krig for tronfølgerens arveland.

Den nederlandske dronning Wilhelmina (1890-1948) ægtede i 1901 hertug Heinrich af Mecklenburg-Schwerin (1876-1934). I årene 1901-06 gennemlevede dronningen to ufrivillige aborter og et dødfødt barn, hvorfor spørgsmålet om den nederlandske tronfølge blev aktuelt. Den nærmeste tronarving var dronning Wilhelminas halvnevø storhertug Wilhelm Ernst af Sachsen-Weimar-Eisenach (1901-18). Den nederlandske forfatning fra 1815 fastslog, at den nederlandske konge ikke måtte besidde en anden trone (§ 29). Denne bestemmelse blev i forbindelse med en forfatningsændring i 1848 modificeret, da Luxembourg eksplicit blev undtaget fra denne bestemmelse (§ 26). Nederlandene og Luxembourg var i perioden 1815-90 i personalunion med hinanden. Bestemmelsen gik igen i forbindelse med forfatningsændringerne i 1887 og 1917. Først i 1922 bortfaldt bestemmelsen om Luxembourgs undtagelse fra bestemmelsen, 32 år efter personalunionens opløsning. Storhertug Wilhelm Ernst kunne derfor reelt ikke etablere en personalunion mellem Nederlandene og Sachsen-Weimar-Eisenach, og den tyske fyrste ville derfor formentlig fraskrive sig sin arveret til den nederlandske trone, da det var offentligt kendt, at han prioriterede sit tyske storhertugdømme. Den næste i arverækken var storhertugens faster Marie Alexandrine (1849-1922), født prinsesse af Sachsen-Weimar-Eisenach, dronning Wilhelminas kusine, men hun blev anset for svagelig til at blive regerende dronning. Den næste i arverækken var derefter hendes ældste søn, den tyske prins Heinrich 32. Reuss af Köstritz (1878-1935) fra Reuss-dynastiet. Eftersom han gjorde tjeneste i den tysk-kejserske flåde, blev der særligt fra britisk og fransk side udtrykt bekymring for en tysk prins med nære relationer til det tyske kejserhus, Hohenzollern-dynastiet, som nederlandsk konge. Nederlandene var et neutralt land, og i den nederlandske offentlighed blev der ligeledes udtalt en frygt, for at Nederlandene med en tysk monark ville havne inden for det tyske kejserriges indflydelsessfære. Regeringen præsenterede i 1905 det nederlandske parlament for et ændringsforslag af forfatningen og tronfølgeloven, hvorved det ville muliggøre regeringen og parlamentets ret til at vælge deres egen monark i tilfælde af, at dronning Wilhelmina skulle dø barnløs. På samme tid blev det foreslået, at prins Heinrich 32. skulle udnævnes til nederlandsk kronprins og tage ophold i Haag, for derved bedre at blive bekendt med det nederlandske folk. Hvis de involverede parter afviste planen, blev det fastslået fra regeringens side, at man alligevel ville fremme lovforslaget, så en mere acceptabel tronkandidat ville kunne vælges. Regeringens indstilling blev støttet af majoriteten af den nederlandske befolkning. I 1907 blev der forelagt en ny lov for det nederlandske parlament, der bl.a. bestemte, at arveretten skulle fratages de børn, der måtte blive født efter en monarks abdikation. Lovforslaget var møntet på storhertug Wilhelm Ernst, der var enkemand og barnløs. Selvom det var velkendt, at storhertugen ville give afkald på sin nederlandske arveret, overvejede han at gifte sig igen (hvilket han gjorde i 1910 og fik fire børn, en datter og tre sønner, i perioden 1911-21). Det ville have afstedkommet almindelig forvirring, såfremt storhertugen skulle give arveafkald til fordel for sin faster Marie Alexandrine for dernæst blot at skulle videregive sin arveret til de børn, han måtte få. Den 30. april 1909, efter otte års barnløst ægteskab, fødte dronning Wilhelmina endelig et levedygtigt barn, prinsesse Juliana. Den nederlandske tronfølge var dermed sikret, og det wettinske dynasti (den ernestinske linje, Sachsen-Weimar-Eisenach-dynastiet) rykkede dermed længere væk fra den nederlandske trone. En forfatningsændring i 1922 indskrænkede arvefølgen til dronning Wilhelminas efterkommere, hvorfor risikoen for et sachsisk dynasti som Nederlandenes kongehus fuldstændigt forsvandt. Dronning Wilhelmina abdicerede i 1948 og døde i 1962. Dronning Juliana regerede som Nederlandenes dronning fra 1948-80 og døde i 2004.

Gennem sin mor var førnævnte hertug Wilhelm af Urach legitim arving til den monegaskiske fyrstetrone, hvor hans fætter fyrst Albert 1.s (1889-1922) søn Louis (2.) (1922-49) var ugift og uden legitime arvinger. Frankrig ønskede dog ikke nogen tysk fyrste som fyrste af Monaco. Hertugen, der var født i Monaco, tilhørte en morganatisk sidelinje fra 1867 i Huset Württemberg i kongeriget Württemberg. Frankrig frygtede indflydelsen fra det tyske kejserrige, hvis grundlæggelse i 1871 skyldtes det franske nederlag i Den Fransk-Tyske Krig (1870-71). Frankrig følte sig efterhånden omslutt af tyske fyrstehuse. Det tyske fyrstedynasti Sachsen-Coburg-Gotha formåede op gennem det 19. århundrede gennem giftermål og valg af monarker at besætte tronerne i bl.a. Storbritannien og Belgien. Det britiske kongehus tilhørte i agnatisk linje Huset Sachsen-Coburg-Gotha fra 1901 i kraft af dronning Victorias giftermål i 1840. Samtidig havde den nederlandske dronning Wilhelmina (1890-1948) i 1901 ægtet hertug Heinrich af Mecklenburg-Schwerin,

Etableringen af det nationalt selvstændige norske kongehus i 1905 var udtryk for monarkiets fortsatte dominans i Europa som statsform i begyndelsen af det 20. århundrede. I midten af det 19. århundrede var monarkiet endnu anset som den eneste anstændige statsform i Europa. Omkring år 1900 var der siger og skriver tre republikker i Europa: Frankrig, Schweiz og San Marino. De nye nationalstater, der opstod som følge af nationalismen i 1800-tallet, blev alle organiseret som konstitutionelle monarkier. I 1863, da Christian 9. besteg den danske trone, var der tre kejsere (Frankrig, Østrig (Habsburgmonarkiet), Rusland)), en pave (Kirkestaten), en sultan (Det Osmanniske Rige), to regerende dronninger (Storbritannien, Spanien), 12 konger (Sverige-Norge, Danmark, Preussen, Bayern, Sachsen, Württemberg, Hannover, Nederlandene, Belgien, Portugal, Italien, Grækenland) foruden de resterende tyske monarkier, og ud over de nuværende fyrstendømmer Monaco, Liechtenstein og Andorra tre fyrster (Rumænien, Serbien, Montenegro). Antallet af konger dækker over den svensk-norske konge, der var konge i to kongeriger, Sverige og Norge, og antallet inkluderer ikke kongerigerne Bøhmen, Ungarn, Kroatien, Slavonien, Lombardiet-Veneto, Dalmatien og Galizien-Lodomerien, hvis konger var den østrigske kejser, og kongeriget Polen (Kongres-Polen) (1815-67), hvis konge var den russiske zar.

Wienerkongressens Europa, fastlagt på Wienerkongressen (1814-15), accepterede dannelsen af Grækenland som statsdannelse i 1832 efter Den Græske Uafhængighedskrig (1821-29) og Belgien i

hvorved det nederlandske kongehus i perioden 1948-80 tilhørte Mecklenburg-Schwerin-dynastiet i agnatisk linje. Hertug Wilhelm var dog qua sin opvækst i Monaco med sin enlige mor fra 1869 udpræget frankofon. Hans fars første gemalinde, prinsesse Théodoline de Beauharnais af Leuchtenberg (1814-57), var barnebarn af den franske kejserinde Joséphine (1763-1814, kejser Napoleon 1.s gemalinde fra 1796 til skilsmissen i 1810). Hans fars kusine prinsesse Catharina af Württemberg (1783-1835) ægtede Jérôme Bonaparte (1784-1860), konge af Westfalen fra 1807-13. En anden fætter til hertug Wilhelms far, hertug Alexander af Württemberg (1804-81), som tilhørte den katolske hertugsidelinje til kongehuset i Württemberg, ægtede i 1837 den franske prinsesse Marie af Orléans (1813-39), som var datter af den franske kong Louis Philippe 1. (1830-48). Endvidere var hertug Wilhelms første gemalinde, hertuginde Amalie i Bayern (1865-1912), tre gange tipoldebarn af den franske kong Ludvig 15. (1715-74). Der var således intet kulturelt eller dynastisk aspekt, som var antifransk i von Urach-slægten. Men hertug Wilhelm havde dog tysk statsborgerskab, og han tjente i den württembergske hær. Sikkerhedspolitisk frygtede Frankrig, at Monaco ville blive en fremtidig tysk ubådsbase. I 1911 udstedtes derfor en fyrstelig forordning, hvorved fyrstehuset Grimaldi adopterede Louis' illegitime datter, Charlotte (1898-1977). Monacos parlament gjorde dog opmærksom på, at denne forordning var i strid med husloven for Grimaldi-dynastiet fra 1882. En tilføjelse i 1918 til husloven muliggjorde derefter adoptionen af Charlotte, der blev gjort til fyrstendømmets arving i 1919 med titlen hertuginde af Valentinois. Ydermere indgik Monaco og Frankrig en traktat i 1918, hvorved det fastsloges, at alle fremtidige fyrster af Monaco skule være franske eller monegaskiske statsborgere, ligesom den franske regering skule godkende fremtidige tronbestigelser i Monaco. I 1924 gav hertug Wilhelm afkald på sin arveret til Monacos fyrstetrone og overførte den til sine franske slægtninge, greverne af Chabrillan. I 1924 ægtede hertug Wilhelm prinsesse Wiltrud af Bayern (1884-1975), datter af kong Ludvig 3. (1913-18). Hans andet ægteskab var barnløst. I 1913 lagde Wilhelm også billet ind på den albanske trone (han blev støttet af katolske grupper i nord), men heller ikke dette dynastiske forehavende lykkedes, ligesom forsøget på at blive valgt til konge i kongeriget Polen (1916-18), der var en tysk klientstat. I 1917 undersøgte hertug Wilhelm som pensioneret general muligheden for at blive udnævnt til storhertug af Alsace-Lorraine, når 1. verdenskrig var afsluttet. Med Tysklands nederlag i krigen blev denne strøtanke imidlertid lagt i graven. Det er uvist, hvorvidt hertug Wilhelm ville have været i stand til at være monark i to europæiske lande på samme tid: Monaco og Litauen. Omvendt havde han hele fire sønner, hvorved der formentlig ikke ville blive tale om en varig personalunion mellem de to stater.

1830-31 som en følge af den franske Julirevolution i 1830. Storbritannien sikrede en tysk prins som belgisk konge, der valgtes af det belgiske parlament i 1831. Grækenland og Belgien blev begge organiseret som konstitutionelle monarkier (førstnævnte efter et absolutistisk monarki fra 1835-43) ligesom Serbien (selvstyre fra 1817, absolutistisk monarki fra 1817-38, uafhængighed af osmannisk overhøjhed i 1878), Bulgarien (selvstændigt fyrstendømme under osmannisk overhøjhed fra 1878, uafhængighed i 1908) og Rumænien (opstod i 1862, uafhængighed af osmannisk overhøjhed i 1878). De fleste nye Balkan-stater hentede deres monarker i tyske konge- og fyrstehuse, hovedsageligt på grundlag af afstemninger i parlamenterne, og i Rumænien tillige med en folkeafstemning i 1866. Resultatet af en græsk folkeafstemning i 1862 blev ikke fulgt. Endvidere blev eksempelvis de nye nationalstater Tyskland og Italien organiseret som monarkier i hhv. 1871 og 1861 på grundlag af afstemninger i de respektive parlamenter, i Italien tillige med brug af folkeafstemninger. Med en folkeafstemning i Norge og en afstemning i parlamentet i 1905 etableredes det nationalt selvstændige norske kongehus.

Finland (1917-19), Irland (1916), Georgien (1917-18), Det Forenede Baltiske Hertugdømme (1918) som tysk delstat i personalunion med Preussen, Albanien (1913-14), Litauen (1918), Polen (1916-18) og Ukraine (1918) er alle europæiske eksempler på, at monarkiet som statsform ved udformningen af nye statsdannelser i Europa var ved at rinde ud i tiden omkring 1. verdenskrig. De syv førstnævnte alle med fyrstekandidater fra tyske konge- og fyrstehuse, Finland tillige med en fyrstekandidat fra Danmark, Albanien med fyrstekandidater fra konge- og fyrstehusene i Egypten, Grækenland, Montenegro og Frankrig (Orléans-dynastiet), Litauen med en fyrstekandidat fra Grækenland og Polen med fyrstekandidater fra Habsburg-Lothringen-dynastiet og fra Bulgarien; Ukraine med en fyrstekandidat fra Habsburg-Lothringen-dynastiet. Kun Finland, Litauen, Albanien og Ukraine fik valgt en monark.¹⁸

Den successive afskaffelse af en lang række europæiske monarkier som led i en demokratiseringsproces blev igangsat af det portugisiske monarkis fald i 1910, og i kølvandet på 1. verdenskrig blev 26 monarkier afskaffet som følge af dels monarkiets ophør på tysknationalt plan i form af det tyske kejserrige (1918) og dermed de øvrige 22 tyske monarkier, organiseret i delstater

¹⁸ I slutningen af 1800-tallet opstod tjekkoslovakismen, en slavisk nationalisme, der ville forene de slaviske nationer tjekkerne og slovakkerne i en fælles statsdannelse. Den tjekkiske politiker Tomáš Masaryk (1850-1937) blev en af de fremmeste fortalere for dannelsen af en tjekkoslovakisk stat. Indtil 1914 advokerede han for en omdannelse af dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn (1867-1918) til en føderation. Under 1. verdenskrig skiftede han standpunkt til nu politisk at arbejde for et samlet Tjekkoslovakiet. Som statsform for et uafhængigt Tjekkoslovakiet hældte Tomáš Masaryk i begyndelsen til monarkiet med enten en prins af Belgien, Danmark eller en russisk storfyrste som monark. Efterhånden skiftede han dog indstilling til fordel for en demokratisk, republikansk statsform. Med Habsburgmonarkiets sammenbrud i 1918 dannedes en tjekkoslovakisk, republikansk statsdannelse, hvis første præsident blev Tomáš Masaryk (1918-35).

[fraregnet bystaterne, de tre frie hansestæder, der formelt blev regnet for republikker], dels opløsningen af de tre multinationale imperier: Det Russiske Kejserrige (1917), Habsburgmonarkiet (fra 1867 dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn) i 1918 og Det Osmanniske Rige (1922); sidstnævnte opløstes gradvist i løbet af 1800- og 1900-tallet i nye nationalstater. Sekunderet af 2. verdenskrig (1939-45) fulgte afskaffelsen af monarkiet som statsform i Jugoslavien, Albanien, Ungarn, Italien, Bulgarien og Rumænien 1945-47. Senest er det græske monarki blevet afskaffet i 1973. I dag er der kun 12 europæiske monarkier tilbage, inklusive det spanske monarki, som blev genoprettet i 1975 efter 44 års republik.

Den norske statsminister Christian Michelsen (Samlingspartiet, 1905-07) holdt en velkomsttale til Norges nye kongefamilie den 25. november 1905, hvor regeringslederen bl.a. udtalte, at *I snart 600 aar har det norske folk ikke havt sin egen konge. Aldrig har han helt været vor egen. Altid har vi maattet dele ham med andre. Aldrig har han havt sit hjem iblandt os. Men der hvor hjemmet er, der bliver ogsaa fædrelandet. I dag er det anderledes. Idag kommer Norges unge konge for at bygge sit fremtidige hjem i Norges hovedstad. Kaaret af et frit folk til som fri mand at gaa i spidsen for sit land skal han blive helt vor egen. Atter skal nordmændenes konge blive det sterke, samlende merke for al national gjerning i det nye selvstændige Norge. En gang skal hans og vor fædrelandsfølelse ogsaa blive én.*¹⁹

Endvidere hed det i talen, at kongens kærlighed til det nye fædreland langsomt ville udvikles og modnes, og denne proces ville ifølge Christian Michelsen ske sideløbende med, at monarken vokser sammen med sit folk med dets nationale liv i fortid og nutid, med dets kaar og arbeide i gode og onde dage. Enkel og jevn som folket selv vil han øve sin kongelige gjerning blandt os. Saaledes skal

¹⁹ Heiberg (udg.): *Unionens*, 1017; statsministerens udlægning baserer sig i høj grad på den inden for norsk middelalderhistoriografi udbredte tradition, der tilsiger, at 1319, hvor Norge og Sverige for første gang kom til at indgå i en personalunion med hinanden, betød afslutningen på Norges nationale uafhængighed. I 1319 valgtes Magnus 4. Eriksson fra Bjælbo-dynastiet til svensk konge (konge frem til 1364), og samme år arvede han den norske trone som kong Magnus 7. (1319-43). Traditionen tager ikke højde for, at kong Magnus 4. Erikssons søn Haakon 6. (1343-80) i 1343 blev separat konge af Norge (derudover medkonge i Sverige fra 1362-64 for sin far), hvorved personalunionen opløstes, og Norges kortvarige uafhængighed i 1814. Fra 1380 indgik Norge og Danmark i en personalunion med hinanden (fra 1537-1814 i en realunion, dvs. en union med nogle statsinstitutioner tilfælles, typisk med en reduceret suverænitet for den politisk svageste af staterne), kortvarigt afbrudt af en ny svensk personalunion (1449-50) under Karl Knutsson, Karl 8. af Sverige (1448-57, 1464-65 og 1467-70), Karl 1. af Norge (1449-50), fra den svenske adelsslægt Bonde. Personalunionen mellem Danmark og Norge blev etableret på baggrund af et giftermål (1363), kongevalg (1376) og arv (1380). Unionens første konge og den sidste monark fra Bjælbo-dynastiet, Oluf 2. af Danmark (1376-87), Olav 4. af Norge (1380-87), antog titlen ”sand arving til Sverige” i 1385, da hans farfar, Magnus 4. Eriksson, blev fordrevet fra den svenske trone af sin søstersøn, den mecklenburgske hertug Albrecht 3. (1384-1412; konge af Sverige fra 1364-89) (Mecklenburg-dynastiet (-Schwerin)). I den svensk-norske personalunion fra 1814-1905 var Norge et selvstændigt kongerige, en nationalstat med egen konstitutionel kongemagt, grundet Norges kortvarige uafhængighed i 1814 med prins Christian Frederik som konge og vedtagelsen af den norske Eidsvoll-forfatning fra 17. maj 1814.

*vor lykke og vor ære ogsaa blive hans.*²⁰ Etableringen af det nationalt selvstændige norske kongehus i 1905 og den norske statsministers tale indskrifer sig dermed i den større fortælling om nationaliseringen af de europæiske konge- og fyrstehuse i det 19. og 20. århundrede.

I 1800-tallet var der en forestilling om, at nationalitetsprincippet skulle knyttes til statsdannelser af en vis størrelse. Tyske og italienske akademikere afviste tanken om, at alle nationer kunne skabe sunde og levedygtige nationalstater. Fremtrædende tyske økonomer hævdede i 1880'erne, at en stat med en begrænset befolkning og et lille territorium umuligt kunne overleve endsige bibringe verden noget kulturelt. Mindre folkeslag burde inkorporeres i større stater som fx Storbritannien, den britiske helstat, som bestod af fire nationaliteter, englændere, walisere, skotter og irere. Ud fra denne tankegang er det såkaldte tærskelprincip blevet fremsat i nationalismeforskningen.²¹ Tærskelprincippet kan også forklare de nationale, transstatslige bevægelser som fænomen. Nationalismen opstillede mindst fire nationale identitetskriterier: sprog, religion, historie og kultur. Forholdet mellem disse fire kriterier og deres indbyrdes betydning i forhold til hinanden varierede dog betydeligt rundt omkring i Europas nationale brændpunkter og konfliktzoner. I dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn udvikledes en tjekkisk nationalisme i de tjekkiske provinser Bøhmen og Mähren i slutningen af 1800-tallet. I dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn var sproget gennemgående det afgørende nationale identitetskriterium.

Det samme er tilfældet i Belgien, der historisk og religiøst er en national enhed, men ikke sprogligt, da statsdannelsen i hele sin historie fra 1830-31 har været præget af strid mellem de fransktalende vallonere og de flamsk(nederlandsk)talende flamlændere. Der eksisterer dermed ikke et belgisk folk, en belgisk nation, i den multinationale belgiske stat. Den belgiske monark har siden 1831 i sin officielle titulatur været ”belgiernes konge”. Belgiens konge er således konge af et folk, der reelt ikke eksisterer. Under indtryk af den flamske nationalistbevægelses styrke og repræsentation i 1919 af det første flamske nationalistparti i det belgiske parlament besluttede den belgiske regering i 1921 ved lov, at landet skulle opdeles i to separate sprogregioner. I 1898 blev flamsk anerkendt som et officielt sprog på linje med fransk. I dag har Belgien tre officielle sprog: fransk, flamsk og tysk. I 1963 blev landet opdelt i fire sprogregioner: den franske, flamske og tyske del, sidstnævnte hovedsageligt svarende til området Eupen-Malmédy, der blev afgivet af Tyskland til Belgien i 1919, bekræftet med en folkeafstemning i 1920, officielt indlemmet i Belgien i 1925 og i perioden 1940-45 annekteret af Hitler-Tyskland under Tysklands besættelse af Belgien, og den tosproglige hovedstad Bruxelles.

²⁰ Ibid.: 1018.

²¹ Hobsbawm: *Nations and Nationalism*, 31-37.

I Irland har religionen, ikke sproget, været det afgørende nationale identitetskriterium. Indtil 1500-tallet var gælisk førstesprog for næsten alle i Irland, hvorefter det engelske sprog gradvist fortrængte det gæliske sprog. I Nordirland gik skellet mellem protestanter og katolikker, da begge parter talte samme afart af engelsk. Befolkningen i størstedelen af Ulster, svarende omtrent til det nuværende Nordirland, blev fra 1600-tallet præget af en stærk indvandring fra England og Skotland med det formål at svække de ofte oprørske irere. Da indvandrerne var protestanter og irerne katolikker, blev den nationale, økonomiske og politiske konflikt mellem grupperne kædet snævert sammen med det religiøse modsætningsforhold. Der kan ikke sættes lighedstegn mellem det talte sprog og det nationale tilhørsforhold. Et skoleeksempel er befolkningen i Alsace og Lorraine (Elsass og Lothringen), der for hovedpartens vedkommende taler en tysk dialekt, men de er langt overvejende franksindede. I 1871 måtte Frankrig afstå området, dvs. det meste af Alsace og godt en fjerdedel af Lorraine, til Det Tyske Kejserrige efter nederlaget i Den Fransk-Tyske Krig (1870-71). Franskmændene i Alsace-Lorraine udgjorde et nationalt mindretal i Det Tyske Kejserrige, på linje med fx de danske nordslesvigere, polakker og hannoveranere. Efter 1. verdenskrig (1914-18) blev området genindlemmet i Frankrig i 1919, genindlemmet i Tyskland under 2. verdenskrig fra 1940-45, fra 1945 en del af Frankrig.

Forbundsstaten Schweiz er et eksempel på, at en statsdannelse kan holdes sammen af andet end fælles sprog og religion. Schweiz har fire officielle sprog: tysk, fransk, italiensk og rætoromansk, og der er en stort set ligelig fordeling af katolikker og protestanter i den schweiziske befolkning. I Schweiz er det nationale identitetskriterium den fælles historie, der går tilbage til 1291, da det schweiziske statsforbund oprettedes. Det schweiziske statsforbund blev en føderation i 1848. I den multinationale føderation er der med andre ord ikke noget schweizisk folk; den schweiziske nation defineres ud fra den fælles konføderale/føderale historie.

I forskningen benyttes begrebet det domesticerede monarki, hvormed menes, at de europæiske konge- og fyrstehuse i det 19. århundrede var blevet afmilitariserede og borgerliggjorte, perspektiveret som inkarnationer af borgerlige kernefamilier. Begrebet det domesticerede monarki kan også udvides til mere generelt at beskrive de europæiske monarkier, der i løbet af det 19. århundrede indkapsles i nationalt afgrænsede, konstitutionelle statsdannelser. Hvor fyrstehusene tidligere havde defineret deres respektive statsdannelser i form af det dynastiske princip, hvor grænserne mellem Europas stater var funderet på en skønsmæssig blanding af arv, giftermål, krig og mageskifter, blev det nu staterne, der på grundlag af nationalitetsprincippet og folkesuveræniteten

definerede de naturaliserede monarkier og deres udformning.²² Valget af den danske prins Carl til Norges konge i november 1905 indskrives i historien om valg af monarker i de nye nationalstater med egne nationale konge- og fyrstehuse i 1800- og 1900-tallets Europa, der hovedsageligt skete på grundlag af afstemninger i parlamenterne, og i et vist omfang folkeafstemninger. I nationaliseringsprocessen af de europæiske konge- og fyrstehuse vil de forskellige konge- og fyrstehuse blive beskrevet i forhold til de nationale identitetskriterier sprog, religion, historie og kultur, foruden det symbolske, etniske og dynastiske (genealogiske) aspekt.

Der kan opstilles fem forskellige nationalstatsprocesser i Europa i det 19. og 20. århundrede. Den første omhandler de nationer, som inden for de multinationale fyrste-territorialstater og imperier, herunder stærkt varierende udformninger af personal- og realunioner, og føderationer, opnåede deres egen statsdannelse og dermed som nationalstater løsrivelse fra disse statsdannelser. Der var store variationer inden for denne gruppe, som omfattede nationer, der aldrig havde haft deres egne stater (fx Belgien, Grækenland og Rumænien), hvoraf Slovenien og Nordmakedonien blev uafhængige nationalstater efter opløsningen af den multinationale føderation Jugoslavien (1991-2006), nationer, som havde deres egne stater, men med reduceret suverænitet i en personal- eller realunion i Habsburgmonarkiet, Det Russiske Kejserrige og den oldenborgske helstat (Bøhmen (Tjekkiet), Ungarn, Kroatien, Finland og Norge)) eller i en personalunion (Norge fra 1814-1905), nationer, som havde haft deres egne stater og på ny fik det med nationalismen i det 19. og 20. århundrede (fx Albanien og Polen), hvoraf nogle fik deres egne stater i 1800- og 1900-tallet med reduceret suverænitet (i Det Osmanniske Rige) eller i en personalunion (Serbien, Bulgarien, Island, Irland og Luxembourg), inden de blev uafhængige nationalstater, og andre blev uafhængige nationalstater efter opløsningerne af de multinationale føderationer Jugoslavien, Tjekkoslovakiet (1993) og Sovjetunionen (1991), hvortil hørte nationer, der på ny havde fået deres egne stater, inden de blev en del af Sovjetunionen (Georgien, Armenien, Ukraine, Kasakhstan og Litauen) og af Jugoslavien (Serbien), nationer, der havde haft deres egne stater, inden de blev en del af Jugoslavien (Bosnien-Hercegovina) og af Sovjetunionen (Moldova), og nationer, der havde deres egne stater, da de blev en del af Jugoslavien (Kroatien og Montenegro, både i 1918 og 1943/1945), af Tjekkoslovakiet (Tjekkiet i 1918 og Slovakiet i 1945) og af Sovjetunionen (Rusland, Hviderusland, Aserbajdsjan, Estland og Letland).

²² Schama: 'The Domestication', 155-83; Anderson: *Imagined Communities*; Paulmann: *Pomp und Politik*, 66-108; Sellin: *Gewalt und Legitimität*; *ibid.*: *Das Jahrhundert*, 137-41. De europæiske monarkiers historiske legitimitet frem til 1. verdenskrig er tillige blevet analyseret, Sellin: *Gewalt und Legitimität*, Langewiesche: *Die Monarchie*.

På Wienerkongressen ville man især sikre sig mod en fremtidig fransk ekspansionspolitik over for et splittet europæisk kontinent. Dette ligevægtsprincip fordrerede oprettelse af en række relativt stærke stater langs Frankrigs grænser. Derfor oprettedes i 1815 kongeriget Nederlandene under den nederlandske konge. Det var dog noget nær umuligt at bygge bro mellem de belgiske og de hollandske Nederlande, hvis indbyrdes forhold prægedes af historiske, religiøse, økonomiske og ikke mindst i kølvandet på nationalismens opkomst i begyndelsen af 1800-tallet nationale modsætninger. Som en direkte følge af den franske Julirevolution i 1830, hvor kong Karl 10. (1824-30) blev afsat grundet manglende hensyntagen til parlamentet og borgerskabet, proklameredes Belgien som selvstændig stat den 4. oktober 1830. I november trådte et belgisk parlament sammen, og den 7. februar 1831 vedtoges en grundlov for den nye europæiske statsdannelse. Med Londontraktaten i 1839 anerkendte Nederlandene sammen med de europæiske stormagter Belgiens uafhængighed og neutralitet. Den 21. juli 1831, siden markeret som Belgiens nationaldag, blev prins Leopold af Sachsen-Coburg-Gotha (Sachsen-Coburg-Saalfeld indtil 1826) indsat som Belgiens første konge under navnet Leopold 1. (1831-65). Ulig de øvrige nationale opstande i kølvandet på den franske Julirevolution, nationalliberale opstande mod Rusland i rigets del af Polen-Litauen og i Kongres-Polen (1830-31), nationalliberale opstande i Det Tyske Forbund samt nationalliberale opstande mod kejserriget Østrig i Norditalien (1830-31), lykkedes Den Belgiske Revolution pga. fransk støtte, og fordi Storbritannien sikrede en tysk prins som belgisk konge.

Historisk og religiøst er Belgien en national enhed, men ikke sprogligt, da landet fra begyndelsen har været præget af strid mellem Vallonien og Flandern, mellem de fransktalende vallonere og de flamsk(nederlandsk)talende flamlændere, mellem den galliske (latin-romanske) og germanske kulturkreds. Der kunne derfor ikke blive tale om en forsoning mellem det katolske, franskorienterede belgiske kongehus, uagtet at Leopold 1. forblev protestant, og det protestantiske (calvinistiske) nederlandske Oranje-Nassau-dynasti. I 1832 blev der indgået et dynastisk forbund mellem de to revolutioner og stater, den franske Julirevolution og den belgiske Augustrevolution i 1830, da Leopold 1. ægtede den franske borgerkonge Louis Philippes datter Louise af Orléans (1812-50), søster til hertug Louis af Nemours (1814-96), der havde været en af tronkandidaterne til den belgiske trone.²³

²³ Det belgiske kongehus har traditionelt været stærkt franskorienteret, hvilket bl.a. kan aflæses kulturelt i form af navngivningen i kongehuset, hvor de franske navne har været dominerende, bl.a. mandsnavnet Baudouin (på flamsk staves navnet Boudewijn), fx prins Baudouin (1869-91), ældre bror til kong Albert 1. (1909-34). Navnet Baudouin er ofte blevet brugt inden for flamsk- og wallonsktalende fyrsteslægter. Det er en moderne udtale af det nederfrankiske navn Balduin. I 1909 aflagde Albert 1. som den første belgiske monark ed som belgisk konge på både fransk og flamsk. Religiøst har det belgiske kongehus traditionelt været en enhed. Belgiens første konge, Leopold 1., forblev dog

protestant, hvorfor han og dronning Louise blev viet ved både en luthersk og katolsk ceremoni. Det katolske belgiske kongehus knyttede dynastiske forbindelser til de øvrige katolske fyrstehuse i Europa, regerende som ikke-regerende, heriblandt det franske Orléans-dynasti, Bonaparte-slægten og Wittelsbach-dynastiet i Bayern. Der var derfor tale om en sensation, da kronprins Leopold (3.), fjerde generation i det belgiske kongehus, giftede sig med en protestantisk prinsesse, den svenske prinsesse Astrid (1905-35) i 1926. Fire år efter, i 1930, konverterede hun til katolicismen. Som tronfølgerens gemalinde begyndte Astrid med det samme at studere fransk og flamsk. Astrid og Leopold 3. blev Belgiens kongepar i 1934. Gemalinden til parrets ældste søn, kong Baudouin (1951-93), den spanskfødte adelige Fabiola (1928-2014), Belgiens dronning fra 1960-93, mestrede såvel fransk, flamsk som tysk, mens hendes efterfølger som dronning, den italienskfødte adelige Paola (1937-), gemalinde til kong Albert 2. (1993-2013), er blevet kritiseret for sine manglende sprogkundskaber i relation til det flamske sprog, der ligesom hollandsk er en dialekt af sproget nederlandsk. Flamsk tales af knap 60 % af den belgiske befolkning. Den nuværende belgiske dronning, Mathilde (1973-), gemalinde til kong Philippe 1. (2013-), taler både fransk og flamsk flydende. Det belgiske kongepars fire børn taler alle de tre officielle sprog i Belgien: fransk, flamsk og tysk. Alle fire børn har gået på flamsktalende skoler, hvilket for den ældste, tronfølgeren prinsesse Elisabeth (2001-), hertuginde af Brabant, er første gang, at en kommende belgisk monarks uddannelse er foregået på flamsk. Absolut primogenitur, dvs. hvor det ældste barn uanset køn indtræder først i arvefølgen, blev indført i Belgien i 1991. Prinsesse Elisabeth vil dermed blive Belgiens første kvindelige monark. Dronning Mathilde, der er født ind i en belgisk adelsfamilie, d'Udekem d'Acoz, er den første belgiske dronning, som er belgiskfødt. Såvel Leopold 3. og Albert 2. beholdt som abdicerede monarker deres prædikat af majestæt med titlen konge af Belgien i stedet for "Belgiernes konge".

Belgien er et specielt eksempel på en nationalstat, da staten fra sin dannelse har været en multinational stat, hvor de fransk- og flamsktalende har ligget i strid med hinanden. Symbolsk har det belgiske kongehus markeret sin tilknytning til den belgiske nation, der i øvrigt ikke eksisterer, i den belgiske monarks officielle titulatur fra 1831: "Belgiernes konge". Den belgiske Augustrevolution i 1830 indførte ligesom den franske Julirevolution samme år en titulatur, der refererede til folket frem for territoriet. "Belgiernes Konge" er et eksempel på det fænomen, som den britiske journalist Kingsley Martin (1897-1969) i 1936 har døbt "Popular monarchy", "det folkelige monarki", hvor monarkernes titulatur refererer til et folk (nationalitet) frem for et territorium (staten), Martin: 'The Evolution', 155-78. Belgien er i dag det eneste monarki, som i sin titulatur for monarkerne eksplicit er udtryk for Popular monarchy. De øvrige medlemmer af kongehuset bærer ligeledes titler, der relaterer sig til Belgiens historie. Nederlandene, De Habsburgske Nederlande, De Spanske (Belgiske) Nederlande og De Østrigske Nederlande bestod fra middelalderen af en række forskellige fyrstestater: hertugdømmet Brabant (1183-1795), hertugdømmet Limburg (1065-1795; Den Limburgske Arvefølgekrig (1283-89) førte til, at Limburg kom i personalunion med Brabant)), fyrste-abbedit Stavelot-Malmédy (651-1795) og fyrstebispedømmerne Cambrai (1007-1678: indlemmet i Frankrig) og Liège (980-1789, 1791-92, 1793-95), alle tre var også en del af det tysk-romerske rige, men de var ikke underlagt habsburgsk styre, herskabet Mechelen (fra omkring 870 indtil 1795), grevskabet Hainaut (Hennegau) (ca. 900-1797: indlemmet i Frankrig), grevskabet Flandern (862-1795), grevskabet Artois (1237-1659: indlemmet i Frankrig), hertugdømmet Øvre Geldern (1096-1795) og grevskabet Luxembourg (1059-1354), hertugdømme fra 1354-1795. De Østrigske Nederlande var underlagt en fransk besættelse fra 1794-1814, hvor området organiseredes som ni departementer i Frankrig, hvormed de resterende nederlandske fyrstestater medietiseredes, dvs. opløstes og indlemmedes i Frankrig. På Wienerkongressen genoprettedes Luxembourg som statsdannelse i 1815 i form af storhertugdømmet Luxembourg, der kom i personalunion med kongeriget Nederlandene. Luxembourg blev således ligesom Island og Irland genoprettet som statsdannelse for at indgå i en personalunion med en anden statsdannelse. Af de øvrige fyrstestater er hertugdømmet Brabant dog bevaret som titel i det belgiske monarki fra 1840 som den belgiske tronfølgers officielle titel. Titlen som greve af Flandern er blevet tildelt to gange (1840 (til 1905) og 1910 (til 1983))) som en personlig titel til den belgiske monarks næstældste søn. Titlen greve af Hainaut (Hennegau) er blevet tildelt to gange (1859 (til 1869, fra 1865-69 sammen med titlen hertugen af Brabant) og 1930 (til 1934))) som en personlig titel til den ældste søn til kronprinsen. Titlen prins af Liège er blevet tildelt én gang, i 1934 (til 1993). Titlerne greve af Flandern, greve af Hainaut (Hennegau) og prins af Liège blev afskaffet med et kongeligt dekret i 2001, da titlerne anses for at være kontroversielle og ensidige i det sprogligt opsplittede land. Ingen af titlerne har refereret til politisk-administrative enheder i Belgien.

I 1853 ægtede den belgiske tronfølger, hertug Leopold (2.) af Brabant (1865-1909), ærkehertuginde Marie Henriette af Østrig (1836-1902), som tilhørte den ungarske sidelinje inden for Habsburg-Lothringen-dynastiet. Ægteskabet havde til formål at forlene det unge belgiske monarki med den historiske og dynastiske prestige fra Habsburgerne, som var en af Europas ældste fyrsteslægter. Samtidig skabte ægteskabet en historisk forbindelse mellem det nye belgiske kongerige og det habsburgske dynasti i De Østrigske Nederlande (1714-94). Under indtryk af Den Franske Revolution i 1789 etableredes kortvarigt De Forenede Belgiske Stater i 1790, en konføderativ republik, som oprør mod den habsburgske tysk-romerske kejser Josef 2. (1765-90). Oprøret blev dog hurtigt og effektivt slået ned.

Belgien var besat af Tyskland under 1. verdenskrig, hvor kong Albert 1. indlagde sig stor fortjeneste som konge og hærfører for et land, der hørte til blandt Ententemagterne (Storbritannien mfl.). Dette var uagtet at kongens ældre søster

prinsesse Joséphine Caroline (1872-1958) var gift den tyske prins Karl Anton af Hohenzollern-Sigmaringen (1868-1919), bror til Rumæniens kong Ferdinand 1. (1914-27), der tjente som preussisk generalløjtnant under verdenskrigen. Albert 1.s dronning, Elisabeth (1876-1965, født hertuginde i Bayern), blev på trods af sin tyske baggrund et nationalt symbol i Belgien under den tyske besættelse. Dronningen tilhørte Wittelsbach-dynastiet i Bayern, som historisk havde udviklet sin egen identitet, uafhængigt af den tysk-nationale identitet med rod i kongeriget Preussen i Det Tyske Kejserrige fra 1871. Dronning Elisabeths svoger hertug Wilhelm af Urach var general i den tysk-kejsrlige hær og ledte mod Frankrig og Belgien i 1914. Genealogisk skiftede det belgiske kongehus under indtryk af den anti-tyske stemning under 1. verdenskrig sit slægtsnavn Sachsen-Coburg-Gotha ud til fordel for benævnelsen Belgien i 1920. Samtidig gav kongehusets medlemmer afkald på deres tyske fyrstetitler, prins/prinsesse af Sachsen-Coburg-Gotha og hertug/hertuginde af Sachsen, hvorved det belgiske kongehus gennemførte en symbolsk og formel nationalisering. I 1921 afskaffede kong Albert 1. som følge af disse ændringer det sachsiske våben fra det kongelige våben. I 2019 genindførte hans oldebarn kong Philippe 1. det sachsiske våben i det kongelige våben. Beslutningen blev taget umiddelbart efter det belgiske kongepars besøg på barokslotet Friedenstein Slot, der fungerede som en af residenserne for hertugerne af Sachsen-Coburg-Gotha. Det belgiske kongehus vedkender sig dermed atter sine historiske tyske rødder, hvilket er blevet muliggjort grundet Tysklands centrale rolle i nutidens Europa og EU, hvis hovedstad er den belgiske hovedstad, Bruxelles. I samme forbindelse blev det kongelige våbens valgsprog, ”Enighed gør stærk”, gengivet på alle tre officielle sprog i Belgien, fransk, flamsk og tysk, som skulle markere, at kongen var konge i hele kongeriget Belgien og for alle belgiere. Hidtil havde det kongelige våbens motto kun været skrevet på fransk, ”L’union fait la force”. I 1993 aflagde kong Albert 2. som den første belgiske monark ed som belgisk konge på både fransk, flamsk og tysk. Belgien er et eksempel på en statsdannelse, der blev oprettet som en enhedsstat, og som siden blev omdannet til en føderation. Med udgangspunkt i de i 1960’erne oprettede fire sprogregioner blev der fra 1960’erne gennemført en omfattende decentralisering af den belgiske statsdannelse, kulminerende med omdannelsen af Belgien til en føderation i 1993. Belgien er således i dag et føderativt monarki. Fra anden halvdel af det 20. århundrede og frem til i dag har Belgien bevæget sig i retning af konglomeratstaten som statstype. I denne proces er Belgien blevet omdannet til en forbundsstat. Kongehuset i Belgien under kong Philippe 1. forsøger at udgøre det samlende nationale holdepunkt i statsdannelsen.

Uagtet at Belgien religiøst og traditionelt har været en national enhed, indeholder den belgiske forfatning fra 1831 ingen bestemmelser om nogen statskirke, eller at statsoverhovedet skal tilhøre en bestemt kirke. Den romersk-katolske kirke er en international organisation, hvorfor man i katolske stater almindeligvis ikke har haft en statskirke, men derimod som oftest en statsreligion, hvor katolicismen i forfatningen nævnes som statens officielle religion. Den belgiske forfatning var inspireret af de franske konstitutioner fra 1791, 1814 og 1830, den nederlandske forfatning fra 1815 og britiske konstitutionelle principper. Forfatningen etablerede et tokammersystem. Forfatningen fastslår, at ingen fra kongehuset kan være minister (§ 87, § 98 i den nuværende forfatning), og at prinserne, kongens sønner, eller i tilfælde af at kongen ingen sønner havde, prinser fra sidelinjen, skulle tage plads i Senatet, når de fyldte 18 år, med stemmeret fra de 25 år (§ 58). Med indførelsen af absolut primogenitur i 1991 blev prinsesser arveberettigede til tronen, og prinsesse Astrid (1962-), fra 1984 ærkehertuginde af Østrig-Este, datter af kong Albert 2., kunne derfor indtræde i Senatet i 1996, hvor hun sad til sin fars abdikation i 2013. I 2014 blev dette system med kongelige senatorer afskaffet ved en forfatningsændring. Den belgiske forfatning stipulerer, at kongen ikke kan være statsoverhoved i et andet land uden en godkendelse fra to tredjedele flertal i parlamentets to kamre (§ 62, § 87 i den nuværende forfatning). Denne bestemmelse er kun blevet taget i anvendelse én gang, da Belgiens kong Leopold 2. med godkendelse af Repræsentantkammeret og Senatet blev det nye statsoverhoved for den nye stat Fristaten Congo i 1885. Leopold 2. forblev konge af sin personlige besiddelse frem til 1908, hvor personalunionen med Belgien opløstes, og kolonien blev derefter administreret som Belgisk Congo under den belgiske stat frem til 1960. I tilfælde af manglende mandlige arvinger kan kongen foreslå sin efterfølger med parlamentets samtykke, dvs. med to tredjedele flertal (§ 61, § 86 i den nuværende forfatning). Ved tronledighed vælger parlamentet inden for to måneder en regent (§ 85, § 95 i den nuværende forfatning). Forfatningen foreskriver, at en regent skal vælges af parlamentet i tilfælde af en umyndig monark (§ 81, § 92 i den nuværende forfatning), og hvis monarken ikke er i stand til at regere (§ 82, § 93 i den nuværende forfatning). Regentskabet kan kun tildeles én person, som skal aflægge ed på forfatningen foran parlamentet (§ 83, § 94 i den nuværende forfatning). I overensstemmelse med disse bestemmelser valgte et stærkt decimeret belgisk parlament i 1944 prins Carl, greve af Flandern, til regent for den forkætrede kong Leopold 3.

Den officielle version af forfatningen fra 1831 fandtes oprindeligt kun i en fransk udgave. En officiel version på flamsk blev først tilføjet i 1967. Siden 1991 har der endvidere været en tysk version af forfatningen. Den belgiske forfatning fra 1831 blev hurtigt mønstereksemplet på, hvordan et velfungerende konstitutionelt monarki skulle indrettes i Europa, og forfatningen blev forbillede for mange andre landes konstitutioner, ikke mindst den danske grundlov fra 1849.

Grækenland oprettedes som stat i 1832 efter Den Græske Uafhængighedskrig (1821-29) mod Det Osmanniske Rige. Den græske nationale identitet opbyggedes med baggrund i den græske (hellenistiske) kultur, der i perioden fra 323 f. Kr. til 31-30 f. Kr. dominerede i det østlige Middelhav, hvor grækere og makedonere havde magten, efter at kong Alexander 3. den Store af Makedonien (336-323 f. Kr.) i sin regeringstid havde skabt et af de første storrigter i verdenshistorien. Den hellenistiske kultur var en sammenblanding af den klassiske græske kultur med rødder i de græske by- og småstater, herunder Makedonien, med nærorientens og romernes kultur. I perioden fra 1863-1923 øgedes Grækenlands areal betragteligt, betinget af den græske politiske ideologi Megali Idea, primært ved yderligere afståelser af Det Osmanniske Rige, bl.a. fristaten Ikaria (1912), fyrstendømmet Samos (1834-1912) og staten Kreta (1898-1913); de to sidstnævnte var begge autonome stater i Det Osmanniske Rige. Den græske nationalstat præsenterede sig som en genfødsel af den græske nation, en videreførelse af det antikke Grækenland og ikke af Det Byzantinske (Østromerske) Imperium (395-1453), hvorfor man i Grækenland efter løsrivelsen begyndte at rense det græske sprog for især tyrkiske ord.²⁴

²⁴ Blandt kandidaterne til den nye græske kongetrone var prins Frederik af Nederlandene (1797-1881), som i 1829 blev tilbudt den græske kongetrone. Han afslog tilbuddet med den begrundelse, at han ikke ønskede at være konge af et land, hvis sprog og traditioner var fremmede for ham. I den sidste ende faldt stormagternes valg på Otto 1. (1832-62) fra det bayerske Wittelsbach-dynasti, der blev valgt til Grækenlands konge af den græske nationalforsamling. Kongeriget Grækenland var den første fuldt uafhængige græsksprogede stat siden Det Byzantinske Imperiums fald til osmanerne i 1400-tallet. Det blev fremhævet i den græske offentlighed, at Ottos 11 gange tipoldefar hertug Johann 2. (1341-97; hertug af Bayern-Landshut fra 1375, fra 1392 Bayern-München) var fire gange tipoldebarn af den byzantinske kejser Alexios 3. (1195-1203) på mødre side via Barcelona-dynastiet (Sicilien), den capetingske sidelinje Anjou (Anjou-Napoli), det andet angevinske dynasti (det første var Plantagenet-dynastiet), Árpád-dynastiet (Ungarn), det laskariske dynasti og det angelanske dynasti. Den græske kong Otto nedstammede således fra de østromerske kejserlige dynastier Angelos (1185-1204) og Laskaris (1205-61), sidstnævnte som kejsere af kejserriget Nikæa (1204-61) med prætentionstitlen byzantinske kejsere, begge sidelinjer til Komnenos-dynastiet (1081-1185). Kong Otto talte ikke det græske sprog, men han indyndede sig hos grækerne ved at hellenisere sit navn til Othon. Kong Otto beholdt sin romersk-katolske tro, men i den græske forfatning fra 1844 blev det fastslået, at den græske monark, underforstået hans efterfølger på tronen, skulle tilhøre den ortodokse kirke (§ 40). I 1836 ægtede kong Otto prinsesse Amalie af Oldenburg (1818-75), der derved blev græsk dronning. Hun fik lov til at beholde sin lutherske tro. Dronning Amalie var via primært tyske fyrstedynastier 21 gange tipoldebarn til den byzantinske kejser Isaac 2. Angelos (1185-95, 1202-04), bror til kejser Alexios 3., fra Angelos-dynastiet. Dronning Amalie introducerede det tyske juletræ til Grækenland, og hun skabte en romantisk folkedragt, som blev en græsk nationaldragt for kvinder, der stadig er kendt under navnet "Amalie-dragten". Kong Otto antog ligeledes den græske nationaldragt, hvilket øgede hans popularitet. Kongeparrets ægteskab var barnløst. London-traktaten i 1832 (§ 8) mellem stormagterne Storbritannien, Frankrig og Rusland med en tilføjelse i 1833 forbød en personalunion mellem Bayern og Grækenland.

I 1862 blev den tyskfødte monark afsat af græske oprørere, og de europæiske stormagter skulle nu finde en kandidat til den ledige græske trone. Valget faldt på den danske prins Vilhelm, der besteg den græske trone som kong Georg 1. i 1863. Den afsatte kong Otto 1. abdicerede aldrig frivilligt. Bayerns sidste konge, Ludwig 3. (1913-18), en nevø til kong Otto 1., gav afkald på sin græske arveret, der var defineret i den græske forfatning fra 1844 (§ 38). Som prins blev han gift med prinsesse Maria Theresa (1849-1919), født prinsesse af Østrig-Este (Modena), i 1868. Hendes farbror, hertug Frans 5. af Modena (1846-59), var erklæret katolik, og han krævede, at prins Ludwig som en del af ægteskabskontrakten skulle give afkald på sin græske arveret, for derved at sikre, at prinsens børn skulle blive opdraget romersk-katolske. Prins Ludwig (3.) gav derfor afkald på sin græske arveret i 1869. Den græske forfatning fra 1844 stipulerede, at den græske monark skulle tilhøre den ortodokse religion. Den græske forfatning fra 1844 forbød desuden en personalunion mellem kongerigerne Bayern og Grækenland, hvorfor prins Ludwigs (3.) yngre bror prins Leopold

(1846-1930) overtog arveretten til den græske trone efter sin bror. Prins Leopolds ældste søn, prins Georg (1880-1943), overtog den græske arveret efter sin far. I december 1959 fandt der en art forsoning sted mellem det afsatte Wittelsbach-dynasti og det glücksborgske dynasti i Grækenland, da hertug Albrecht af Bayern (1905-96), overhoved for Wittelsbach-dynastiet fra 1955-96, sendte sin søn prins Max af Bayern (1937-) til Athen, hvor han ved en officiel ceremoni overbragte de græske kronjuveler fra kong Ottos tid til Grækenlands kong Paul 1. (1947-64).

Kong Georg 1. markerede sin danske oprindelse i sit nye græske kongevåben. De heraldiske symboler for Danmark, Slesvig, Holsten, Lauenborg, Oldenburg og Delmenhorst kom således med i rigsvåbenet. I perioden 1863-1973 var de græske monarkers officielle titel ”Hellenernes Konge”; en titulatur inspireret af folkesuverænitættanken, hvor man i en række tilfælde gjorde nationaliteten og ikke territoriet til omdrejningspunktet for monarkernes titulaturer. Når ”Hellenerne” indgik i den græske monarkis officielle titulatur fra 1863 til det græske monarkis afskaffelse i 1973, var det et udtryk for den græske nationalstats forestillede historiske rødder tilbage til antikkens hellenistiske kultur. Uagtet at den græske forfatning fra 1844 decideret forbød en personalunion mellem kongerigerne Bayern og Grækenland og forfatningen af 1864 generelt personalunioner (London-traktaten af 1863 mellem Storbritannien, Frankrig, Rusland og Danmark forbød en personalunion mellem Danmark og Grækenland (§ 4)) og krævede en ortodoks monark, var det græske kongehus arveberettiget til den danske trone fra 1863-1953 ligesom det norske kongehus fra 1905-53. Kong Georg 1. beholdt sin danske prinsetitel efter den græske tronbestigelse, og siden 1863 har alle medlemmer af det græske kongehus ført titlen prins, respektive prinsesse, af Grækenland og Danmark (titlen ”til Danmark”: med i arvefølgen), i overensstemmelse med paragraf 4 i London-traktaten af 1863. Georg 1. fik lov til at beholde sin evangelisk-lutherske tro. Det unge Grækenland stod under Ruslands beskyttelse imod Det Osmanniske Rige. Georg 1. valgte derfor sin brud og dronning i det russiske kejserhus. Samtidig var ægteskabet en forsikring til det ortodokse Grækenland om, at han som luthersk konge i et ægteskab med en ortodoks russisk storfyrstinde ville få børn, der ville blive opdraget i den ortodokse tro. I 1867 giftede han sig med storfyrstinde Olga (1851-1926), der var niece til zar Alexander 2., som havde støttet prins Vilhelms kandidatur til den græske trone. Parrets ældste søn, kong Konstantin 1. (1913-17, 1920-22), havde som kronprins fra sin fødsel i 1868 indtil sin tronbestigelse i 1913 titlen hertug af Sparta. Tildelingen af titlen stred imod den græske forfatning, der eksplicit forbød tildeling af adelstitler til græske statsborgere (1864: § 3). Parlamentet godkendte dog i den sidste ende tildelingen af titlen med 98 stemmer, to blanke stemmer og 26 imod. Brugen af titlen hertug af Sparta blev dog hurtigt droppet i Grækenland, og ingen efterfølgende græske tronfølgere har båret titlen. Den russiske forbindelse viste sig bl.a. ved, at parrets yngste søn, prins Christopher af Grækenland og Danmark (1888-1940), blev født i Rusland (i Skt. Petersborg), og tre af deres børn, prinsesse Alexandra (1870-91), prins Nikolaos (1872-1938) og prinsesse Maria (1876-1940), indgik ægteskabelige bånd med det russiske kejserhus, med hhv. storfyrst Paul (1860-1919), storfyrstinde Helena (1882-1957) og storfyrst Georg Mikhailovitj (1863-1919) i hhv. 1889, 1902 og 1900. Alle ikke-ortodokse græske dronninger har konverteret til den græsk-ortodokse kirke, undtagen dronning Amelie. Da kronprinsesse Sophia valgte at konvertere til den ortodokse tro i 1891, blev hun forment adgang til sit fødeland, Tyskland (Preussen), af sin bror kejser Wilhelm 2. (1888-1918) i tre år.

I forbindelse med det græske kongevalg i 1863 foretog den danske prins Vilhelm et navneskifte til det græske Georg som kong Georg 1. Georg 1.s ældste søn blev opkaldt efter sin morfar, den russiske storfyrst Konstantin (1827-92), og ikke mindst den sidste byzantinske kejser, Konstantin 11. (Palaiologos) (1449-53), der faldt under osmannernes succesfulde belejring af Konstantinopel i 1453. I den folkelige bevidsthed var den lille græske prins manden, der som kong Konstantin 12. skulle generobre Konstantinopel fra tyrkerne. Det græske kongehus forblev dog tro mod den græske nationalstat, da Konstantin ved sin tronbestigelse i 1913 antog regenttitlen Konstantin 1. Det glücksborgske kongehus i Grækenland integrerede sig relativt hurtigt i det græske samfund, bl.a. ved at lære det græske sprog. Georg 1. lærte hurtigt græsk, og han mestrede sproget både i skrift og tale. Han talte dog tysk med sin gemalinde, og deres børn talte græsk til hinanden og engelsk med deres forældre. Konstantin 1.s gemalinde, dronning Sophia (1870-1932, født prinsesse af Preussen), lærte i løbet af få år efter sit giftermål i 1889 at tale flydende græsk. Kong Georg 2.s (1922-24, 1935-47) dronning, Elisabeth (1894-1956, født prinsesse af Rumænien og græsk dronning 1922-24), lagde store anstrengelser i at lære det vanskelige græske sprog, som til sidst bar frugt. Det kongelige par blev skilt i 1935.

Georg 1. var efterkommer (bl.a. 20 gange tipoldebarn) af den byzantinske kejser Isaac 2. Angelos (1185-95, 1202-04). Dronning Olga var 21 gange tipoldebarn af den byzantinske kejser, og hun var desuden 20 gange tipoldebarn til den byzantinske kejser Alexios 3. (1195-1203) via den bayerske hertug Johann 2., kong Otto 1.s 11 gange tipoldefar. Det var kong Georg 1. også (bl.a. 21 gange tipoldebarn). Georg 1. var endvidere 17 gange tipoldebarn af den byzantinske kejser Andronikos 2. Palaiologos (1282-1328) via bl.a. dynastiet Palaeologus-Montferrat ligesom dronning Olga, der var 18 gange tipoldebarn. Kong Konstantin 1.s næstældste søn, kong Alexander 1. (1917-20), indgik i hemmelighed et borgerligt ægteskab med den græske Aspasia Manos (1896-1972) i 1919. Brylluppet var en skandale i det græske kongehus. Samtidig var der dog mange grækere, der bifaldt forbindelsen, da det dansk-tyske glücksborgske dynasti med denne ægteskabsforbindelse ville blive mere helleniseret. Aspasia Manos nedstammede via begge sine forældre fra nogle af de mest prominente græske Fanarioter-familier i Konstantinopel, som efter 1453 udviklede sig til et embedsmandsaristokrati i osmannisk tjeneste på Balkan-halvøen, bl.a. var en række græske Fanarioter-familier

Sproget i fyrstendømmerne Valakiet (1330-1862) og Moldavien (1346-1862) blev rensat for slaviske elementer, og ved at lægge særlig vægt på visse dialekters egenskaber og ved at udvikle nye ord styrkede man sprogets dakoromanske karakter. De to Donau-fyrstendømmer Moldavien og Valakiet var efter Den Russisk-Osmanniske Krig (1768-74) og særligt efter Den Russisk-Osmanniske Krig (1828-29) underlagt russisk beskyttelse frem til Ruslands nederlag i Krimkrigen (1853-56), under hvilken de fik tilkendt betydeligt selvstyre i 1831-32, samtidig med at de formelt forblev en del af Det Osmanniske Rige, hvorunder Moldavien og Valakiet var vasalstater fra hhv. 1512 og 1417. Samtidig med at Moldavien og Valakiet antog det historisk fordringsfulde statsnavn Rumænien (1862), skiftede det rumænske skriftsprog fra det kyrilliske til det latinske alfabet i 1860.

fyrsteslægter i Moldavien (1711-1821) og Valakiet (1715-1821). En lov i 1922 anerkendte legitimiteten i det ikke-dynastiske ægteskab, hvorfor parrets datter, den græsk-danske prinsesse Alexandra (1921-93, dronning af Jugoslavien fra 1944-45), betragtedes som et fuldgyldigt medlem af det græske kongehus. Det mest udprægede græske medlem af kongehuset var prinsesse Maria (1876-1940), kong Georg 1. og dronning Olgas yngste datter, der i 1922 ægtede den græske admiral Perikles Ioannidis (1881-1965), efter først at have været gift med den russiske storfyrst Georg Mikhailovitj, som blev henrettet under Den Russiske Revolution. Prinsessen blev i sin ungdom nægtet ægteskab med en borgerlig græker, men hun fik til gengæld lov til at beholde sin arveret til den græske trone i forbindelse med sine giftermål. Prins Christophers søn, prins Michael af Grækenland og Danmark (1939-), der blev født i Rom, indgik i 1965 et borgerligt giftermål med den græske kunstner Marina Karella (1940-), mod at give afkald på sin arveret til den græske trone, både på egne, sine børns og deres efterkommeres vegne.

Konstantin 1. døde som eks-konge i landflygtighed i Italien i 1923. Hans lig overførtes til Grækenland i 1936 efter genindførelsen af monarkiet i 1935. Ved samme lejlighed overførtes de jordiske rester af hans dronning, Sophia, til Grækenland, og fem dage forinden tillige enkedronning Olga, som døde i Rom i 1926. Georg 1.s ældste datter, prinsesse Alexandra (1870-91), blev bisat i Peter og Paul-katedralen i Skt. Petersborg. I 1939 opnåede den græske regering under nevøen kong Georg 2. tilladelse af Sovjetunionen til at overføre den græskfødte prinsesses lig til den kongelige begravelsesplads i Grækenland. Kong Pauls (1947-64) enke, dronning Frederika (1917-81, født prinsesse af Hannover), døde i 1981 i Spanien hos sin ældste datter, Sofia (1938-), der siden 1975 havde været spansk dronning (indtil 2014). Enkedronningen fik lov til at blive begravet i Grækenland på den kongelige begravelsesplads (Tatoi), uagtet at det græske monarki var blevet afskaffet i 1973. Under 2. verdenskrig kom det græske tronfølgerpars tredje og sidste barn, prinsesse Irene (1942-), søster til kong Konstantin 2. (1964-73) og dronning Sofia, til verden i Cape Town i Sydafrika, hvor den græske kongefamilie befandt sig i eksil. Kong Paul og dronning Frederika talte engelsk og græsk med deres tre børn. Konstantin 2.s gemalinde fra 1964, dronning Anne-Marie (1946-, født prinsesse af Danmark), lærte hurtigt at tale det græske sprog. Det græske kongepar og deres børn har siden 1967 levet i eksil efter oberstkuppet og et mislykket modkup samme år.

Den græske forfatning fastslog, at den ortodokse kirke var den dominerende religion i Grækenland, og etablerede dermed en statsreligion (1844: § 1). Patriarken i Konstantinopel/Istanbul blev fortsat tillagt en æresforrang for den græsk-ortodokse kirke, som dog samtidig blev erklæret som en uafhængig (autokefal) ortodoks kirke (1844: § 2). Den græske forfatning stipulerede, at ingen fra den kongelige familie måtte være minister (1844: § 80). Prinserne og kronprinsen var dog automatisk medlemmer af Senatet, når de fyldte 18 år, med stemmeret, når de fyldte 25 år (1844: § 75). Forfatningen af 1864 afskaffede tokammersystemet i Grækenland, hvorved Senatet nedlagdes. I 1911 og 1952 fik Grækenland nye monarkistiske forfatninger. Ved tronledighed skulle parlamentet, Deputeretkammeret og Senatet, vælge en midlertidig regent, som skulle være græsk statsborger og ortodoks (1844: § 45). Hvis monarken var mindreårig eller fraværende, skulle parlamentet vælge en regent inden for ti dage efter kongens død (1844: § 44). Der har været en række græske regenter i det græske monarkis historie, bl.a. enkedronning Olga, som fungerede som regent fra november til december 1920, indtil hendes søn Konstantin 1. vendte tilbage til Grækenland fra sit eksil. 1864-konstitutionen nævnte første gang muligheden for, at parlamentet kunne vælge en værge for den umyndige monark, såfremt den afdøde konge ikke havde ønsket en specifik person i sit testamente, eller hvis den mindreårige monark havde en mor, som ikke var forblevet enke (1864: § 51). Hvis der ikke var nogen arving til tronen, kunne kongen foreslå sin efterfølger for parlamentet, som skulle godkende vedkommende med to tredjedeles flertal (1844: § 39). 1844-konstitutionen var inspireret af den franske forfatning fra 1830 og den belgiske fra 1831. 1864-konstitutionen var også modelleret over den danske grundlov af 1849.

Det kyrilliske alfabet, oldkirkeslavisk, er et fælles skriftsprog for ortodokse, slaviske folkeslag. Allerede i navnet og skiftet til det latinske alfabet bandt den nye nationalstat Rumænien sig til en ideologi, der understregede arven fra oldtiden og tilknytningen til de øvrige romanske nationer i Europa. Samtidig havde landet rødder i den gamle byzantinske Rom-tradition i form af bl.a. den ortodokse tro, som også under det osmanniske herredømme havde levet videre. Det nye Rumænien fandt grundlaget for sit identitetsprogram i de lokale dakiske dialekter. I 1862 omdannedes personalunionen mellem Moldavien og Valakiet fra 1859 til fyrstendømmet Rumænien (officielt fra 1866), der i 1878 opnåede uafhængighed af Det Osmanniske Rige efter Den Russisk-Osmanniske Krig (1877-78), hvor Det Osmanniske Rige kæmpede imod en koalition bestående af Rusland, Serbien, Montenegro, Rumænien og en bulgarsk legion. Historisk har personalunioner sjældent affødt nye, varige statsdannelser. Den rumænske nationalstat opstod i 1862 som en politisk union (statsunion) på baggrund af personalunionen mellem fyrstendømmerne Moldavien og Valakiet fra 1859, etableret på grundlag af et fælles valg af Alexandru Ioan Cuza (1820-73, fyrste fra 1859-66) til fyrste. Rumænien opnåede sammen med Serbien og Montenegro officielt uafhængighed af osmannisk overhøjhed i 1878 efter Den Russisk-Osmanniske Krig (1877-78). I 1881 ophøjedes fyrstendømmet Rumænien til et kongerige.²⁵

²⁵ I 1866 valgtes prins Karl af Hohenzollern-Sigmaringen (1839-1914) til fyrste af Rumænien med regenttitlen Carol 1., fra 1881-1914 Rumæniens første konge. Dynastiet Hohenzollern-Sigmaringen tilhørte den ældre schwabiske sidelinje til Hohenzollern-slægten. Modsat slægtningene på sværdssiden i Brandenburg/Preussen forblev grenen Hohenzollern-Sigmaringen katolikker. Linjen regerede fra 1576 over grevskabet Hohenzollern-Sigmaringen, ophøjet til rigsfyrstendømme i 1623 og i 1850 annekteret af Preussen. I den anden slesvigske krig i 1864 deltog prins Karl på Preussens side mod Danmark, og hans yngre bror prins Anton (1841-66) faldt for Preussen i Den Preussisk-Østrigske Krig i 1866. Den 29. juni 1866 vedtog det rumænske parlament Rumæniens forfatning, som var en yderst liberal konstitution, der var stærkt inspireret af den belgiske forfatning fra 1831. Rumæniens forfatning fastslog, at Carol 1.s efterkommere skulle opdrages i den ortodokse tro (§ 82). Carol 1. fik en datter, prinsesse Maria af Rumænien (1870-74), der derfor blev døbt i den rumænsk-ortodokse tro. Eftersom Carol 1. var barnløs ved sin død, blev han efterfulgt af sin brorsøn kong Ferdinand 1. (1914-27). Ferdinand var fra 1886 rumænsk tronfølger, efter at hans far og ældre bror havde fraskrevet sig deres arverettigheder i hhv. 1880 og 1886, og i 1889 blev han anerkendt som rumænsk kronprins af det rumænske parlament, hvorefter han bosatte sig i Rumænien. Det rumænske parlament krævede ikke, at han skulle opgive sin katolske tro, men til gengæld skulle han love, at hans børn ville blive opdraget i den ortodokse tro, Rumæniens statsreligion ifølge forfatningen (1866: § 21). Da han indvilligede i dette, blev han straks ekskommunikeret af den katolske kirke, hvilket dog senere blev annulleret igen. Det katolske kongehus (Hohenzollern-Sigmaringendynastiet) i Rumænien skiftede således først til den ortodokse tro med prins Carol (2.), konge fra 1930-40, født i 1893 som det første medlem, der voksede op i den ortodokse tro. Prins Carol, kong Ferdinand 1.s ældste søn, var modsat sin far og sin farfars bror født i Rumænien, og han var som følge heraf også den første i den rumænske linje af det tyske Hohenzollern-Sigmaringen-dynasti, der talte rumænsk som sit førstesprog. Prins Karl aflagde ed som rumænsk fyrste i 1866 på fransk, da han ikke talte rumænsk. Fransk er ligesom rumænsk et latinsk sprog. Han indlagde sig dog stor hæder hos det rumænske folk ved at adoptere den rumænske stavning af sit navn, Carol (1.). Han lærte kort tid efter at tale det rumænske sprog. Kong Ferdinand 1.s yngste søn, prins Mircea af Rumænien (1913-16), var opkaldt efter den rumænske vojvod Mircea 1. den Ældre af Valakiet (1386-94, 1397-1418), der sammen med serberne deltog i det navnkundige slag på Solsortesletten i Kosovo den 28. juni 1389 mod osmannerne. Kronprins Ferdinand (1.) ægtede i 1893 prinsesse Marie af Storbritannien og Irland (1875-1938) i Sigmaringen. Parret blev viet ved tre ceremonier: en borgerlig, en katolsk (kronprinsens religion) og en anglikansk (brudens religion). Dronning Marie lærte det rumænske sprog og viste respekt for den ortodokse tro. Kong Carol 1.s gemalinde, dronning Elisabeth (1843-1916, fyrstinde af

Rumænien fra 1869-81 og dronning af Rumænien fra 1881-1914), født prinsesse af Wied, lærte ligeledes det rumænske sprog, men beholdt sin lutherske tro. Rumænien har således aldrig haft en dronning, som tilhørte den ortodokse tro. Fyrst Carol 1. deltog aktivt i Den Russisk-Osmanniske Krig (1877-78), hvor Det Osmanniske Rige kæmpede imod en koalition bestående af Rumænien, Rusland, Serbien, Montenegro og en bulgarsk legion, hvorefter Rumænien sammen med Serbien og Montenegro opnåede uafhængighed af Det Osmanniske Rige i 1878.

Fyrstendømmet Transsylvanien (1711-1867, storfyrstendømme fra 1765) var en del af Habsburgmonarkiet og en del af den ungarske statsunion (politisk union), en samlet statsdannelse med en central regering bestående af mindre (del)stater eller dannet af mindre stater, i dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn (1867-1918), hvis sammenbrud i 1918 medførte, at Transsylvanien (Siebenbürgen) blev en del af Rumænien efter 1. verdenskrig i 1920. Ved udbruddet af 1. verdenskrig i 1914 erklærede Rumænien sig neutralt. Samme år besteg Ferdinand 1. tronen i Rumænien. Fyrst Ferdinand 1. af Bulgarien (1887-1908, konge fra 1908-18) var fætter til Ferdinand 1.s mor, Antónia (1845-1913, født prinsesse af Portugal,) og han tilsluttede sig Centralmagterne under verdenskrigen. Den østrigske kejser Franz Joseph 1. (1848-1916), Østrig-Ungarns monark og hersker i Transsylvanien, var fætter til den rumænske kong Ferdinand 1.s mormor, dronning Maria 2. af Portugal (1826-28, 1834-53), og han var sammen med den tyske kejser Wilhelm 2. (1888-1918) de to ledende Centralmagt-monarker. Den rumænske dronning Marie, kong Ferdinand 1.s gemalinde, var en drivende kraft bag Rumæniens beslutning om at indtræde i 1. verdenskrig i 1916 på Ententemagternes side mod Centralmagterne (Tyskland mfl., bl.a. Bulgarien fra 1915), hvor den tyske kejsertrone og den preussiske kongetrone tilhørte Hohenzollern-dynastiet, hvis sidelinje Hohenzollern-Sigmaringen havde regeret i Rumænien fra 1866. Som belønning fik Rumænien efter 1. verdenskrigs afslutning tildelt bl.a. Transsylvanien (Siebenbürgen) i 1920. Som følge af denne beslutning valgte den tyske kejser Wilhelm 2. at slette kongens navn fra Hohenzollern-dynastiets husregister. Det lykkedes Ferdinand 1. at genoprette forbindelserne til sine tyske slægtninge i Sigmaringen efter krigen, da han i 1924 for første gang siden krigen atter besøgte sin fødeby Sigmaringen. Transsylvanien var et multinationalt område, der havde en stor andel af etniske tyskere, bl.a. schwabere. Kong Ferdinand 1. blev kronet til konge af det nye udvidede Rumænien i 1922. Kroningen fandt sted i den historiske by Alba Iulia, der fra 1570-1692 var hovedstad i fyrstendømmet Transsylvanien (1570-1711). Kongeparret, kong Ferdinand 1. og hans dronning Marie, blev kronet udenfor den nybyggede ortodokse domkirke, da kong Ferdinand 1. var katolik. Kroningen fandt sted i den samme by, hvor unionen mellem Transsylvanien og Rumænien var blevet undertegnet den 1. december 1918, som virkeliggjordes med Trianon-fredstraktaten i 1920. Monarkiet havde aldrig stået stærkere i Rumænien. I oktober 2012 deltog kongeparrets oldebarn prinsesse Margarita af Rumænien (1949-) i en mindeceremoni i anledning af 90-årsdagen for kroningen. Byen Alba Iulia har stor symbolsk betydning for Rumænien. I perioden 1930-40 bar den rumænske kronprins Michael (1.) titlen storvojevod (hertug/fyrste) af Alba Iulia i Transsylvanien.

Monarkiet blev afskaffet som statsform i Rumænien i 1947. Eks-kong Michael 1. (1927-30, 1940-47) døde i 2017 i Schweiz, og han blev på linje med sin dronning Anne (1923-2016, født prinsesse af Bourbon-Parma og dronning i eksil fra 1948) gravlagt i den rumænske kongefamilies traditionelle gravkirke, domkirken i Curtea de Arges. Den katolske prinsesse Anne fik ikke pavens tilladelse til sit giftermål i 1948 med den ortodokse Michael 1., der nægtede at lade sine børn opdrage i den katolske tro. Pave Pius 12.s (1939-58) afvisning var muligvis motiveret af den bulgarske monarks bryllup i 1930 (fodnote 30). Prinsesse Annes mor, den danske prinsesse Margrethe (1895-1992), var selv et resultat af et blandet ægteskab mellem en katolik og protestant (prinsesse Marie af Orléans og prins Valdemar). I 2003 blev de jordiske rester af Carol 2., der døde i 1953 i Portugal, begravet udenfor domkirken. Carol 2. var fra 1953-2003 gravlagt i Braganza-dynastiets gravkirke i det gamle São Vicente de Fora-kloster i Lissabon. Hans gemalinde fra 1921-28, Helene (1896-1982, født prinsesse af Grækenland og Danmark), som døde i Schweiz i Lausanne (Bois-de-Vaux Kirkegården), blev i 2019 sammen med Carol 2. og prins Mircea overført til den nye domkirke i Curtea de Arges. Umiddelbart efter sit andet bryllup med prinsesse Helene i 1921 indledte kronprins Carol (2.) et forhold til en rumænsk håndværkerdatter. Da forholdet blev kendt, var han tvunget til at forlade landet og træde tilbage som rumænsk tronfølger i 1925 til fordel for sin søn med Helene, Michael (1921-2017). Den femårige Michael blev konge af Rumænien ved sin farfars død i juli 1927. Barnemonarken fyldte seks år den 25. oktober samme år. Kong Michael var den første rumænske konge, som var født i Rumænien og opdraget i den ortodokse tro. I 1928 skiltes Carol (2.) og Helene. Carol 2.s bror, prins Nicolae af Rumænien (1903-78), var prinsregent på vegne af sin mindreårige nevø kong Michael 1. fra 1927-30 sammen med to rumænske politikere. Regentskabet blev etableret i overensstemmelse med den rumænske forfatnings bestemmelser (1866: § 88). I 1930 blev Michael 1. udskiftet med et voksent statsoverhoved, da Carol vendte tilbage til landet og besteg tronen under navnet Carol 2. Under Carol 2. blev demokratiet afskaffet til fordel for et diktatorisk styre, som fra 1938 med en ny forfatning var et absolutistisk monarki. I 1940 abdicerede kongen til fordel for sin søn, hvorfor Michael 1. for anden gang blev indsat som Rumæniens konge, hvilket han forblev frem til monarkiets afskaffelse i 1947. Carol 2. var blevet særdeles upopulær som følge af dels det absolutistiske styre, dels de betydelige landafståelser i 1940 til Sovjetunionen (Bessarabien og det nordlige Bukovina), Ungarn (det nordlige Transsylvanien) og Bulgarien (det sydlige Dobrogea), som Rumænien måtte gå med til som en pris for alliancen med Tyskland. Under 2. verdenskrig (1939-45) hørte Rumænien til Aksemagterne (Tyskland, Italien og Japan) indtil 1944,

Tjekkiet eksisterede officielt ikke som stat før Tjekkoslovakiets opløsning og deling i to stater i 1993: Tjekkiet og Slovakiet. Der kan dog argumenteres for, at Tjekkiet har sin historiske oprindelse i det feudale territorium Den Bøhmiske Krones Lande (1348-1918), der bestod af kongeriget Bøhmen (1198-1918), kurfyrstendømme fra 1356, markgrevskabet Mähren (1182-1918) og de schlesiske hertugdømmer, og som udviste en stor grad af territorial kontinuitet som en del af først det tysk-romerske rige (til 1806, fra 1526-1804 habsburgsk arveland), af kejserriget Østrig fra 1804-67 og af den østrigske statsunion i Østrig-Ungarn (1867-1918). Den Bøhmiske Krones Lande kaldes i nogle sammenhænge for de tjekkiske lande. I 1742 annekterede Preussen det meste af Schlesien i Den Østrigske Arvefølgekrig (1740-48). Habsburgmonarkiet beholdt kun fire schlesiske hertugdømmer, fra 1849 Østrigsk Schlesien, der efter 1. verdenskrig og Habsburgmonarkiets sammenbrud i 1918 blev en del af Tjekkoslovakiet (fra 1993 Tjekkiet), bortset fra det gamle hertugdømme Teschen, der blev delt mellem det genoprettede Polen og den nye tjekkoslovakiske statsdannelse i 1920.

Magyarerne, et finsk-ugrisk folk, trængte i år 895 ind i Europa og Ungarn, hvor de i år 1000 grundlagde et kristent kongerige. Ungarn var fra 1490 i personalunion med kongeriget Bøhmen og fra 1526 med Østrig som habsburgsk arveland i Habsburgmonarkiet, og fra 1556-1806 var Ungarn i

hvor det konstitutionelle monarki genindførtes, og Rumænien tilsluttede sig de Allierede. I efteråret 1944 besatte Sovjetunionen Rumænien. Det nordlige Transsylvanien vendte tilbage til Rumænien med Parisfreden i 1947.

Den rumænske forfatning fastslog, at intet medlem af den kongelige familie måtte udnævnes til minister (1866: § 98). En rumænsk folkeafstemning i 1864 om forfatningen havde med overvældende majoritet, 99,81 procent, etableret overhuset i det rumænske parlament, Senatet. Den rumænske forfatning bestemte, at kronprinsen var automatisk medlem af Senatet fra sin 18-års fødselsdag med ret til at stemme fra sin 25-års fødselsdag (1866: § 76). Senatet blev afskaffet ved en forfatningsændring i 1946. Forfatningen bestemte endvidere, at den rumænsk-ortodokse kirke var uafhængig af udenlandsk overhøjhed (1866: § 21). Det Osmanniske Riges gradvise opløsning i løbet af 1800- og 1900-tallet i nye nationalstater førte til dannelsen af en række ortodokse nationalkirker, der betragtede sig selv som autokefale (uafhængige) af patriarken i Konstantinopel/Istanbul, men samtidig fastholdt dogmatisk enhed med den ortodokse kirke, således også i Rumænien, med patriarken som *primus inter pares*. Den rumænske konstitution af 1923 blev den sidste forfatning for et konstitutionelt monarki i Rumænien. Fra 1944 trådte forfatningens bestemmelser atter delvist i kraft indtil monarkiets afskaffelse som statsform i Rumænien i 1947.

De rumænske kongers titulatur var i perioden 1881-1947 "konge af Rumænien" eller "Rumænernes Konge"; sidstnævnte inspireret af folkesuverænitættanken, jf. bl.a. "Hellenernes Konge". Kong Michael 1. og dronning Anne fik fem døtre. Den rumænske tronfølge var fastlagt i forfatningen fra 1866 (og senere forfatninger fra 1923 og 1938) og baseret på den saliske lov, hvorfor kvinder var udelukket af arvefølgen til den rumænske trone. Den forhenværende kong Michael kunne derfor forvente, at de tyske slægtninge i Hohenzollern-Sigmaringen-dynastiet ville gøre krav på den nu nedlagte rumænske kongetrone og lederskabet af det rumænske kongehus. Eks-kong Michael besluttede derfor i 2011 at afbryde alle forbindelser med slægtens historiske forbindelser med det fyrstelige Hohenzollern-Sigmaringen-dynasti. I den forbindelse besluttede den tidligere monark at ændre sit dynastis navn fra Hohenzollern-Sigmaringen til Rumænien, og give afkald på alle fyrstelige titler fra det tyske dynasti, som familiens medlemmer bar. Michael 1.s svigersøn prins Radu (1960-), der er gift med prinsesse Margarita, fik i 1999 tildelt navnet "fyrste af Hohenzollern-Veringen" af fyrst Friedrich Wilhelm (1924-2010, overhoved for Hohenzollern-Sigmaringen-dynastiet fra 1965-2010). I 2004 protesterede Friedrich Wilhelms ældste søn, Karl Friederich (1952-), overhoved for Hohenzollern-Sigmaringen-dynastiet fra 2010, imidlertid kraftigt imod tildelingen af titlen som en del af prinsens navn. Dette medførte, at Michael 1. i stedet tildelte sin svigersøn titlen prins af Rumænien i 2007. Som den ældste datter har prinsesse Margarita siden 2017 været overhoved for Huset Rumænien som Rumæniens titulære regerende dronning. Den rumænskfødte prins Radu har derfor siden 2017 været Rumæniens titulære prinsgemal.

personalunion med det tysk-romerske kejserrige under Habsburgerne. Personalunionen mellem Ungarn og Østrig, ærkehertugdømme (1453-1806), kejserrige fra 1804-1918, bestod frem til 1918, og personalunionen mellem Ungarn og Bøhmen eksisterede ligeledes frem til Habsburgmonarkiets sammenbrud i 1918, afbrudt 1619-20 og 1741-43, begge gange af Wittelsbach-dynastiet i Bøhmen. Habsburgerne afskaffede valgmonarkiet i Bøhmen i 1620 og i Ungarn i 1687. I 1867 blev Habsburgmonarkiet i form af kejserriget Østrig atter omdannet til dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn (1867-1918), hvormed kongeriget Ungarn genvandt sin legale og politiske status, som landet havde mistet i forbindelse med det ungarske oprør i revolutionsåret 1848. Habsburgmonarkiet var som statsdannelse en fusion af fyrstestater og personalunioner, fx personalunionen mellem Østrig og kongeriget Ungarn (1526-1918).

Ungarn genvandt med ordningen i 1867 sin separate forfatning, sin egen regering og sit eget parlament. Det habsburgske dobbeltmonarki bestod af en realunion mellem to statsunioner, politiske unioner: den østrigske (Cisleithanien), kejserriget Østrig, Dalmatien, Den Bøhmiske Krones Lande og Galizien-Lodomerien, og den ungarske statsunion (Transleithanien), der omfattede Ungarn, Kroatien og Slavonien. Dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn repræsenterer den sidste fase i den konstitutionelle udvikling af Habsburgmonarkiet. I det østrig-ungarske dobbeltmonarki var de to statsunioner foruden fælles regent forenet gennem fælles finans-, udenrigs- og krigsministerium. I et dobbeltmonarki er udenrigspolitikken, hæren og finanspolitikken således fælles anliggender mellem to monarkier. Dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn brød sammen i 1918 i kølvandet på 1. verdenskrigs ragnarok.²⁶

²⁶ Den tysk-romerske kejser Leopold 2.s (1790-92) yngre søn ærkehertug Joseph af Østrig (1776-1847) var fra 1796 vicekonge (statholder) i Ungarn, hvormed han etablerede den ungarske sidelinje inden for Habsburg-Lothringen-dynastiet. I sit andet ægteskab fik han to børn, tvillingerne ærkehertuginde Hermine af Østrig (1817-42) og ærkehertug Stephan af Østrig (1817-67), der begge blev født i Ungarns hovedstad Buda, fra 1873 en del af byen Budapest. Ærkehertug Stephan var opkaldt efter Ungarns første konge, Stephan 1. (1000-38), som dermed blev den sidste ungarske storfyrste (997-1000). Stephan 1. blev kronet juledag år 1000 eller nytårsdag 1001, og som grundlægger af kongeriget Ungarn regnes han for nationalhelt i Ungarn. I 1083 blev han helgenkåret (kanoniseret) af paven. Hans festdag den 20. august er Ungarns nationaldag. Stephan 1. tilhørte Árpád-dynastiet, der var storfyrster af Ungarn fra 895-1000 og beklædte den ungarske kongetrone fra år 1000-1301. I sit tredje ægteskab fik ærkehertug Joseph fem børn i årene 1820-36, som alle på nær én blev født i Buda. Den yngste søn, ærkehertug Joseph Karl af Østrig (1833-1905), blev født i Pressburg (Bratislava), fra 1993 Slovakiets hovedstad. Den yngste datter, ærkehertuginde Marie Henriette af Østrig (1836-1902), ægtede i 1853 den belgiske tronfølger, Leopold (2.) (1865-1909). Revolutionsåret 1848 bød bl.a. på Ungarns kamp for uafhængighed fra Habsburgmonarkiet. Ærkehertug Stephan, der tilhørte den ungarske gren af Habsburg-Lothringen-dynastiet, var fra 1847-48 vicekonge (statholder) i kongeriget Ungarn. Under den ungarske opstand i 1848 mod det østrigske herredømme i Donaumonarkiet afsagde ærkehertug Stephan sin stilling, efter at han i september 1848 var blevet øverstkommanderende for den ungarske hær mod kroaterne, der havde taget kejserens parti mod ungarene. Vicekongen følte sig i en umulig samvittighedskonflikt i forhold til sin familie, og han flygtede til Wien. Den ungarske hær slog de kejserlige tropper i slaget ved Pákozd den 29. september 1848. I begyndelsen af december 1848 indledte den store østrigske hær angrebet, støttet af de ungarske serberes, slovakkers og rumæneres (transsylvanske) lokale oprør. Derefter vendte krigslykken til fordel for ungarene, der dog i foråret 1849 blev nedkæmpet af Habsburgmonarkiet og Rusland i fællesskab. Kejser Franz Joseph 1. af Østrig (1848-1916) ønskede at

gifte sig med ærkehertuginde Elisabeth Franziska af Østrig (1831-1903), der var enke til ærkehertug Ferdinand Karl Viktor af Østrig-Este og prins af Modena (1821-49), som tilhørte en anden habsburgsk sidelinje inden for det vidtforgrene Habsburg-Lothringen-dynasti. Østrig-Este-sidelinjen besad fra 1814-59 hertugdømmet Modena. Elisabeth Franziska var imidlertid halvsøster til ærkehertug Stephan, og kejserens mor, ærkehertuginde Sophie af Østrig (1805-72), født ind i Wittelsbach-dynastiet (Bayern) og yngre halvsøster til den svensk-norske dronning Joséphines (1807-76) mor, satte sig voldsomt imod forbindelsen. Hun ville ikke have en svigerdatter fra den ungarske gren af Habsburg-Lothringen-dynastiet pga. den ungarske separatistbevægelse og et attentatforsøg på kejseren af en ungarsk nationalist i 1853. Elisabeth Franziska ægtede i stedet i 1854 ærkehertug Karl Ferdinand af Østrig (1818-74), der tilhørte Teschen-linjen inden for Habsburg-Lothringen-dynastiet. Parret var fætter og kusine som børnebørn af den tysk-romerske kejser Leopold 2. Kejser Franz Joseph 1. giftede sig i 1854 med sin kusine Elisabeth (1837-98) fra Wittelsbach-dynastiet, som var søsterdatter til kejserens mor, ærkehertuginde Sophie.

Kejser Franz Joseph 1.s yngste datter, ærkehertuginde Marie Valerie af Østrig (1868-1924), blev født i Ungarns hovedstad, Buda. Hun fik derfor tilnavnet ”det ungarske barn”. Hendes fødsel var en indrømmelse fra kejserinde Elisabeth til gengæld for kejser Franz Josephs forsoning med Ungarn, som var hendes favoritdel i Habsburgmonarkiet. Denne proces kulminerede i kejserparrets fælles kroning som konge og dronning af Ungarn den 8. juni 1867, der officielt markerede dannelsen af dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn. Kejserinde Elisabeth valgte derfor bevidst Ungarn som fødestedet for sit sidste barn. Hvis Marie Valerie havde været en dreng, ville hun være blevet opkaldt efter Stephan 1., den ungarske konge og nationalhelgen. En dreng født af en dronning af Ungarn på slottet i Buda ville have rejst muligheden for, at han en dag kunne blive landets konge og dermed løsrive Ungarn fra Habsburgmonarkiet, og der var derfor almindelig lettelse ved hoffet i Wien over, at Marie Valerie var en pige. Monarkiet og Habsburgmonarkiet faldt i 1918, hvorefter statsnationen Ungarn opnåede sin uafhængighed. I 1919 valgtes ærkehertug Joseph August af Østrig (1872-1962) fra Habsburg-Lothringen-dynastiets ungarske sidelinje til regent i den uafhængige ungarske stat; et embede, han bestred i to uger i august. Ærkehertugen var halvbrorsøn til førnævnte ærkehertug Stephan som søn af ovennævnte ærkehertug Joseph Karl. Ærkehertug Joseph August var ligesom sine seks søskende født i byen Alcsút i kongeriget Ungarn. Joseph Augusts ældste søn, ærkehertug Joseph Franz af Østrig (1895-1957), fik i sit ægteskab med prinsesse Anna af Sachsen (1903-76) otte børn, hvor den ældste søn, ærkehertug Joseph Árpád af Østrig (1932-2017), opkaldtes efter det førnævnte middelalderlige dynasti i Ungarn med sit andet navn. Ærkehertugen var født i Ungarns hovedstad, Budapest. Den næstældste søn, ærkehertug István af Østrig (1934-2011), fik sit navn efter den ungarske udgave af Stephan. Den yngste datter fik også et ungarsk navn, Kynga, ærkehertuginde Maria Kynga af Østrig (1938-). Den næst yngste søn, ærkehertug Géza af Østrig (1940-), fik ligeledes et ungarsk navn. Admiral Miklós Horthy (1868-1957), der havde gjort tjeneste i den østrig-ungarske flåde, blev i 1920 valgt til regent for kongeriget Ungarn, som oprettedes samme år efter et par tumultariske år efter monarkiets og Habsburgmonarkiets fald i 1918. Joseph August repræsenterede som regent den sidste kejser, Karl 1. (1916-18), kong Karl 4. af Ungarn, Karl 3. af Bøhmen, som to gange i 1921 forgæves søgte at generobre tronen. Ententemagterne ville dog ikke tillade en genindsættelse af Habsburg-Lothringen-dynastiet på tronen, og Ungarn var derfor et kongerige uden konge og med en regent, der havde kongens prerogativer. Ekskejseren døde i 1922. Ungarns politiske stilling i mellemkrigstiden og under 2. verdenskrig havde visse lighedspunkter med situationen i Spanien, der i perioden 1947-75 formelt var et kongerige uden en konge og med en regent (Franco), der havde kongens prerogativer ligesom Horthy i Ungarn. I 1923 blev den ledige ungarske kongetrone tilbudt den britiske marquis af Cambridge, Adolphus Cambridge (1868-1927). Den britiske adelsmand var født prins af Teck, som var en morganatisk sidelinje til kongehuset i Württemberg. Hans far, Franz (1837-1900), prins af Teck fra 1863 og hertug af Teck fra 1871, tjente i første omgang i den østrigske hær og deltog i Den Italiensk-Østrigske Krig i 1859 og Den Preussisk-Østrigske Krig i 1866. Efter sit giftermål i 1866 med en britisk prinsesse, Marie Adelaide (1833-97), tjente han resten af livet i den britiske hær. Han var fra 1910 bror til den britiske dronning, Mary (1867-1953), kong Georg 5.s (1910-36) gemalinde. Prins Adolphus blev hertug af Teck i år 1900 efter sin fars død. Under indtryk af det britiske kongehus’ nationalt betingede navneskifte i 1917 gav Teck-slægen ligeledes afkald på deres tyske fyrstetitler til fordel for britiske adelstitler. Adolphus Cambridge havde ungarske aner, da hans farfar, hertug Alexander af Württemberg (1804-85), i 1835 indgik et morganatisk ægteskab med den ungarske grevinde Claudine Rhédey von Kis-Rhéde (1812-41), som kom til verden i Transsylvanien i kejserriget Østrig (det nuværende Rumænien). I forbindelse med ægteskabet blev hun udnævnt til grevinde af Hohenstein af den østrigske kejser, Ferdinand 1. (1835-48). Adolphus Cambridge betragtede det ungarske tilbud som komisk og afslog det følgelig også. Ærkehertug Albrecht Franz af Østrig (1897-1955), hertug af Teschen, var ungarsk tronprætendent fra 1923-31. Som medlem af det ungarske parlaments overhus nærede han nazistiske sympatier, hvorfor han efter 2. verdenskrig flygtede ud af det sovjetisk-besatte Ungarn. Han døde i Argentina. I 1944 afsattes Horthy som autoritær regent af tyskerne, der havde besat Ungarn fra 1944-45, hvor Ungarn var et fascistisk etparti-diktatur. I 1946 afskaffedes kongeriget Ungarn, der derved endeligt formelt blev en republik.

Kongeriget Kroatien oprettedes i 925 og var fra 1102 i personalunion med kongeriget Ungarn. Fra 1804-67 var Kroatien en del af Det Østrigske Kejserrige, og i forbindelse med dannelsen af dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn i 1867 omdannedes kongeriget Kroatien til kongeriget Kroatien, Slavonien og Dalmatien (1868-1918). I 1918 blev Kroatien en del af det nyoprettede jugoslaviske kongerige. Med Tysklands besættelse af Jugoslavien i 1941 opdeltes landet af Tyskland, Ungarn, Bulgarien og Italien, og Kroatien og Montenegro (1941-43) etableredes som lydstat under Tyskland og Italien. Kroatien proklameredes i 1941 som en italiensk og tysk satellitstat, der ud over Kroatien også omfattede Bosnien-Hercegovina. Landet blev ledet af den kroatisk, fascistiske Ustasja-bevægelse, der udøvede et rædselsherredømme mod især serberne i Bosnien-Hercegovina. Fra 1941-43 havde det katolske kongerige en monark fra Aosta-linjen i det italienske kongehus Savoyen, hvorefter Kroatien ophørte som italiensk protektorat, og landet var derefter frem til 1945 udelukkende en tysk klientstat.²⁷

²⁷ Den italienske kong Victor Emmanuel 3. (1900-46) henstillede til sin halvnevø prins Aimone, hertug af Aosta og Spoleto (1900-48), om at påtage sig hvervet som den nye statsdannelses konge. Han modsatte sig i første omgang tilbuddet, da Italien havde annekteret den kroatisk-dominerede region Dalmatien. Den 18. maj 1941 blev den italienske prins kroatisk monark under navnet Tomislav 2., opnævnt efter den kroatisk middelalderkonge Tomislav (1.), hertug af Kroatien fra ca. 910-25 og Kroatiens første konge fra ca. 925-28. Som kroatisk regent omfattede hans titel tillige fyrste af Bosnien og Hercegovina, vojvod (hertug/fyrste) af Dalmatien, Tuzla og Knin. Kong Tomislav 2. var en ren marionetkonge, totalt underlagt Aksemagternes nåde. Kongen modsatte sig fx ganske virkningsløst Italiens besættelse af Dalmatien. Den græske glücksborgske prinsesse Irene (1904-74), prins Aimones gemalinde, opnåede dermed at blive dronning af Kroatien, et udslag af opløsningen af Jugoslavien som land, hvis retmæssige konge, Peter 2. (1934-45), hendes niece ægtede i 1944. Den 31. juli 1943 abdicerede Tomislav 2. på den italienske konges bud som konge, efterfulgt af en formel tronfragelse den 12. oktober samme år, en måned efter Italiens kapitulation. Kroatien ophørte derefter som italiensk protektorat, og var frem til 1945 udelukkende en tysk klientstat. Den kroatisk Ustasja-bevægelse søgte med genoprettelsen af kongeriget Kroatien i 1941 i form af et konstitutionelt monarki at etablere en historisk og national legitimering af deres fascistiske styre. I denne legitimering fik de bl.a. konstrueret en ny Zvonimir-krone, med reference til den krone, som den kroatisk kong Demetrius Zvonimir (1075-89) modtog af paven i 1076. Kong Zvonimir betragtes som den sidste indfødte kroatisk konge. Tomislav 2. blev dog aldrig kronet som kroatisk konge. Tomislav 2. forsøgte i øvrigt også at legitimere den nye stat, som han aldrig satte sine ben i. I september 1943 fik han med hertuginde Irene en søn, prins Amedeo, der blandt sine mange navne fik det kroatisk kongenavn Zvonimir, som regerede 1075-89. I 1942 blev kongen den fjerde hertug af Aosta. Den lille familie blev skilt for altid med Italiens kapitulation og det efterfølgende kaos. Prins Aimone døde i eksil i Sydamerika i 1948. Prins Amedeo efterfulgte sin far som den femte hertug af Aosta. I 2006 anlagde hertug Amedeo titlen hertug af Savoyen som en symbolsk markering af sit krav på stillingen som Savoyen-dynastiets overhoved og dermed italiensk tronprætendent til den i 1946 nedlagte italienske kongetrone. Denne handling var yderst kontroversiel for den ældre linje i slægten, hvor Amedeos kvartfætter Victor Emmanuel, prins af Napoli (1937-), søn af Umberto 2., konge i 1946, åbenlyst protesterede. Begge de stridende tronprætendenter er i lige mandslinje tipoldebørn af kong Victor Emmanuel 2. (1861-78). Amedeo bruger som argument for sit krav på stillingen som overhoved for det forhenværende italienske kongehus prins Victor Emmanuels borgerlige ægteskab i 1971. Kongenavnet Zvonimir blev anvendt i 1997, da ærkehertug Karl af Østrig, prins af Østrig, Ungarn, Kroatien og Bøhmen (1961-), overhoved for Habsburg-Lothringen-dynastiet siden 2007, fik en søn, som blev døbt i Zagreb med navnene Ferdinand og Zvonimir som sine to første navne.

Italien ville genoprette kongeriget Montenegro som en italiensk satellitstat baseret på bl.a. de stærke dynastiske bånd mellem de to lande, da den italienske kong Victor Emmanuel 3.s (1900-46) gemalinde, dronning Elena (1873-1952), var født montenegrinsk prinsesse. Prins Michael af Montenegro (1908-86), sønnesøn til Montenegros kong Nicolaj 1. (1910-18), blev i 1941 tilbudt at blive konge af Montenegro under italiensk overhøjhed, men han afslog tilbuddet, da han erklærede sin loyalitet til sin halvnevø kong Peter 2. af Jugoslavien. Modsat Kroatien lykkedes det ikke Italien at besætte tronen i det genoprettede kongerige Montenegro som en italiensk satellitstat, hverken med det afsatte Petrovic-

Finland var fra middelalderen en del af Sverige, som måtte afstå Finland til Rusland i 1809. Finland var derefter til 1917 et storfyrstendømme i realunion med Rusland. Med en reduceret suverænitet i bl.a. realunionen med Danmark (1537-1814) i den oldenborgske helstat og personalunionen med Sverige (1814-1905) kan Norges nationalpolitiske situation sammenlignes med Finland. Da Sverige måtte afstå Finland i 1809, fik Finland for første gang en selvstændig politisk-territoriel afgrænsning som et storfyrstendømme. Norge og Finland kan derfor i et vist omfang karakteriseres som statsnationer, dog i mindre grad Finland, der er langt yngre end Norge som stat. Norge var i århundreder en suveræn stat, før suveræniteten reduceredes i nordiske personal- og realunioner, mens Finland først blev en stat med reduceret suverænitet i 1809 inden for Det Russiske Kejserrige. I den russiske tid (1809-1917) fortsattes systemet med generalguvernører i Finland; en tradition, der stammede fra 1595. Titlen som generalguvernør indikerede, at Finland reelt ikke var en selvstændig stat, og i den svenske tid var Finland en integreret del af det svenske kongerige modsat Norge i den oldenborgske helstat, der også havde en repræsentant for monarken i landet, men i form af en statholder i perioden 1572-1814, ikke besat i perioderne 1739-50 og 1771-1809. Hvis man tager udgangspunkt i det forhold, at Finland som russisk storfyrstendømme reelt ikke var en afgrænset stat, så opstod Finland som nationalstat i 1917, uden at den finske nation nogensinde havde haft sin egen statsdannelse.

Finland løsrev sig fra Rusland i forbindelse med revolutionen i december 1917. Finland var kortvarigt fra 1918-19 et kongerige, hvis parlament valgte sin monark i det tyske fyrstehus Hessen-

Njegos-dynasti, Holsten-Gottorp-Romanov-dynastiet eller Savoyen-dynastiet som fyrstehus. Montenegro var besat af tyske tropper fra 1943-44. Det nuværende overhoved for Petrovic-Njegos-dynastiet er kronprins Nicolaj (1944-). I 2011 tilkendte statsnationen Montenegro, der i 2006 blev en uafhængig nationalstat med opløsningen af statsforbundet Serbien-Montenegro fra 2003, en officiel rolle til Petrovic-Njegos-dynastiet for at promovere montenegrinsk identitet, kultur og traditioner gennem kulturelle, humanitære og andre ikke-politiske aktiviteter. Udover disse funktioner har kronprins Nicolaj også politisk magt ligesom præsidenten i Montenegro, bl.a. kan han give amnesti til fanger. Den montenegrinske militærkommandør Mirko Petrovic-Njegos (1820-67) udmærkede sig i slaget ved Grahovac den 1. maj 1858, hvor den montenegrinske hær besejrede den osmanniske hær. Som et resultat af det sejrige slag fik Montenegro bl.a. tilkendt byen Grahovo, og fyrstendømmet Montenegro (1852-1910) opnåede officielt uafhængighed af Det Osmanniske Rige i 1878. Mirko blev af fyrst Danilo 1. af Montenegro (1851-60), sin egen bror, tilkendt titlen vojvod (storfyrste) af Grahovo, som tak for sin heltemodige død. Hans søn, Nicolaj 1., fyrste af Montenegro fra 1860-1910 og konge af Montenegro fra 1910-18, arvede titlen, der derefter har været en fast del af de montenegrinske titulære monarkers titler i form af vojvod (storfyrste) af Grahovo og Zeta. Fyrstendømmet Zeta (1356-1499) var en serbisk statsdannelse, som det nuværende Montenegro var en del af, inden fyrstendømmet blev indlemmet i Det Osmanniske Rige som et af de sidste uafhængige monarkier på Balkan. Fyrstebispedømmet Montenegro (1516-1852) opnåede de facto uafhængighed af Det Osmanniske Rige i 1697, hvor embedet som ortodoks fyrstebiskop af Montenegro blev gjort arveligt inden for Petrovic-Njegos-dynastiet. I 1852 sekulariseredes det teokratiske fyrstebispedømme til fyrstendømmet Montenegro. Fyrstendømmet Montenegro omdannedes til kongeriget Montenegro i 1910, der atter i 1918 medietiseredes til Serbien, hvorpå det serbiske kongerige medietiseredes til den nye jugoslaviske statsdannelse. Fra 1943 var Kroatien en delstat i Jugoslavien. Det jugoslaviske monarki afskaffedes i 1945, og landet omdannedes til en forbundsrepublik. Med Jugoslaviens opløsningsproces, der begyndte i 1991, opnåede statsnationen Kroatien national uafhængighed i 1991.

Kassel i oktober 1918, efter at kandidater fra Danmark og de tyske dynastier Mecklenburg-Schwerin og Hohenzollern havde været i spil til tronen i monarkiet. Den lutherske prins Friedrich Wilhelm af Preussen (1880-1925) blev vraget som kandidat, da hans gemalinde siden 1910, prinsesse Agatha af Hohenlohe-Schillingsfürst (1888-1960), var katolik. Fra Danmark var prins Aage, greve af Rosenborg (1887-1940), på tale som finsk monark, efter forespørgsel fra Carl Gustaf Emil Mannerheim (1867-1951), rigsforstander i Finland fra 1918-19. I Den Finske Borgerkrig (januar-maj 1918) sejrede de hvide over de røde styrker, hvorefter Finland slog ind på monarkiet som statsform. Som en fremtidig politisk modvægt til Rusland valgte den lovgivende forsamling i Finland den 9. oktober 1918 prins Friedrich Karl af Hessen-Kassel (1868-1940) til finsk konge. 75 stemte for valget, 25 imod. Den hessiske prins, titulær kurfyrste som overhoved for Huset Hessen-Kassel fra 1925, var svoger til den sidste tyske kejser og Preussens konge, Wilhelm 2. (1888-1918). Prins Friedrich Karl tilhørte Hessen-Kassel-Rumpenheim-linjen, der var en yngre linje inden for Huset Hessen-Kassel, som fortsatte med at benytte sig af landgrevetitlen som titulær titel, efter at landgrevskabet Hessen-Kassel (1567-1803) omdannedes til et kurfyrstendømme (1803-07, 1814-66).

Den statsretlige legitimering for valget af den lutherske tyske prins til finsk konge baserede sig på den i Finland udbredte opfattelse, at den svenske forfatning af 1772 fortsat var gældende i Finland i den russiske tid efter 1809. I den russiske tid havde der, ifølge denne teori, blot været et interregnum, hvor tronen ikke havde været besat. Indførelsen af en monarkistisk forfatning trak ud på grund af politiske uenigheder, og kongevalget baserede sig således på paragraf 38 i den svenske grundlov fra 1772, der omhandlede fremgangsmåden i forbindelse med interregnum. Enkelte jurister bestred valgets gyldighed, da de mente, at disse bestemmelser var forældede. Det finske parlamentsmedlem Gustaf Arokallio (1854-1939) foreslog følgende titulatur for den finske monark: konge af Finland og Karelen, hertug af Åland, storfyrste af Lapland og herre over Kaleva og Pohjola. Den tyske kejsers abdikation den 9. november samme år og de tyske monarkiers fald kvalte dog endeligt drømmen om monarkiet som statsform i et uafhængigt Finland. Friedrich Karl, der aldrig officielt besteg tronen eller rejste til Finland, nedlagde sin krone den 14. december 1918. Landet erklærede sig officielt for republik den 17. juli 1919, efter at landet i perioden 1918-19 havde haft to rigsforstandere.

Prins Wolfgang af Hessen-Kassel (1896-1989) blev i 1918 kronprins af Finland, da hans far, prins Friedrich Karl, kortvarigt var konge i Finland fra oktober-december 1918, og da hans ældre tvillingebror, landgreve Philip (1896-1980), skulle være overhoved for Huset Hessen-Kassel. Prins

Friedrich Karl afløste som finsk konge sin halvnevø, den russiske zar Nikolaj 2. (1894-1917), der var storfyrste af Finland. Angivelig var man allerede på udkig efter en finsk adelsdame til den finske kronprins Wolfgang, der tilmed gjorde et historisk præentionskrav på Estland gældende, da det baltiske land indtil 1721 sammen med Finland var en del af Sverige, der dette år afgav Estland, Livland, Ingermanland og det sydøstlige Finland (en del af Karelen, der sammen med en svensk territorial afståelse fra 1743 vendte tilbage til Finland i 1812) til Rusland. I 1924 ægtede han i stedet prinsesse Marie Alexandra af Baden (1902-44). En sønnesøn til prins Wolfgangs tvillingebror, landgreve Philip, landgreve Donatus (1966-), er siden 2013 overhoved for Huset Hessen-Kassel og tillige leder af Reginar-dynastiet og overhoved for hele Huset Hessen, idet Hessen-Darmstadt-linjen fra storhertugdømmet Hessen (1806-1918) uddøde i mandslinjen i 1968. Landgreve Donatus er siden 2013 titulær konge af Finland og Karelen, hertug af Åland, storfyrste af Lapland og herre over Kaleva og Pohjola.

Albanien er et eksempel på den gruppe af nationer, der havde haft deres egne stater og på ny opnåede at få deres egne stater med nationalismen i det 19. og 20. århundrede, uden at deres nationalstat efterfølgende blev en del af en multinational statsdannelse. Albanerne tilhører ligesom grækerne og armenierne en selvstændig sproglig og etnisk gruppe. Albanerne grundlagde fyrstendømmet Arberien (1190-1255), der var et autonomt fyrstendømme inden for Det Byzantinske Imperium (indtil 1204) og Despotatet Epirus (fra ca. 1205). Den næste albanske statsdannelse var kongeriget Albanien (1272-1368), som hørte til det capetingske Anjou-dynastis besiddelser (kongerigerne Napoli og Sicilien). Kongeriget efterfulgtes af fyrstendømmet Albanien (1368-92), der i 1392 annekteredes af republikken Venedig. Andre efterfølgerstater til kongeriget var herskabet Berat (1396-1417), som i 1417 erobredes af Det Osmanniske Rige, og fyrstendømmet Valona (1346-1417), der oprindeligt var en vasalstat under det serbiske imperium, i 1355 blev det de facto uafhængigt under venetiansk indflydelse. I 1417 blev det ligesom herskabet Berat erobret af Det Osmanniske Rige. Der blev etableret flere albanske statsdannelser i takt med, at albanske klanledere invaderede den nordlige del af Despotatet Epirus, fx Despotatet Arta (1359-1416) og fyrstendømmet Gjirokastrë (1386-1418). En anden af de albanske klanstater, fyrstendømmet Kastrioti (1389-1468), var i perioden 1443-68 ledet af Gjergj Kastrioti (1405-68), som i tjeneste for den osmanniske hær konverterede til islam. I 1443 gik han tilbage til den ortodokse kristendom og bekæmpede i de følgende år med held osmannerne i en krig, der havde guerillakarakter, bl.a. som leder af Lezhaligaen (1444-50). Han fik imidlertid ingen støtte fra de nordalbanske klaner, og hans alliance med Polen og Ungarn førte ikke til noget. Hans død i 1468 betød, at osmannerne fik bugt

med den albanske modstand. Under tilnavnet Skanderbeg (tyrkisk: ridder Alexander; en reference til Alexander den Store (356-323 f. Kr.)) har han i dag status som Albanien ubestridte nationalhelt. Det osmanniske styre betød, at der af forskellige årsager fandt et trosskifte sted fra kristendommen til islam i det oprindeligt ortodokse Albanien og i dele af Bosnien-Hercegovina. Efter Den Første Balkankrig (1912-13), hvor Grækenland, Bulgarien, Serbien og Montenegro slog sig sammen mod Det Osmanniske Rige, opnåede albanerne for første gang siden middelalderen atter at få deres egen statsdannelse i 1913 i form af fyrstendømmet Albanien, der erklærede sin uafhængighed og løsrev sig fra Det Osmanniske Rige.²⁸

²⁸ På den albanske kongres i Trieste i 1913 diskuterede man forskellige kandidater til den ledige trone. Blandt kandidaterne var den franske prins Ferdinand (1884-1924), hertug af Montpensier, fra Orléans-dynastiet, et medlem af fyrsteslægten Ghica i Rumænien, som var af albansk oprindelse, hertug Wilhelm af Urach, der i 1918 blev valgt til konge af Litauen, den egyptiske prins Ahmed Fuad (1868-1936) og den spanske adelsmand Juan Pedro Aladro Kastriota (1845-1914). Adelsslægten Ghica var fyrster af Valakiet i perioderne 1659-64, 1672-73, 1733-35, 1748-53, 1758-61, 1765-69, 1822-28 og 1834-42 og Moldavien i perioderne 1658-59, 1726-33, 1735-41, 1747-48, 1753-56, 1757-58, 1764-67, 1774-1777, 1849-53 og 1854-56. Ghica-slægten, som havde fyrstelig status i Habsburgmonarkiet, har leveret to regeringsledere til Rumænien (1866-67, 1868-70 og 1870-71) og flere udenrigsministre, senest i perioden 1931-32. Den rumænske regeringsleder i perioderne 1866-67 og 1870-71, Ion Ghica (1816-97), var fra 1854-59 fyrste af Samos, som var et autonomt fyrstendømme i Det Osmanniske Rige. Prins Ahmed Fuad var ikke udset til at bestige tronen i Egypten (og Sudan). Hans nevø Abbas 2. var khediv af Egypten og Sudan fra 1892-1914. Desuden tilhørte han Muhammed Ali-dynastiet, der var af albansk oprindelse. I 1917 blev han sultan af Egypten, og fra 1922-36 var han konge af Egypten (og Sudan). I den sidste ende foretrak man en kristen monark i Albanien frem for en muslimsk regent. De europæiske stormagter ville dog heller ikke have en katolsk monark grundet den albanske befolknings blandede religiøse sammensætning og på grund af frygten for modstand fra ikke-katolske samfund i landet. Derfor blev såvel den franske prins Ferdinand, den tyske hertug Wilhelm af Urach som den spanske adelsmand Aladro Kastriota forbigået til den albanske trone. Sidstnævnte hævdede en genealogisk afstamning via sin farmor fra den navnkundige Kastrioti-slægt, der var en albansk fyrste- og adelsslægt, som den albanske nationalhelt Skanderbeg tilhørte. Kongressen fandt sted i Trieste i dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn, som søgte at gøre sin indflydelse gældende i forhold til det albanske valg af fyrste. Prins Christopher af Grækenland og Danmark (1888-1940) og prins Peter af Montenegro (1889-1932) var også blandt kandidaterne til den albanske fyrstetrone. I den sidste ende faldt valget på den protestantiske tyske prins Wilhelm af Wied (1876-1945), der tilhørte dynastiet Wied-Neuwied, som havde fyrstendømmet Wied-Neuwied (1784-1806). De europæiske stormagter Østrig-Ungarn, Storbritannien, Frankrig Tyskland, Rusland og Italien valgte den tyske prins til regent og konstitutionel monark i det nye, uafhængige Albanien. Det var den rumænske dronning Elisabeth (1843-1916, fyrstinde af Rumænien fra 1869-81 og dronning af Rumænien fra 1881-1914), født prinsesse af Wied, som havde overbevist stormagterne om, at valget skulle falde på hendes nevø. Den tyske prins var på mødrene side halvfætter til den nederlandske dronning Wilhelmina. I november 1913 blev afgørelsen offentliggjort, og beslutningen blev accepteret af Ismail Qemali (1844-1919), den albanske regeringsleder fra 1912-14. Prins Wilhelm havde først fået tilbuddet i foråret 1913, hvor han havde afslået anmodningen. På trods af afvisningen havde Østrig-Ungarn presset på for at ændre prinsens beslutning. Den 7. februar 1914 meddelte prins Wilhelm stormagterne, at han accepterede den albanske trone. Den 21. februar modtog han en officiel anmodning fra en albansk delegation, som han ligeledes accepterede. Prins Wilhelm blev den første fyrste af fyrstendømmet Albanien, og han antog regenttitlen Vidi 1. eller Skanderbeg 2., en reference til den albanske nationalhelt i 1400-tallet. Motivet på det albanske flag i form af en dobbeltørn skal være valgt af den albanske frihedshelt Skanderbeg. Bevidst om sin baggrund som fyrste antog han ved sin tronbestigelse titulaturen ”Af stormagternes nåde og folkets vilje Fyrste af Albanien”. I udlandet var han kendt som fyrste, men albanerne kaldte ham gerne konge (albansk: mbret). Prins Wilhelm var fra 1906 gift med den tyske prinsesse Sophie af Schönburg-Waldenburg (1885-1936), der efter sin fars og mors død i hhv. 1888 og 1903 boede i Rumænien hos den rumænske dronning Elisabeth, der var faster til hendes gemal fra 1906. Den tyske prinsesse Sophie havde albanske aner som efterkommer af en datter til Grigore 1. Ghica, fyrste af Valakiet (1660-64, 1672-73), og en datter til Scarlat Ghica, fyrste af Moldavien (1757-58) og fyrste af Valakiet (1758-61, 1765-66). Allerede i 1914 udbrød der borgerkrig i landet, der fra syd blev besat af græske tropper, fra nord af serbisk-montenegrinske. Udbuddet af 1. verdenskrig lagde yderligere ved til bålet, og i september 1914 flygtede fyrsten med sin familie ud af landet. Det

albanske fyrstepar Wilhelm og Sophie fik to børn. Parrets datter, prinsesse Marie Eleonore (1909-56), var født prinsesse af Wied og blev prinsesse af Albanien i 1914. Prinsessen blev også kaldt Donika som en hyldest til Donika Kastrioti (1428-1505/06), en albansk adelskvinde, som var gift med selveste Skanderbeg og datter af Gjergj Arianiti (1383-1462), der var en af de største krigsledere i den albanske kamp imod Det Osmanniske Rige. Parrets søn, Carol Victor (1913-73), født prins af Wied og arvefyrste af Albanien fra 1914, blev tillige kaldt Skënder, en hyldest til nationalhelten Skanderbeg. Carol Victor, der døde barnløs, var fra 1945 til sin død overhoved for det albanske fyrstehus.

Efter at den første monark, Vidi 1., blev afsat efter blot et halvt år som fyrste i 1914, kandiderede prins Kiril af Bulgarien (1895-1945) til den ledige albanske trone, da Albanien fra 1916-18 var besat af Centralmagterne Østrig-Ungarn og Bulgarien. I januar 1925 erklæredes Albanien officielt for en republik. Albanien var kortvarigt en republik fra 1925-28, hvorefter monarkiet genindførtes i form af et kongerige under dynastiet Zogu frem til 1939 og fra 1943-46, afbrudt af et italiensk protektorat. Kong Zog 1. (1928-39, formelt 1943-46) var efter sultanatets afskaffelse i 1922 og udråbelsen af den tyrkiske republik i 1923 Europas eneste muslimske monark. Kong Zog 1. var født Ahmet Muhtar Zogolli i en albansk feudalfamilie. Hans mors slægt (Toptani-familien) hævdede, at de nedstammede fra en søster til den største af de albanske nationalhelte, Skanderbeg. Fra 1922-24 var han albansk regeringschef. Han blev i 1925 valgt af parlamentet for en syvårig periode til Albaniens første præsident. I 1928 blev Albanien omformet til et monarki, et kongerige, og præsident Zogu blev kong Zog 1. Som sit regentnavn valgte han sit efternavn, eftersom hans islamiske fornavn Ahmet kunne isolere ham på den europæiske scene. Som sin regenttitel valgte han endvidere parallelt Skanderbeg 3., med reference til sin genealogiske afstamning fra den største af Albaniens sønner. Kong Zog 1. indførte et konstitutionelt monarki med autoritære islæt efter den italienske model med en forfatning fra 1928, der etablerede et etkammersystem, og som bl.a. fastslog, at intet medlem af den kongelige familie kunne udnævnes til minister (§ 102). Den albanske konge besteg tronen på samme måde som den belgiske konge, hvilket indebar, at tronbestigelsen og udøvelsen af den kongelige magt først kunne realiseres og iværksættes, efter at kongen havde aflagt ed foran parlamentet (§ 55, 56). I et forsøg på at forene landet aflagde kong Zog 1. sin ed på både Bibelen og Koranen. Ligesom den belgiske monark var den albanske konge fra 1928 tillige konge af sit folk i sin officielle titulatur, "Albanernes Konge", jf. folkesuverænitetstanken (i perioden 1939-43 var den italienske kong Victor Emmanuel 3.s (1900-46) officielle titulatur "Konge af Albanien"). Forfatningen fastslog endvidere, at kongen skulle bo fast i Albanien. Han måtte således ikke være fraværende fra Albanien i mere end tre måneder (§ 65). Kong Zog 1. blev i et vist omfang ignoreret af sine europæiske kollegaer, da han var en selvproklameret monark uden nogen dynastiske forbindelser med Europas øvrige konge- og fyrstehuse. Han havde dog nære dynastiske bånd til de muslimske fyrstefamilier i den arabiske verden, særligt Egypten, hvis herskende dynasti, Muhammed Ali-dynastiet, havde albanske rødder. En af kongens søstre, prinsesse Senije (1903-69), giftede sig i 1936 med den osmanniske prins Sehzade Mehmed Abid (1905-73), søn af sultan Abdul Hamid 2. (1876-1909). Parret blev skilt i 1949.

I 1938 ægtede den albanske konge grevinde Geraldine Apponyi de Gay-Appony (1915-2002), en romersk-katolsk aristokrat, som var halv-ungarsk og halv-amerikansk. Parrets eneste barn, kronprins Leka (1939-2011), blev født den 5. april 1939, og to dage efter blev Albanien invaderet af det fascistiske Italien. Familien flygtede i eksil. I 1943 efter ophøret af personalunionen med Italien kunne Zog 1. formelt atter bestige den albanske trone, hvilket dog ikke gjorde nogen konkret forskel for den eksilerede kongefamilie. Albanien var fra 1943-44 besat af tyske tropper som en tysk klientstat. Monarkiet afskaffedes som statsform i Albanien i 1946. Eks-kong Zog 1. døde i eksil i 1961 i Frankrig. I efteråret 2012 blev de jordiske rester af den tidligere monark overført fra Frankrig til den albanske kongefamilies mausoleum i Tirana i forbindelse med højtideligholdelsen af 100-års jubilæet for Albaniens uafhængighed. I 2002 vendte eks-dronning Geraldine tilbage til Albanien, efter at en ændret lov havde muliggjort eks-kongefamilien tilbagevenden til landet. Såvel eks-dronning Geraldine som kronprins Leka er bisat i den albanske kongefamilies mausoleum i Tirana. Kronprins Leka blev kaldt kronprins Skander ved sin fødsel, endnu en reference til nationalhelten Skanderbeg. Som albansk tronprætendent titulerede han sig som kong Leka 1. I 1993 fik kronprins Leka lov til at vende tilbage til Albanien for første gang siden 1939, hvor han var et par dage gammel. En folkeafstemning i 1997 om genindførelsen af monarkiet blev nedstemt med 66,7 % af stemmerne. Kronprins Leka hævdede imidlertid, at der havde foregået valgsvindel i forbindelse med afstemningen, og at hele 65,7 % havde stemt for genindførelsen af monarkiet. Efter kronprinsens død i 2011 indrømmede den albanske regeringsleder Sali Berisha (regeringschef fra 2005-13), at der havde forekommet valgsvindel i relation til afholdelsen af folkeafstemningen. Kronprins Lekas eneste barn hedder også Leka, kronprins Leka, som siden 2011 har været overhoved for Zogu-dynastiet. Han blev født i 1982 i Sydafrika, og den sydafrikanske regering erklærede barselssengen for midlertidigt albansk territorium for at sikre, at kronprins Leka blev født på albansk jord, uagtet at det kommunistiske styre i Albanien ikke ville have anerkendt denne manøvre. Det franske nationsbegreb, udviklet i forbindelse med Den Franske Revolution (1789-99), havde indtil 1990'erne den konsekvens, at alle født på fransk territorium kunne gøre krav på fransk indfødsret (borgerret), idet retten blev baseret på fødestedet, kaldet "jus soli" ("jordens ret"). Hvor det franske nationsbegreb tillægger fælles kultur essentiel betydning, accentuerer det tyske nationsbegreb, udviklet i det 19. århundrede, betydningen af fælles herkomst, afstamning, etnicitet og hjemstavn i forhold til tildeling af statsborgerskab. Dette biologiske slægtskab benævnes "jus

Polen blev både genoprettet og nedlagt som statsdannelse i 1800- og 1900-tallet. Kongeriget Polen og storfyrstendømmet Litauen var i personalunion med hinanden fra 1447-92 og fra 1501-69. Personalunionen blev omdannet til en realunion i 1569. Den polsk-litauiske realunion bestod frem til Polen-Litauens opløsning i 1795. Polen-Litauen var et valgmonarki fra 1573-1791 og 1792-95. Polen blev både genoprettet og nedlagt som statsdannelse i 1800- og 1900-tallet. Polen-Litauen gennemgik tre delinger i 1772, 1793 og 1795, foretaget af Rusland, Preussen og Habsburgmonarkiet. Polen blev genoprettet som statsdannelse i form af kongeriget Polen (Kongres-Polen) i 1815, der afløste den franske klientstat hertugdømmet Warszawa (1807-15), som var i personalunion med kongeriget Sachsen. Hertugdømmet Warszawa omfattede omtrent de områder, som Preussen og Habsburgmonarkiet havde fået ved den anden og tredje deling. På Wienerkongressen deltes hertugdømmet mellem Preussen og Rusland, og i den russiske del oprettedes Kongres-Polen. Polen blev således genoprettet ved et stormagtspolitisk diktat som en reel lydstat under Rusland. Kongres-Polen var i personalunion med Rusland fra 1815-32 og fra 1832-67 i realunion med Rusland, hvorefter kongeriget Polen inkorporeredes i Rusland. I 1846 indlemmedes republikken Kraków (1815-46), der var et protektorat under Preussen, Habsburgmonarkiet og Rusland, i Habsburgmonarkiet. I 1848 indlemmedes storhertugdømmet Posen (1815-48), som var en klientstat under Preussen, i det preussiske kongerige. Den polske nationalisme opstod i 1800-tallet med krav om en polsk nationalstat. Kravet førte til oprør mod det preussiske styre i 1848 i storhertugdømmet Posen og mod det russiske styre i 1830-31 og 1863-64 i Kongres-Polen, der blev brutalt nedkæmpet. I 1918 genopstod Polen som statsdannelse efter 1. verdenskrig (Den Anden Republik; Den Første Republik var adelsrepublikken og valgmonarkiet Polen-Litauen), hvor den afløste den tyske klientstat kongeriget Polen (1916-18). Kongeriget Polen blev under 1. verdenskrig oprettet af Centralmagterne Tyskland og Østrig-Ungarn i den russiske del af Polen.²⁹

sanguinis" ("blodets ret"). De fleste europæiske stater har med Storbritannien og Frankrig som vigtigste undtagelser anvendt "jus sanguinis" i forhold til tildeling af statsborgerskab. Da Albanien praktiserer "jus sanguinis", var det ikke nødvendigt at gøre barselssengen til midlertidigt albansk territorium for at gøre kronprins Leka til albansk statsborger. Men da Sydafrika fulgte "jus soli" som princip, var det nødvendigt for Sydafrika at aflægge sit territorium provisorisk for derved at undgå, at barnet automatisk ville blive sydafrikansk statsborger.

²⁹ Den tyske klientstat kongeriget Polen (1916-18), en vestslavisk statsdannelse, fik aldrig sin egen monark. En stærk kandidat til posten var ærkehertug Karl Stephan af Østrig (1860-1933), der tilhørte Teschen-linjen i Habsburg-Lothringen-dynastiet. Han tjente i den østrig-ungarske flåde ved Adriaterhavet, talte flydende polsk og bestræbte sig på at opdrage sine seks børn som polske patrioter i tillæg til slægtens traditionelle habsburgske (østrigske) identitet og orientering. Denne polske identitetspolitik i Teschen-sidelinjen udmøntede sig eksempelvis i, at to af hans tre døtre giftede sig ind i de polske adelsslægter Radziwill og Czartoryski, begge polsk-litauiske fyrstefamilier, sidstnævnte uden status som tysk-romerske rigsfyrster. Hans næstældste søn, ærkehertug Leo Karl af Østrig (1893-1939), bar også navnet Cyril-Methodius, som refererede til helgenbrødrene Kyrill (826-69) og Methodius (815-85), der virkede som missionærer blandt slaver, og som udviklede det kyrilliske alfabet, oldkirkeslavisk, der er et fælles skriftsprog for

ortodokse, slaviske folkeslag. Ærkehertug Karl Stephans kandidatur fik ikke den nødvendige tilladelse af dynastiets overhoved, kejser Karl 1. (1916-18), og med slægterne Radziwiłł og Czartoryskis overvejende støtte til Rusland i 1. verdenskrig kollapsede projektet imidlertid. I opposition til Karl Stephans polske nationalisme tilsluttede hans yngste søn, ærkehertug Wilhelm af Østrig (1895-1948), den ukrainske nationalisme og aspirerede til tronen i den tyske klientstat Ukraine i 1918, men fik ikke den nødvendige opbakning fra Tyskland. Hovedparten af det nuværende Ukraine var en del af Kiev-riget (Rus), som var en løs føderation af østslaviske og finske folk i perioden 882-1240. Rigets politiske fragmentation begyndte i 1000-tallet og accelererede i de følgende århundreder. I 1600-tallet gjorde ortodokse ukrainske kosakker oprør og lykkedes med at løsrive sig i 1648 fra det katolske Polen-Litauen, hvorpå en selvstændig kosakstat (1649-1764), ledet af en hetman, etableredes. Allerede i 1654 blev hetmanatet et protektorat under det russiske zarregi. Kosakstaten blev officielt opløst i 1764, da embedet som hetman afskaffedes i Det Russiske Kejserrige. Den vestlige del af Ukraine tilhørte fra Polen-Litauens deling i 1772 Habsburgmonarkiet og kongeriget Galizien-Lodomerien (1772-1918), der hovedsageligt omfattede polakker og ruthenere (ukrainere). Med Det Russiske Kejserriges kollaps i 1917 etableredes en ny ukrainsk stat, Den Ukrainske Folkerepublik (1917-21), først som en autonom del af Den Russiske Republik og efter bolsjevikernes magtovertagelse i 1917 (Den Russiske Revolution, Oktoberrevolutionen) som en uafhængig stat fra januar 1918. I 1918 etableredes en kortvarig ukrainsk monarkisk statsdannelse, en klientstat til Det Tyske Kejserrige, ledet af den traditionelle hetman. I den vestlige del dannedes Den Vestukrainske Folkerepublik (1918-19). Den 22. januar 1919 indgik Den Ukrainske Folkerepublik og Den Vestukrainske Folkerepublik en symbolsk aftale om sammen at danne en forenet ukrainsk stat. I 1919 etableredes en ukrainsk sovjetrepublik, der omtrent svarede til Den Ukrainske Folkerepublik, som fra 1919 de facto ophørte med at eksistere. I hele den politisk tumultariske periode 1917-21 med de hyppigt skiftende ukrainske statsdannelser udkæmpedes Den Ukrainske Uafhængighedskrig. Den vestlige del af Ukraine, stort set svarende til Den Vestukrainske Folkerepublik, blev med fredstraktaten i Riga (1921) efter Den Polsk-Sovjetiske Krig (1919-21) en del af Polen. Ukrainerne kom til at indgå som et blandt flere nationale mindretal i den nye polske nationalstat. Den ukrainske sovjetrepublik var fra 1922 en delstat i Sovjetunionen. I 1939 blev Polens del af Ukraine indlemmet i Sovjetunionen. Med Sovjetunionens fald i 1991 opnåede statsnationen Ukraine i 1991 national uafhængighed.

Andre grene af det vidtfavnende, multinationale Habsburg-Lothringen-dynasti måtte også indstille sig på nationalismens sprængkraft, heriblandt ærkehertug Karl Stephans halvfætter ærkehertug Joseph August af Østrig (1872-1962) fra den ungarske gren, der i 1919 valgtes til regent i Ungarn. Der var også kandidater til den polske kongetrone fra tyske konge- og fyrstehuse, herunder ikke mindst det katolske Wettin-dynasti i kongeriget Sachsen. Wettin-dynastiets krav på den polske trone baserede sig dels på kong Friedrich August 1. af Sachsen (1806-27), kurfyrste af Sachsen (1763-1806), som blev udnævnt til hertug af Warszawa i 1807 (indtil 1815) af kejser Napoleon 1., dels valget af August 2. den Stærke (1697-1733; afbrudt 1706-09 under Den Store Nordiske Krig (1700-21)), kurfyrste af Sachsen (1694-1733) under navnet Friedrich August 1., til konge af Polen og storfyrste af Litauen i 1697, hvilket etablerede en personalunion mellem kurfyrstendømmet Sachsen og Polen-Litauen (1697-1763; afbrudt 1706-09 og 1733-34). Personalunionen i 1697 medførte, at det hidtil lutheranske Wettin-dynasti blev romersk-katolsk, for derved religiøst at være i overensstemmelse med Polen og Litauens befolkninger. Kongeriget Württemberg (1806-1918) stillede med hertug Albrecht af Württemberg (1865-1939, kronprins af Württemberg fra 1917-18 og overhoved for Württemberg-dynastiet fra 1921), som tilhørte den romersk-katolske sidelinje til Württemberg-dynastiets lutheranske hovedlinje. Ovenfornævnte hertug Wilhelm af Urach, som tilhørte en morganatisk sidelinje i Huset Württemberg, kandiderede også til den polske kongetrone. Kongeriget Bayern (1806-1918) forlangte, at den bayerske prins Leopold (1846-1930), som under 1. verdenskrig var generalfeltmarskal, og som ledte de tyske og østrig-ungarske styrker på Østfronten, skulle være Polens nye konge. Endelig var den ovenfornævnte bulgarske prins Kiril kandidat til den polske kongetrone.

Det nye, uafhængige Polen blev organiseret som en republik, Den Anden Republik (1918-39). Mellemkrigstidens Polen fik sine grænser fastlagt på grundlag af bl.a. Versailles-traktaten i 1919 og nationalitetsprincippet, jf. folkeafstemningen i Øvre Schlesien i 1921 og den sydlige del af det tyske Østpøssien, der fastlagde grænsen mellem Tyskland og Polen. Grænsen mod øst blev fastlagt via Den Polsk-Sovjetiske Krig (1919-21), hvorved litauere, hviderussere og ukrainere blev nationale mindretal i den nye polske nationalstat. Ærkehertug Karl Stephans to ældste sønner deltog som frivillige i den polske hær i krigen mod Sovjet-Rusland. Området omkring Vilnius tilsluttede sig statsnationen Polen ved en folkeafstemning i 1922. Polen blev opløst og delt af Nazi-Tyskland og Sovjetunionen i 1939. I 1939 kæmpede ærkehertug Karl Stephans ældste søn, ærkehertug Karl Albrecht af Østrig (1888-1951), atter som frivillig i den polske hær en ulige kamp mod den tyske overmagt. I 1945 genopstod den polske statsdannelse, og denne gang blev den polske nationalstats grænse flyttet mod vest, idet det tysktalende område øst for floderne Oder og Neisse og den sydlige del af det tyske Østpøssien blev gjort til en del af det nye Polen. Grænsen mellem den tyske og sovjetiske del i 1939, der nærmest fulgte nationalitetsprincippet og den såkaldte Curzon-linje som den polske nations østgrænse, blev stort set Polens østgrænse efter 2. verdenskrigs afslutning i 1945. Curzon-linjen har navn efter den britiske udenrigsminister, George Curzon, Lord Curzon (1859-1925, udenrigsminister fra 1919-24), der i 1919 foreslog

Bulgarerne var oprindeligt et tyrkisk folk, der i 600-tallet trængte ind i det nuværende Rusland og Ukraine, hvor de grundlagde et storbulgarsk rige mellem floderne Volga og Dnestr (632-68). Riget erobredes af khazarerne, et tyrkisk nomadefolk. En efterfølgerstat til dette rige dannedes af bulgarere i det nuværende Rusland ved øvre Volga med centrum ikke langt fra det nuværende Kasan (Volga Bulgarien 600-tallet-1240'erne). Riget erobredes af mongolerne i 1240'erne. Andre tyrkiske bulgarere trængte ned på Balkan-halvøen, hvor de efterhånden smeltede sammen med det slavisksprogede befolkningsflertal. De grundlagde Det Første Bulgarske Imperium (681-1018). Det bulgarske rige antog i 864 den ortodokse kristendom, og fra 913 anvendte imperiets monarker den slaviske zar-titel. I 1018 indlemmedes riget i Det Byzantinske Imperium. Efter den anden selvstændighedsperiode i form af Det Andet Bulgarske Imperium (1185-1396) erobredes Bulgarien af Det Osmanniske Rige. Riget endte officielt med zar Constantin 2. (1396-1422). På Berlinkongressen efter Den Russisk-Osmanniske Krig (1877-78) i 1878 genoprettedes Bulgarien som politisk enhed i form af et selvstændigt fyrstendømme, der var under osmannisk overhøjhed som et såkaldt tributært fyrstendømme, dvs. med skattepligt til osmannersultanen (den tredje bulgarske stat).

På samme kongres oprettedes Østrumelien i det sydlige Bulgarien som autonom provins i Det Osmanniske Rige. Efter en ublodig revolution i 1885 blev provinsen annekteret af fyrstendømmet Bulgarien, officielt bekræftet i fredstraktaten i Bukarest i 1886 efter Bulgariens sejr i Den Serbisk-Bulgarske Krig i 1885. Den vestlige del af Østrumelien, den selvstyrende republik Tamrash (1878-86), blev reinkorporeret i Det Osmanniske Rige. Den bulgarske fyrste blev generalguvernør i Østrumelien. Da Østrumelien reelt var en vasalstat under Det Osmanniske Rige, kan man argumentere for, at Østrumelien, som officielt forblev en del af Det Osmanniske Rige, var i personalunion med Bulgarien fra 1886. I 1908 indlemmedes Østrumelien officielt i Bulgarien, der ved samme lejlighed officielt opnåede uafhængighed af Det Osmanniske Rige. Statsnationen Bulgarien blev samtidig i 1908 ophøjet til et kongerige. Officielt titulerede bulgarerne dog deres monark med den slaviske kejserbetegnelse, zar.³⁰

den polsk-sovjetiske grænse fastlagt efter den linje, som adskilte områder med polsk flertal fra områder med hviderussisk eller ukrainsk flertal.

³⁰ Bulgarien hører til den gruppe af nationer, der havde haft deres egne stater og på ny opnåede at få deres egne stater med nationalismen i det 19. og 20. århundrede, uden at deres nationalstat efterfølgende blev en del af en multinational statsdannelse. Den nye stats første monark blev fyrst Alexander (1879-86), der tilhørte Battenberg-slægten, og som havde deltaget på russisk side i Den Russisk-Osmanniske Krig (1877-78). I 1879 blev han enstemmigt valgt til fyrste af det bulgarske parlament, Sobranje. Som en følge af situationen i Østrumelien opstod der utilfredshed med fyrsten, som efter et pro-russisk militærkup blev tvunget til at abdicere den 7. september 1886. Efter at en række tronkandidater fra Europas konge- og fyrstehuse havde været i spil, endte det bulgarske parlament med at vælge prins Ferdinand af Sachsen-Coburg-Gotha (1861-1948) til bulgarsk fyrste den 7. juli 1887 med regenttitlen Ferdinand 1., fra 1908-18

konge af Bulgarien. Prins Ferdinand var officer i den østrig-ungarske hær. Fyrst Alexander var 25 gange tipoldebarn af zar Ivan Vladislav af Bulgarien (1015-18) fra Komitopuli-dynastiet, som var den sidste monark i Det Første Bulgarske Imperium. Ferdinand 1. var også efterkommer af den bulgarske kejser (27 gange tipoldebarn). I den bulgarske offentlighed anvendte man de to monarkers genealogiske afstamning som en dynastisk, historisk og national-kulturel legitimering, jf. fodnote 52. Ferdinand 1. tilhørte den tyske hertugslægt Sachsen-Coburg-Gothas katolske Koháry-sidelinje, som var en ungarsk adelsfamilie, der hørte til Habsburgmonarkiets kosmopolitiske højadelige miljø. Ferdinand 1. var sønnesøn til den belgiske kong Leopold 1.s ældre bror prins Ferdinand af Sachsen-Coburg-Gotha (1785-1851), som med sit ægteskab grundlagde den ungarske, katolske Koháry-sidelinje. I begyndelsen af det 19. århundrede opstod panturanismen som en national, transstatslig bevægelse. Panturanismen søgte et nært samarbejde eller en alliance mellem de kulturelt, sprogligt og etnisk beslægtede folk som finner, samer, ungarere, japanere, koreanere og tyrkere. En del af panturanismen er den såkaldte pantyrkisme, der havde som mål at forene alle de tyrkiske folk i en statsdannelse. De tyrkiske folk, der er en vest- og centralasiatisk sproggruppe, har intet som helst fælles racepræg, omvendt er hovedparten af de tyrkiske folk muslimer. Da bulgarerne oprindeligt var et tyrkisk folk, forsøgte Ferdinand 1. qua sine ungarske aner at fremstille sig selv som etnisk beslægtet med de tyrkiske folk. Denne propaganda-offensiv havde dog ingen effekt i Bulgarien. For den bulgarske offentlighed var det de slaviske aner tilbage til zar Ivan Vladislav, der bestemte fyrstehuset som en del af den bulgarske nation. Såvel i 1878-79 som i 1886-87 var fyrst Carol 1., fra 1881 konge, af Rumænien kandidat til den bulgarske trone. Carol 1. havde opnået stor prestige efter sin sejrige deltagelse i Den Russisk-Osmanniske Krig (1877-78). I 1886-87 fik han massiv støtte af den bulgarske politiker Stefan Stambolov (1854-95), der fungerede som regent i Bulgarien efter afsættelsen af fyrst Alexander. Stambolov ønskede at etablere en personalunion mellem Bulgarien og Rumænien, og Carol 1. var interesseret i tilbuddet, men han måtte afvise det under indtryk af et massivt russisk pres.

Ferdinand 1.s ældste søn, kong Boris 3. af Bulgarien (1918-43), ægtede i 1930 prinsesse Giovanna af Italien (1907-2000), den næst yngste datter til Italiens kong Victor Emmanuel 3. (1900-46) og dronning Elena (1873-1952). Dronning Elena var født prinsesse af Montenegro som den femte datter til Nicolaj 1. (1841-1921), som var montenegrinsk fyrste fra 1860-1910 og konge fra 1910-18. Hun giftede sig i 1896 med den italienske tronfølger, Victor Emmanuel (3.), og konverterede til den katolske tro. Den dynastiske forbindelse i 1930 var især populær i Bulgarien, fordi Giovanna havde en mor af slavisk etnicitet. Desuden var hendes møster prinsesse Anna af Montenegro (1873-1971) gift med en bror til fyrst Alexander af Bulgarien. Parret blev viet ved en katolsk ceremoni i Italien og efterfølgende en ortodoks i Bulgariens hovedstad, Sofia. Dronning Giovanna antog den bulgarske version af sit navn, Ioanna, men hun beholdt sin katolske tro i overensstemmelse med almindelig praksis. Det moderne Bulgarien har ikke haft en fyrstinde eller dronning (zarina), som tilhørte den ortodokse tro.

I 1893 ægtede fyrst Ferdinand 1. prinsesse Marie Louise af Bourbon-Parma (1870-99). Parrets ældste søn, Boris (3.), blev født som katolik i 1894, men i 1896 blev han konverteret til den ortodokse tro i et forsøg på at integrere fyrstefamilien i Bulgarien og forson sig med Rusland. Zar Nikolaj 2. (1894-1917) stod fadder til prins Boris. Dette skridt medførte vrede fra Ferdinand 1.s gemalinde og hans katolske slægtninge i Østrig-Ungarn, herunder halvfættteren kejser Franz Joseph 1., og han blev ekskommunikeret af den katolske kirke af pave Leo 13. (1878-1903). Parrets næstældste søn, prins Kiril (1895-1945), beholdt derfor sin katolske tro, og de følgende to døtre til fyrst Ferdinand blev begge døbt i den katolske tro. Alle fire børn fik en grundig bulgarsk opdragelse. Fyrst Alexander var lutheraner og forblev i den lutherske tro som bulgarsk fyrste, hvilket faktisk kun blev muliggjort ved en særlov. Den bulgarske forfatning fra 1879 stipulerede, at den bulgarske fyrste skulle tilhøre den ortodokse religion (§ 38). I 1893 blev der i denne paragraf indflettet en eksplicit undtagelse for den nuværende fyrste (i 1911-ændringen konge), dvs. den katolske fyrste/konge Ferdinand 1.

I perioden fra 1908-46 var de bulgarske monarkers officielle titulatur: ”af Guds nåde og folkets vilje Bulgarernes Konge”, jf. folkesuverænitættanken, der i Bulgariens tilfælde blev kombineret med den gamle religiøse legitimering af fyrster, som havde rødder tilbage til middelalderen. Efter sin abdikation fra den bulgarske trone anvendte den detroniserede fyrst Alexander fyrste af Tarnovo, og brugte denne titel til sin død. I 1894 blev prins Boris (3.) givet titlen fyrste af Tarnovo, og frem til monarkiets afskaffelse i 1946 blev titlen ført af den bulgarske tronfølger. Byen Tarnovo har en særlig plads i den bulgarske nationale selvbevidsthed. Byen var hovedstad i Det Andet Bulgarske Imperium. Da Det Byzantinske Imperium svækkedes i 1300-tallet, søgte Tarnovo at indtage pladsen som ”Det Tredje Rom” efter Rom og Konstantinopel på baggrund af byens kulturelle indflydelse på Balkan og i den slaviske, ortodokse verden. Efter at have tabt byen til osmannerne flyttede den bulgarske zar Ivan Shishman (1371-95) sin residens til Nikopol i 1393 og antog titlen fyrste af Tarnovo. I 1395 blev han halshugget af osmannerne. I 1593 tog en bulgarsk adelsmand, som hævdede at nedstamme fra den myrdede zars slægt, Shishman-dynastiet, titlen fyrste af Tarnovo. Han var leder af det første Tarnovo-oprør i 1598 mod Det Osmanniske Rige. I 1686 tog en anden efterkommer af Shishman-dynastiet og lederen af det andet Tarnovo-oprør titlen som fyrste af Tarnovo. I 1879 blev byens historiske betydning atter en gang understreget, da den bulgarske forfatning vedtoges af parlamentet i Tarnovo (Tarnovo-konstitutionen).

Forfatningen, som var inspireret af den belgiske forfatning fra 1831, indførte et konstitutionelt monarki i Bulgarien med et etkammersystem. I 1880 opløste fyrst Alexander parlamentet og suspenderede den ultra-demokratiske forfatning i 1881 i en periode på syv år. Hårdt presset af landets liberale og radikale politikere måtte fyrsten nødtvunget atter sætte forfatningen i kraft allerede i 1883. I 1893 og 1911 blev der foretaget ændringer i forfatningen, der indskrænkede parlamentets magt, og som tilsvarende øgede kongemagtens politiske position i konstitutionen. Tarnovo-konstitutionen blev midlertidigt suspenderet under statskuppet i 1934 og 1944. I en tilføjelse fra 1911 forpligtede forfatningen kongen til at have sin residens i kongeriget. Hvis han forlod landet midlertidigt, skulle der udnævnes et regentskab, hvis virke skulle fastlægges ved en speciallov, og som skulle tildeles ministerrådet (1911: § 19). Tronfølgeren måtte ligeledes ikke forlade landet uden kongens tilladelse (§ 20). Forfatningen fastslog endvidere den ortodokse religion som Bulgariens statsreligion og den bulgarsk-ortodokse kirke som en autokefal kirke (§ 37, 39). Monarken måtte ikke være statsoverhoved i et andet land uden godkendelse af parlamentet, hvor der ikke var nogen bestemmelse om et kvalificeret flertal (§ 7). Ministerrådet skulle sammenkalde parlamentet for at vælge en ny monark i tilfælde af manglende arvinger med to tredjedele flertal (§ 143).

I 1918 gentog historien sig, da Ferdinand 1. efter at have stået på den tabende tyske side i 1. verdenskrig blev tvunget til at abdicere til fordel for sin Boris 3. Bulgarien var det eneste land blandt de besejrede centralmagter Tyskland, Østrig-Ungarn, Bulgarien og Det Osmanniske Rige, som formåede at bevare sit monarki efter 1. verdenskrig. Det bulgarske monarki endte med kong Simeon 2. (1943-46), kong Boris 3.s søn, der blev født i 1937. Bulgarien hørte til Aksemagterne (Tyskland, Italien og Japan) under 2. verdenskrig frem til 1944, hvor Bulgarien erobrede af Sovjetunionen, hvorefter der gennemførtes et sovjet-støttet militærkup. I resten af krigen hørte Bulgarien til de Allierede. Prins Kiril, der valgt af parlamentet fungerede som prinsregent for den umyndige kong Simeon 2. sammen med to andre i overensstemmelse med bestemmelserne i forfatningen (§ 26-27, § 143), blev afsat i forbindelse med det sovjetiske militærkup. Den 1. februar 1945 blev prinsen sammen med en række tidligere ministre og parlamentsmedlemmer henrettet. Monarkiet i Bulgarien afskaffedes i 1946. Eks-kong Ferdinand døde som en nedbrudt mand i 1948 i Coburg, Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiets vugge. Han havde ønsket at blive gravlagt i Bulgarien, men det ville de kommunistiske myndigheder i landet ikke tillade, hvorfor Ferdinand 1. blev gravlagt i slægtens krypt i St. Augustins Katolske Kirke i Coburg. Efter sin død blev Boris 3.s lig flyttet fra Rilaklosteret i Bulgarien af de kommunistiske myndigheder, som genbegravede liget hemmeligt i slotsgården ved Vrana Slot, nær Sofia. Efter kommunismens fald fandt man kun den afdøde monarks hjerte i en glascylinder. Hjertet blev givet tilbage til Rilaklosteret i 1993 af Boris 3.s enke, som dette år besøgte Bulgarien for sidste gang. Enkedronning Giovanna blev begravet på Assisi Kirkegården i Italien, hvor hun i 1930 havde ægtet den bulgarske regent. I 1908 ægtede Ferdinand 1. den protestantiske tyske prinsesse Eleonore Reuss af Köstritz (1860-1917), som blev viet ved en katolsk ceremoni i Coburg og en luthersk i Sachsen. Syv måneder efter brylluppet blev den bulgarske fyrstinde ophøjet til dronning (zarina) af Bulgarien i september 1908, da Ferdinand 1. lod sig udråbe til konge af Bulgarien. Ægteskabet var barnløst. Dronningen blev bisat i Boyana Kirke nær Sofia. Under det kommunistiske styre blev graven skændet og røvet. Efter kommunismens fald blev den originale gravsten genfundet, og graven blev genskabt. Eks-kong Simeon 2. var i perioden 2001-05 regeringsleder (ministerpræsident i Bulgarien) under navnet Simeon Saksoburggotski. Simeon 2. er dermed den ene ud af kun to tidligere monarker, som i verdenshistorien efterfølgende er blevet regeringsleder via demokratiske valg. Den anden er Norodom Sihanouk (1922-2012), som var konge af Camdodja ad to omgange (1941-55, 1993-2004), statschef ad tre omgange (1960-70 (ved en folkeafstemning), 1975-76 og i 1993 (folkevalgt))) og regeringsleder ad ti omgange (1945, 1950, 1952-53, 1954, 1955-56, 1956 (to gange), 1957, 1958-60, 1961-62).

Kong Ferdinand 1.s ældste datter, prinsesse Eudoxia af Bulgarien (1898-1985), ønskede angiveligt at ægte en borgerlig bulgarsk mand, hvilket var dynastisk uacceptabelt i datidens fyrstelige Europa. I stedet helligede hun sig Bulgariens sag indtil det sovjetiske militærkup i 1944. Boris 3. og dronning Giovanna fik to børn. Kongeparrets datter, prinsesse Marie Louise (1933-), blev døbt i den bulgarsk-ortodokse tro, hvilket vakte stor opstandelse i den romersk-katolske kirke, som officielt protesterede over for den bulgarske regering. Det blev fra pavens side anført, at tilladelsen til giftermålet med den italienske prinsesse i 1930 kun var blevet givet under forudsætning af, at parrets børn ville blive opdraget i den katolske tro. Protesten blev naturligvis pure afvist, og sønnen Simeon (2.) blev også døbt i den ortodokse tro. I 2012 blev prinsesse Maria Louise og hendes børn af andet ægteskab nominelt udnævnt til fyrste/fyrstinde af Koháry af prinsessens bror, eks-kong Simeon 2. Som medlem af Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet bærer Simeon 2. tillige titlen prins af Sachsen-Coburg-Gotha og hertug af Sachsen.

I 1962 ægtede eks-kong Simeon 2. en spansk aristokrat. Parret har fem børn, som alle har fået bulgarske navne: prins Kardam (1962-2015), fyrste af Tarnovo, prins Kiril (1964-), prins Kubrat (1965-), prins Konstantin-Assen (1967-) og prinsesse Kalina (1972-). Til gengæld har kun tre af parrets elleve børnebørn fået bulgarske navne: Boris, Sofia og Simeon. Prins Boris (1997-) har siden 2015 været fyrste af Tarnovo. Navnet Kardam refererer til arven fra de tyrkiske bulgarere og til Kardam, som var Bulgariens khan fra 777-803. Boris-navnet refererer til Boris 1., som var knjaz (fyrste) af Bulgarien fra 852-89, og som antog kristendommen i år 864, og til Boris 2., som var Bulgariens kejser fra 969-77. Han blev taget til fange af byzantinerne i 971 og dræbt ved et vådeskud af bulgarske grænsevagter i 977, da han søgte at

Irland var fra 1171-1801 en stat med reduceret suverænitet. Den engelske kong Henrik 2. (1154-89) erobrede Irland fra 1169-75. Fra 1171-1542 var Irland et feudalt monarki som en del af Kirkestatens besiddelser og fra 1542-1801 som kongeriget Irland en klientstat under England frem til 1707 og fra 1707-1801 Storbritannien, hvorefter Irland indlemmedes i den britiske statsdannelse. Efter afslutningen på den engelske generobring af Irland (1529-1603) medietiseredes i det 17. århundrede de sidste irske kongeriger, der i begyndelsen af middelalderen talte tæt ved 100, til kongeriget Irland, som derved var blevet en samlet statsunion (en politisk union) og en enhedsstat. ”Påskeopstanden” i 1916 var en irsk, katolsk opstand mod det britiske styre.³¹

Storfyrstendømmet Litauen oprettedes i 1236 og var i en kortvarig periode fra 1251-63 et kongerige. Storfyrstendømmet Litauen indgik fra 1569 i den polsk-litauiske realunion (1569-1795). Hertugdømmet Livland (1561-1621) var fra 1566 bundet til Litauen i en realunion og fra 1569 et

vende tilbage til landet. Navnet Simeon refererer til Simeon 1. (fyrste fra 893, og den første zar fra 913-27), under hvis regeringstid Bulgarien nåede sin største territoriale udstrækning i succesrige erobringstogter mod byzantinerne, magyarerne og serberne.

³¹ Under ”Påskeopstanden” proklamerede man oprettelsen af en uafhængig irsk republik. Nogle af de republikanske oprørsledere, herunder Patrick Pearse (1879-1916) og Joseph Plunkett (1887-1916), overvejede at overlade tronen i et uafhængigt Irland til den preussiske prins Joachim (1890-1920), den tyske kejser Wilhelm 2.s (1888-1918) yngste søn. Pearse og Plunkett mente, at hvis opstanden lykkedes, og at Tyskland vandt 1. verdenskrig, kunne Irland blive et monarki med en tysk prins som monark, ligesom Rumænien og Bulgarien. Det forhold at prins Joachim ikke talte engelsk, blev også betragtet som en fordel, da han derved muligvis kunne være mere tilbøjelig til at lære og promovere det irske, gæliske sprog. De ikke-nationalistiske dele af det irske samfund, dvs. de pro-britiske unionister, var kendt for deres anti-tyske indstilling. Med et tysk statsoverhoved kunne Irland således, lød kalkulen, fravriste sig angliseringen af det irske samfund og finde tilbage til sine keltiske rødder. Herved var sproget mere afgørende end det religiøse tilhørsforhold, hvor den protestantiske preussiske prins stod i et modsætningsforhold til det katolske Irland.

I 400-tallet invaderede de germanske angelsaksere England. Kelterne og romerne i England blev fuldstændig undertrykt af angelsakserne, hvis sprog helt fortrængte både latin og keltisk. Kun i Wales og Cornwall mod vest lykkedes det kelterne at holde stand mod angelsakserne. Til gengæld indvandrede et stort antal keltere fra Wales og især Cornwall til Bretagne i det nordvestlige Frankrig, hvor det keltiske sprog bretonsk kom til at afløse latinen. Tudor-dynastiet, der fra 1485-1603 sad på den engelske trone, nedstammede fra en walisisk adelsslægt, og dynastiets keltiske ophav blev anvendt som en legitimering af den anglisering, der fulgte i kølvandet på Tudor-slægtens tronbestigelse. Denne anglisering blev der først taget et historisk opgør med fra anden halvdel af det 20. århundrede. I 1960'erne opgav Storbritannien den hidtidige unitære sprogpolitik, og derefter er Storbritannien på det identitetsmæssige plan og på officielt niveau gået over til at betragte sig selv som en multinational stat, på linje med Spanien efter 1975, bestående af fire nationer: englændere, walisere, skotter og nordirere (Ulster-folk). En lov fra 1967 om det walisiske sprog beskyttede det ved at gøre walisisk obligatorisk i skolerne. I 1993 blev det walisiske sprog ved lov anerkendt på lige fod med det engelske sprog i Wales i forhold til den offentlige sektor. I dag er de keltiske sprog gælisk (skotsk gælisk og irsk), walisisk og kornisk foruden det germanske sprog lavlandsskotsk anerkendte som officielle sprog på linje med engelsk i Storbritannien. Nye forslag om selvstyre godkendes ved folkeafstemninger i Skotland og Wales i 1997, og i 1999 valgte skotterne et parlament med ganske omfattende beføjelser, mens waliserne valgte en mindre magtfuld forsamling. Parallelt hermed lykkedes det at genforhandle rammerne for en fredsaftale i Nordirland, hvorved også det nordirske lokalparlament, Stormont, kunne genetableres. Stormont-parlamentet fungerede i årene 1921-72 som fælles parlamentarisk forsamling for de seks nordlige irske grevskaber, da Nordirland i 1921 blev en selvstyrende britisk provins. Den nordirske konflikt fremstår i første række som en religiøs konflikt, mellem katolikker og protestanter, og som en national konflikt, mellem irere og briter eller Ulster-folk.

”Påskeopstanden” blev brutalt nedkæmpet af briterne, og prins Joachim kom aldrig til at bestige tronen i et uafhængigt Irland. Prins Joachim var også kandidat til tronen i Georgien (1917-18), som erklærede sig uafhængigt efter Det Russiske Kejserriges kollaps i 1917, men heller ikke dette dynastiske projekt blev en realitet. Prinsen begik selvmord i 1920, 29 år gammel. I 1922 genopstod en irsk stat i form af Den Irske Fristat (fra 1931 en selvstændig nationalstat), der frem til 1949 var i personalunion med Storbritannien.

polsk-litauisk kondominat. Bortset fra et kortvarigt intermezzo fra 1791-92 fortsatte Litauen som en selvstændig politisk enhed. Med de tre delinger af Polen-Litauen i 1772, 1793 og 1795 ophørte staten med at eksistere. Litauen blev en del af Det Russiske Kejserrige. Litauerne udgjorde en central del af de nationale oprør mod det russiske styre i 1830-31 og 1863-64 i den russiske del af det tidligere Polen-Litauen. Hviderusserne indtog en mindre rolle end polakkerne og litauerne, ikke mindst fordi de ortodokse hviderussere modsat de katolske polakker og litauere ikke udgjorde nogen særskilt nation religiøst i forhold til russerne. Det Russiske Kejserriges kollaps i 1917 affødte freden i Brest-Litovsk i 1918, hvor Den Russiske Føderative Sovjetrepublik gav afkald på alle territoriale krav i Finland, der allerede i 1917 havde løsrevet sig, de baltiske stater (Estland, Letland og Litauen), Hviderusland, Ukraine, Armenien, Aserbajdsjan og Georgien. Fredstraktaten blev annulleret allerede samme år, men den fik den virkning, at de baltiske stater erklærede deres uafhængighed. Litauen organiserede sig som kongeriget Litauen i 1918, der reelt var en klientstat under Det Tyske Kejserrige.³²

³² Den tyske kejser Wilhelm 2. og Preussens konge blev først tilbudt den opslåede stilling som konge af Litauen af militærkommandoen på Østfronten. Dette valg ville have etableret en personalunion mellem Litauen og Preussen. Et alternativt forslag var kejserens yngste søn, prins Joachim. Disse planer om territorial ekspansion af det protestantiske Preussen blev kraftigt imødegået af de katolske kongeriger Sachsen og Bayern. Sachsen promoverede den næstældste søn til Sachsens sidste konge, Friedrich August 3. (1904-18), prins Friedrich Christian af Sachsen (1893-1968), som tronkandidat. Wettin-dynastiet havde som førnævnt en historisk forbindelse til såvel Polen som Litauen tilbage fra 1697. Dynastiet leverede to monarker til Polen-Litauen i perioden 1697-1763. Da hans ældre bror afskrev sig sine arverettigheder i 1923 for at blive jesuitter-præst, blev prinsen i 1932 overhoved for kongehuset i Sachsen som markgreve af Meissen. Prins Christopher af Grækenland og Danmark (1888-1940) var også blandt kandidaterne til den litauiske kongetrone. Den førnævnte hertug Wilhelm af Urach blev i juli 1918 valgt til konge af Litauen. Hertug Wilhelm tog regenttitlen Mindaugas 2., hvilket var en reference til Litauens eneste anden konge, Mindaugas 1., som var konge af Litauen fra 1251-63. Mindaugas 1. har en særlig plads i den litauiske nationale selvforståelse. Den hedenske Mindaugas blev storfyrste af Litauen i 1236, og efter sin død som romersk-katolik kunne han erklære Litauen som et kristent kongerige i 1251. Kroningen fulgte i 1253. Mindaugas er et populært drengenavn i Litauen og har været det i århundreder ligesom navnet Vytautas, der henviser til storfyrst Vytautas den Store af Litauen (1392-1430), som regnes for en af Litauens største monarker i historien. Valget af den tyske hertug Wilhelm kan forklares ud fra forskellige faktorer: hertugen var romersk-katolik, og den katolske tro var dominerende i Litauen, han havde ingen forbindelser til Polen, han var ikke arveberettiget til tronen i kongeriget Württemberg grundet sin farfars morganatiske ægteskab i år 1800, han var ikke medlem af det aggressive Hohenzollern-dynasti, det tyske kejserhus, som med kejser Wilhelm 2. ønskede, at Litauen skulle indgå i en personalunion med Preussen, og desuden havde han haft en succesfuld militærkarriere under 1. verdenskrig for Det Tyske Kejserrige. Det litauiske statsråd (Taryba) vedtog ved en hemmelig afstemning den 4. juni 1918 at vælge den tyske hertug Wilhelm af Urach til landets nye monark. Den 11. juli vedtog statsrådet at etablere et litauisk arvemonarki med 13 stemmer for, fem imod og to blanke stemmer. De fire socialistiske medlemmer af statsrådet forlod rådet i protest mod valget.

Hertug Wilhelm blev præsenteret for en aftalekontrakt med statsrådet, som i høj grad mindede om "Pacta conventa", dvs. de aftaler, som de nyvalgte monarker i Polen-Litauen indgik efter deres valg i perioden fra 1573-1764. Af denne kontrakt fremgik det bl.a., at kongen skulle overholde den kommende forfatning, og at han ikke uden parlamentets samtykke kunne regere en anden stat. Det litauiske sprog skulle være det officielle statssprog og hofsprog med en særlig bestemmelse om at udelukke udlændinge fra hoffet. Monarken forpligtede sig desuden til at bosætte sig i Litauen. Han måtte ikke tilbringe mere end to måneder hvert år i udlandet. Kongen skulle lære det litauiske sprog, ligesom hans børn skulle uddannes og vokse op i Litauen. På grund af 1. verdenskrig kunne den nyvalgte konge ikke rejse til Litauen. Han forblev i sit hjem på Lichtenstein Slot, syd for Stuttgart. Han begyndte dog at lære det litauiske sprog og læse om

I det Europa, som fremstod i forbindelse med Wienerkongressen (1814-15), havde mediatiseringer siden middelalderen skabt politiske unioner, i Vesteuropa Portugal, Spanien, Frankrig og Storbritannien, og i Central- og Østeuropa været den dominerende faktor i forhold til at forme de multinationale imperier Rusland, Det Osmanniske Rige og i mindre omfang Habsburgmonarkiet. I begyndelsen af 1800-tallet bestod endnu de mange tyske og italienske stater i midten af Europa, som kan karakteriseres som partikulærnationssstater, da de kun omfattede en del af en nation. På det grundlag opstod den tyske og italienske nationale enhedsbevægelse, der søgte at samle Tyskland og Italien til nationalstater (den anden nationalstatsproces). Udover Tyskland og Italien var sydslavismen den eneste nationale, transstatslige bevægelse, som formåede at bane vejen for en statsdannelse, den jugoslaviske stat i 1918 (undtaget tjekkoslovakismen, der kun opererede

litauisk historie og traditioner. I forbindelse med kongevalget modtog han et lykønskingsbrev fra pave Benedikt 15. (1914-22).

Ægteskabet fra 1892 med hertuginde Amalie i Bayern (1865-1912) talte endvidere til hertug Wilhelms fordel. Hertuginde Amalie var efterkommer (tre gange tipoldebarn) af den litauiske prinsesse Ludwika Karolina Radziwill af Birzai (1667-95) fra unionen Polen-Litauen, hvis monarker med Sachsen (1697-1763) også var hendes forfædre. Hun var også efterkommer, fire gange tipoldebarn, af Stanislaw 1. Leszczynski (1677-1766; konge af Polen og storfyrste af Litauen 1704-09 og 1733-36, hertug af Lothringen 1737-66), som under Den Store Nordiske Krig (1700-21) og Den Polske Tronfølgekrig (1733-38) kortvarigt var konge af Polen og storfyrste af Litauen. Mindaugas 2. var efterkommer af Casimir 4. (otte og ti gange tipoldebarn), der var storfyrste af Litauen (1440-92) og konge af Polen (1447-92), via dennes datter Barbara Jagiello (1478-1534), som giftede sig med hertug Georg af Sachsen (1500-39), og han nedstammede dermed fra Jagiello-dynastiet, som var det polske kongehus fra 1386-1572 og Litauens storfyrsteslægt (1377-81, 1382-92, 1440-1572). Jagiello-dynastiet er en sidelinje inden for Gediminiden-dynastiet, som var Litauens storfyrsteslægt 1285-1377, 1381-82 og 1392-1440. Hertuginde Amalie i Bayern var ligeledes via seks led ti og elleve gange tipoldebarn af Casimir 4. via dennes datter Barbara Jagiello. Såvel hertug Wilhelm som hertuginde Amalie var tillige efterkommere af storfyrst Gediminas af Litauen (1316-41), en af Litauens største historiske skikkelser og grundlæggeren af hovedstaden Vilnius, via dennes sønnedatter prinsesse Alexandra (død 1434), som ægtede hertug Siemowit 4. af Masovien (1381-1426) i 1387, og bl.a. Habsburg- og Wettin-dynastiet. En bror til Mindaugas 2.s farfar, hertug Ludwig af Württemberg (1756-1817), var general i hæren i storfyrstendømmet Litauen, men under Den Polsk-Russiske Krig i 1792 nægtede han at kæmpe imod russiske tropper. På grund af dette forræderi blev han afskediget fra sin post, og året efter blev han skilt fra sin gemalinde, den polske prinsesse Maria Czartoryski (1768-1854).

Med Centralmagternes nederlag i 1. verdenskrig i november 1918 eroderedes grundlaget fuldstændigt for den litauiske kongetrone, der ikke engang anerkendtes af den tyske regering. Monarkiet som statsform blev alt opgivet samme år, hvorpå republikken Litauen etableredes. Der blev således ikke tale om et monarki i den baltiske stat. Mindaugas 2.s sønnesøn prins Inigo af Urach (1962-) aflagde et emotionelt besøg i Litauen i 2009. Han er blevet anerkendt af nogle monarkister som den retmæssige tronprætendent. Hans ældre bror prins Wilhelm Albert (1957-), som siden 1991 har været hertug af Urach, indgik i 1990/91 et ægteskab med Karen von Brauchitsch-Berghe von Trips (1959-), der ikke opfyldte de dynastiske regler for Huset Urachs overhoved om mindst 32 adelige aner. Prins Inigo ægtede i 1991 baronesse Danielle von und zu Bodman (1963-), som tilhørte en schwabisk uradelsslægt med rødder tilbage til 1152. De to brødre indgik en salomonisk aftale om, at prins Wilhelm Albert skulle være overhoved for Huset Urach i Tyskland, mens prins Inigo skulle være overhoved for Huset Urach i Litauen.

Ved afslutningen af De Litauiske Uafhængighedskrige (1918-20) anerkendte Den Russiske Føderative Sovjetrepublik Litauen som stat i 1920 og afgav Vilnius til Litauen. Polen trængte ind i landet og besatte området omkring hovedstaden Vilnius, der tilsluttede sig Polen ved en folkeafstemning i 1922. Området blev i 1939 indlemmet i Sovjetunionen, som derefter overførte Vilnius til Litauen. Memel-området, den nordøstlige del af Østpreussen, blev i overensstemmelse med Versailles-traktaten (1919) underlagt besættelse af Entente-magterne. I 1923 annekterede Litauen det overvejende tysktalende område, som fra 1939 og frem til 2. verdenskrigs afslutning i 1945 var underlagt tysk besættelse. Efter krigen vendte Memel-området tilbage til Litauen. I 1940 erobrede Sovjetunionen Litauen, der blev en sovjetrepublik med Vilnius som hovedstad, en delstat, i Sovjetunionen i perioderne 1940-41 og igen fra 1944-91, da Sovjetunionen fordrev de tyske styrker under 2. verdenskrig. Med Sovjetunionens fald i 1991 opnåede Litauen national uafhængighed.

inden for Habsburgmonarkiets grænser og primært i Bøhmen (Tjekkiet)). Jugoslavien opløstes dog i 2003, officielt i 2006. Det tysk-romerske kejserrige, grundlagt i 962, kan betragtes som en symbolsk forgængerstat til kejserriget Tyskland fra 1871, idet titlen konge af Tyskland refererede til den, der var udset til at blive tysk-romersk kejser eller tronfølger til at blive kejser, der kun formelt blev valgt af de tyske kurfyrster. Titlen konge af Tyskland erstattede i begyndelsen af 1500-tallet de tidligere titler frankernes konge, den romerske konge eller romernes konge, der dækkede over det samme. Kongeriget Italien var et af de konstituerende kongeriger i det tysk-romerske kejserrige. Fra 1300-tallet eksisterede staten ikke længere de facto, men kun juridisk og formelt. Staten blev formelt opløst i 1797 i forbindelse med en fredstraktat mellem Frankrig og Habsburgmonarkiet. I 1805 blev kongeriget Italien genoprettet som en fransk vasalstat i personalunion med kejserriget Frankrig frem til 1814.

I 1700-tallet bestod det tysk-romerske kejserrige (oprettet i 962), der var en overnational union, af omkring 300 suveræne stater og territorier som fx kurfyrstendømmer (fyrster, der valgte den tysk-romerske kejser), ærkebispedømmer, markgrevskaber (tysk: grænsegrever), bystater (102 byer, i slutningen af 1700-tallet reduceret til 51) og rigsgrevskaber. I tillæg til disse hørte rigsumiddelbare territorier, deriblandt grevskaber, herskaber, nogle riddere (ca. 350 slægter ejede ca. 1500 godser) og rigslandsbyer, som fra middelalderen hørte direkte (umiddelbar) ind under den tysk-romerske kejser og rigsmyndighederne og ikke under den lokale territorialfyrste. Med udgangspunkt i de habsburgske besiddelser i de østrigske provinser fra 1200-tallet var der siden middelalderens afslutning kommet nye rigsumiddelbare fyrstestater til i de habsburgske arvelande og det sydvesttyske område, herunder besiddelser i Rhinområdet (habsburgske eksklaver fra 1200-tallet), som belønning for fyrsternes tro tjeneste for den tysk-romerske kejser. Med Den Westfalske Fred i 1648 efter Trediveårskrigen (1618-48) blev de enkelte tyske fyrste- og bystater på linje med de øvrige europæiske stater anerkendt som suveræne stater.

Efter en menneskealder med revolutionskrige i kølvandet på Den Franske Revolution i 1789 og Napoleonskrigene i perioden 1792-1815 skulle hele det europæiske statssystem omorganiseres. Med opløsningen af det tysk-romerske rige i 1806 skulle ikke mindst de tyske stater reorganiseres i territorial og statsretlig henseende. Reduceringen i antallet af tyske stater blev indledt i 1803, hvor de gejstlige fyrstendømmer (fx tre kurfyrster af Mainz, Köln og Trier, fyrstelige bispe- og ærkebispedømmer og prælater som fyrste-provster o.l.) blev sekulariseret, dvs. lagt ind under verdslige fyrster, primært fyrster, som dermed fik erstatning for deres afståelser til Frankrig i 1801. De verdslige fyrstestater omfattede først og fremmest de fire øvrige kurfyrster (fra 1623 fem, fra

1692 seks), fyrster af det tysk-romerske rige som fx storhertuger, hertuger, markgrever og landgrever og endelig rigsgrever, grever, friherrer, herrer og nogle enkelte fyrster. I 1803 opløstes 112 af disse rigsumiddelbare fyrste- og bystater, herunder 45 selvstændige rigsstæder. I 1806 mistede 70 småfyrster, byer og rigsgrever deres selvstændighed til de 16 stater, der dannede Rhinforbundet (1806-13), som var et fransk protektorat. Med disse tyske mediatiseringer begyndte den tyske centraliseringsproces i begyndelsen af 1800-tallet, og efter Napoleonskrigene opstod den tyske nationale enhedsbevægelse. Mediatiseringer havde fundet sted i Europa siden middelalderen, men det var kun de mediatiserede tyske fyrstehuse i perioden 1803-15, der legalt blev regnet som mediatiserede fyrstehuse i relation til bl.a. jævnbyrdighed i forhold til giftermål med de regerende konge- og fyrstehuse i Europa. Rhinforbundet, som var et statsforbund, afløstes af endnu et statsforbund i form af Det Tyske Forbund, der oprettedes i 1815. Det Tyske Forbund bestod af det østrigske kejserrige (Østrig), herunder kongeriget Bøhmen, fem kongeriger, kurfyrstendømmet Hessen-Kassel, syv storhertugdømmer, 11 (fra 1826-39 ti) hertugdømmer, ti fyrstendømmer, et landgrevskab fra 1817 (Hessen-Homburg) og de fire tilbageblevne bystater, fristæderne Frankfurt am Main og de tre gamle hansestæder Lübeck, Bremen og Hamborg. På 12 år fra 1803-15 var antallet af tyske monarkier og republikker reduceret fra ca. 300 til rundt regnet 40.

Pangermanismen er et eksempel på de nationale, transstatslige bevægelser, som bl.a. også omfattede den tyske og italienske nationale bevægelse, der var enhedsbevægelser, hvis samlingsbestrebelse lykkedes med oprettelsen af den tyske og italienske nationalstat i hhv. 1871 og 1861. Andre eksempler på nationale, transstatslige bevægelser er den stornederlandske bevægelse, paniberismen, panslavismen og sydslavismen. Disse bevægelser kaldes også for pan-nationalismer eller ”macro-nationalism”.³³ Pangermanismen bestræbte sig på at skabe et Tyskland, som omfattede alle folk af tysk nationalitet. Pangermanismen gjorde sig derfor også gældende i det østrigske område i Habsburgmonarkiet, hvor den var i konkurrence med en østrigsk nationalisme, der understregede Østrigs særegenhed, ikke mindst dets katolske tro, i den tyske kulturkreds. Diskussionerne om den nationale afgrænsning af Tyskland som stat spillede en central rolle i den tyske nationalforsamling i Frankfurt am Main, der var et resultat af martsrevolutionerne i de tyske stater i 1848. I efteråret 1848 udtalte flertallet i forsamlingen, at de tysktalende østrigere i kejserriget Østrig skulle medregnes i et nyt tysk rige under forudsætning af, at den østrigske kejsers forhold til Bøhmen, Den Bøhmiske Krones Lande (en del af Det Tyske Forbund), Ungarn og Lombardiet-Veneto (begge uden for Det Tyske Forbund) skulle begrænses til en personalunion.

³³ Snyder: *Macro-Nationalisms*, 5; Hobsbawm: *Nations and Nationalism*, 31-37.

Kejser Franz Joseph 1. af Østrig (1848-1916) og hans regering forlangte imidlertid de nævnte habsburgske områder med til et Stortyskland. Mange overvejende katolske vest- og sydtyske medlemmer støttede kejseren for at dæmme op for det protestantiske Preussens indflydelse. Resultatet blev, at parlamentet i marts 1849 med 267 stemmer imod 263 besluttede at tilbyde kong Friedrich Wilhelm 4. af Preussen (1840-61) Tysklands arvelige kejsertrone. Kongens afvisning af tilbuddet kan delvist tilskrives tilbuddets brud med det dynastiske princip. I 1848 havde Frankfurt-parlamentet udnævnt ærkehertug Johann af Østrig (1782-1859), søn til den tysk-romerske kejser Leopold 2. (1790-92), til tysk regent. Efter Martsrevolutionens fallit trådte han tilbage i 1849. Det Tyske Forbund blev genoprettet i 1850 under ledelse af kejserriget Østrig. Revolutionens romantiske ideal om en samlet tysk nation var slået fejl. Den tyske nationalstat, kejserriget Tyskland af 1871, den lilletyske samling, realiseredes på baggrund af tre krige (1864, 1866 og 1870-71) under ledelse af Preussen.

Fra 1825-26 blev der foretaget territoriale ombytninger i de sachsiske hertuglinjer inden for den ernestinske linje i det wettinske dynasti, to hertugdømmer og landgrevskabet opløstes i perioden 1847-66, ligesom to fyrstendømmer annekteredes af Preussen i 1850. Landgrevskabet Hessen-Homburg (1622-1806 og 1815-66) opløstes i 1866, da statens sidste monark, landgreve Ferdinand (1848-66), døde barnløs, hvorved fyrstestaten minus Meisenheim, der tilfaldt Preussen, arvedes af storhertug Ludwig 3. af Hessen (1848-77). Storhertugdømmet Hessen (1806-1918) regeredes af Hessen-Darmstadt-linjen. Senere på året måtte storhertugdømmet Hessen afgive området til Preussen, eftersom storhertugdømmet havde støttet Østrig i krigen mod det sejrrige Preussen (Den Preussisk-Østrigske Krig i 1866). Området kom sammen med kurfyrstendømmet Hessen-Kassel, hertugdømmet Nassau og Frankfurt am Main til at indgå i den nydannede preussiske provins Hessen-Nassau. Storhertugdømmet Hessen undgik en preussisk annektering primært grundet realpolitiske hensyn og dynastiske forbindelser, da storhertug Ludwig 3. var svoger til den russiske zar, Alexander 2. (1855-81). Med det danske nederlag i Den Dansk-Tyske Krig i 1864 mod Preussen og Østrig måtte den danske helstat afgive hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg til sejrherreerne (Wienerfreden 1864). Med Gastein-konventionen i 1865 afvistes det østrigske ønske om et østrigsk-preussisk kondominat i de erobrede områder, og det bestemtes, at Preussen skulle administrere Slesvig og Lauenborg, og Østrig skulle bestyre Holsten. Lauenborg var i personalunion med Preussen fra 1865-76, hvorefter hertugdømmet indlemmedes i kongeriget Preussen, som inkorporerede Slesvig og Holsten i 1867 efter sejren over Østrig i Den Preussisk-Østrigske Krig (Østrig havde måttet afgive Holsten til Preussen efter nederlaget i 1866). Med

Preussens sejr i krigen mod Østrig i 1866 opløstes kurfyrstendømmet Hessen-Kassel, hertugdømmet Nassau, kongeriget Hannover og bystaten Frankfurt am Main. Alle fire stater havde været Østrigs forbundsfæller i Syvugerskrigen mod Preussen i 1866.

Der var endvidere en række stater, som ikke blev en del af Det Tyske Kejserrige i 1871: Hertugdømmet Limburg blev indlemmet i Nederlandene i 1867, storhertugdømmet Luxembourg blev officielt anerkendt som neutral nationalstat med London-traktaten i 1867, og fyrstendømmet Liechtenstein blev anerkendt som en uafhængig stat med Det Tyske Forbunds opløsning i 1866. Liechtenstein-fyrstefamilien havde nære forbindelser til Schlesien. Gennem århundreder havde slægten erhvervet besiddelser i Østrig, Mähren og Schlesien, og disse territorier var som oftest feudale len under forskellige linjer af det vidtfavnende Habsburg-dynasti. I 1614 blev fyrst Karl 1. af Liechtenstein (1608-27) udnævnt til hertug af det schlesiske hertugdømme Troppau af den tysk-romerske kejser, men i kølvandet på urolighederne i forbindelse med Tredivårskrigen blev den oppositionelle, protestantiske fyrsteslægt Hohenzollerns besiddelser i Den Bøhmiske Krones Lande konfiskeret af den tysk-romerske kejser, der i 1622 overførte hertugdømmet Jägerndorf i Schlesien til sin trofaste adelige tjener Karl 1., der tilmed udnævntes til vicekonge af Bøhmen. I 1608 udnævntes Karl 1. af Østrigs ærkehertug Matthias, tysk-romersk kejser 1612-19, til titulær tysk-romersk rigsfyrste, den første fyrste af Liechtenstein. Efter Liechtenstein-familiens køb af grevskabet Vaduz i 1712 af Hohenems-slægten blev denne besiddelse af den tysk-romerske kejser slået sammen med herskabet Schellenberg (købt i 1699) til fyrstendømmet Liechtenstein i 1719, en rigsumiddelbar fyrstestat i det tysk-romerske kejserrige. Fra 1815-66 var fyrstendømmet medlem af Det Tyske Forbund. Med nederlaget i krigen mod Preussen i 1866 blev kejserriget Østrig med Prag-fredstraktaten i 1866 udelukket af tysk politik og tvunget til at forlade Det Tyske Forbund, der derefter opløstes. Først i 1818, næsten 100 år efter Liechtensteins oprettelse som selvstændig stat, satte landets fyrste sine ben i fyrstendømmet. Det næste besøg fandt først sted i 1842. Liechtenstein var medlemsstat i Det Tyske Forbund (1815-66), men blev ikke en del af Det Tyske Kejserrige i 1871. På grund af Liechtenstein-slægtens besiddelser i de habsburgske områder var fyrstendømmet Liechtenstein nært knyttet til Habsburgmonarkiet frem til dets sammenbrud i 1918, hvorefter lilleputstaten orienterede sig mod det neutrale Schweiz for beskyttelse. Den østrigsk-habsburgske tilknytning illustreres også ved, at fyrstefamilien fra Liechtenstein ejede et par paladser i Wien. Liechtenstein-slægtens ejendomme og besiddelser i Bøhmen, Mähren og Schlesien blev efter 2. verdenskrig beslaglagt som tyske besiddelser af Tjekkoslaviet og Polen. Hertugdømmet Jägerndorf afskaffedes i 1849, mens Troppau opløstes i 1918. Uagtet dette forhold indgår titlerne

som hertug af Troppau og Jägerndorf endnu den dag i dag i den liechtensteinske fyrstes officielle titulatur. Derudover er alle medlemmer af fyrstefamilien endvidere greve/grevinde af Rietberg, et område i Westfalen, Tyskland. Grevskaber Rietberg (1237-1807, fra 1353 rigsgrevskab) blev i 1807 mediatiseret til den kortvarige franske lydstat, kongeriget Westfalen (1807-13). Først i 1938 tog Liechtenstein-fyrstefamilien permanent residens i deres Alpe-fyrstendømme efter opløsningen af det tysk-romerske kejserrige i 1806, Det Tyske Kejserrige i 1918 og Habsburgmonarkiet i 1918.

Preussens ministerpræsident Otto von Bismarck (1815-98, ministerpræsident 1862-1890, tysk rigskansler 1871-90) satsede på en lilletysk samling under Preussens ledelse, hvor kejserriget Østrig ikke indgik. Alle områder nord for floden Main med undtagelse af hertugdømmet Limburg og storhertugdømmet Luxembourg blev derpå en del af Det Nordtyske Forbund (1867-71) under Preussens ledelse. Det Nordtyske Forbund omfattede 22 tyske stater, hvor Lauenborg blev regnet som en del af Preussen modsat i det tyske kejserrige fra 1871-76, hvor Lauenborg var et af de konstituerende lande. Det Nordtyske Forbund var den første tyske føderation. Rhinforbundet og Det Tyske Forbund var statsforbund (konføderationer). En føderation, en forbundsstat, er modsat en konføderation karakteriseret ved en fælles forfatning, der regulerer den centrale (føderale) stats magt i forhold til enkeltstaterne, og en fælles regering og et fælles statsoverhoved, der blev Preussens kong Wilhelm 1. (1861-88, tysk kejser fra 1871) som forbundets præsident. Det Nordtyske Forbund blev med forfatningen fra 1867 et konstitutionelt, føderalt monarki. Efter forbundets sejrige krig mod Frankrig, Den Fransk-Tyske Krig (1870-71), med allierede i de sydtyske stater Baden, Württemberg, Bayern og den sydlige del af Hessen syd for floden Main, proklameredes kejserriget Tyskland i 1871.

Den tyske samling var dermed en realitet. Den tyske nationalstat blev organiseret som et konstitutionelt monarki med det preussiske kongehus (Hohenzollern) som det nationale kejserhus. Den tyske statsunion blev desuden udformet som en føderation, et føderalt monarki, med de resterende 25 (indtil 1876 26) tyske fyrste- og bystater, fire kongeriger, seks storhertugdømmer, fem (indtil 1876 seks) hertugdømmer, syv fyrstendømmer og tre frie hansestæder, som delstater. På 73 år (1803-76) reduceredes antallet af tyske fyrste- og bystater fra ca. 300 til 25.³⁴

³⁴ Kong Wilhelm 1. ønskede titlen kejser af Tyskland, hvilket dog utvivlsomt ville provokere de sydtyske fyrster og kejserriget Østrig. Omvendt var titlen ”tyskernes kejser” utænkeligt for den dynastisk-tænkende monark. Man endte således med et kompromis mellem den traditionelle dynastiske titel og den nye folkesuverænitet-baserede titel i form af titlen ”Tysk kejser”. Den tyske kejsers officielle titulatur var: ”af Guds nåde Tysk kejser og konge af Preussen, markgreve af Brandenburg, borggreve af Nürnberg, greve af Hohenzollern, suveræn og overhertug af Schlesien og grevskabet Glatz, storhertug af Nedre Rhinen og Posen, hertug af Sachsen, Westfalen, af Engern, Pommern, Lüneburg, Holsten og Slesvig, af Magdeburg, af Bremen, Geldern, Kleve, Jülich og Berg, hertug af venderne og kasjuberne, af Krosno an der Oder, Lauenborg og Mecklenburg, landgreve af Hessen og Thüringen, markgreve af Øvre og Nedre

Lausitz, fyrste af Oranien, fyrste af Rügen, af Østfriesland, af Paderborn og Pyrmont, af Halberstadt, Münster, Minden, Osnabrück, Hildesheim, af Verden, Cammin, Fulda, Nassau og Moers, fyrstelig greve af Henneberg, greve af Mark, af Ravensberg, af Hohenstein, Tecklenburg og Lingen, af Mansfeld, Sigmaringen og Veringen, herre af Frankfurt". Man bevarede således den preussiske konges officielle titulatur, der bestod af en række historiske og dynastiske prætentionstitler, i den nye tyske kejsers officielle titulatur. Den 18. januar 1871 blev kong Wilhelm 1. proklameret tysk kejser efter kroningsdatoen for den første preussiske konge i 1701. Man betegner Wilhelm 1. som den sidste preusser, da Hohenzollern-slægten fra slutningen af 1800-tallet gennem en identitetsmæssig transformationsproces begyndte at se sig selv som et tysk dynasti frem for som hidtil som et preussisk.

Kejser Wilhelm 1. blev efterfulgt af sin søn, kejser Friedrich 3., som kun var tysk kejser og konge af Preussen i 99 dage i 1888, inden han døde af strubekræft. Kejseren bar regenttitlen Friedrich 3., da han var den tredje preussiske konge med navnet Friedrich. De to forgængere var Preussens første konge, Friedrich 1. (1701-13), og kong Fredrich 2. den Store (1740-86). Kejseren var imidlertid ikke den tredje tyske kejser med navnet Friedrich. Det tysk-romerske kejserrige havde haft tre kejsere med navnet Friedrich: Friedrich 1. Barbarossa (1155-90), Friedrich 2. (1220-50), begge fra Hohenstauf-dynastiet, og Friedrich 3. (1452-93) fra Habsburg-dynastiet. Også i dette tilfælde overtrumfede kongeriget Preussens dynastiske traditioner det nye tyske kejserrige, som var grundlagt med basis i den tyske nationalstat fra 1871.

Det preussiske kongehus Hohenzollern indgik efter grundlæggelsen af det tyske kejserrige i 1871 dynastiske forbindelser med de øvrige protestantiske tyske konge- og fyrstehuse. Efter Tysklands samling i 1871 indgik det preussiske kongehus og det tyske kejserhus dynastiske forbindelser med stater, som havde støttet Preussen i krigen i 1866 og derved bevaret deres selvstændighed (fx Sachsen-Altenburg (1873), Oldenburg (1878))), stater, som havde støttet Østrig i krigen i 1866 og bevaret deres selvstændighed (fx Hessen (1888), Sachsen-Meiningen (1878))), og stater, som havde støttet Østrig i 1866-krigen og mistet deres selvstændighed (Hessen-Kassel (1893) og Hannover (1913))). Sachsen-Meiningen støttede som det eneste af de såkaldte ernestinske fyrstendømmer Østrig i 1866-krigen, men hertugdømmet bevarede sin selvstændighed. Storhertugdømmet Hessen (1806-1918) regeredes af Hessen-Darmstadt-linjen og måtte efter krigen i 1866 afgive territorium til Preussen, men storhertugdømmet undgik en preussisk annektering primært grundet realpolitiske hensyn og dynastiske forbindelser som nævnt ovenfor. Det preussiske Hohenzollern-dynasti indgik også dynastiske forbindelser med den augustenburgske (Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg) hertugfamilie (1881, 1889), som med hertug Friedrich 8. (1829-80) havde forsøgt at etablere en selvstændig slesvig-holstensk stat (1863-64). I 1878 ægtede den danske prinsesse Thyra (1853-1933), kong Christian 9.s yngste datter, den hannoveranske ekskronprins Ernst August (1845-1923), hertug af Cumberland og Teviotdale. Med den kontroversielle hannoveranske ægteskabsforbindelse solidariserede det danske kongehus sig med de fyrster, hvis lande var blevet inkorporeret i Preussen efter dets sejrige krig mod Østrig i 1866. Hertugparret bosatte sig i landsbyen Gmunden i Østrig, Hannovers gamle våbenfælle i krigen og det forsmædelige nederlag i 1866. Hertug Ernst August identificerede sig åbenlyst med Østrig, han bar bl.a. altid østrigsk uniform, i opposition til det tyske kejserrige. Hertugens far, den blinde kong Georg 5. (1851-66), abdicerede aldrig og blev bisat i St. George's Chapel på Windsor Slot i 1878. En anti-preussisk alliance blandt tyske fyrstehuse viste sig ikke levedygtig på grund af nationalismen. Et udtryk herfor var de dynastiske forbindelser, som de detroniserede dynastier Welf (Hannover) og Hessen-Kassel indgik med Hohenzollern-dynastiet, det preussiske kongehus og fra 1871 tyske kejserhus, i hhv. 1913 og 1893. Ernst August, den titulære konge af Hannover, aflagde langsomt, men sikkert sin gamle, britisk-østrigsk orienterede modstand mod det tyske kejserrige og Preussen i årene efter år 1900 og før brylluppet i 1913. Denne udvikling var bl.a. affødt af tilnærmelsen mellem Tyskland og Østrig-Ungarn.

Den tysk-nationale samling i 1871 indebar et stort skridt hen imod fremkomsten af en national patriotisme til afløsning af det kosmopolitiske fædrelandsbegreb, hvor fædrelandet var den stat, hvis fyrste man loyalt valgte at tjene. Dette forhold lader sig bedst illustrere ved et par eksempler fra de tyske fyrstehuse. Hertug Carl Michael af Mecklenburg (1863-1934), overhoved for Huset Mecklenburg-Strelitz fra 1918-34, tilhørte den russiske sidelinje til det regerende hus i storhertugdømmet Mecklenburg-Strelitz (1815-1918), tjente i det russiske militær og deltog på Ruslands side i 1. verdenskrig mod Tyskland og dets allierede. I juni 1914 meddelte han storhertugen, at han ville give afkald på sine arverettigheder, og i august samme år umiddelbart efter verdenskrigens udbrud antog han russisk statsborgerskab. Storhertug Friedrich Franz 4. af Mecklenburg-Schwerin (1897-1918) blev i 1918 rigsforstander i Mecklenburg-Strelitz efter storhertugens selvmord indtil de tyske monarkiers fald samme år grundet hertug Carl Michaels fraskrivning af sine arverettigheder. Et andet eksempel er prins Ferdinand Maria af Bayern (1884-1958), der tilhørte den spanske linje af Wittelsbach-dynastiet, og som fra 1906-12 var gift med den spanske prinsesse María Teresa (1882-1912). I forbindelse med ægteskabet blev den tyske prins naturaliseret som spansk statsborger og tildelt titlen som prins af Spanien af sin kommende svoger, kong Alfons 13. Med 1. verdenskrigs udbrud i 1914 tilsluttede han sig det neutrale Spaniens sag, hvorfor han samme år afsagde sig sine arverettigheder til kongeriget Bayern.

Middelalderens feudalstatslige opsplitning efterlod forskellige nationaliteter, identiteter, traditioner og kulturer inden for de gamle fyrste- og bystater, og i midten af Europa, i det tysk-italienske område, vedblev denne struktur at bestå

frem til midten af 1800-tallet. En reminiscens af denne historiske arv er republikken San Marino, storhertugdømmet Luxembourg, fyrstendømmerne Andorra, Monaco og Liechtenstein, og pavedømmet Vatikanstaten, som hører til de europæiske lilleputstater. I politiske unioner som Spanien, Portugal, Frankrig, Rusland og Storbritannien førte mediatiseringer af hovedsageligt fyrstestater fra middelalderen, særligt fra 1400- og 1500-tallet og frem til 1800-tallet, til dannelsen af centralstyrede territorialstater. Mediatiseringerne blev foretaget delvist i form af fusioner på basis af personalunioner og mestendels i form af annekteringer af stater, herunder republikker (Portugal og Spanien: lilleputstaten og den feudale republik Couto Misto (900-tallet-1868), Frankrig: fx republikken Korsika (1755-69), købt og erobret af Frankrig (1768-69))), bystater (Rusland og Frankrig: fx franske annekteringer af tyske rigsstæder i 1600-tallet, hvoraf Besançon fra 1664-78 var en del af Spanien, stadig med betydeligt selvstyre, og erobret og annekteret af Frankrig i 1674-78), feudale len og fyrstelen (apanage-len), på grundlag af bl.a. personalunioner, hvoraf en opstod med baggrund i en dynastisk union (Frankrig og hertugdømmet Bretagne 1491-1547), protektorater i georgiske fyrstestater (1783-1867), hvor Rusland udnyttede bl.a. dynastiske konflikter til at fremme sin inkorporeringspolitik, tronbestigelser af fyrstelenenes besiddere, erobringer, konfiskationer, giftermål (medgift), mageskifter, arv (grundet manglende arvinger i fyrste- og adelsslægter) og køb. Mediatiseringer bidrog i mindre omfang til at forme den portugisiske statsdannelse, som traditionelt har været en homogen nationalstat. Personalunioner indgik på forskellig måde i disse processer, i grundlæggelsen af den britiske og spanske statsdannelse og i udvidelsen af Frankrigs og Ruslands territorium. Storbritannien og Spanien opstod som følge af fusioner på basis af personalunioner, i Spaniens tilfælde en personalunion, der havde sin baggrund i en dynastisk union. Fusionerne implicerede en blanding af sammenlægninger og inkorporeringer, sidstnævnte mest udpræget i Spaniens tilfælde. Som preussisk ministerpræsident 1862-71 og tysk rigskansler 1871-90 blev fyrst Bismarck, rigets arkitekt, personifikationen af udviklingen hen imod den tyske samling. Af hans erindringer fra 1898 eksponeres en erkendelse af, at den feudale, partikulærstatslige inddeling af det tyske område havde efterladt forskellige nationaliteter inden for de gamle fyrstestater. Dette forhold gjorde ifølge Bismarck den tyske nationalisme særegen i en europæisk sammenhæng, hvilket den jævnfør ovennævnte absolut ikke var. I 1866 havde stater som Sachsen, Bayern, Hannover og Hessen i krigen mod Preussen udgydt deres blod imod den tysk-nationale enhed, som Bismarck så den. Vedgåelsen af den historisk-dynastiske arv fik dog ikke Bismarck til at se med milde øjne på dynastiernes placering i det nye Tyskland. *Dynastiske Interessen haben in Deutschland insoweit eine Berechtigung, als sie sich dem allgemeinen nationalen Reichsinteresse anpassen*, Bismarck: *Gedanken*, bd. I, 336-37, samlet 329-40.

Der er en lang række eksempler på disse særegne identiteter inden for de gamle fyrstestater i det tyske område. De tyske konge- og fyrstehuse var eksempelvis ikke alle entydigt germanske i deres historiske oprindelse. Huset Mecklenburg var oprindeligt slavisk, inden det i løbet af middelalderen blev germaniseret. I perioden fra ca. 1100 til ca. 1400 fandt der en fortyskning sted i det østlige Tyskland, det vestlige Polen og langs Østersøens sydkyst. I denne germaniseringsproces blev en lang række slaviske (og baltiske) sprog helt udryddet i løbet af tre århundreder. Såvel kasjubernes som sorbernes sprog er i dag anerkendte som regionalsprog i hhv. Polen og Tyskland. Kasjuberne i det nordlige Polen og sorberne i det østlige Tyskland tilhører den vestslaviske gruppe af folkeslag. Sorberne, et nationalt mindretal i Tyskland, er den eneste slaviske nation i Tyskland, som har overlevet fortyskningen. Der er fire eksempler på dynastiske forbindelser mellem Holsten-Gottorp-Romanov-dynastiet i Rusland, selv af blandet russisk og dansk-tysk oprindelse, og Huset Mecklenburg: i 1799 ægtede storfyrstinde Elena Pavlovna (1784-1803), den næstældste datter af zar Paul 1. (1796-1801), arveprins Friedrich Ludwig af Mecklenburg-Schwerin (1778-1819), fra 1815 arvestorhertug, i 1851 giftede storfyrstinde Catharina Mikhailovna (1827-94), sønnedatter af zar Paul 1., sig med hertug Georg August af Mecklenburg-Strelitz (1824-76), og grundlagde med dette ægteskab den russiske sidelinje inden for Mecklenburg-Strelitz-dynastiet, i 1874 ægtede den russiske storfyrst Vladimir (1847-1909), søn af zar Alexander 2. (1855-81), prinsesse Marie af Mecklenburg-Schwerin (1854-1920), og i 1879, da storfyrstinde Anastasia (Mikhailovna) (1860-1922), sønnedatter af zar Nikolaj 1. (1825-55), ægtede storhertug Friedrich Franz 3. af Mecklenburg-Schwerin (1883-97), som var bror til prinsesse Marie af Mecklenburg-Schwerin. De to søskende var oldebørn af arveprinseparret Elena Pavlovna og Friedrich Ludwig. En historisk vedkendelse af Huset Mecklenburgs slaviske ophav var det navn, som hertug Adolf Friedrich af Mecklenburg-Schwerin (1873-1969) gav sin datter, hertuginde Woizlawa Feodora af Mecklenburg (1918-2019), i 1918. Woizlawa var navnet på datteren af Wartislaw 1. (ca. 1091-1135), den første hertug af Pommern (fra 1120'erne til 1135), og gemalinden til Pribislav, den første fyrste af Mecklenburg (1167-78) og grundlæggeren af Huset Mecklenburg. Et kompromis mellem den germanske og slaviske kultur ses i navnet Borwin, og hertug Borwin af Mecklenburg (født 1956) har været overhoved for Mecklenburg-Strelitz-dynastiet siden 1996 og siden 2001 for hele Huset Mecklenburg. Den første del i navnet Borwin, "Bor", er slavisk og betyder kamp eller slag, mens den sidste del, "Win", er tysk og betyder ven. Navnet Borwin blev anvendt i formen Heinrich Borwin, der i tre generationer regerede Mecklenburg i 1100- og 1200-tallet. I 1887-89 byggede storhertug Friedrich Franz 3. af Mecklenburg-Schwerin et palæ i den sydfranske by Cannes, som blev dødt Villa Wenden. Venderne var et vestslavisk folk, som før germaniseringsprocessen levede langs Østersøens sydkyst i de germansk-dominerede områder. I 1843 indstiftede storhertug Friedrich Franz 2. af Mecklenburg-Schwerin (1842-83) og storhertug Friedrich Wilhelm af

Mecklenburg-Strelitz (1860-1904) i fællesskab Den Mecklenburgske Husorden af Den Vendiske Krone. Indtil 1918 var de mecklenburgske monarker i deres titulatur tillige ”fyrste af venderne”. Såvel navngivningen som den fyrstelige orden og titulaturen er eksempler på, hvordan det mecklenburgske fyrstehus identificerede sig med sin slaviske fortid.

Et andet eksempel er kongeriget Sachsen (1806-1918). Kurfyrstendømmet Sachsen (1356-1806) regeredes fra 1423 af Wettin-dynastiet, fra 1547 sad den albertinske linje i det wettinske dynasti på den sachsiske trone. I 1806 ophøjedes kurfyrstendømmet til et kongerige. Igennem flere generationer i 1700- og 1800-tallet i det wettinske dynasti i Sachsen benyttede man sig af navnet Nepomuk, der refererer til den middelalderlige helgen Johannes af Nepomuk (ca. 1345-93) i Bøhmen. Denne navngivning indikerer en kulturel forbindelse på tværs af de germanske og de slaviske nationale kulturer i form af det tjekkiske kulturområde i Sachsen og Bøhmen i Elb-området. Også dynastisk blev det sachsiske fyrstehus forbundet med vestslaviske nationer, da kurfyrstendømmet Sachsen var i personalunion med Polen-Litauen i perioden 1697-1763, undtaget perioderne 1706-09 og 1733-34. Og derudover var hertugdømmet Warszawa (1807-15) i personalunion med kongeriget Sachsen. Hertug Carl Gregor af Mecklenburg (Strelitz-linjen) (1933-2018) fik navnene Nepomuk og Wenceslaus, sidstnævnte er navnet på to bøhmiske hertuger og fire bøhmiske konger i middelalderen.

Grev Adolf af Nassau (ca. 1276-98) blev valgt til romersk konge i 1292, og han var dermed udset til at blive tysk-romersk kejser. Allerede i 1298 blev han afsat igen af de tyske kurfyrster, og han blev dermed aldrig kronet til tysk-romersk kejser af paven. Han døde kort efter som en formået mand. Grev Adolf fik i eftertiden stor betydning for udviklingen af en særlig nassauisk identitet i det 19. århundrede. Hertug Adolf af Nassau (1839-66), kong Adolfs 14 gange tipoldebarn og navnebror, oprettede i 1858 en ridderorden for hertugdømmet. Ordenen blev opkaldt efter kong Adolf, da han blev betragtet som den vigtigste repræsentant for den walramiske linje i Huset Nassau. I 1866 mistede hertug Adolf sit hertugdømme til Preussen i kølvandet på Østrigs nederlag i Den Preussisk-Østrigske Krig i 1866. Da han i 1890 blev storhertug af Luxembourg, fornyede og omformede storhertug Adolf ordenen til en militær og civil fortjenstorden, som den dag i dag er den mest respekterede fortjenstorden i Huset Nassau.

Bayern var i perioden fra ca. 555-1623 et hertugdømme, som fra 962 var en stat i det tysk-romerske kejserrige. Hertugdømmet Bayern tilfaldt Wittelsbach-dynastiet i 1180. I 1623 blev hertugdømmet ophøjet til et kurfyrstendømme. I 1329 blev hertugdømmet opdelt, og en pfalz-linje opstod. Linjen besteg den bayerske trone i 1777 med kurfyrst Karl Theodor (1777-99) fra Wittelsbach-sidelinjen Pfalzgrevs-kabet Sulzbach, der fra 1742-99 var kurfyrste af Pfalz og hertug af Jülich og Berg fra 1742-95. Striden om arvefølgen til Bayern resulterede i Den Bayerske Arvefølgekrig (1778-79). Karl Theodor efterfulgtes af kurfyrst Maximilian 4. Joseph (1799-1806), konge af Bayern som Maximilian 1. Joseph (1806-25), der var fra Wittelsbach-sidelinjen Pfalzgrevs-kabet Zweibrücken-Birkenfeld. I 1799 blev den anden pfalz-sidelinje, Zweibrücken-Birkenfeld-Gelnhausen-linjen, kompenseret med titlen hertug i Bayern, da primogenitur siden 1506 havde rådet i Huset Wittelsbach, hvorfor der kun kunne være én hertug af Bayern ad gangen. Pfalz var i perioden 1816-1946 en del af Bayern. I 1806 blev kurfyrstendømmet Bayern ophøjet til et kongerige, og med sin katolske identitet stillede kongeriget sig stærkt imod den tyske samling under det protestantiske Preussens ledelse. Bayern har siden 1871 været en delstat i Tyskland. Bayern fik en forfatning i 1808, og som et af de første medlemsstater i Det Tyske Forbund fik Bayern en ny konstitution i 1818. Forfatningen af 1818 var med til yderligere at udbygge Bayerns særegenhed politisk og kulturelt i forhold til ikke mindst Preussen, og grundloven udviklede sig til et vigtigt erindringssted i en bayersk kontekst. Forfatningen af 1818 fastslog, at hvis den bayerske krone efter mandsstammens uddøen skulle tilfalde en monark i et større monarki, som ikke ville eller kunne tage fast residens i kongeriget Bayern, da skulle Bayern overlades til den næstældste søn og dennes efterkommere, for derved at undgå en personalunion. Skulle den bayerske krone tilfalde en gemalinde til en udenlandsk monark, ville hun blive regerende dronning; dog med udnævnelsen af en vicekonge, der skulle tage residens i kongerigets hovedstad, München, og kronen ville efter dronningens død overgå til den næstældste søn (§ 6).

Under 2. verdenskrig (1939-45) udstedte den tyske fører, Adolf Hitler (1889-1945), i 1940 en forordning, ”Prinzenerlass”, som forbød medlemmer af konge- og fyrstehusene i de 22 tyske fyrstestater, som bestod til 1918, at gøre tjeneste i den tyske Wehrmacht under 2. verdenskrig. En lang række prinser fra de indtil 1918 regerende tyske konge- og fyrstehuse i de tyske delstater i kejserriget gjorde som tyske statsborgere krigstjeneste i den tyske hær under 2. verdenskrig, og Hitler frygtede, at den nationale sympati for de gamle monarkier og de tidligere regerende dynastier dermed ville komme til at overskygge nazisternes popularitet. I opbygningen af det nazistiske regime i 1930’erne havde Hitler og de øvrige topnazister indtaget en meget forsonlig holdning til eks-fyrstefamilierne, men i begyndelsen af 2. verdenskrig skiftede de radikalt standpunkt og begyndte at lægge afstand til deres tidligere solide støtter i fyrstehusene og blandt aristokratiet. I maj 1943 effektuerede Hitler forordningen i praksis ved at udstede et nyt dekret, der afskedigede samtlige medlemmer af alle de tidligere regerende tyske dynastier fra de væbnede styrker, staten og partiet. Prins Wilhelm af Preussen (1906-40), den tyske kejser Wilhelm 2.s (1888-1918) sønnesøn, blev såret i krigen i Nordfrankrig og døde på et militærhospital i Belgien. Hans død blev omfattet af megen offentlig deltagelse, hvilket affødte udstedelsen af ”Prinzenerlass”. Hans yngre bror prins Hubertus (1909-50) blev øjeblikkeligt afskediget fra den tyske hær, efter at have deltaget i den tyske invasion af Polen i 1939. Et andet eksempel er Hessen-Darmstadt-linjen i det tidligere storhertugdømme Hessen, hvor prins Ludwig af Hessen (1908-68), den yngste søn til den sidste storhertug

af Hessen, Ernst Ludwig (1892-1918), blev afskediget fra krigstjeneste som følge af den tyske førers forordning. Prins Ludwig var oldebarn af prinsesse Elisabeth af Preussen (1815-85), sønnebatter af Preussens kong Friedrich Wilhelm 2. (1786-97), som ægtede prins Carl af Hessen (1809-77). Prins Ludwigs faster prinsesse Irene af Hessen (1866-1953) giftede sig med sin fætter prins Heinrich af Preussen (1862-1929), bror til kejser Wilhelm 2., i 1888. I forhold til implementeringen af bestemmelserne i "Prinzenerlass" gjorde man dog en undtagelse for de tre sønner til den sidste hertug af Sachsen-Coburg-Gotha, Carl Edward (1900-18), som havde været en af nazisternes mest trofaste støtter helt tilbage fra begyndelsen af 1930'erne. Eks-hertugens ældste søn, arveprins Johann Leopold af Sachsen-Coburg-Gotha (1906-72), blev dog alligevel afskediget fra værnemagten som underofficer i 1943 grundet politiske uoverensstemmelser. Den yngste søn, prins Friedrich Josias (1918-98), overhoved for Huset Sachsen-Coburg-Gotha fra 1954-98, tog del i alle krigens felttog i Europa: Han deltog i besættelsen af Tjekkoslaviet, Polen og Frankrig; i 1941 kæmpede han i Jugoslavien og Sovjetunionen, og i 1944 var han ordonnansofficer på den franske kyst under generalfeltmarskal Erwin Rommel (1891-1944). Han blev udstationeret i juni 1944 i Danmark under general Hermann von Hanneken (1890-1981), som var øverstbefalende for de tyske styrker i Danmark, hvor den tyske prins blev taget til fange af briterne i maj 1945 og løsladt i efteråret 1945. Den næstældste søn, prins Hubertus af Sachsen-Coburg-Gotha (1909-43), tjente på Østfronten og faldt i krigen i et flystyrt. Prins Hubertus tilsluttede sig nazipartiet ved udbruddet af 2. verdenskrig på trods af sin modstand mod Hitler og nazismen. Hans søster prinsesse Sibylla (1908-72) opkaldte i 1946 sin søn, den længe ventede svenske tronarving, efter yndlingsbroren: Carl Gustaf Folke Hubertus, siden 1973 Sveriges konge som Carl 16. Gustaf. Den kommende konge var dog også opkaldt efter sin farfars fætter grev Folke Bernadotte (1895-1948), som i organiseringen af De Hvide Busser havde fået frigivet i alt 15.000 skandinaviske fanger i tyske kz-lejre i slutningen af 2. verdenskrig. Greven var blandt de ti faddere til den svenske arveprins. Prinsesse Sibylla blev aldrig svensk dronning, da hendes gemal siden 1932, den svenske arveprins Gustaf Adolf (1906-47), blev dræbt i et flystyrt i 1947. Prinsesse Sibylla lærte aldrig svensk, hvilket hun blev bebrejdet for i den svenske offentlighed. Under 2. verdenskrig stod hun ligesom sin gemals farfar, kong Gustaf 5., åbenlyst på Tysklands side i et Sverige, der forholdt sig neutralt. Sibylla var i øvrigt søsterdatter til den danske prinsesse Helena (1888-1962), som også var en kontroversiel figur under 2. verdenskrig qua sin tyske baggrund (fodnote 41). Da kong Carl 16. Gustafs ældste sønnesøn blev døbt Alexander Erik Hubertus Bertil, hertug af Södermanland, i 2016, vakte det nogen forargelse i visse dele af den svenske offentlighed. Muligvis under indtryk af denne kritik valgte kongens eneste søn, prins Carl Philip (1979-), at hans tredje søn skulle døbes Julian Herbert Folke, hertug af Halland, i 2021. Eks-hertug Carl Edward var fra 1936-45 medlem af den tyske rigsdag for nazistpartiet. Hitler brugte ham til at opildne de nazistiske følelser hos den abdicerede britiske kong Edward 8., hertug af Windsor fra 1937, og han var vært for hertugparret af Windsor under deres Tysklands-besøg i 1937. Ved krigens slutning i 1945 blev han interneret af amerikanske tropper, og han blev i 1949 endeligt dømt som nazistisk medløber som led i afnazificeringen af det tyske samfund efter 2. verdenskrig. I 1945 havde hans søster, prinsesse Alice af Albany (1883-1981), grevinde af Athlone, og hendes gemal, Alexander Cambridge (1874-1957), jarl af Athlone og generalguvernør i Sydafrika fra 1924-30 og Canada fra 1940-46, forgæves søgt at få deres bror og svoger løsladt. Alexander Cambridge var født prins af Teck og var bror til den britiske enkedronning, Mary (1867-1953), som var mor til kong Georg 6.

Man gjorde også en undtagelse i forhold til arvestorhertug Friedrich Franz (5.) (1910-2001) fra Mecklenburg-Schwerin-dynastiet. Arvestorhertugen, der fra 1945-2001 var overhoved for Huset Mecklenburg-Schwerin, blev under 2. verdenskrig udstationeret i Danmark, hvor han arbejdede ved den tyske ambassade som en personlig assistent hos den tyske rigsbefuldmægtigede fra 1942-45, Werner Best (1903-89). I det tyskebesatte Danmark var hans faster dronning Alexandrine (1879-1952), Christian 10.s (1912-47) gemalinde. Fra 1943 aftjente han militærtjeneste i Waffen SS, hvor han i sommeren 1944 var placeret i tredje SS panserkorps-enhed, på trods af bestemmelserne i "Prinzenerlass". Hans yngre bror, hertug Christian Ludwig af Mecklenburg (1912-96), blev afskediget fra værnemagten i 1944 netop på grundlag af "Prinzenerlass", efter at have deltaget i felttoget mod Frankrig og krigen mod Sovjetunionen på Østfronten. Med krigens afslutning havnede Mecklenburg-dynastiets besiddelser i den sovjetiske besættelseszone, og hertugen blev derfor taget til fange af de sovjetiske militære autoriteter, som idømte ham en fængselsdom på 25 år. I 1953 blev han løsladt efter intervention fra den vesttyske forbundskansler, Konrad Adenauer (1876-1967, kansler fra 1949-63), som led i løsladelsen af de tyske krigsfanger i Sovjetunionen. Han kunne derfor fejre julen 1953 på Glücksborg Slot i Slesvig-Holsten hos søsteren og svogeren, prinsesse Anastasia (1923-79) og prins Friedrich Ferdinand af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg (1913-89). Disse familieforbindelser var en hård belastning for den danske dronning Alexandrine under den tyske besættelse af Danmark (1940-45), som også var moster til den tyske kronprins' seks børn, hvoraf de tre ældste sønner var i krigstjeneste under 2. verdenskrig.

Man valgte også at gøre en undtagelse i forhold til prins Friedrich Christian af Schaumburg-Lippe (1906-83), sønnesøn til fyrst Adolf 1. (1860-93). Fyrstendømmet Schaumburg-Lippe eksisterede fra 1807-1918. Efter pres fra propagandaminister Joseph Goebbels (1897-1945) meddelte Hitler i januar 1944, at dekretet fra maj 1943 ikke gjaldt den tyske prins, som fik lov til at fortsætte sit virke i nazipartiet og SA.

I Revolutions- og Napoleonstiden fra 1792-1815 oprettedes en række franske søsterrepublikker, bl.a. Den Cisalpinske Republik (1797-1802), Den Italienske Republik (1802-05) og i 1799 Den Partenopæiske Republik. I 1805 oprettedes kongeriget Italien som en fransk vasalstat i personalunion med kejserriget Frankrig frem til 1814. Fra 1815 bestod det italienske område af

Også i forhold til fyrstefamilier, som stammede fra fyrstestater, der blev opløst før 1918, agerede man forskelligt fra den tyske rigsledelse i forhold til "Prinzenerlass" fra 1943, som i den første udformning fra 1940 formelt ikke gjaldt dem. I relation til kongeriget Hannover, som opløstes i 1866, blev fire brødre, prinserne Ernst August (1914-87), Georg Wilhelm (1915-2006), Christian Oscar (1919-81) og Welf Heinrich (1923-97), afskediget fra værnemagten, da Hitler i almindelighed ikke nærrede stor tiltro til medlemmer af de afsatte tyske dynastier og i særdeleshed dem, der var nært beslægtet med det tyske kejsershus. Hannover-dynastiet var nært beslægtet med Hohenzollern-dynastiet, da den sidste tyske kejser Wilhelm 2.s eneste datter, prinsesse Viktoria Louise af Preussen (1892-1980), i 1913 ægtede prins Ernst August af Hannover (1887-1953), hertug af Braunschweig (1913-18). Parret var forældre til de fire ovennævnte brødre. Mecklenburg-Schwerin-dynastiet var dog også nært beslægtet med det tyske kejsershus, da kejser Wilhelm 2.s ældste søn, den tyske kronprins Wilhelm (1882-1951), siden 1905 havde været gift med kronprinsesse Cecilie (1886-1954), født prinsesse af Mecklenburg-Schwerin, men det forhindrede kun hertug Christian Ludwig i at aftjene krigstjeneste under 2. verdenskrig, ikke broren arvestorhertug Friedrich Franz. Dette forhold illustrerer tydeligt den store inkonsekvens, hvormed man fra den tyske statsledelse eksekverede "Prinzenerlass" i praksis. I forhold til kurfyrstendømmet Hessen-Kassel, som opløstes i 1866, blev der også ageret forskelligt i forhold til fire brødre (Hessen-Kassel-Rumpenheim-linjen) i værnemagten af den tyske nazi-ledelse. Den ældste bror, landgreve Philip (1896-1980), overhoved for Hessen-Kassel-dynastiet fra 1940-80 og for hele Huset Hessen fra 1968, ægtede i 1925 prinsesse Mafalda af Savoyen (1902-44), den næstældste datter af Italiens kong Victor Emmanuel 3. (1900-46). Landgreve Philip var en fremtrædende nazist, men han faldt i unåde, da Italiens konge i 1943 erklærede Nazityskland krig. Hitler mente, at arrestationen i 1943 af Italiens fascistiske diktator, Benito Mussolini (1883-1945), foretaget af landgreve Philips svigerfar, var orkestreret af landgreve Philip selv. Landgreve Philip blev arresteret i efteråret 1943 og frataget sine officielle poster i nazistaten, og han blev sendt i koncentrationslejr, først i Flossenbürg, og fra foråret 1945 Dachau. Landgreve Philip blev således ikke afskediget som følge af "Prinzenerlass". Mafalda blev arresteret af Gestapo og endte i kz-lejren Buchenwald, hvor hun omkom under et allieret bombeangreb i 1944. Landgreve Philips yngre tvillingebror, prins Wolfgang af Hessen-Kassel, kronprins af Finland, deltog i 2. verdenskrig i Fortsættelseskrigen (1941-44) for de tyske tropper i det finske Lapland, hvor Tyskland var allieret med Finland i krigen mod Sovjetunionen. I 1943 modtog han for sin indsats Frihedskorset i tredje klasse af den finske marskal, Carl Gustaf Emil Mannerheim (1867-1951), rigsforstander i Finland fra 1918-19 og den sjette præsident for Finland fra 1944-46. Prins Richard af Hessen-Kassel (1901-69) deltog i invasionen af Norge i april 1940. Som følge af "Prinzenerlass" blev han afskediget fra den tyske hær i oktober 1943. Prins Richards yngre tvillingebror, prins Christoph af Hessen-Kassel (1901-43), medlem af nazistpartiet og Waffen-SS, aftjente sin krigstjeneste i Luftwaffe, og han faldt i krigen i et flystyrt i Italien i oktober 1943. Den forskelligartede ageren i forhold til de fire brødre i forhold til "Prinzenerlass" er også bemærkelsesværdigt, da de var sønner af landgreve Friedrich Karl og landgrevinde Margaretha (1872-1954), der var født prinsesse af Preussen som datter af kejser Friedrich 3. og søster til kejser Wilhelm 2. Dermed var de også nært beslægtede med det preussiske kongehus og det tyske kejsershus ligesom Hannover-dynastiet. Men Hitler-Tyskland så også i relation til Hessen-Kassel-dynastiet stort på det reelle indhold i "Prinzenerlass". De to ældste sønner til landgreveparret af Hessen-Kassel, som blev gift i 1893, faldt i øvrigt i 1. verdenskrig i hhv. 1916 og 1914.

Førnævnte prins Wilhelm af Preussen (1906-40) gav afkald på sine arverettigheder til den nedlagte tyske kejsertrone og preussiske kongetrone i 1933 i forbindelse med et morganatisk ægteskab til fordel for sin yngre bror prins Louis Ferdinand af Preussen (1907-94), som var overhoved for Hohenzollern-dynastiet fra 1951-94. Efter Tysklands genforening i 1990 var prins Louis Ferdinand den ledende kraft i at få flyttet de jordiske rester af flere medlemmer af Hohenzollern-dynastiet tilbage til den kejserlige krypt i Potsdam. I 1938 ægtede han den russiske storfyrstinde Kira Kirillovna (1909-67), som var oldebarn af zar Alexander 2. (1855-81). Hans to ældste sønner indgik morganatiske ægteskaber, hvorfor den tredje søn, der også hed Louis Ferdinand (1944-77), blev arveberettiget som tronprætendent. Hans søn, prins Georg Friedrich af Preussen (1976-), har siden 1994 været overhoved for Hohenzollern-dynastiet. Hans mor, grevinde Donata af Castell-Rüdenhausen (1950-2015), giftede sig for anden gang i 1991 med hertug Friedrich August af Oldenburg (1936-2017), som var hendes afdøde gemals eks-svoger, da han fra 1965-89 var gift med prinsesse Marie-Cécilie (1942-), søster til prins Louis Ferdinand. I 2011 giftede prins Georg Friedrich sig med den katolske prinsesse Sophie af Isenburg (1978-). Den borgerlige vielse fandt sted den 25. august 2011, og den religiøse vielse blev forrettet den 27. august som en markering af 950-året for grundlæggelsen af Huset Hohenzollern. Parret har fire børn, to tvillingebrødre, en søn og en datter.

pavestaten (Kirkestaten), fire (fra 1849 tre) kongeriger, et storhertugdømme, fire (fra 1829 tre og fra 1847 to) hertugdømmer, fyrstendømmet Monaco, republikken San Marino, republikken Cospaia (1440-1826) og de to kortvarige republikker som følge af revolutionsåret 1848: San Marco (1848-49) og den romerske republik (1849). Hertugdømmet Massa og Carrara (1473-1829) blev i 1829 indlemmet i hertugdømmet Modena (og Reggio), da hertuginde Maria Beatrice (1790-96 og 1815-29) fra Este-dynastiet, mor til Modenas hertug Frans 4. (1814-46) fra Habsburg-Este-dynastiet, døde. På Wienerkongressen (1814-15) oprettedes hertugdømmet Lucca (1815-47) som en kompensation til Bourbon-dynastiet, der mistede hertugdømmet Parma til Habsburg-Lothringen-dynastiet i 1814. Det blev fastslået på kongressen, at Bourbon-dynastiet skulle generhverve hertugdømmet Parma, når hertuginde Marie-Louise (1814-47) døde, og når det skete, skulle Bourbon-dynastiet atter afgive hertugdømmet Lucca, som skulle indlemmes i storhertugdømmet Toscana. Under pres fra den liberale bevægelse abdicerede hertug Carl 1. af Lucca (1824-47) allerede den 4. oktober 1847 til fordel for storhertugen af Toscana, som officielt overtog hertugdømmet Lucca den 17. december 1847, da hertug Carl 1. besteg tronen i hertugdømmet Parma som Carl 2. (1847-49).

På Wienerkongressen fik medlemmer af den habsburgske kejserfamilie overdraget tronen i fyrstestaterne Toscana, Parma og Modena. Storhertugdømmet Toscana havde tidligere været i den habsburgske kejserfamilies besiddelse fra 1737-1801 (Habsburg-dynastiet frem til 1765, derefter Habsburg-Lothringen-dynastiet som en sekundogenitur i Habsburg-Lothringen-slægten). Toscana var reelt en vasalstat under Habsburgmonarkiet, da det regeredes af en habsburgsk sidelinje, den toscanske sidelinje, skønt formelt ikke en del af det habsburgske imperium. Efter Napoleonskrigene opstod den italienske nationale enhedsbevægelse. Som en følge af revolutionsoprør i den habsburgske del af Norditalien i kongeriget Lombardiet-Veneto (1815-66) i 1848 erklærede Sardinien-Piemonte Østrig krig. Den Italiensk-Østrigske Krig (1848-49), også kaldet Den Første Italienske Uafhængighedskrig. Kongeriget Sardinien-Piemonte søgte at udnytte situationen med revolutioner og oprør i andre dele af Habsburgmonarkiet til at erobre Milano og Lombardiet fra det svækkede kejserrige. Sardinien-Piemontes hær blev imidlertid hurtigt besejret, og kong Carl Albert (1831-49) måtte trække sig tilbage og blev afløst af sin ældste søn, kong Victor Emmanuel 2. (1849-61). Krigen forårsagede indirekte hertug Carl 2.s abdikation som hertug af Parma i 1849, efter at de østrigske soldater havde forsøgt at bakke ham op militært. Også i det øvrige Italien blev oprørene slået ned. I Rom blev den romerske republik i 1849 nedkæmpet med fransk hjælp. Den franske præsident, Louis Napoleon (1808-73, præsident 1848-52), den senere kejser Napoleon 3.

(1852-70), der var kommet til magten i Frankrig i kølvandet på den franske Februarrevolution i 1848, sendte soldater til Rom for at beskytte paven. Sardinien-Piemonte indgik i 1850'erne en alliance med Frankrigs kejser Napoleon 3., Napoleon 1.s (1804-1814/15) nevø. Frankrig under Napoleon 3. fra Bonaparte-dynastiet støttede nationalitetsprincippet i et ideologisk opgør med wienersystemets dynastiske legitimitetsprincip, hvor det gav realpolitisk mening for Frankrig, fx i samlingen af det kulturelt franskorienterede, romanske Rumænien og således i forbindelse med det romanske Italiens samling.

Da Den Italiensk-Østrigske Krig, Den Anden Italienske Uafhængighedskrig, begyndte i 1859, var Habsburgmonarkiet i krig med både Sardinien-Piemonte og Frankrig. Kejserriget Østrig måtte ved fredsslutningen samme år afstå Lombardiet til Frankrig, der leverede det videre til Sardinien-Piemonte til gengæld for kongerigets fransktalende områder grevskabet Nice og hertugdømmet Savoyen, der som en tak for Frankrigs hjælp i krigen blev overgivet af Sardinien-Piemonte til Frankrig med en traktat i marts 1860, som blev bekræftet ved en folkeafstemning i april 1860, hvorpå områderne tilsluttede sig Frankrig. Fra 1815 var fyrstendømmet Monaco et protektorat under kongen af Sardinien-Piemonte. Fra 1815 havde den monegaskiske fyrste byerne Menton og Roquebrune i len af kongen af Sardinien-Piemonte. I 1848 havde byerne, som var en del af Monaco, erklæret sig som frie byer under beskyttelse af Sardinien-Piemonte. Under indtryk af ovennævnte tilsluttede de sig Frankrig ved en folkeafstemning i 1861, fordi de opfattede sig som en del af grevskabet Nice. Fyrstendømmet Monaco, verdens næstmindste land, er siden 1297 blevet regeret af en landflygtig genovesisk slægt, Grimaldi-dynastiet. I agnatisk linje var Monacos fyrstehus i perioden 1731-1949 den normannisk-bretonske adelsslægt Goyon-Matignon, men Jacques de Goyon de Matignon (1689-1751) forpligtede sig til at videreføre Grimaldi-navnet, da han som monegaskisk prinsgemal og regent for sin gemalinde, fyrstinde Louise Hippolyte, som sad på tronen fra februar til december 1731, overtog tronen ved hendes død som fyrst Jacques 1. (1731-33). Jacques 1. abdicerede allerede efter et par år på tronen. Det samme gjaldt den franske grev Pierre de Polignac (1895-1964), der i forbindelse med sit giftermål i 1920 med den monegaskiske tronfølger, prinsesse Charlotte (1898-1977), hertuginde af Valentinois fra 1919, adopterede Grimaldi-slægtens navn og våbenskjold. Greven, der tilhørte en af Frankrigs mest indflydelsesrige hertugslægter, blev monegaskisk statsborger og hertug af Valentinois jure uxoris med ægteskabet i 1920, som opløstes i 1933. Dermed opfyldte parret paragraf 1 i husloven for Grimaldi-dynastiet fra 1882, der fastslog, at den til enhver tid regerende fyrste skulle bære navnet Grimaldi. Parret blev forældre til fyrst Rainier 3. (1949-2005), der blev den første monegaskiskfødte monark siden

fyrstinde Louise Hippolyte i 1697. Prinsesse Charlotte gav afkald på sin arveret i 1944 til fordel for sin søn.

Østrig måtte på grund af krigen opgive sin traditionelle støtte til fyrsterne i staterne Parma, Modena og Toscana, der erobrede og indlemmedes i kongeriget Sardinien-Piemonte 1859-60. Kongeriget Begge Sicilier erobrede og indlemmedes i Sardinien-Piemonte i 1860, og i 1861 oprettedes kongeriget Italien som en omdannelse af kongeriget Sardinien-Piemonte med Victor Emmanuel 2., konge af Sardinien-Piemonte fra 1849, som den første monark (indtil sin død i 1878). Kong Victor Emmanuel 2. besteg formelt den italienske kongetrone på baggrund af en række folkeafstemninger i de erobrede områder. Den italienske samlingsproces, kaldet *Risorgimento*, var dermed foreløbig afsluttet med dannelsen af den italienske nationalstat i 1861. Den italienske statsunion blev ligesom den tyske fra 1871 organiseret som et konstitutionelt monarki, i Italien med Sardinien-Piemonte og dets kongehus Savoyen som det samlende nationale fyrstehus. Den tyske og italienske nationale samlingsproces krænkede dynastiske rettigheder ved opløsningen af traditionsrige fyrstestater. Men Italien blev modsat Det Tyske Kejserrige udformet som en enhedsstat og ikke som en føderation.

Republikken San Marino overlevede ligesom fyrstendømmet Monaco den italienske samlingsproces. Ifølge legenden blev republikken San Marino grundlagt i 301 e. Kr., hvormed San Marino hævder at være såvel den ældste endnu eksisterende suveræne stat som den ældste konstitutionelle republik i verden. San Marino er verdens næstmindste republik. San Marino er en diarkisk republik, der styres af to såkaldte kaptajnregenter, der som statsoverhoveder vælges for seks måneder ad gangen af landets parlament. Traditionen stammer fra 1243. I år 1600 fik San Marino sin forfatning, der hævdes at være verdens ældste endnu gældende konstitution. Med Pragfreden i 1866 afgav Habsburgmonarkiet Veneto-området, området omkring Venedig, til Italien, der havde deltaget på Preussens side i krigen mod Østrig i 1866 (Den Tredje Italienske Uafhængighedskrig). Og da Frankrig kom i krig mod Preussen i 1870, blev de franske soldater trukket bort fra Rom, hvorpå italienske soldater rykkede ind. Rom blev derpå gjort til Italiens hovedstad, og Kirkestaten, pavestaten, der opstod i 756, opløstes og indlemmedes i kongeriget Italien. I 1929 fik paven på ny sin egen stat, da valgmonarkiet Vatikanstaten oprettedes. Vatikanstaten, verdens mindste stat, og fyrstendømmet Monaco, verdens næstmindste stat, er i dag de eneste to suveræne bystater i Europa. Efter 1. verdenskrig (1914-18) fik Italien i 1919 Trieste-området og Sydtyrol, hvor der var en stor tysktalende befolkningsgruppe. Efter 2. verdenskrig (1939-45) søgte de tysktalende indbyggere med hjælp fra Østrig at få en form for selvstyre. Det fik

de i 1946, men det var sammen med den rent italienske Trentino-region, så de var fortsat under italiensk styre. Det førte til en række terrorangreb i 1960'erne, og i 1972 gav den italienske regering efter og gav sydtirolerne en række fordele, som blev endeligt fastslået i 1992. Italien har traditionelt været en relativ homogen nationalstat.

Italien rummer dog et par såkaldte mikronationer, der påberåber sig en historisk berettigelse i forhold til republikken Italien. I 1963 blev fyrstendømmet Seborga erklæret som en selvstændig stat i det nordvestlige Italien, et valgmonarki med valg af statsoverhoved hvert syvende år. Baggrunden for dannelsen af denne mikronation, der ikke er anerkendt som statsdannelse af nogen anden stat, skete med henvisning til, at byen Seborga ifølge i Vatikanarkivet var blevet en del af den grevelige Ventimiglia-slægts feudale besiddelser. I året 954 blev Seborga underlagt benediktiner-munkene fra klosteret Lérins, og i 1079 blev klosterets abbed udnævnt til fyrste af det tysk-romerske kejserrige som fyrste af Seborga. I 1729 blev fyrstendømmet solgt til Savoyen-dynastiet, hertugdømmet Savoyen og kongeriget Sardinien-Piemonte. Argumentet for fyrstendømmet Seborgas oprettelse i 1960'erne baserede sig på den påstand, at salget i 1729 aldrig blev registreret af Seborgas nye ejere, hvorfor fyrstendømmet faldt i en legal gråzone. Wienerkongressen (1814-15) overså Seborga, og Seborga nævnes ikke i forbindelse med grundlæggelsen af Italien i 1861 og oprettelsen af den italienske republik i 1946. Den anden er kongeriget Tavolara, der har taget sit navn efter øen Tavolara, som ligger ved nordøstkysten af Sardinien. Ifølge traditionen udnævnte kong Carl Albert af Sardinien-Piemonte under en jagt i 1836 et medlem af Bertoleoni-familien til konge af Tavolara. Igennem det 19. og 20. århundrede har Bertoleoni-slægten påberåbt sig at være den retmæssige kongefamilie på den lille italienske ø.³⁵

³⁵ Savoyen-dynastiet i kongeriget Sardinien-Piemonte, som blev Italiens nationale kongehus i 1861, var fransktalende og generelt orienteret mod Frankrig. Frankrigs alliance med kongeriget Sardinien-Piemonte i 1858 udmøntede sig i en dynastisk forbindelse i 1859 mellem Bonaparte-dynastiet og prins Napoleon-Jérôme-Bonaparte (1822-91), fætter til Napoleon 3. og fra 1879-91 et omstridt overhoved for Bonaparte-dynastiet, og prinsesse Maria Clotilde (1843-1911) fra Savoyen-dynastiet, den ældste datter til Italiens første konge, Victor Emmanuel 2. (1861-78). Parrets datter, Maria Letizia Bonaparte (1866-1926), ægtede i 1888 sin morbror Amadeo, hertug af Aosta (1845-90), der i perioden 1870-73 var konge af Spanien som Amadeo 1. Kong Victor Emmanuel 2. fik tilnavnet "Fædrelandets fader", afledt af den gamle latinske titel til de romerske kejsere, "Pater Patriae". Efter dannelsen af kongeriget Italien i 1861 fortsatte han med sin gamle regenttitel som kong Victor Emmanuel 2. Ved ikke at antage regenttitlen kong Victor Emmanuel 1. af Italien fremstod Italiens samling ikke som en egentlig national forening af Italien, men snarere som en territorial ekspansion af Sardinien-Piemonte. Regenttitlen for de italienske konger fulgte dog ikke konsekvent traditionen fra kongeriget Sardinien-Piemonte, ligesom regenttitlen for de tyske kejsere fra 1871-1918 fulgte traditionen fra kongeriget Preussen. Victor Emmanuel 2.s ældste søn, Umberto 1. (1878-1900), valgte regenttitlen Umberto 1. og ikke Umberto 4., hvilket var en symbolsk national markering fra Savoyen-dynastiets side. Hans forgængere var grever af Savoyen: Umberto 1. (1032-47/48), Savoyen-dynastiets grundlægger, Umberto 2. (1080-1103) og Umberto 3. (1148-89). Forfatningen for kongeriget Sardinien-Piemonte fra 1848, Statuto Albertino, fortsatte som forfatning for kongeriget Italien fra 1861-1946. Ifølge forfatningen var prinserne i det italienske kongehus automatisk medlemmer af Senatet fra deres 21-års fødselsdag, med stemmeret fra de 25 år (§ 34).

Den italienske konges titulatur var ligesom den bulgarske ditto et kompromis mellem folkesuverænitetstanken og den gamle religiøse legitimering fra middelalderen. I perioden 1861-1946 lød den italienske konges titulatur som følger: ”af Guds nåde og folkets vilje Konge af Italien, konge af Sardinien, Cypern, Jerusalem, Armenien, hertug af Savoyen, greve af Maurienne, markgreve af det tysk-romerske kejserrige i Italien, fyrste af Piemonte, Carignano, Oneglia, Poirino, Trino, fyrste and evig præst af det tysk-romerske kejserrige, fyrste af Carmagnola, Montmélian med Arbin og Francin, fyrste-foged af hertugdømmet Aosta, fyrste af Chieri og Banna, Busca, Bene, Bra, hertug af Genova, Montferrat, Aosta, hertug af Chablais, Genevois, hertug af Piacenza, markgreve af Saluzzo, Ivrea, Susa, af Maro, Oristano, Cesana, Savona, Tarantasia, Borgomanero og Cuneo, Caselle, Rivoli, Pianezza, Govone, Salussola, Racconigi over Tegerone, Migliabruna og Motturone, Cavallermaggiore, Marene, Modane og Lanslebourg, Livorno Ferraris, Santhià, Agliè, Centallo og Demonte, Desana, Ghemme, Vigone, greve af Barge, Villafranca, Genève, Nize, Tende, Romont, Asti, Alessandria, af Goceano, Novara, Tortona, Bobbio, Soissons, Sant’Antioco, Pollenzo, Roccabruna, Tricerro, Bairo, Ozegna, delle Apertole, baron af Vaud og af Faucigny, herre af Vercelli, Pinerolo, af Lomellina, af Valle Sesia, af markgrevskabet Ceva, overherre af Monaco, Roquebrune og af Menton, den adelige patricier i Venedig, patricier i Ferrara”. Titulaturen for den italienske konge bibeholdte de historiske og dynastiske præstationstitler fra kongeriget Sardinien-Piemonte, analogt med titulaturen for den tyske kejser fra 1871 med rødder i kongeriget Preussen.

Umberto 1.s dronning Margherita (1851-1926, født prinsesse af Savoyen (Genova-sidelinjen)) var meget bevidst om kongehusets popularitet, og under sine besøg i Italien fulgte hun nøje de lokale skikke, traditioner og kulturer, hvilket gjorde hende meget afholdt i den italienske befolkning.

De mediatiserede italienske fyrstestater indgik efter Italiens samling i 1861 en lang række dynastiske forbindelser med Habsburgmonarkiet og Habsburg-Lothringen-dynastiet. En søster til hertug Robert 1. (1854-59), den sidste hertug af Parma og Piacenza, prinsesse Alice af Bourbon-Parma (1849-1935), ægtede i 1868 den afsatte storhertug Ferdinand 4. af Toscana (1859-60). Den næstældste datter til kong Ferdinand 2. af Begge Sicilier (1830-59), prinsesse Maria Immacolata af Begge Sicilier (1844-99), giftede sig i 1861 med ærkehertug Karl Salvator af Østrig (1839-92), der tilhørte Toscana-linjen inden for Habsburg-Lothringen-dynastiet som yngre bror til storhertug Ferdinand 4., og som kæmpede på kejserriget Østrigs side i Den Italiensk-Østrigske Krig i 1859. Storhertug Ferdinand 4. og ærkehertug Karl Salvator var sønner af storhertug Leopold 2. af Toscana (1824-59) og Maria Antonia (1814-98), der var født prinsesse af Begge Sicilier og søster til kong Ferdinand 2. Maria Antonia, der selv stammede fra et mediatiseret italiensk fyrstedynasti, agiterede for Toscanas tilknytning til Habsburgmonarkiet og vendte sig imod den italienske nationalisme. Hun var den ledende kraft bag sønnerne Ferdinand 4. og Karl Salvators giftermål med prinsesser fra de to mediatiserede italienske fyrstestater: Parma og Begge Sicilier (Bourbon). Den næstældste datter til prins Alfonso af Begge Sicilier (1841-1934), greven af Caserta, prinsesse Maria Christina af Begge Sicilier (1877-1947), ægtede i år 1900 ærkehertug Peter Ferdinand af Østrig (1874-1948), der tilhørte Toscana-linjen som søn til storhertug Ferdinand 4. og storhertuginde Alice, som med deres ophav i mediatiserede italienske fyrstedynastier stod bag sønnens dynastiske forbindelse med Bourbon-dynastiet i det opløste kongerige Begge Sicilier. Kong Ferdinand 2.s ældste datter, prinsesse Maria Annunciata (1843-71), giftede sig i 1862 med ærkehertug Karl Ludwig af Østrig (1833-96), en yngre bror til den østrigske kejser Franz Joseph 1. (1848-1916). De dynastiske forbindelser mellem Habsburgmonarkiet og de mediatiserede italienske fyrstestater er en parallel til ægteskabet mellem den danske prinsesse Thyra og hertug Ernst August af Cumberland og Teviotdale, den hannoveranske ekskronprins. Ægteskabet var i høj grad arrangeret af prinsessens mor, den danske dronning Louise (1817-98), Christian 9.s (1863-1906) gemalinde, som selv stammede fra det mediatiserede kurfyrstendømme Hessen-Kassel, som ligesom kongeriget Hannover var blevet indlemmet i kongeriget Preussen i 1866. Det mediatiserede hannoveranske kongerige indgik en dynastisk forbindelse med en anden dynastisk taber i forbindelse med Tysklands nationale samling, kongeriget Danmark, der havde afgivet territorium efter Den Dansk-Tyske Krig i 1864 til dannelsen af den tyske nationalstat. På samme måde indgik fyrstehusene i de mediatiserede italienske monarkier dynastiske forbindelser med en anden dynastisk taber, Habsburgmonarkiet, der analogt med Danmark afgav territorium i forbindelse med dannelsen af den italienske nationalstat i Den Italiensk-Østrigske Krig i 1859 (og senere efter Den Preussisk-Østrigske Krig (Den Tredje Italienske Uafhængighedskrig) i 1866, hvor Italien stod på Preussens side i krigen mod Østrig, og 1. verdenskrig (1914-18))). Efter Italiens samling i 1861 formåede Italiens kongehus i 1930’erne at foretage en national forsoning i form af dynastiske forbindelser med en række af de afsatte italienske dynastier fra de opløste fyrstestater. Den næst yngste datter til prins Ferdinand Pius, hertug af Calabrien (1869-1960, hertug af Calabrien fra 1894-1934, overhoved for dynastiet Bourbon-Begge-Sicilier fra 1934-60), prinsesse Lucia (1908-2001), ægtede i 1938 prins Eugenio af Savoyen (1906-96), der som hertug af Genova tilhørte Genova-linjen inden for Savoyen-dynastiet. Dermed forsonede Bourbon-Begge-Sicilier-dynastiet sig med det italienske kongehus, Savoyen-dynastiet. Prins Eugenios ældre søster prinsesse Maria Adelaide af Savoyen (1904-79) ægtede i 1935 fyrst Leone Massimo di Arsoli (1896-1979), der tilhørte en aristokratisk slægt fra Rom, og som var oldebarn af prinsesse Marie-Caroline af Napoli og Sicilien (1798-1870), datter af kong Frans 1. af Begge Sicilier (1825-30). Prins Casimir af Begge Sicilier (1938-) giftede sig i 1967 med prinsesse Maria Christina af Savoyen-Aosta (1933-), der tilhørte Aosta-

linjen inden for Savoyen-dynastiet. Også Bourbon-Parma-dynastiet forsonede sig dynastisk med Savoyen-dynastiet i 1930'erne. Den næst yngste søn til hertug Robert 1., prins Louis (1899-1967), giftede sig i 1939 med prinsesse Maria Francesca af Savoyen (1914-2001), der var den yngste datter af kong Victor Emmanuel 3. (1900-46). Den ældste datter til kong Umberto 2., Italiens sidste konge i 34 dage i 1946, prinsesse Maria Pia af Savoyen (1934-), ægtede i 2003 prins Michel af Bourbon-Parma (1926-2018).

I 1896 ægtede den italienske kronprins Victor Emmanuel (3.) den montenegrinske prinsesse Elena (1873-1952), som i forbindelse med giftermålet konverterede til den katolske tro. Ifølge husloven for Savoyen-dynastiet skulle alle indgifte konvertere til den katolske tro. Den italienske forfatning fra 1848 fastslog, at den katolske religion var statens eneste religion (§ 1), men selv med en statsreligion indeholdt forfatningen ingen bestemmelser om, at statsoverhovedet skulle tilhøre den katolske tro. I den romersk-katolske verden er det verdslige statsoverhoved ikke overhoved for kirken, som er en international organisation ledet af paven i Rom.

Victor Emmanuel 3. abdicerede den 9. maj 1946 som Italiens konge til fordel for sin søn, Umberto 2. Efter afskaffelsen af monarkiet en måned senere som følge af en folkeafstemning drog kongefamilien i eksil i Egypten, hvor eks-kong Victor Emmanuel 3. døde den 28. december 1947. Han blev bisat bag alteret i St. Katharina-Katedralen i Alexandria. Den 17. december 2017, efter flere års planlægning, blev de jordiske rester af kong Victor Emmanuel 3. overflyttet fra den egyptiske katedral til San Bernardo Kapellet i Vicoforte-helligdommen i Piemonte i det nordlige Italien. To dage tidligere var de jordiske rester af kongens gemalinde, dronning Elena (1873-1952, født prinsesse af Montenegro), blevet flyttet fra Montpellier i Frankrig, hvor hun døde i eksil, til samme kapel i Vicoforte. Med denne handling søgte det republikanske Italien at forson sig med den eksilerede kongefamilie, som helt frem til 2002 for de mandlige medlemmers vedkommende var forment adgang til italiensk territorium. Da kong Umberto 2. var døende i 1983, ønskede den italienske præsident, at parlamentet skulle tillade, at eks-kongen kunne vende tilbage til sit fødeland. Men han døde samme år i Genève i Schweiz og blev bisat i Hautecombe Abbediet i det sydøstlige Frankrig i den franske del af Savoyen, som i århundreder havde fungeret som gravkirke for medlemmer af Huset Savoyen. Siden middelalderen var grever (1032-1416) og hertuger (fra 1416) af Savoyen blevet bisat i abbediet, der blev grundlagt af grev Amadeus 3. af Savoyen (1103-48) og dennes søn Umberto 3. (1148-89). Kong Carl Felix af Sardinien-Piemonte og hertug af Savoyen (1821-31) genopførte kirken i 1820'erne, hvor han selv blev bisat i 1831 sammen med sin gemalinde, Maria Christina (1779-1849, født prinsesse af Napoli og Sicilien). Umberto 2.s dronning, Marie-José (1906-2001, født prinsesse af Belgien), døde i Genève, og hun blev bisat ved siden af sin gemal i Hautecombe Abbediet. Et andet eksempel er ovennævnte prins Eugenio, som døde i eksil i 1996 i Brasilien. I 2006 blev liget af hertugen og hertuginde af Genova, som døde i 2001, overført til den kongelige krypt i Basilikaen i Superga nær Torino, som er den traditionelle gravkirke for hertugerne af Savoyen og kongerne af Sardinien-Piemonte (fra 1720). De italienske konger Victor Emmanuel 2., Umberto 1. og hans dronning Margherita (1851-1926, født prinsesse af Savoyen (Genova-sidelinjen)) blev gravlagt i Pantheon i Rom, Italiens nye hovedstad fra 1871. Bisættelserne i gravkirken med rødder tilbage til Romerriget var et symbolsk forsøg fra Savoyen-dynastiets side på at fremstå som et nyt og samlende italiensk dynasti.

De traditionsrige italienske fyrstestater havde deres egne kulturelle og historiske særtræk, som rakte udover det nationalt italienske. Fyrstehuset i Parma var eksempelvis på trods af sin spanske oprindelse som tilhørende den ældste sidelinje inden for det spanske Bourbon-dynasti som efterkommere af kong Filip 5. (1700-46) fransk af sindelag og kulturel orientering. Kong Filip 5., den første Bourbon-monark i Spanien, var oprindeligt hertug af Anjou fra 1683-1700 som barnebarn af Frankrigs kong Ludvig 14. (1643-1715). Den eksilerede hertug Robert havde i 1883 arvet det franske slot Chateau de Chambord efter sin morbror, Henri (1820-83), greve af Chambord fra 1830. Hertug Robert satte ikke færre end 24 børn i verden i to ægteskaber fordelt med 12 i hvert ægteskab. 21 af de 24 børn var levedygtige. Den store og i princippet statsløse familie boede også i Østrig i Scharzau nær Wien, hvor hertugslægten ejede et slot. Under 1. verdenskrig splittedes familien med dens forskellige udgangspunkter og tilhørsforhold. Prins René (1894-1962) deltog ligesom sin bror prins Felix (1893-1970) og sin halvbror prins Elias (1880-1959) på det habsburgske østrig-ungarske dobbeltmonarkis side i den europæiske storkonflikt. Prinserne René og Felix' storesøster prinsesse Zita (1892-1989) giftede sig i 1911 med ærkehertug Karl af Østrig, fra 1916-18 under navnet Karl 1. den sidste habsburgske kejser i dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn. To af prins René's brødre, prinserne Sixtus (1886-1934) og Xavier (1889-1977), deltog ikke på Centralmagternes, men Ententemagternes side. De norditalienske prinser kunne ikke blive indrulleret i den franske hær, eftersom de tilhørte Bourbon-dynastiet, som sammen med de to tidligere regerende franske dynastier, Orléans- og Bonaparte-dynastiet, var forvist permanent fra fransk territorium med en eksillov fra 1886, og for de mandlige medlemmers vedkommende forbød loven dem tillige at tjene i den franske hær og flåde og at sidde i den franske regering. De to prinser valgte i stedet at lade sig indskrive i den belgiske hær. Prins René af Bourbon-Parma blev efter 1. verdenskrig fransk statsborger. Under 2. verdenskrig søgte han forgæves optagelse i den franske hær, igen på grund af loven fra 1886, hvorfor han tilsluttede sig den finske hær i Vinterkrigen (1939-40) mod Sovjetunionen. I 1950 blev eksilloven afskaffet. Prins Xaviers næstældste datter, prinsesse María Teresa af Bourbon-Parma (1933-2020), døde i 2020 af Covid-19 ligesom kusinen prinsesse Diana af Bourbon-Parma (1932-2020).

De mandlige medlemmer af den toscanske sidelinje inden for Habsburg-Lothringen-dynastiet deltog i 1. verdenskrig på Østrig-Ungarns side, fra 1915 mod Italien, som indtrådte i krigen på Ententemagternes side. Disse mandlige medlemmer havde storhertugdømmet Toscana i deres officielle titulatur. Den yngste søn til den sidste storhertug af Toscana, Ferdinand 4. (1859-60), ærkehertug Heinrich Ferdinand af Østrig (1878-1969), deltog bl.a. på Alpe-fronten i det nordlige Italien. Hans ældre bror ærkehertug Peter Ferdinand af Østrig (1874-1948) blev i 1917 placeret som den øverstbefalende for den østrig-ungarske hær på den italienske front. Ærkehertug Leopold af Østrig (1897-1958), oldebarn af den toscanske storhertug Leopold 2. (1824-59), tjente som officer i den østrig-ungarske hær, hvor han under krigen udmærkede sig i Italien fra 1917-18, bl.a. i slaget om floden Piave.

Bourbon Begge Sicilier-dynastiet orienterede sig efter dannelsen af Italien i 1861 bl.a. mod Spanien og Frankrig, dynastisk og politisk. Prins Philip af Begge Sicilier (1885-1949), sønnesøn til kong Ferdinand 2. af Begge Sicilier (1830-59) og søn af prins Alfonso, greven af Caserta (1841-1934, overhoved for Huset Bourbon Begge Sicilier fra 1894-1934), ægtede i 1916 den franske prinsesse Marie Louise af Orléans (1896-1973), der var tipoldebarn af kong Louis Philippe 1. (1830-48), den sidste konge af Frankrig. Parret blev skilt i 1925. Prins Philips næstældste bror, prins Carlos af Begge Sicilier (1870-1949), ægtede i 1907 prinsesse Louise af Orléans (1882-1958), der var kvarttante til ovennævnte prinsesse Marie Louise af Orléans som oldebarn af kong Louis Philippe 1. Prins Philip boede i Frankrig og tog del i den franske modstandsbevægelse mod den tyske besættelsesmagt under 2. verdenskrig, hvilket indbragte ham Æreslegionen som udmærkelse. Prins Carlos af Begge Sicilier blev gift første gang i 1901 med den spanske tronfølger, prinsesse Mercedes af Asturien (1880-1904), søster til den ugifte kong Alfons 13. (1886-1931). I forbindelse med dette giftermål ophøjedes han til prins af Spanien. Prins Carlos fik en militær karriere i den spanske hær, hvor han endte som generalkaptajn i Andalusien og Catalonien i 1930. Prins Carlos fik i ægteskabet med prinsesse Louise af Orléans en søn, prins Carlos (1908-36), som faldt i kamp for carlisternes sag i Den Spanske Borgerkrig i 1936. En anden af prins Philips ældre brødre, prins Ranieri af Begge Sicilier (1883-1973), hertug af Castro fra 1960, overhoved for Huset Begge Sicilier fra 1960-73, blev fransk statsborger i 1904. Som de fleste af sine søskende, herunder prins Philip, blev han født i Cannes i Sydfrankrig. Prins Ranieri tjente i en periode i den spanske hær. Hans søn, prins Ferdinand (1926-2008), hertug af Castro fra 1973, overhoved for Huset Begge Sicilier fra 1973-2008, blev det første medlem af Bourbon Begge Sicilier-dynastiet, som gjorde militærtjeneste i de franske væbnede styrker. Der har således til dags dato ikke været noget mandligt medlem af Bourbon Begge Sicilier-dynastiet, som har været i militærtjeneste i den italienske hær.

Den syditalienske dronning Marie Sophie af Begge Sicilier (1841-1925), født hertuginde i Bayern (Wittelsbach-dynastiet) og i 1859 gift med Begge Siciliers sidste monark, kong Frans 2. (1859-61), vedblev i sit eksil ud fra en varetagelse af Bourbon-dynastiets rettigheder i det nedlagte kongerige at modarbejde kongeriget Italien og dets interesser. Under 1. verdenskrig var eksdronningen aktiv på Centralmagterne Det Tyske Kejserrige og Østrig-Ungarns side i deres krig imod Italien, der i 1915 indtrådte i krigen på Ententemagternes side. Hun håbede på, at et italiensk nederlag muligvis kunne medføre genoprettelsen af kongeriget Begge Sicilier.

Kong Ferdinand 2.s næst yngste søn, prins Pasquale af Begge Sicilier (1852-1904), greve af Bari, havde blandt sine 48 navne navnet Rocco, som er den italienske form af et uddødt oldgermansk navn. En teori på navnets oprindelse lyder, at navnet er afledt af det oldgermanske *hruoh*, og et nordisk element af navnet ses i det skandinaviske navn *Hrókr/Rókr*, latiniseret som *Rochus*. Prins Ranieri, hertug af Castro, bar som sit første navn Ranieri, som er den italienske form af det germanske navn *Ragnar*, på oldnordisk *Ragnarr*, som var et almindeligt forekommende navn blandt de nordiske vikinger. Navnet oplevede en renæssance i slutningen af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede med den nationalromantiske strømning i Norden. Disse to germanske/nordiske navne vidner om en kulturel forbindelse til Nordeuropa, som går tilbage til begyndelsen af middelalderen. Normannerne, som var en samlet betegnelse for danske, norske og svenske vikinger, der foretog plyndringstogter i Vesteuropa, hvor den normanniske anfører Rollo (ca. 846/860 – ca. 930), sandsynligvis en dansk vikingehøvding fra Fakse på Sjælland, i 911 fik tildelt Normandiet som len af den franske konge, som herved brugte vikinger til forsvar mod vikinger. Som greve af Rouen konverterede Rollo ved samme lejlighed til kristendommen, og hans efterkommere som hertuger af Normandiet (officielt fra 996) assimileredes i den fransk-katolske kultur. Rollos to gange tipoldebarn hertug Wilhelm 2. af Normandiet (1035-87) erobrede England i 1066 i slaget ved Hastings den 14. oktober, hvor den sidste angelsaksiske konge, Harold Godwinson, som tilbage i januar havde besteg den engelske kongetrone, faldt. Under en måned tidligere havde han slået den norske kong Harald 3. Hårderåde (1046-66) i slaget ved Stamford Bridge den 25. september, som i sit forsøg på at erobre England havde søgt at genetablere det danske Nordsø-imperium, som eksisterede fra 1013-42. Kong Harald var i tiden før sin bestigelse af den norske trone anfører for væringerne, lejetropper ansat som livvagter for den østromerske kejser i Byzans. Harald 3. Hårderåde var halvbror til den norske kong Magnus den Gode (1035-47), som i perioden 1042-47 var konge af Danmark. Harald Hårderåde gjorde således også krav på den danske trone i kamp mod den danske kong Svend 2. Estridsen (1047-76), som var dattersøn til Svend 1. Tveskæg (987-1014), der erobrede England i 1013. De to konger sluttede fred efter et sidste slag mellem dem i 1062 ved Nisåens udmunding ud for Hallands kyst. Den engelske kong Vilhelm 1. Erobreren (1066-87) konsoliderede sit styre i England, og hans efterslægt har siden via syv sidelinjer siddet på den engelske/britiske trone, hvor dronning Elizabeth 2. (1952-), den nuværende monark, er 31 gange tipoldebarn af

Sydslavismen opstod med dannelsen af den såkaldte illyriske bevægelse i 1830'erne, der var et resultat af den nationale vækkelse som følge af Den Franske Revolution (1789-99). Illyrismen var en sydslavisk national bevægelse, der tog sit navn efter kejser Napoleon 1.s (1804-1814/15) illyriske provinser, som var en autonom provins i det franske kejserrige (1809-14). Området omfattede bl.a. det nuværende Slovenien og Kroatien. Ideologisk fremholdt illyrismen, at sydslaverne nedstammede fra det antikke folk illyrerne. Den illyriske bevægelse var især koncentreret i Kroatien og kroatisk politik og understregede de fælles etniske og sproglige bånd mellem de sydslaviske nationer som grundlag for deres samarbejde og eventuelle politiske forening. Kroaterne og serberne taler samme sprog, serbokroatisk, men mens kroaterne (og slovenerne) er katolikker, er serberne ortodokse. Serbokroatisk er en fællesbetegnelse for de nærtbeslægtede slaviske sprog eller dialekter kroatisk, serbisk og bosnisk, hvis indbyrdes forhold omtrent er som dansk til svensk. Serbisk skrives med det kyrilliske alfabet, mens kroatisk skrives med det latinske

Rollo. Personalunionen mellem kongeriget England og hertugdømmet Normandiet bestod til 1204. I 1016 slog en lille flok normanner fra Normandiet sig ned i det byzantinske Syditalien. I de følgende årtier kom flere til, bl.a. otte af tolv sønner af normanner-ridderen Tancred de Hauteville (ca. 980-1041), som stammede fra byen Hauteville på Cotentin-halvøen i Normandiet. Hans bedstefar var kommet fra Skandinavien til Normandiet på samme tid som Rollo. To af brødrene, Robert Guiscard (ca. 1015-85) og Roger 1. (ca. 1031-1101), ankom i 1046 og underlagde sig efterhånden hele Syditalien; den sidste byzantinske by, Bari, faldt i 1071. Brødrene påbegyndte erobringen af det arabiske Sicilien, der afsluttedes i 1090. Hermed var der skabt en normannisk stormagt i Middelhavsområdet. Robert Guiscard var greve af Apulien og Calabrien fra 1057-59 og dernæst hertug af Apulien og Calabrien og hertug af Sicilien fra 1059-85 og kortvarigt fyrste af Benevento (1078-81). Fra 1059 arbejdede Robert Guiscard sammen med paven imod den tysk-romerske kejser og mod Det Østromerske (Byzantinske) Imperium. I 1080'erne angreb Robert Guiscard de byzantinske kerneområder på Balkan, og hans ældste søn, Bohemund (ca. 1054-1111), grundlagde korsfarerstaten Antiochia i 1098. Robert Guiscard søgte at få sin yngste datter gift med Constantin Doukas, søn af kejser Michael 7. (1071-78), som var byzantinsk medkejser fra 1074-78 og fra 1081-87. Trolovelsen blev deklareret i 1074, men brudt igen i 1078. Dette parti kunne potentielt have bragt dette normanniske dynasti fra en landsby i Normandiet på den byzantinske kejsertrone. I Syditalien og på Sicilien mødtes de mest forskelligartede folkeslag og smeltede sammen til en særpræget, fredelig og forfinet blandingskultur af latinsk kristendom og græsk byzantinsk tradition, der kom til at spille en væsentlig rolle for nutidens europæiske kultur. Sicilien var en etnisk smeltedigel, hvor arabisk og kristen kultur levede sammen blandt arabere, saracener, indfødte sicilianere, grækere og byzantinere, og hvor det kristne Europa genopdagede noget af den græske oldtids fornemste kultur. Roger 1. var greve af Sicilien fra 1071-1101. I 1130 forenedes alle normanniske besiddelser i Syditalien til kongeriget Sicilien (Napoli) med Roger 2. (1130-54), søn af Roger 1., som den første konge. Den tysk-romerske kejsers magt i Italien var udfordret af paven, bystaterne og normannerne. Den tysk-romerske kejser Henrik 6. (1191-97) fra Hohenstauf-dynastiet, romersk konge fra 1169-97, ægtede derfor i 1186 normannerkongen Roger 2.s datter prinsesse Constance (1154-98), som blev regerende dronning af Sicilien i 1194. Som gemal blev Henrik 6. konge af Sicilien i 1194 (*jure uxoris*), hvilket han forblev til sin død i 1197. Med dette giftermål ville Syditalien og Sicilien komme ind under kejserriget, når Constance fødte en arving. For at dokumentere arveretten fødte Constance sønnen Friedrich (2.) i et telt på torvet i Jesi anden juledag 1194. Ved arven fra sin mor i 1198 forenede den senere tysk-romerske kejser Friedrich 2. (1220-50) den arabisk-normanniske kultur med den tyske.

Navngivningen i Bourbon Begge Sicilier-dynastiet vidner om den stærke kulturelle arv og virkningshistorie, som normannerne efterlod i Syditalien. Det skal dog understreges, at normanniske/germanske navne også figurerer i andre italienske fyrstehuse. Italiens kong Umberto 1., født i 1844, havde Ranieri som sit andet navn. I Bourbon-Parma-dynastiet var der blandt andre hertug Robert 1. og hans sønnesøn Robert Hugo (1909-74, overhoved for Huset Bourbon-Parma fra 1959-74), som tillige bar navnet Rainier som sit tredje navn. I Toscana-sidelinjen inden for Habsburg-Lothringen-dynastiet bar ærkehertug Karl Salvator af Østrig navnet Raniero som sit sidste navn. Hans sønnesøn ærkehertug Rainer af Østrig (1895-1930), bror til ovennævnte ærkehertug Leopold af Østrig (1897-1958), bar også et normannisk/germansk navn.

alfabet. Bosnisk tales af bosniske muslimer (bosniakker), især i Bosnien-Hercegovina, og kan skrives både med det kyrilliske og det latinske alfabet. Sydslavismen så bort fra de sproglige og især de religiøse forskelle og tilskrev dem udenlandsk imperialism i Balkan-halvøens historie. Under revolutionsbølgen i 1848 blev den illyriske bevægelse en stærk politisk faktor i Habsburgmonarkiet, og den advokerede for et samarbejde mellem kroaterne og serberne i opposition til det ungarske styre i de sydslaviske territorier. I anden halvdel af det 19. århundrede videreførtes sydslavismen af to kroater: den katolske biskop Josip Juraj Strossmayer (1815-1905) og historikeren og politikerens Franco Racki (1828-94). De lagde vægt på, at sydslavismen skulle være en overnational kulturel patriotisme, som skulle samle sydslaverne på basis af deres fælles afstamning og kulturelle og åndelige forbindelser. Strossmayers og Rackis sydslavisme fandt ligesom den illyriske bevægelse kun ringe tilslutning uden for Kroatien og kroatisk nationalt bevidste intellektuelle. I 1860'erne enedes Strossmayer og den serbiske udenrigsminister Ilija Garasanin (1812-74, udenrigsminister 1861-67 og serbisk regeringsleder 1852-53 og 1861-67) om at arbejde for skabelsen af en sydslavisk statsdannelse, der skulle være befriet for den østrigske (habsburgske) og osmanniske dominans på Balkan-halvøen. Dermed forenedes den serbiske nationalisme med den kroatisk sydslavisme. I 1844 havde den serbiske politiker Garasanin forfattet et politisk skrift (*Nacertanije*), der argumenterede for den sydslaviske idé som et storserbisk rige.

I perioden fra dannelsen af fyrstendømmet Serbien i 1817 og indtil oprettelsen af fyrstendømmet Bulgarien i 1878 var der tre slaviske statsdannelser, der havde deres egne fyrstehuse: Montenegro, Serbien og Rusland. Det serbiske fyrstehus udmærkede sig sammen med det montenegrinske fyrstehus i en Balkan-sammenhæng ved, at dets medlemmer hentedes inden for landets egne grænser. To serbisk-nationale dynastier, Obrenovic (1817-42 og 1858-1903) og Karadjordjevic (1842-58 og 1903-18), stredes gennem generationer om magten i fyrstendømmet Serbien (1817-82) og kongeriget Serbien (1882-1918). Fyrstendømmet Serbien var et absolutistisk monarki fra 1817-38. I 1835 blev der vedtaget en forfatning for fyrstendømmet, som ville omdanne landet til et konstitutionelt monarki. Forfatningen var inspireret af de franske konstitutioner fra 1791, 1814 og 1830 og den belgiske forfatning fra 1831. Dette demokratiske skridt var imidlertid uacceptabelt for de autokratiske imperier Rusland, Det Osmanniske Rige og Habsburgmonarkiet, hvorfor forfatningen blev trukket tilbage efter blot 55 dage. Forfatningen af 1838 gjaldt frem til en ny konstitution i 1869, som i 1888 afløstes af en ny forfatning, der allerede i 1894 blev erstattet af 1869-konstitutionen. I 1901 vedtoges en ny forfatning; i 1903 vedtoges en konstitution, som

nærmest var en ordret gengivelse af 1888-forfatningen. Serbien opnåede sammen med Montenegro uafhængighed af Det Osmanniske Rige i 1878. I 1882 blev fyrstendømmet Serbien ophøjet til et kongerige. 1903-forfatningen fastslog, at den ortodokse religion var Serbiens statsreligion, og den serbisk-ortodokse kirkes autokefale karakter (§ 3). Kongen og medlemmerne af kongehuset skulle tilhøre den ortodokse religion (§ 41). Kongen kunne afsættes til fordel for tronfølgeren, hvis han ikke længere havde permanent residens i Serbien (§ 53). Kongen kunne ikke uden parlamentets (Skupshtina) tilladelse være statsoverhoved i et andet land, hvor der ikke var nogen bestemmelse om et kvalificeret flertal (§ 55). Ingen fra den kongelige familie kunne udnævnes til minister (§ 133). I tilfælde af et regentskab for en umyndig konge skulle der udnævnes et regentskab på tre personer, hvor det bl.a. blev krævet, at medlemmerne af regentskabet skulle være serbere, tilhøre den ortodokse religion og være mindst 40 år gamle (§ 64).

Montenegros fyrst Nicolaj 1. (1841-1921, fyrste af Montenegro fra 1860-1910 og konge af Makedonien fra 1910-18) ønskede at imødegå en revolution som i det absolutistisk-styrede russiske kejserrige i 1905. På daværende tidspunkt var Montenegro sammen med fyrstendømmerne Andorra og Monaco, Det Russiske Kejserrige, Storbritannien og Det Osmanniske Rige de eneste stater i Europa, som ikke havde en nedskrevet konstitution. Storbritannien har med dets særegne konstitutionelle system endnu ikke nogen samlet, nedskrevet forfatning. Den osmanniske forfatning fra 1876 blev allerede i 1878 tilbagekaldt, for atter i 1908 at blive genindført. Andorra fik først en forfatning i 1993, mens den monegaskiske fyrstes enevældige styre blev afskaffet i 1911 med indførelsen af en fri konstitution for fyrstendømmet. I 1905 fik Montenegro således en forfatning, som var stærkt inspireret af den serbiske. Forfatningen indførte et konstitutionelt monarki i fyrstendømmet med tydelige absolutistiske træk i form af fortsat betydelige magtbeføjelser til fyrsten, bl.a. retten til selv at foreslå nye love. Forfatningen definerede Montenegro som en nationalstat for montenegrinere. Den ortodokse religion var Montenegros statsreligion, og den montenegrinsk-ortodokse kirke var autokefal (§ 40). Fyrsten og hans familie skulle tilhøre den ortodokse religion (§ 14). Et regentskab skulle bestå af tre personer, som bl.a. skulle være montenegrinere af fødsel, ortodokse og mindst 40 år gamle (§ 28).

Såvel Montenegro som Serbien knyttede dynastiske forbindelser med Det Russiske Kejserrige. Den næstældste datter til fyrst Nicolaj 1., prinsesse Milica (1866-1951), ægtede i 1889 den russiske storfyrst Peter Nikolajevitj (1864-1931), sønnesøn af zar Nikolaj 1. (1825-55). Den tredje datter, prinsesse Anastasia (1868-1935), ægtede i 1889 hertug Georg af Leuchtenberg (1852-1912, hertug fra 1901). Beauharnais-slægten (Leuchtenberg) var siden hertug Maximilian (1817-52, hertug fra

1835) integreret i det russiske samfund, militær og zarfamilie med deres tyske fyrstetitel. Parrets skilsmisse fulgte i 1906, hvorefter prinsessen efter det forliste ægteskab formæledes i 1907 med den russiske storfyrst Nikolaj (1856-1929), ældre bror til storfyrst Peter. Med sin baggrund i den bjergrige, slaviske, ortodokse og anti-osmanniske balkanstat kunne Anastasia styrke de panslaviske tanker, der allerede trivedes hos storfyrst Nikolaj. Den yngste bror til kong Peter 1. af Serbien (1903-18), prins Arsen (1859-1938) fra Karadjordjevic-dynastiet, ægtede i 1892 den russiske prinsesse Aurora Pavlovna Demidova af San Donato (1873-1904), der tilhørte den russiske adelsfamilie Demidov. Parret, der var forældre til prins Paul af Jugoslavien (1893-1976), prinsregent for Jugoslavien fra 1934-41, blev skilt i 1896. Peter 1.s datter prinsesse Helena af Serbien (1884-1962) giftede sig i 1911 med den russiske prins Ivan Konstantinovitj (1886-1918), der i 1918 myrdedes af bolsjevikkerne. Prinsen var oldebarn af zar Nikolaj 1. Prins Mirko af Montenegro (1879-1918), der var den næstældste søn af fyrst Nicolaj 1., ægtede i 1902 Natalija Konstantinovic (1882-1950). Hendes farmor, prinsesse Anka Obrenovic (1821-68), var niece til Milos Obrenovic 1., der var fyrste af Serbien i perioderne 1817-39 og 1858-60, og som grundlagde fyrstehuset Obrenovic. Natalija og hendes familie var blevet udvist af Serbien, efter at hendes far havde kritiseret kong Alexander 1.s (1889-1903) upopulære ægteskab med den serbiske hofdame Draga Masin (1864-1903, dronning af Serbien fra 1900-03). Alexander 1. var halvfætter til Natalija. Da Natalija var barnebarn af prinsesse Anka Obrenovic, som blev henrettet i Beograd i 1868 sammen med sin fætter fyrst Mihailo Obrenovic 3. (1839-42 og 1860-68), lovede den serbiske regering at i tilfælde af, at kong Alexander 1. skulle dø barnløs, ville prins Mirko blive udnævnt til Serbiens konge. Ægteskabet mellem prins Mirko og Natalija bød dog kong Alexander inderligt imod, da han var overbevist om, at Mirko kun ægtede Natalija i forventning om at bestige den serbiske trone. Endvidere havde prins Mirkos ældste søster, prinsesse Zorka af Montenegro (1864-90), i 1883 ægtet Peter Karadjordjevic (1844-1921), den senere Peter 1., kong Alexanders rival til tronen i Serbien. Ægteskabet rystede regionens ustabile geopolitiske balance og forårsagede, at relationerne mellem de to serbiske stater Serbien og Montenegro og mellem Østrig-Ungarn og Rusland blev voldsomt forværrede. I 1903 blev det barnløse serbiske kongepar, kong Alexander 1. og hans gemalinde, dronning Draga, henrettet af en gruppe hærofficerer. Fyrst Nicolaj 1. sørgede ikke synderligt over drabet på kong Alexander, da han så ham som en hindring for en forening af serberne. Som sydslavist ønskede han en sydslavisk forening med baggrund i en pan-serbisme, dvs. en forening af de serbiske folk og Serbien og Montenegro, ledet af Montenegro under Petrovic-Njegos-dynastiet. Kong Alexander tilhørte Obrenovic-dynastiet, der i sin politiske orientering var

udpræget pro-habsburgsk. De panslaviske ledere af paladskuppet i Beograd i 1903 besluttede at overlade tronen til prins Mirkos svoger Peter 1. fra Karadjordjevic-dynastiet, der modsat Obrenovic-dynastiet var panslavisk og derfor allieret med Rusland. Fyrst Nicolaj 1. lykkedes således ikke med at placere sit dynasti på den serbiske trone, der i stedet gik til hans egen svigersøn. Såfremt prins Mirko var blevet Serbiens nye monark, kunne der på sigt være blevet etableret en personalunion mellem Montenegro og Serbien, for hans ældre bror, den montenegrinske kronprins Danilo (1871-1939), døde barnløs. Serbien havde ligesom Montenegro også ambitioner om at være den ledende magt i forhold til at samle de sydslaviske nationer. Fyrst Mihailo Obrenovic 3. havde formuleret tanken om en Balkan-føderation mod Det Osmanniske Rige, der ligesom ovennævnte Garasanins politiske og sydslaviske tanker havde karakter af en vision om et Storserbien. Med kong Peter 1.s tronbestigelse i 1903 fik de panslaviske og sydslaviske ideer et officielt støttepunkt i Serbiens statsoverhoved. Under Peter 1. indførtes et konstitutionelt monarki i Serbien. Serbien havde ambitioner om at spille samme rolle på Balkan, som Sardinien-Piemonte og Preussen havde indtaget i forhold til at skabe hhv. den italienske og tyske nationalstat i 1861 og 1871. Serbien ønskede at stå i spidsen for en samling af de sydslaviske folk på Balkan. Habsburgmonarkiet så med stor bekymring på denne udvikling, da det i begge tilfælde havde været den slagne part i krigene mod Sardinien-Piemonte og Preussen i 1859 og 1866. I 1878 kom Bosnien-Hercegovina under administration af Østrig-Ungarn. I 1908 blev området officielt indlemmet i dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn. Dette skridt vakte stor vrede i Serbien, fordi omkring halvdelen af Bosniens indbyggere var serbere, og serberne derfor mente, at området burde være en del af Serbien ud fra nationalitetsprincippet. Vreden mod Østrig-Ungarn blev endnu større, da landet i 1913 tvang serberne til at rømme Albanien, og Albanien blev en uafhængig stat. Vreden var især stor i den terrororganisation, der kaldte sig "Enhed eller Død" (stiftet i 1901), men som til daglig blev kaldt "Den Sorte Hånd". Den gik ind for at indlemme Bosnien-Hercegovina i Serbien og ville bruge alle midler for at nå dette mål. Organisationens, der stod bag attentatet på det serbiske kongepar i 1903, fik tilslutning fra prins Mirko i 1911. Prinsen søgte forgæves at blive leder af "Den Sorte Hånd", hvis panserbisme især rettede sig mod serbere under østrig-ungarsk styre. Den 28. juni 1914, på Serbiens nationaldag, blev det østrig-ungarske tronfølgerpar myrdet i Bosnien-Hercegovinas hovedstad, Sarajevo, af en bosnisk-serbisk nationalist med tilknytning til "Den Sorte Hånd". Attentatet blev anledning til udbruddet af 1. verdenskrig (1914-18), hvor Serbien og Montenegro som Ententemagter kæmpede imod centralmagten Østrig-Ungarn. I 1915 overgav Serbien sig, og i 1916 fulgte Montenegro, hvis kongefamilie flygtede i eksil. Kong Nicolaj 1.s egen dynastiske

sydslavisme var slået fejl i 1903, eftersom det ikke lykkedes at få udnævnt prins Mirko til serbisk konge, da kong Alexander 1. blev myrdet. Efter 1903 delte den montenegrinske offentlighed sig i to blokke: de grønne, som ønskede en konføderation med Serbien, og de hvide, der stræbte efter serbisk enhed, dvs. Serbiens annekson af Montenegro. Kong Nicolaj 1., der var udpræget sydslavist, men samtidig en erklæret modstander af Karadjordjevic-dynastiet, gik til sidst ind for en konføderation med Serbien, der omvendt forlangte en forenet statsdannelse under serbisk ledelse. I november 1918 besluttede den montenegrinske nationalforsamling i hovedstaden Podgorica at afsætte kong Nicolaj 1. og mediativere Montenegro til Serbien for at danne en samlet stat under Karadjordjevic-dynastiet, der derefter skulle indtræde i en forenet sydslavisk stat. Det nye Serbien fusionerede efterfølgende den 1. december 1918 med den provisoriske og ikke-internationalt anerkendte Stat af Slovenere, Kroatere og Serbere, der eksisterede fra den 29. oktober til den 1. december 1918, til en ny stat, Kongeriget af Serbere, Kroatere og Slovenere, med det serbiske kongehus (Karadjordjevic) som nyt jugoslavisk kongehus, analogt med dynastierne Hohenzollern og Savoyen i forbindelse med hhv. Tysklands (1871) og Italiens samling (1861).

Kong Peter 1. blev den første konge af Kongeriget af Serbere, Kroatere og Slovenere, og han var det frem til sin død i 1921. Kong Nicolaj 1. døde i eksil i 1921 i Frankrig, hvorefter kronprins Danilo blev det nye overhoved for Petrovic-Njegos-dynastiet som prætendent til den nedlagte montenegrinske trone. Allerede en uge efter gav han afkald på sine kongelige krav og sin stilling som dynastiets overhoved til fordel for sin nevø prins Michael af Montenegro (1908-86), som var søn af prins Mirko og prinsesse Natalija Konstantinovic, der blev skilt i 1917. Den nye multinationale statsdannelse blev muliggjort ved Østrig-Ungarns sammenbrud, og landet bestod af Ententemagterne Serbien og Montenegro, makedonske områder afstået af Bulgarien samt fhv. østrig-ungarske områder, primært i det nuværende Slovenien, Kroatien og Bosnien-Hercegovina. Det var sydslavismen, som lå til grund for dannelsen af kongeriget, hvis officielle betegnelse først fra 1929 var Jugoslavien. Jugo betyder syd. Et enestående nationalt projekt var lykkedes. For første gang siden den østromerske (byzantinske) kejser Justinian 1. den Store (527-65) var de sydslaviske nationer samlet under én hersker. Den nye statsdannelse blev organiseret som et konstitutionelt monarki.

Jugoslavismen formåede dog ikke at samle alle de sydslaviske nationer i den nye jugoslaviske statsdannelse, da Bulgarien ikke kom til at indgå i kongeriget Jugoslavien. Den bulgarske regeringsleder Alexander Stamboliski (1879-1923, Bulgariens 20. regeringsleder fra 1919-23) var en varm fortaler for sydslavismen og modsatte sig Bulgariens indtræden i 1. verdenskrig i 1915 på

Centralmagternes side. Bulgarske nationalister modsatte sig imidlertid Serbiens annekstion af Vardar Makedonien i 1913, og den bulgarske regering afviste derfor en panslavisk forening under Serbien og kæmpede imod Serbien i 1. verdenskrig. Det bulgarske statskup i 1934 bragte en projugoslavisk regering til magten, som ville indgå en alliance med Frankrig og lade Bulgarien indlemme i Jugoslavien. Da dele af regeringen var anti-monarkistiske, afskedigede kong Boris 3. (1918-43) ved et modkup regeringen allerede i 1935, hvorfor dens program aldrig blev realiseret.

Foruden Jugoslavien blev der også oprettet andre slaviske statsdannelser efter afslutningen på 1. verdenskrig, dels de vestslaviske stater Polen og Tjekkoslaviet, dels kortvarige hviderussiske og ukrainske statsdannelser efter 1. verdenskrig inden for den østslaviske gruppe af nationer, inden Hviderusland og Ukraine i 1922 blev delstater i Sovjetunionen. Sloverne og kroaterne havde håbet, at den jugoslaviske statsdannelse i 1918 ville blive en konføderation eller en forholdsvis løs føderation, men Jugoslavien blev i stedet organiseret som en centraliseret enhedsstat med det serbiske kongehus som det nationale kongehus, og hæren blev ledet af serbiske officerer. I 1939 blev de kroatiskke ønsker om en større grad af autonomi inden for rammerne af den jugoslaviske statsdannelse imødekommet med Cvetkovic-Macek-aftalen, som etablerede Banatet Kroatien (1939-41), juridisk til 1943. Dermed udviklede Jugoslavien sig i en føderal retning, uden at denne føderalisering dog medførte en officiel omdannelse af landet som enhedsstat til en forbundsstat. Jugoslavien blev i 1943 en føderation og var frem til 1945 officielt et føderativt monarki, skønt statsdannelsen reelt ikke var samlet under den tyske besættelse (1941-45). I 1945 blev Jugoslavien en socialistisk forbundsrepublik.³⁶

³⁶ Peter 1. (1844-1921) deltog som ung landflygtig prins i Den Fransk-Tyske Krig (1870-71) på fransk side under pseudonymet Petar Kara. Hans yngste bror, prins Arsen, som også var i eksil, blev officer i den franske hær, hvor han deltog i forskellige militære kampagner i Nordafrika og i Kina. I tillæg til dette forfulgte han desuden en militærkarriere i det russiske og serbiske kavaleri. Peter 1.s efterfølger på den jugoslaviske trone, kong Alexander 1. (1921-34), antog som monark regenttitlen kong Alexander 1., skønt han ikke var den første konge af Serbien med navnet Alexander, jf. kong Alexander 1. (1889-1903). Dette valg var for at understrege det historisk epokegørende i det nationale sydslaviske projekt, som den jugoslaviske statsdannelse var et markant udtryk for. Kongeriget Serbien ophørte med at eksistere efter 1918, da kongeriget Jugoslavien i 1918 blev organiseret som en enhedsstat ligesom kongeriget Italien i 1861. Den tyske nationalstat i 1871, kejserriget Tyskland, var modsat kongeriget Italien i 1861 og kongeriget Jugoslavien i 1918 organiseret som et føderativt monarki med de resterende tyske fyrste- og bystater som delstater. Selvom kongeriget Italien blev udformet som en enhedsstat i 1861, valgte man i det italienske kongehus at følge de dynastiske traditioner fra kongeriget Sardinien-Piemonte i forhold til valg af regenttitler modsat det jugoslaviske kongehus, Karadjordjevic-dynastiet. Jugoslaviens forfatning fra 1921 definerede det konstitutionelle monarki for Jugoslavien, indtil kong Alexander 1. afskaffede konstitutionen i 1929 til fordel for et monarkistisk diktatur. Det absolutistiske monarki holdt til 1931, hvor en ny forfatning blev vedtaget. Forfatningen genindførte det konstitutionelle monarki med betydelige magtbeføjelser til kongemagten, bl.a. retten til at erklære krig og slutte fred (§ 31). 1931-forfatningen bestemte, at kongen ikke uden parlamentets tilladelse måtte være statsoverhoved i et andet land, hvor der ikke var nogen bestemmelse om et kvalificeret flertal (§ 33). Hvis der ikke var mandlige efterkommere, måtte kongen udnævne en efterfølger fra en sidelinje. Hvis kongen ikke havde gjort dette inden sin død, skulle parlamentet vælge en konge fra samme dynasti (§ 37). Dynastiet var Karadjordjevic, som således implicit i forfatningen fik tilkendt en særlig national betydning for det nye, multinationale kongerige.

Kong Alexander 1.s næstældste søn blev opkaldt efter den kroatiske middelalderkonge Tomislav (1.) (ca. 925-28), Kroatiens første konge, prins Tomislav af Jugoslavien (1928-2000). Det jugoslaviske kongehus anerkendte med denne navngivning, at den nye monarkiske statsdannelse omfattede tidligere fyrstestater, herunder kongeriget Kroatien. Kong Peter 1.s ældste søn, kronprins Georg af Serbien (1887-1972), myrdede i 1909 sin tjener, og som følge heraf blev han tvunget til at opgive sit arvekrav på tronen til fordel for sin yngre bror, Alexander (1.). I 1947 formæledes han med Radmila Radonjic (1907-93), der var medlem af adelsslægten Radonjic, som besad den arvelige titel som guvernør i Montenegro. Denne titel blev tildelt slægten af republikken Venedig i 1756. Denne ægteskabsforbindelse kunne udlægges som tegn på en art forsoning mellem Serbien og Montenegro, efter at de to stater havde været i voldsom strid med hinanden i årene op til dannelsen af kongeriget Jugoslavien i 1918. Monarkiet var dog blevet afskaffet i Jugoslavien i 1945, og kronprins Georg havde som det eneste medlem af den kongelige familie fået lov til at blive boende i Jugoslavien efter afslutningen af 2. verdenskrig. Kronprins Georg blev sammen med sin gemalinde bisat i Skt. Georg Kirken i Oplenac. Kong Peter 2. var under 2. verdenskrig i eksil i Storbritannien. I juli 1945 fik han en søn, kronprins Alexander af Jugoslavien (1945-). For at kunne indtræde i arvefølgen skulle han være født på jugoslavisk territorium, hvorfor den britiske regering ved en særlov gjorde suite 212 på Hotel Claridge's i London til jugoslavisk territorium for en dag. Da Jugoslavien praktiserede "jus sanguinis" i forhold til tildeling af statsborgerskab, var det ikke nødvendigt at gøre barselssengen til midlertidigt jugoslavisk territorium for at gøre kronprins Alexander til jugoslavisk statsborger. Men da Storbritannien følger "jus soli" som princip, var det nødvendigt for Storbritannien at aflægge sit territorium provisorisk for derved at undgå, at barnet automatisk ville blive britisk statsborger.

I 1992 gik folkerepublikken Jugoslavien i opløsning efter det kommunistiske styres fald. Fra 1992-2003 var Serbien delstat i Rest-Jugoslavien sammen med Montenegro, der ligesom Serbien havde været en delstat i Jugoslavien fra 1943. I 2003 skiftede den jugoslaviske føderation navn til Statsunionen af Serbien og Montenegro, der opløstes i 2006, hvorefter Serbien og Montenegro erklærede sig for uafhængige nationalstater. Samme år antog kronprins (titulær konge) Alexander af Jugoslavien den serbiske kongetitel som prætentions titel, da Alexander er overhoved for Karadjordjevic-dynastiet, der herskede i Serbien, før statsdannelsen Jugoslavien opstod. Kronprins Alexander besøgte for første gang sit fødeland i 1991. I 2001 fik familien deres statsborgerskab og sine konfiskerede ejendomme, bl.a. det gamle kongepalads i Beograd, tilbage af Serbien og Montenegro.

Prins Tomislav af Jugoslavien flyttede som det første medlem af ekskongefamilien permanent tilbage til Serbien i 1992. I den første del af borgerkrigen i det tidligere Jugoslavien (1991-95), der fulgte i kølvandet på Sloveniens, Kroatiens, Bosnien-Hercegovinas og Makedoniens løsrivelse fra den jugoslaviske forbundsrepublik, organiserede serberne i Bosnien-Hercegovina sig i en selvudråbt uafhængig republik. Der var planer om, at prins Tomislav skulle udnævnes til fyrste af denne serbiske statsdannelse, men disse initiativer blev kraftigt imødegået af den lokale politiske ledelse. Han døde i år 2000 i Topola i Serbien, og han blev bisat i familiekrypten i Skt. Georg Kirken i Oplenac. Prins Tomislavs yngre bror, prins Andreas af Jugoslavien (1929-90), begik selvmord i USA, hvor han også blev begravet. I 2013 blev hans jordiske rester overført til Serbien og bisat i Skt. Georg Kirken i Oplenac. Prinsesse Elisabeth af Jugoslavien (1936-), datter af prins Paul af Jugoslavien (1893-1976), stillede i 2004 op til det serbiske præsidentvalg, på trods af protester fra kvartnevøen kronprins Alexander af Jugoslavien, som fastholdt, at den kongelige familie skulle holde sig ude af politik. Hun kom ind på en sjetteplads med 63.991 stemmer (ca. 2 % af stemmerne). Prins Paul døde i eksil i Paris i 1976, da han blev afsat som prinsregent i 1941 for den mindreårige kong Peter 2. to dage efter at have underskrevet Tremagtpagten med Aksemagterne, som invaderede Jugoslavien ti dage efter, og han blev begravet i Schweiz på Bois-de-Vaux Kirkegården i Lausanne sammen med sin gemalinde, Olga (1903-97, født prinsesse af Grækenland og Danmark og i 1922 kortvarigt forlovet med den danske kronprins Frederik (9.)). Prins Paul var nært knyttet til det britiske kongehus, han var uddannet i Storbritannien, og fra 1934 var han svoger til prins Georg (1902-42), hertug af Kent fra 1934, søn af den britiske kong Georg 5. (1910-36) og bror til kongerne Edward 8. (1936) og Georg 6. (1936-52). Prins Paul var udpræget filhellener og anglofil, og han var meget mistænksom over for det fascistiske Italien og Nazi-Tyskland. Jugoslaviens underskrivelse af Tremagtpagten kan derfor synes overraskende. I 2011 blev han rehabiliteret ved det serbiske hof, og den 6. oktober 2012 blev han genbegravet i familiekrypten i Skt. Georg Kirken i Oplenac, nær Topola i det centrale Serbien, sammen med sin gemalinde og sønnen prins Nikola (1928-54). Parrets ældste søn, prins Alexander af Jugoslavien (1924-2016), døde i Paris, og han blev bisat i Skt. Georg Kirken i Oplenac sammen med sine forældre og bror. Kong Alexander 1.s gemalinde, dronning Marie af Jugoslavien (1900-61, født prinsesse af Rumænien som datter af kong Ferdinand 1. og dronning af Jugoslavien fra 1922-34), blev stedt til hvile i Storbritannien, hvor hun døde i eksil. Hun blev begravet på den kongelige begravelsesplads på Frogmore ved Windsor. Dronning Marie blev født i hertugdømmet Sachsen-Coburg-Gotha, hvor hendes morfar, hertug Alfred (1844-1900), var hertug. I 2013 blev hendes lig overført til Serbien og Skt. Georg Kirken i Oplenac. Parrets ældste søn, kong Peter 2., som døde i eksil i USA i 1970, blev i samme anledning i 2013 sammen med sin gemalinde, dronning Alexandra (1921-93, født prinsesse af Grækenland og Danmark og dronning af Jugoslavien fra 1944-45), overført til Skt. Georg Kirken i Serbien. Eksdronning Alexandra blev begravet fra London og begravet i Grækenland på den kongelige kirkegård ved Tatoi Paladset. Det officielle Serbien har således i vidt omfang med disse symbolske

Den tredje nationalstatsproces gælder de tre personalunioner mellem suveræne nationalstater: Sverige-Norge (1814-1905), Danmark-Island (1918-44) og Nederlandene-Luxembourg (1815-90), hvor Norge, Island og Luxembourg blev uafhængige nationalstater i forbindelse med personalunionernes opløsning i hhv. 1905, 1944 og 1890. Alle tre personalunioner blev opløst på fredelig vis, og de to nordiske personalunioner blev opløst som følge af nationalismen og ved folkeafstemninger i hhv. 1905 og 1944, mens den nederlandsk-luxembourgiske personalunion blev opløst som følge af dynastiske arvefølgereregler i 1890. Irland og Malta kan også delvist henregnes til denne kategori. Irland blev en uafhængig nationalstat med opløsningen af personalunionen med Storbritannien i 1949, på baggrund af en uafhængighedslov i det irske parlament fra 1948. I personalunionen var Irland nationalstat, mens Storbritannien var en multinational stat. Med Irlands oprettelse som selvstændig stat i 1931 og udskillelse af den britiske statsdannelse kom Storbritannien et skridt nærmere på at være en nationalstat, men er dog stadig i dag en udpræget multinational stat. Malta var britisk kronkoloni fra 1813-1964. Efter lange forhandlinger mellem Storbritannien og Malta ophøjedes Malta i 1964 til en selvstændig nationalstat i Commonwealth i personalunion med Storbritannien med en uafhængighedslov i det britiske parlament, hvilket bekræftedes ved en maltesisk folkeafstemning samme år. Dronning Elizabeth 2. (1952-) kunne i sin officielle titulatur derefter kalde sig ”dronning af Malta”. I 1974 opløstes personaunionen ved en forfatningsændring, og østaten blev en uafhængig republikansk statsdannelse. Både Irland og mikrostaten Malta brød ud af personalunionerne på fredelig vis med konstitutionelle, demokratiske midler.

Norge blev ifølge traditionen samlet til en politisk enhed i slutningen af 800-tallet, da kong Harald 1. Hårfager (ca. 872-930) skabte kongeriget Norge på grundlag af en række (ca. 30) hidtil uafhængige høvdingedømmer og småkongeriger. Fra 1319-43 var Norge i personalunion med Sverige, fra 1380 med Danmark, afbrudt af en ny svensk personalunion (1449-50), realunion fra 1537-1814, kortvarig uafhængighed i 1814 og dernæst en ny personalunion med Sverige (1814-1905). I 1814 konstituerede Norge sig som et konstitutionelt monarki med Eidsvoll-forfatningen af 17. maj 1814 under landets kortvarige uafhængighed. I den svensk-norske union fra 1814-1905 var Norge et selvstændigt kongerige, en nationalstat med egen konstitutionel kongemagt, grundet Norges kortvarige uafhængighed i 1814 med prins Christian Frederik, den senere danske kong

genbegravelser taget sit tidligere kongehus til nåde og på samme tid forholdt sig til sin omtumlede historie. I 2018 kom prins Stefan, kronprins Alexanders sønnesøn, til verden i Beograd som det første drengebarn i den kongelige familie, der er født på serbisk jord i 90 år, siden prins Tomislav blev født i Beograd i 1928. Prinsesse Elisabeth blev født i Beograd i 1936. Prins Andreas blev født i den slovenske by Bled i 1929.

Christian 8. (1839-48), som konge og vedtagelsen af den norske Eidsvoll-forfatning, der kun undergik få ændringer i personalunionen med Sverige. Den politiske nationalisme i Norge i 1800-tallet var vendt mod Sverige og stræbte efter norsk uafhængighed. Den kulturelle nationalisme i 1800-tallets Norge var vendt mod Danmark. En central del i den norske kulturnationalisme var sprogspørgsmålet. Med Reformationen skulle Bibelen oversættes til de nationale sprog. Kun i ét større land blev Bibelen ikke oversat. Det var i Norge, hvor den dansk-norske kong Christian 3. (1534-59) bestemte, at nordmændene måtte bruge den danske udgave. Resultatet var, at nordmændene aldrig fik udviklet deres eget skriftsprog, men at skriftsproget i Norge frem til 1800-tallet var dansk. Det ene af de to officielle norske skriftsprog, det dansk-prægede skriftsprog, kaldtes for rigsmål, fra 1929 bokmål. I midten af 1800-tallet opstod den såkaldte målbevægelse, der søgte at erstatte rigsmålet med det såkaldte landsmål, fra 1929 nynorsk, der er udviklet på baggrund af gamle norske dialekter. Dette skriftsprog bruges dog kun af en lille del af befolkningen. Bokmål, der historisk set nærmest er et fornorsket dansk, anvendes stadig af broderparten af den norske befolkning.

Den svensk-norske personalunion var reguleret af rigsakten fra 1815, der var godkendt af såvel Stortinget som Rigsdagen i Sverige. Rigsakten indeholdt bestemmelser om bl.a. arvefølgen og fremgangsmåden i tilfælde af, at kongeslægten uddøde, eller der manglede en tronfølger. Rigsakten havde i Norge konstitutionel status, og i princippet etablerede unionsloven en evig union mellem Sverige og Norge. Den svensk-norske personalunion opløstes i 1905 som følge af nationalismen, der i en norsk kontekst foranledigede unionsopløsningen. Grundlæggelsen af det nationalt selvstændige norske kongehus ved en folkeafstemning i november 1905 var hovedsageligt et resultat af sikkerhedspolitiske hensyn, der vejede tungt i forhold til en nær relation til Storbritannien, hvis konge, Edward 7. (1901-10), var onkel og svigerfar til prins Carl (Haakon 7.).³⁷

³⁷ Den danskfødte kong Haakon 7. lærte norsk, men vedblev at tale det med dansk accent, hvilket blev kritiseret af den norske målbevægelse. I forbindelse med grundlæggelsen af det moderne norske kongehus i 1905 foretog den nye konge et navneskifte til Haakon, og den nye norske kronprins skiftede navn fra Alexander til Olav. Dronning Maud (1869-1938) fik lov til at beholde sit navn, ligesom den norske kronprinsesse Märtha (1901-54, født prinsesse af Sverige og Norge (indtil 1905)), der i 1929 ægtede sin fætter kronprins Olav (5.). Haakon og Olav hørte til blandt de gamle kongenavne fra vikingetiden og middelalderens Norge. Under kong Haakon 4. (1217-63) blev tronfølgestridighederne afsluttet i Norge, som i kongens regeringstid opnåede at blive en europæisk stormagt, der blev regnet på linje med paven og den tysk-romerske kejser. Kong Olav 2. Haraldsson den Hellige (1015-28) blev lokalt helgenkåret i 1031 for sit forsøg på at kristne Norge; et forehavende, som kostede ham livet i slaget ved Stiklestad den 29. juli 1030. Kong Olav 2. Haraldsson den Hellige er Norges nationalhelgen og skytshelgen og symbolet på det selvstændige Norge, og hans økse, olavsøksen, bærer den norske løve i det norske rigsvåben. Der er en række eksempler på fortidsbrugen af Olav den Hellige i norsk kongelig symbolik. I 1847 indstiftedes Den Kongelige Norske St. Olavs Orden af kong Oscar 1. Den er opkaldt efter Norges helgenkonge, Olav den Hellige. I 1904 indstiftede kong Oscar 2. ordenen Den Norske Løve, hvis navn var en henvisning til Norges rigsvåben. Både ordensstjernen og ordenstegnet havde den norske løve med øksen som det centrale motiv. Efter unionsopløsningen i 1905 og etableringen af det nationalt selvstændige norske

kongehus valgte kong Haakon 7. ikke at videreføre ordenen. Den blev imidlertid først officielt ophævet i 1952. I 1939 indstiftede kong Haakon 7. St. Olavsmedaljen, hvor Olavskorset figurerer på reversen. Der stod således en særlig nimbus over navnene Haakon og Olav. Kronprins Olav (5.) var den første norske tronfølger med opvækst i Norge siden middelalderen og kong Haakon 6. (1343-80) og Oluf 2. (1376-87), kong Olav 4. af Norge (1380-87). Haakon 6. blev angiveligt født i Sverige i 1340, men han voksede op i Norge som en forberedelse på sin norske kongegerning. Hans søn, Oluf 2., voksede op i Norge, indtil han som femårig blev valgt til dansk konge i 1376. I 1957 besteg den norske kronprins Olav den norske trone med regenttitlen kong Olav 5. (1957-91). I samme anledning slettede man Olav 4. (1103-15), søn af kong Magnus 3. Barfod (1093-1103), fra den norske kongerække. Hans to ældre brødre fungerede i sin tid som regenter for den mindreårige kong Olav. Hvis ikke man i 1957 havde besluttet sig for at slette Olav 4. fra den norske kongerække, ville kong Olav 5. være blevet kong Olav 6. Kong Olav 5.s søn, kong Harald 5. (1991-), er den sjette norske konge med navnet Harald. Den danske kong Harald 1. Blåtand (958-87, konge af Norge fra ca. 961/970-975/980/987), søn af Gorm den Gamle (ca. 936 - ca. 958), regnes ikke officielt med i den norske kongerække, hvorfor kong Harald 5. ikke bærer regenttitlen kong Harald 6. Kong Harald 5. er den første norske monark med navnet Harald i 855 år siden kong Harald 4. Gille (1130-36). Den norske polarfarer Fridtjof Nansen (1861-1930) var egentlig stemt for en republik som statsform i 1905, men skiftede til sidst standpunkt til fordel for monarkiet i forbindelse med folkeafstemningen i november. Hans råd til den nye norske kongefamilie var, at de hurtigst muligt skulle blive norske. Et afgørende element i denne fornorskningsproces bestod i at lære at stå på ski. Den lille kongefamilie begav sig derfor efter polarforskerens råd ud i at lære at stå på ski. Kongefamilien blev desuden fotograferet i norske folkedragter, bunad, og blev derved en del af nationens helhed. Det norske kongepar lagde stor vægt på, at tronfølgeren Olav (5.) fik en norsk opdragelse, skønt sproget i familien var engelsk, og dronning Maud lærte aldrig selv det norske sprog. Kronprinsesse Märtha lærte modsat sin svigermor at tale det norske sprog. Haakon 7. antog valgsproget "Alt for Norge", et eksempel, der er blevet fulgt af de to følgende norske monarker. I logisk overensstemmelse med sin adkomst som norsk monark blev Haakon 7. den sidste norske konge, der i sin officielle titulatur benyttede "af Guds nåde". Det moderne norske kongehus' politiske legitimitet ophørte gradvist med at basere sig på den religiøse legitimering, udtrykt i titulaturen "af Guds nåde", som bortfaldt i Norge i 1957, og forestillingen om monarkens ejendomsret til staten (patrimonialstaten), udtrykt i titulaturen "konge til" den pågældende stat. Den norske konge var fra 1905 "Norges Konge". Der blev gennemført en symbolsk og formel nationalisering for det moderne norske kongehus, da dets medlemmer siden 1905 ikke har været prinser/prinsesser til/af Danmark modsat det glücksborgske kongehus i Grækenland, der også blev grundlagt med baggrund i det danske kongehus, i 1863. Som tidligere nævnt blev kong Olav 5. og Harald 5. signet, og ikke kronet, i Nidaros-domkirken i Trondheim i hhv. 1958 (22. juni) og 1991 (23. juni). Kroningen af kong Haakon 7. og dronning Maud den 22. juni 1906 er dermed den sidste kroning i Nordens historie. I Danmark fandt den sidste kroning (salving) sted den 28. juni 1840, og i Sverige fandt den sidste kroning sted den 12. maj 1873.

Prinsesse Ragnhild (1930-2012), kronprins Olavs (5.) ældste datter, var den første norskfødte norske prinsesse i 629 år siden prinsesse Ingeborg (1301-61), den norske kong Haakon 5. Magnussons (1299-1319) tronarving, og hendes bror, prins Harald (5.) (1991-), var i 1937 den første norskfødte norske prins i 566 år siden december 1370, hvor Olav 4. blev født på det middelalderlige Akershus Slot i Oslo. Ved sin tronbestigelse i 1991 blev Harald 5. den første norskfødte norske konge siden 1387. Haakon 7. var som den danske prins Carl født i Danmark i 1872, mens kong Olav 5. blev født i Storbritannien i 1903 som den danske prins Alexander. Haakon 7.s dronning Maud var den første norske dronning, der blev gravlagt i Norge siden Euphemia af Rügen (ca. 1280-1312), der var Haakon 5.s gemalinde. Bisættelsesstedet for den næste norske dronning, Blanka (1320-63; dronning af Norge fra 1335-43 og Sverige 1335-63), er ukendt. Haakon 7. blev ved sin død den første norske monark, der blev gravlagt i Norge siden Haakon 6. i 1380. Haakon 5. og dronning Euphemia er bisat det kongelige mausoleum på Akershus Slot, som med det moderne norske kongehus' oprettelse i 1905 atter har fungeret som et norsk kongeligt bisættelsessted, til dato for Haakon 7., dronning Maud, Olav 5. og kronprinsesse Märtha. I Norge bidrog disse forhold til at sammenbinde det regerende dynasti med nationalstaten.

Ved prins Haralds fødsel i februar 1937 blev det i den norske presse fremholdt, at den lille prins nedstammede fra den første konge af det samlede Norge, Harald 1. Hårfager (ca. 872-930). Prinsefødslen bidrog til den norske nations identitetsopbygning, Lange-Nielsen: *Kronprins Harald*, 18. Understregningen af det moderne norske kongehus' herkomst skal ses i lyset bestræbelserne efter 1905 på at etablere en historisk og national kontinuitet, hvis omdrejningspunkt bl.a. var det norske kongeriges grundlægger. Ifølge traditionen regerede Hårfager-dynastiet med korte afbrydelser i vikingetiden frem til og med Olav 4. (1380-87), Oluf 2. af Danmark (1376-87). Der er dog kun historisk kildebelæg for tre generationer af konger inden for dynastiet. Sverre-dynastiet (1184-1319) var den sidste norske kongeslægt, som kunne hævde nedstamning i lige mandslinje fra den historisk berømte norske konge. Haakon 7. nedstammede i lige mandslinje via det danske kongehus (Glücksborgerne) og sønderborgske hertuginjer (Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg (fra 1825), Sønderborg-Beck fra 1646-1825 og Slesvig-Holsten-Sønderborg fra 1564-1646)) fra Christian 3. (1534-59) og hans dronning Dorothea (1511-71), der gennem tyske fyrstehuse, Askanien og Billung (hertuger af Sachsen-Lauenborg og hertuger af Sachsen), og 14 generationer, heraf to kvindeled, nedstammede

fra den norske kong Olav 2. Haraldsson den Hellige (1015-28) via dennes datter, prinsesse Wulfhild (1020-71), der ægtede hertug Ordulf af Sachsen (1059-72) i 1042. Kong Olav den Hellige var ifølge traditionen tipoldebarn til Harald 1. Hårfager. Harald 1. Hårfager er via blandt andre dronning Dorothea ascendant til det norske kongepar, Haakon 7. og dronning Maud, og det norske kronprinsepar, kronprins Olav og kronprinsesse Märtha, via flere led og på såvel deres fædrene som mødrene side. Prinsesse Maud af Storbritannien og Irland blev i 1896 gift med sin danske fætter prins Carl (Haakon 7.). Begge var børnebørn af Christian 9. og dronning Louise, Danmarks kongepar fra 1863-98, ”Europas svigerforældre”. Dronning Maud, der var datter af kongeparrets ældste datter, Alexandra (1844-1925), og den britiske tronfølger, prinsen af Wales, Edward (7.) (1901-10), ældste søn til det britiske regentpar, dronning Victoria (1837-1901) og prins Albert (1819-61), britisk prinsgemal fra 1840, fra hertugdømmet Sachsen-Coburg-Gotha (1826-1918), tilhørte det britiske kongehus Sachsen-Coburg-Gotha. Dronning Maud nedstammede via tyske fyrstedynastier, primært sachsiske hertuglinjer inden for den ernestinske linje i det wettinske dynasti, Askanien-dynastiet og Billung-dynastiet, bl.a. fem kurfyrster af Sachsen, gennem 27 generationer, heraf tre kvindeled, fra kong Olav den Hellige via dennes datter, prinsesse Wulfhild. Med oprettelsen af det moderne norske kongehus i 1905 kom Harald Hårfagers descendens dog ikke tilbage til den norske trone. Alle de dansk-norske monarker fra 1380-1814, Norges kong Christian Frederik i 1814, den senere danske kong Christian 8. (1839-48), og de svensk-norske monarker fra 1814-1905 med undtagelse af Carl 14. Johan (1818-44) og Oscar 1. (1844-59) nedstammede fra Harald Hårfager. Fyrst Johan Vilhelm Friso af Oranien (1687-1711, fyrste af Nassau-Dietz 1696-1702 og titulær fyrste af Oranien 1702-11), der som medlem af Nassau-slægten (Nassau-Dietz) arvede fyrstendømmet Oranien i 1702, og hans gemalinde, Marie Louise (1688-1765), født prinsesse af Hessen-Kassel og søster til den svenske kong Frederik 1. (1720-51), er de seneste fælles stamforældre til samtlige af de nuværende europæiske monarker i de ti europæiske arvemonarkier. Haakon 7. var den første skandinaviske monark, der nedstammede fra parret. Siden 1938, hvor Liechtensteins trone blev overtaget af fyrst Frans Josef 2. (1938-89), har alle monarker i de ti nuværende arvemonarkier været efterkommere af parret. Parret er følgelig også stamforældre til mange monarker, hvis monarkier ikke længere eksisterer, fx Albanien, Østrig-Ungarn, Rumænien og Baden. Harald Hårfagers efterslægt er derfor logisk set udbredt til samtlige europæiske konge- og fyrstehuse. Dette skyldes også anesammenfald og aneforskydning, der er karakteristisk for konge-, fyrste- og adelsslægter, hvor indgiftetheden traditionelt har været ganske udbredt. For den tyske kejser Wilhelm 2. (1859-1941, kejser fra 1888-1918) har man således kunnet dokumentere, at generationen af hans ni gange tipoldeforældre fra omkring år 1450, forudsat at der går tre generationer på et århundrede, hvor der er 4.096 aner, repræsenteredes disse ved kun 275 personer, altså et anesammenfald på godt 93 %. Worsøe: *Håndbog*, 40-42. Forholdet er også illustreret hos Højrup: *Hendes*. Af den fremgår det, at der mellem dronning Margrethe 2. (1972-) og hendes 1.068 nærmeste slægtninge, dvs. alle efterkommerne efter hendes tipoldeforældre, der bl.a. omfatter Christian 9. (1863-1906) og dronning Louise (1817-98) og dronning Victoria (1837-1901) og prins Albert (1819-61), forekommer ikke færre end 17.655 biologiske slægtsforbindelser. Med kronprins Oscars (1.) giftermål med prinsesse Joséphine af Leuchtenberg (1807-76) i 1823 fik Bernadotte-dynastiet tilskrevet fyrstelig legitimitet og blev en integreret del af de europæiske konge- og fyrstehuse, Weibull: *Bernadotterna – En krønika*, 42. Via deres mor var de to sidste svensk-norske monarker, Carl 15. (1859-72) og Oscar 2. (1872-1907), efterkommere af Harald Hårfager. Joséphine var via sin mor, Augusta (1788-1851), født prinsesse af Bayern, beslægtet med de europæiske konge- og fyrstehuse. Joséphine nedstammede fra den norske kong via bl.a. Christian 3., fx via kongens yngste datter, Dorothea (1546-1617), der blev gift ind i Welf-dynastiet (hertugdømmet Braunschweig-Lüneburg), over tipoldefædrene pfalzgreve Christian 3. af Zweibrücken-Birkenfeld (1674-1735) og grev Christian Karl Reinhard af Leiningen-Dagsburg-Falkenburg (1695-1766), gennem tyske fyrste- og adelshuse, heriblandt Wittelsbach-dynastiet (Bayern og pfalzgrevs-kabet Zweibrücken-Birkenfeld), Hessen-Darmstadt og Leiningen. Den norske kronprinsesse, Mette-Marit (1973-), gemalinde siden 2001 til kronprins Haakon (1973-), søn af det norske kongepar, kong Harald 5. og dronning Sonja (1937-), nedstammer fra kong Harald 1. Hårfager via Ramborg Knutsdatter, som blev gift med Gard Toresen Garå (født 1373). Hun tilhørte den svenske højadel som datter af ridderen Knut Algotsson Lejon og Märta Ulfsdatter.

Den norske Eidsvoll-forfatning fra 1814 fastslog, at den norske monark skulle tilhøre den evangelisk-lutherske kirke (§ 4 i den nuværende grundlov). Siden 2017 har Den Norske Kirke været fuldstændig uafhængig af staten. Samtidig understøtter staten fortsat økonomisk Den Norske Kirke, der fortsat defineres som Norges folkekirke. I 2012 ændredes sætningen ”Den evangelisk-lutherske Religion forbliver Statens offentlige Religion” til ”Den norske kirke, en evangelisk-luthersk kirke, forblir Norges folkekirke og understøttes som sådan av staten” (§ 16), en formulering, der er ganske lig den danske grundlovs ordlyd. Fra 2012 er den norske monark ikke længere overhoved for Den Norske Kirke, men jævnfør paragraf 4 skal monarken fortsat tilhøre den evangelisk-lutherske religion. Denne paragraf blev beholdt, angiveligt efter pres fra kong Harald 5. Historisk medførte Reformationen i 1500-tallet, at de protestantiske fyrster i Europa, fx den danske og engelske kong, fik mulighed for at gøre sig til statskirkens overhoved. Der blev derved mulighed for at føre en cæsareo-papistisk politik (dvs. hvor det verdslige statsoverhoved samtidig er kirkens leder), som siden 1000-tallet havde været umuliggjort i den romersk-katolske kirke. I 2018 blev kongens konstitutionelle status som hellig afskaffet, men samtidig bibeholder den norske forfatning monarkens immunitet og ansvarsfrihed (§ 5).

Luxembourg var fra 1000-tallet en stat i det tysk-romerske kejserrige: grevskab (1059-1354) og hertugdømme (1354-1795). På Wienerkongressen (1814-15) blev Luxembourg ligesom Kongres-Polen genoprettet som stat af Europas stormagter i 1815, denne gang som storhertugdømmet Luxembourg i personalunion med kongeriget Nederlandene, der var en nyoprettet stat. Luxembourg blev ikke genoprettet som stat som følge af nationalismen, modsat Serbien, Bulgarien, Island og Irland, der jævnfør ovennævnte sammen med Luxembourg alle blev genoprettet som stater i 1800- og 1900-tallet med reduceret suverænitet (i Det Osmanniske Rige) eller i en personalunion, inden de blev uafhængige nationalstater. De to statsnationer Luxembourg og Norge havde fra middelalderen og flere århundreder frem ikke deres egen monark og deres eget nationale fyrstehus: Luxembourg fra 1443-1890 og Norge fra 1319-43 og igen fra 1380, uafhængigt monarki i 1814, og igen fra 1814-1905. Luxembourg var i personalunion med Nederlandene fra 1815, officielt som en provins af kongeriget Nederlandene fra 1815-39, derefter med London-traktaten (1839) anerkendt som en selvstændig stat. Storhertugdømmet Luxembourg var fra 1815 medlemsstat i Det Tyske Forbund, hvis opløsning i 1866 afstedkom en officiel anerkendelse af Luxembourg som nationalstat med neutral status i 1867 med London-traktaten (1867). Med Nederlandenes kong Vilhelm 3. (1849-90) uddøde mandslinjen i Oranje-Nassau-dynastiet (-Dietz). Eftersom Luxembourg med sin saliske tronfølgelov, Nassau Slægtspagten (1783), ikke anerkendte kognatisk (kvindelig) arvefølge, opsigde storhertugdømmet personalunionen med Nederlandene i 1890, da mandslinjen i Oranje-Nassau-dynastiet uddøde med kong Vilhelm 3. (1849-90), som efterfulgtes af sin tiårige datter, dronning Wilhelmina (1890-1948, abdicerede i 1948, døde i 1962), hvis tronbestigelse blev anledning til, at Luxembourg blev en uafhængig nationalstat. Luxembourgs trone blev overtaget af storhertug Adolf 1. (1890-1905), den sidste hertug af Nassau (1839-66), fra

Under den tyske besættelse (1940-45) flygtede kronprinsessen med sine tre børn til USA, mens kongen og kronprinsen tilsluttede sig den norske eksilregering i London. I 1945 ved den tyske besættelses ophør ventede kong Haakon 7. med at vende tilbage til Norge fra eksilet i Storbritannien til den 7. juni, for da var det 40 år siden, at Norge havde opsagt unionen med Sverige. Også hermed formåede monarkiet som institution selv aktivt at medvirke til den nationale identifikationsproces, og til at gøre kongedømmet til en fasttømret del af det norske nationale erindringsfællesskab.

Det norske tronfølgebryllup i 1929 var en dynastisk forbindelse mellem Norges moderne kongehus fra 1905 (Glücksborg-dynastiet) og det hidtil regerende dynasti, Bernadotterne, som havde til formål at virke som en transnational forening af Sverige og Norge. Den svenske prinsesse Märtha var datter af prins Carl (1861-1951), som havde været kandidat til den norske trone i 1905. De borgerlige giftermål i det norske kongehus, det første i 1953 mellem prinsesse Ragnhild og kaptajn Erling Lorentzen (1923-2021), har skabt en enestående dynastisk forbindelse med det norske folk. Efter ni års venten indgik kronprins Harald (5.) et meget kontroversielt giftermål med den borgerlige Sonja Haraldsen (1937-), Norges dronning Sonja, i 1968. Det norske kongepar har to børn, hvoraf det yngste er kronprins Haakon.

I 1990 indførtes absolut primogenitur i Norge. Kronprins Haakon og kronprinsesse Mette-Marits ældste barn, prinsesse Ingrid Alexandra (2004-), vil derfor engang blive Norges første regerende dronning. Margrete 1. (1353-1412) var aldrig regerende dronning i Norge, men kun dronning (1363-80) og enkedronning (fra 1380) af Norge, og fra 1388 regent i Norge, officielt til 1389, reelt til sin død i 1412.

sidelinjen Nassau-Weilburg til Oranje-Nassau-dynastiet. Vilhelm 3.s 15 gange tipoldefar i lige mandslinje, grev Heinrich 2. den Rige af Nassau (ca. 1180-1251, greve fra 1198-1247), var 16 gange tipoldefar via mandlig linje til Adolf 1. De to monarker var ethundredeogtrediveogtooghalvfjerdsindstyvendedelsonkel og -nevø. Dermed er slægtskabet mellem Vilhelm 3. og Adolf 1. det fjerneste nogensinde i verdenshistorien, hvormed en trone er blevet arvet mellem to regerende monarker. Samtidig var de to statsoverhoveder kvartfætre som tipoldebørn af Vilhelm 4., nederlandsk statholder (1747-51) og fyrste af Oranien-Nassau (1711-51), via lige mandslinje for Vilhelm 3., og via Vilhelm 4.s datter, prinsesse Caroline af Oranien-Nassau (1743-87), der via sit giftermål blev fyrstinde af Nassau-Weilburg (1760-87), for Adolf 1. Med to af Heinrich 2.s sønner opstod to linjer i Nassau-dynastiet: den ældre walramiske linje, hvor bl.a. linjen Nassau-Weilburg indgår, og den yngre ottonske linje, hvor linjen Oranje-Nassau indgår, af både Dillenburg-linjen og Dietz-linjen. Nassau Slægtspagten tilsagde, at hvis den ene linje uddøde i mandslinjen, ville den anden overtage linjens besiddelser. Slægtspagten gjaldt slægtens besiddelser i det tysk-romerske rige, derfor også Luxembourg, der ganske vist var erhvervet af slægten efter pagtens indgåelse, men i bytte for nogle af Nassau-besiddelserne i det tysk-romerske kejserrige. Fyrstendømmet Oranien-Nassau (1702-1806, 1813-15) genforenede alle Nassau-slægtens besiddelser i den ottonske linje under ledelse af Oranje-Nassau (-Dietz), da linjerne Nassau-Hadamar, Nassau-Dillenburg og Nassau-Siegen uddøde i hhv. 1711, 1739 og 1743. I 1815 på Wienerkongressen overgav fyrst Vilhelm 6. af Oranien-Nassau (1806, 1813-15), der var søn af den sidste nederlandske statholder, Vilhelm 5. (1751-95, fyrste af Oranien-Nassau 1751-1806), fyrste af Nassau-Oranien-Fulda (1803-06), hvilket var en erstatning for tabet af statholderskabet i 1795 med opløsningen af De Forenede Nederlande, fyrste af fyrstendømmet De Forenede Nederlande (1813-15), svarende omtrent til det nuværende nederlandske kongerige, og kong Vilhelm 1. af Nederlandene (1815-40), fyrstendømmet Oranien-Nassau til Preussens kong Friedrich Wilhelm 3. (1797-1840), der var hans svoger og fætter, mod at få tildelt Luxembourg, der blev ophøjet til et storhertugdømme. Preussen overgav det meste af området igen til hertugdømmet Nassau (1806-66) og forenede dermed områderne fra den ottonske linje med den walramiske linjes områder, samtidig med at Preussen i 1815 fik tildelt noget af det i 1795 opløste hertugdømme Limburgs territorium og storhertugdømmet Luxembourgs hidtidige territorium (Luxembourgs anden deling, hvor hovedparten af det tildelte område blev afgivet af Tyskland til Belgien i 1919; den første deling var i 1659, da Frankrig efter Den Fransk-Spanske Krig (1635-59) fik tildelt nogle luxembourgske områder)). Hertugdømmet Nassau regeredes af Nassau-Usingen-linjen fra 1806-16,

derefter af Nassau-Weilburg-linjen. Begge var walramiske linjer. Hertugdømmet Nassau var en fusion af grevskaberne Nassau-Weilburg (1344-1816, fyrstegrevskab fra 1366, rigsfyrster fra 1688) og Nassau-Usingen (1659-1816, rigsfyrster fra 1688). De blev officielt inkorporerede i hertugdømmet i 1816. Luxembourg blev medlem af Det Tyske Forbund i 1815, som blev betragtet som en efterfølger til det tysk-romerske rige, hvorfor slægtpagten også omfattede storhertugdømmet modsat Nederlandene, der som stat historisk ikke blev betragtet som en del af det tysk-romerske rige. Adolf 1. var halvmorbror til Vilhelm 3.s anden dronning, Emma (1858-1934, født prinsesse af Waldeck-Pyrmont, dronning fra 1879-90 og Nederlandenes regent 1890-98 for sin datter, dronning Wilhelmina). Luxembourg i 1890 er det eneste eksempel på, at det lykkedes for en selvstændig nationalstat at blive en uafhængig nationalstat med sit eget nationale fyrstehus med et medlem fra det hidtil regerende dynasti, Oranje-Nassau-dynastiet, nærmere betegnet sidelinjen Nassau-Weilburg. Det hører dog med til historien, at slægtskabet mellem kong Vilhelm 3. og storhertug Adolf 1. ganske vist er det fjerneste nogensinde i verdenshistorien, hvormed en trone er blevet arvet mellem to regerende monarker.³⁸

³⁸ Arblaster: *A history*, 260; Adolf 1.s sønnedatter storhertuginde Marie-Adélaïde (1912-19) var den første kvindelige monark i Luxembourg siden hertuginde Maria Theresia, tysk-romersk kejserinde (1745-65) som gemalinde til Frans 1. (1745-65) og fra 1740-80 monark for Habsburgmonarkiet (kun dronning af Bøhmen i perioden 1740-41, 1743-80), hvorunder hertugdømmet Luxembourg hørte (De Østrigske Nederlande). Marie-Adélaïde kunne bestige tronen i Luxembourg som den ældste af seks døtre grundet en semi-salisk bestemmelse i slægtpagten fra 1783, fastlagt i en officiel tilføjelse til tronfølgeoven i 1907, der tillod kognatisk tronfølge i tilfælde af, at begge ovennævnte slægtslinjer var uddøde i mandslinjen, hvilket var en realitet i 1912, hvor også den walramiske linje uddøde i mandslinjen (den ottonske linje i 1890). Marie-Adélaïde var endvidere den første luxembourgske monark, der var født inden for statens territorium siden grev Johan den Blinde (1296-1346, greve af Luxembourg 1313-46 og konge af Bøhmen fra 1310-46) fra Luxembourg-dynastiet. Som nævnt ovenfor måtte storhertuginde abdicere i januar 1919 på grund af sin tyskvenlige holdning under den tyske besættelse af Luxembourg (1914-18) under 1. verdenskrig. Liget af Marie-Adélaïde, som døde i 1924 på Schloss Hohenburg i Bayern, blev i 1947 overført til Luxembourg og gravlagt i Notre Dame-katedralen som den første gravlæggelse af en luxembourgske monark (ved døden en eks-monark) siden grev Johan den Blinde, og hendes mor, Maria Anna (1861-1942), født prinsesse af Portugal, storhertuginde af Luxembourg som gemalinde til storhertug Vilhelm 4. (1905-12) og død i eksil i USA i New York, blev ligeledes efter 2. verdenskrig og den tyske besættelse af Luxembourg (1940-45, indlemmet i Tyskland fra 1942) gravlagt i katedralen, der derefter har været fast gravkirke for storhertugfamilien. Storhertugerne Adolf 1. og Vilhelm 4. er siden 1953 begge gravlagt i slotskirken i Weilburg.

Monarkerne i det katolske Luxembourg var protestanter (calvinister) i personalunionen med Luxembourg fra 1815-90, og efter 1890, hvor Luxembourg blev en uafhængig nationalstat med sit eget nationale fyrstehus fra Nassau-Weilburg, var de luxembourgske monarker protestanter (lutheranere) frem til 1912, hvorefter de luxembourgske monarker har været katolikker. I forbindelse med ægteskabet i 1893 mellem den katolske portugisiske prinsesse Maria Anna (1861-1942) og den protestantiske arvestorhertug Vilhelm (4.) af Luxembourg (1852-1912), søn af storhertug Adolf 1., blev det i lighed med den danske prins Valdemar og prinsesse Marie bestemt, at parrets sønner skulle være lutheranere, mens parrets døtre skulle være katolske. Parret, der fra 1905-12 var Luxembourgs storhertugpar, fik seks døtre, hvorfor de luxembourgske monarker fra 1912 har været katolske. Katolicismen er den fremherskende religion i Luxembourg, og dynastiet Nassau-Weilburg blev dermed i religiøs henseende integreret i Luxembourg. I den luxembourgske nationalstat blev det luxembourgske sprog, letzeburgsk, den moselfranske version af tysk, nationalsprog i 1984. I dag har Luxembourg tre officielle sprog: letzeburgsk, fransk og tysk.

Den luxembourgske storhertugfamilie har i deres navngivning traditionelt i vidt omfang anvendt navnet Maria/Marie, til såvel drenge som piger, hvilket er gældende for alle katolske konge- og fyrstehuse i Europa. Senest er dette navn blevet anvendt i 2020, da arvestorhertug Guillaume af Luxembourg (1981-) fik en søn, prins Carl, som er den

kommende storhertug af Luxembourg. Prins Carls øvrige navne er Jean Philippe Joseph Marie Guillaume. Prins Carl er endvidere opkaldt efter Karl 4. (1355-78), som var den anden tysk-romerske kejser af Luxembourg-dynastiet. Han var desuden konge af Bøhmen i perioden 1346-78. Storhertuginde Charlottes yngste søn, prins Carl (1927-77), var ligeledes opkaldt efter den store monark i det historisk betydningsfulde Luxembourg-dynastis historie. Elisabeth af Görlitz fik tildelt Luxembourg som pant af sin farbror, den tysk-romerske kong Sigismund (1411-37), der var den tredje tysk-romerske kejser af Luxembourg-dynastiet fra 1433-37, konge af Bøhmen (1419-37), af Ungarn og Kroatien (1387-1437) og kurfyrste af Brandenburg (1378-88, 1411-15), og hun var regerende hertuginde af Luxembourg fra 1411-43. Antoine fra Valois-dynastiet (Valois-Burgund-Brabant), hertug af Brabant, Lothringen og Limburg fra 1406-15, blev desuden medhertug af Luxembourg 1411-15 som gemal til hertuginde Elisabeth. Luxembourg blev erobret i 1443 af hertug Philip 3. af Burgund (1419-67) på baggrund af en traktat i 1441, der havde lovet Philip Luxembourg efter Elisabeths død. Da Elisabeth var Luxembourgs sidste selvstændige monark i flere århundreder, blev hendes navn ligeledes taget op af dynastiet Nassau-Weilburg efter 1890. Den næst yngste af storhertug Vilhelm 4.s seks døtre, prinsesse Elisabeth (1901-50), blev opkaldt efter Luxembourgs sidste hertuginde. Storhertuginde Charlotte hed også Elisabeth, ligesom hendes ældste datter, prinsesse Elisabeth af Luxembourg (1922-2011), var opkaldt efter hende. Storhertug Jean (1921-2019, storhertug af Luxembourg 1964-2000) bar desuden navnet Antoine, der som hertuginde Elisabeths gemal var medhertug af Luxembourg. I 1953 ægtede han som arvestorhertug den belgiske prinsesse Joséphine-Charlotte (1927-2005), kong Leopold 3. og dronning Astrids eneste datter. Ægteskabet i 1953 symboliserede Belgiens udsoning med og anerkendelse af Luxembourg, som Belgien senest i perioden 1918-20 overvejede at annektere. Storhertuginde, der var opvokset i det fransktalende belgiske kongehus, lærte aldrig at tale letzeburgsk.

Da storhertug Jean abdicerede i år 2000, valgte den nuværende storhertug, Henri (1955-), at udelade titulaturen "af Guds nåde" af de luxembourgske monarkers officielle titulatur. Storhertug Henris gemalinde, storhertuginde Maria Teresa (1956-), har modsat sin svigermor, storhertuginde Joséphine-Charlotte, lært at tale letzeburgsk, som dog kun har været et standardiseret nationalsprog for Luxembourg siden 1984.

Prinsesse Antonia af Luxembourg (1899-1954) offentliggjorde sin forlovelse i 1918 med kronprins Rupprecht af Bayern (1869-1955), overhoved for Wittelsbach-dynastiet fra 1921-55, der tjente i den tysk-kejserske hær under 1. verdenskrig, hvor storhertugdømmet var besat af Tyskland fra 1914-18. Den kontroversielle forbindelse kompromitterede yderligere den ældre søster storhertuginde Marie-Adélaïde (1912-19), der bl.a. for sin mistænkte protyske indstilling blev tvunget til at abdicere i 1919. Parret lod sig dog alligevel vie i 1921. Prins Felix af Bourbon-Parma (1893-1970) giftede sig i 1919 med sin kusine storhertuginde Charlotte af Luxembourg og blev dermed luxembourgske prinsgemal. I Luxembourg var prins Felix med sin fortid i den habsburgske hær under 1. verdenskrig ligeledes en belastet offentlig person, der kun med et snævert flertal i parlamentet blev naturaliseret som luxembourgske statsborger. Prinsesse Hilda af Luxembourg (1897-1979), den tredjeældste datter til storhertug Vilhelm 4., forlovede sig i 1920 med hertug Philipp Albrecht af Württemberg (1893-1975), overhoved for Huset Württemberg fra 1939-75. Forlovelsen blev imidlertid brudt, da prinsesse Hilda var arving til den luxembourgske trone, indtil storhertuginde Charlotte fødte sit første barn, storhertug Jean, i 1921. Hertugen havde deltaget i 1. verdenskrig på tysk side på både Øst- og Vestfronten og i Serbien. Offentligheden i Luxembourg ville på dette tidspunkt aldrig acceptere et bryllup med en tysk fyrste. I 1930 ægtede hun fyrst Adolph (1890-1950, den tiende fyrste af Schwarzenberg fra 1938-50), som under 1. verdenskrig var officer i den østrig-ungarske hær, hvor han bl.a. kæmpede i Italien. Huset Schwarzenberg var en frankisk-bøhmisk adelsslægt, der i 1670 blev rigsfyrster funderet på et landgrevskab fra 1671, der i 1806 medietiseredes. I 1922 ægtede den næst yngste af de seks døtre, prinsesse Elisabeth (1901-50), den tyske prins Ludwig Philipp af Thurn und Taxis (1901-33). Den yngste datter, prinsesse Sophie af Luxembourg (1902-41), ægtede i 1921 prins Ernst Heinrich af Sachsen (1896-1971), som deltog i 1. verdenskrig på tysk side. Bryllupperne for de tre yngste døtre, prinsesse Antonia, prinsesse Elisabeth og prinsesse Sophie, blev alle afholdt på Schloss Hohenburg i Bayern uden deltagelse af storhertuginde Charlotte. Dertil var de tyske dynastiske forbindelser for kontroversielle for den luxembourgske offentlighed. I 1935 valgte storhertuginde Charlotte at sælge sine tyske ejendomme, de tidligere residenser for hertugerne af Nassau, Schloss Biebrich og Schloss Weilburg, til den preussiske stat. Daværende arvestorhertug Jean af Luxembourg gjorde tjeneste i den britiske hær under 2. verdenskrig. En svoger til storhertuginde Charlotte, den bayerske kronprins Rupprecht, levede under krigen i eksil i Italien, mens hans gemalinde og børn i Ungarn blev taget til fange af tyskerne i oktober 1944. En tredje svoger, fyrst Adolph, var en fremtrædende opposent til Hitler-styret i Det Tredje Rige, hvorfor hans tyske og bøhmiske besiddelser i Tyskland og Tjekkosllovakiet beslaglagdes af nazisterne og fyrsten også sendt i koncentrationslejr.

Fra 1964 har Luxembourgs fyrstehus i mandlig linje været af Bourbon-Parma-dynastiet (en sidelinje til Bourbon-dynastiet, Frankrigs kongehus fra 1589-1792 og 1814/15-30 og Spaniens kongehus fra 1700-1808, 1813-68, 1874-1931 og fra 1975, som igen var en sidelinje til Capetinger-dynastiet, som var Frankrigs kongehus fra 987-1328), uden derved at dynastiets navn officielt har ændret sig fra Nassau-Weilburg til Bourbon-Parma. Dette forhold vidner om, at dynastiet Nassau-Weilburg i dag anses som en naturlig del af den luxembourgske nationale identitet. I 1986 gav storhertug Jean afkald på titlerne i Huset Bourbon-Parma for sig selv og sine efterkommere; et dekret, som blev tilbagekaldt i 1995.

Fra det første Alting i 930 og indtil 1262 var Island en såkaldt fristat, grundlagt af norske høvdinge og vasalkonger, der var blevet fordrevet af Harald 1. Hårfagers norske rigssamling i slutningen af 800-tallet og Islands første beboere ifølge traditionen. I 1262-64 blev Island et frit forbundsland under den norske konge, dvs. reelt en del af det norske kongerige. I den forbindelse blev den islandske fristat (930-1262) mediatiseret til Norge. Norge kan derfor beskrives som en egentlig politisk union modsat det nuværende Danmark og Sverige, der i vikingetiden og i den tidlige middelalder blev samlet til riger på grundlag af høvdingedømmer og småstater, hvis nærmere status er ukendte. De norske stormænd, der var utilfredse med magtkoncentrationen i Norge, drog også til Færøerne, der modsat Island allerede blev underlagt det norske kongerige i 1035. Grønland blev i 1262 en del af det norske kongerige. Med personalunionen i 1380 mellem Danmark og Norge kom de norske bilande Færøerne, Island og Grønland under dansk overhøjhed, men var fortsat formelt en del af kongeriget Norge. Med Kielerfreden i januar 1814 afstod Danmark Norge til kongen af Sverige, der klogelig havde placeret sig i koalitionen mod Frankrig i Napoleonskrigene i begyndelsen af 1800-tallet. Danmark holdt uklogt på den franske alliance helt indtil Frankrigs kapitulation og kejser Napoleons fald i 1814/15. Myten tilsiger, at de svenske forhandlere i Kiel glemte de norske bilande, men sandheden er snarere, at Sverige kun var interesseret i det norske fastland. Endvidere var Sverige efter afståelsen af Finland til Rusland i 1809 underlagt betydelig russisk indflydelse, som de europæiske stormagter frygtede ville komme til at gøre sig gældende i Nordatlanten med en svensk annektering af de gamle norske besiddelser. Resultatet af Kielerfreden var derfor, at Danmark beholdt bilandene, som i forbindelse med afståelsen af Norge til Sverige simpelthen blev overført fra Norge til kongeriget Danmark.

I Island opstod en nationalistisk separatistisk bevægelse i det 19. århundrede, som ønskede at løsrive sig fra Danmark, der etapevis gav efter for islændingenes ønsker. I 1843 blev Altinget, der nedlagdes i år 1800, genoprettet som rådgivende stænderforsamling, og i 1874 blev Altinget lovgivende for islandske forhold, da Island fik sin første forfatning. I 1904 blev der indført en hjemmestyreordning for Island. Fra dansk side søgte man at integrere de tre nordatlantiske rigsdele, Færøerne, Island og Grønland, i Danmark efter 1814. Dette rigsenhedsprincip blev udfordret for hver gang, Island fik øget selvstyre, hvorved man trinvis rykkede tættere på et

Den luxembourgske storhertug anvender endnu i dag titlen "hertug af Nassau" som prætentionstitel, og titlerne prins/prinsesse af Nassau bruges af de andre medlemmer af storhertugfamilien. De abdicerede luxembourgske monarker har beholdt deres gamle titler som storhertug/storhertuginde af Luxembourg. Den luxembourgske monarks komplette titulatur er i dag: storhertug af Luxembourg, hertug af Nassau, prins af Bourbon-Parma, pfalzgreve af Rhinen, Sayn, Königstein, Katzenelnbogen og Diez, vicegreve af Hammerstein, herre af Mahlberg, Wiesbaden, Idstein, Merenberg, Limburg og Eppstein, ridder af Namur.

konglomeratstatsprincip som normen for relationen mellem Danmark og dets nordatlantiske besiddelser. Den islandsk-nationale bevægelse var stærkt inspireret af de irske krav om hjemmestyre (home rule), som formuleredes første gang i 1840'erne, og som særligt fra 1880'erne fremførtes som et politisk krav. Hjemmestyrebevægelsen skabte splid i britisk politik, og kravet om hjemmestyret blev flere gange nedstemt i det britiske parlament. Det var i det nordlige Irland (Ulster), at modstanden mod irsk hjemmestyre var størst, da de engelsk-skotske indvandreres efterkommere frygtede at blive domineret af øens irske befolkningsflertal. Unionisterne, der var tilhængere af Irlands fortsatte integration i Storbritannien, var organiseret i Oranjeordenen, opkaldt efter det protestantiske koryfæ kong Vilhelm 3.s (2.) dynasti, Oranje-Nassau, som er en (nord)irsk politisk og protestantisk organisation, der dannedes i 1795 i Ulster. Da loven om home rule endeligt blev vedtaget i 1914, var der lige ved at udbryde et oprør mod den britiske regering i Ulster-provinsen, men udbruddet af 1. verdenskrig forhindrede det. Under indtryk af 1. verdenskrig, hvor Island reelt blev selvstyrende, og den nationale selvbestemmelsesret, udmøntet i fredsslutningerne efter 1. verdenskrig, blev Island et selvstændigt kongerige i 1918 i personalunion med Danmark. Dermed opgav man rigsenheden til fordel for et statsforbund, en personalunion, mellem de to suveræne nationalstater Island og Danmark. Islands genoprettelse som stat skete på fredelig, parlamentarisk og demokratisk vis modsat Irland, som efter "Påskeopstanden" i 1916 og Den Irske Uafhængighedskrig (1919-21) blev delt i 1921, hvor den sydlige del af Ulster-provinsen blev en del af Den Irske Fristat fra 1922. Den nordlige del og størstedelen af Ulster kom til at indgå i Nordirland som en selvstyrende provins inden for det britiske kongerige. Delingen udløste Den Irske Borgerkrig (1922-23). Island blev ligesom Irland og Luxembourg genoprettet som statsdannelse for at indgå i en personalunion med en anden statsdannelse.

Med Den Dansk-Islandske Forbundslov i 1918, vedtaget i Rigsdagen og Altinget og bekræftet ved en folkeafstemning i Island samme år, blev Island et selvstændigt kongerige fra 1. december 1918, en suveræn nationalstat i personalunion med Danmark. Den islandske nationalstat havde egen forfatning (fra 1920) og dermed selvstændig kongemagt, men ikke eget kongehus, og eget flag (fra 1915). Forfatningen fra 1920 overførte de i Danmark gældende bestemmelser om kongens religion, myndighed og regentskabet til Island (§ 4). Forfatningen fastslog endvidere, at kongen ikke uden Altingets godkendelse kunne være statsoverhoved i et andet land (§ 5). De eneste fællesanliggender i unionen med Danmark var kongen, udenrigstjenesten og fiskeriinspektionen. Forbundsloven fastslog, at statsborgerskabet skulle være gensidigt mellem de to stater, hvorved danske og islandske statsborgere ligestilledes. Unionen mellem Danmark og Island var i en nordisk

sammenhæng inspireret af den hedengangne svensk-norske personalunion (1814-1905), hvor Norge i personalunionen med Sverige også var anerkendt som et selvstændigt kongerige, en nationalstat med egen konstitutionel kongemagt. Islands opsigelse af personalunionen og vedtagelsen af en ny, republikansk forfatning blev bekræftet med overvældende majoritet ved en folkeafstemning i 1944. Republikken Island proklameredes den 17. juni 1944.

Island blev under 2. verdenskrig besat af britiske tropper i 1940, som i forståelse med den islandske regering afløstes af amerikanske soldater i 1941. Den ensidige islandske opsigelse af personalunionen med Danmark og oprettelsen af den islandske republik i 1944 er i en islandsk kontekst blevet betragtet som en afgørende begivenhed i den islandske historie, der er blevet placeret i en naturlig historisk forlængelse af arven fra den islandske republikanske høvdinge-fristat i vikingetiden og den tidlige middelalder. Da Island i 1944 blev en uafhængig nationalstat med Sveinn Björnsson (1881-1952, rigsforstander i Island fra 1941-44) som landets første præsident, var det endnu et led i opløsningen af den multinationale oldenborgske helstat. Både hos kongen og de fleste danskere skabtes der en langvarig misstemning over, at Island ikke kunne afvente krigen og den tyske besættelses ophør i Danmark, før de udtrådte af personalunionen. Som udtryk for den samhørighed, de 120.000 islændinge trods forbundslovens ophævelse følte med det danske folk, indsamlede de fem mio. kr., som efter krigen blev overdraget Danmark til humanitære formål. Skønt gaven var betydelig i forhold til Islands befolkning, blev den næsten ikke bemærket.³⁹

³⁹ Byock: *Viking*, 81-99, 341-55; Hálfðanarson: 'Serving', 237-54; Kaarsted: *Krise*, 253, 288; de tre nordatlantiske rigsdele fik i 1800-tallet en mere fremtrædende position i det danske kongehus' bevidsthed, og et tydeligt udtryk herfor var de første kongelige besøg på atlantehavssøerne i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet. Det danske kongehus besøgte første gang Island i 1834 (prins Frederik (7.) (1848-63))) og Færøerne i 1844 (kronprins Frederik (7.)). Island og Færøerne fik første gang besøg af en regerende dansk monark i 1874, da Christian 9. sammen med sin yngste søn, prins Valdemar (1858-1939), aflagde Færøerne og Island et besøg. I 1907 besøgte Frederik 8. med sin tredjeældste søn, prins Harald (1876-1949), Færøerne og Island. I 1938 besøgte det dansk-islandske kronprinsepar, Frederik (9.) (1947-72) og Ingrid, Færøerne og Island. Grønland fik sit første kongebesøg i 1921. De glücksborgske kongebesøg i Nordatlanten i slutningen af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede havde til formål at holde riget samlet, styrke det danske monarkis enhed og fæstne båndet mellem de tre nordatlantiske rigsdele og Danmark. Besøgene skulle markere, at levnene fra det oldenborgske monarki i Nordatlanten regnedes som integrerede og væsentlige bestanddele af det danske kongerige. Under besøget i Island i 1921 med deltagelse af det dansk-islandske kongepar, Christian 10. og dronning Alexandrine, og parrets to sønner, kronprins Frederik (9.) og prins Knud (1900-76), forærede islandske kvinder dronning Alexandrine (1879-1952) den islandske nationaldragt. Ved de kongelige besøg i 1921 og 1926, sidstnævnte med deltagelse af det danske og islandske kongepar og parrets yngste søn, prins Knud, holdt kong Christian 10. sine ankomsttaler på såvel dansk som islandsk, hvorved det blev understreget fra statsoverhovedets side, at Danmark og Island var ligestillede stater i personalunion med hinanden. Et andet eksempel på det danske kongehus' tilknytning til Island, var, da det dansk-islandske kronprinsepars førstefødte i 1940, Margrethe (2.) (1972-), som sit tredje navn fik det islandske navn Þórhildur, Dehn-Nielsen: *Margrethe* 2., 12-13.

I perioden 1918-44, hvor Danmark og Island var i personalunion med hinanden, var den officielle titelatur for den danske monark "konge til Danmark og Island". Som følge af tabet af Norge i 1814 udgik den norske, øksebærende løve fra det danske kongevåben i 1819, der til gengæld fik tilføjet den grønlandske isbjørn, den islandske stokfisk (fra 1903 en hvid falk) og den færøske vædder som en synlig markering af de nordatlantiske rigsdeles placering i det danske rige. Efter opløsningen af personalunionen og Islands uafhængighed i 1944 blev falke fjernet fra det danske kongevåben i

Den fjerde nationalstatsproces gælder de statsnationer, der ved at blive reduceret i deres territorier er blevet en nationalstat. Statsnationer er suveræne statsdannelser, der opstod, genopstod eller eksisterede i en periode før nationalismens opkomst i 1800-tallet, og som derved i stærkt varieret omfang kom til at udstikke rammerne for udformningen af den moderne nationale identitet inden for nationalstaterne i det 19. og 20. århundrede. Nederlandene, Danmark og Sverige er tre eksempler på denne proces.

Den tyske greve Vilhelm den Tavse af Nassau-Dillenburg (1533-84), som i 1544 arvede fyrstendømmet Oranien i det sydlige Frankrig, ledede nederlændernes frihedskamp mod Spanien i De Spanske Nederlande som statholder af først tre (1559-67 og 1572-80), dernæst fire (1580-84) nederlandske provinser. Vilhelm den Tavse havde store besiddelser i Nederlandene, som Nassau-slægten havde erhvervet ved et giftermål i 1403. Nassau-Dillenburg-linjen videreførtes af Vilhelms yngre bror Johan 6. den Ældre (1559-1606) i 1559. I 1581 etableredes Den Nederlandske Republik, der eksisterede frem til 1795. Den Nederlandske Republik, De Forenede Nederlande, organiseret som et statsforbund, bestående af syv nederlandske provinser, løsrev sig fra det tysk-romerske kejserrige i 1581 med officiel anerkendelse i 1648. Nassau-Dietz-linjen, som opstod ved en deling i 1606 i Nassau-Dillenburg inden for det vidtfavnende Nassau-dynasti, var fra begyndelsen af 1600-tallet primært statholdere af to nederlandske provinser, mens statholderne i de fem øvrige provinser var fra Nassau-Dillenburg-linjen. Nassau-Dillenburg-linjen og Nassau-Dietz-linjen indgik en ægteskabelig forbindelse i 1652, da grevinde Albertine Agnes (1634-96), datter af Frederik Henrik, fyrste af Oranien (1625-47), giftede sig med Vilhelm Frederik, greve af Nassau-Dietz fra 1640, rigsfyrste fra 1654-64. Begge grevelinjer blev ophøjet til rigsfyrster i 1654. Fyrst Vilhelm af Oranien (1650-1702) fra Oranje-Nassau-dynastiet (-Dillenburg), der var oldebarn af grev Vilhelm den Tavse, var fra 1672-1702 statholder af fem nederlandske provinser i republikken. Nassau-Dietz-linjen arvede fyrstendømmet Oranien i 1702 som titulære fyrster og etablerede det andet Oranje-

1948, Heiberg (red.): *Danske*, 143-44. Kong Georg 1. markerede sin danske oprindelse i sit nye græske kongevåben. De heraldiske symboler for Danmark, Slesvig, Holsten, Lauenborg, Oldenburg og Delmenhorst kom således med i rigsvåbenet. Da monarkiet blev genindført i Grækenland i 1935, fik det græske kongevåben tilføjet symbolerne for de venders og goters, Stormarn, Ditmarsken, Kalmarunionen, Færøerne, Island og Grønland. Dermed blev det græske kongevåben en kopi af det danske, blot placeret ovenpå det græske flag. Det blev dog ikke den islandske falk, men den islandske stokfisk, som kom til at indgå i det græske kongevåben fra 1935 til monarkiets afskaffelse i 1973.

I 1939 besøgte tre islandske nazi-sympatisører prins Friedrich Christian af Schaumburg-Lippe (1906-83) og tilbød ham at blive konge af Island, når Tyskland tog kontrollen over landet. Håbet var, at en tysk besættelse ville gøre Island uafhængigt af Danmark. Den tyske prins var bror til den sidste monark i fyrstendømmet Schaumburg-Lippe (1807-1918), fyrst Adolf 2. (1911-18), og i 1920'erne og 1930'erne tilsluttede han sig nazismen. Prins Friedrich Christian gik videre med ideen til propagandaminister Joseph Goebbels (1897-1945), som var positivt indstillet, men udenrigsminister Joachim von Ribbentrop (1893-1946), udenrigsminister 1938-45, var imod, hvorfor tilbuddet aldrig blev realiseret, Petropoulos: *Royals and the Reich*, 44.

Nassau-dynasti. I 1747 opnåede Nassau-Dietz-linjen for første gang positionen som de første arvelige statholdere i alle syv nederlandske provinser. Den britisk-katolske kong Jacob 2. (1685-88), Jacob 7. i Skotland, blev afsat i 1688 ("Glorious Revolution"), og han led efterfølgende nederlag til svigersønnen, søstersønnen og efterfølgeren, den protestantiske, calvinistiske (fra 1689 anglikanske) nederlandske statholder Vilhelm, der som Vilhelm 3. blev konge af England, Irland og Skotland (Vilhelm 2. i Skotland), fra 1689-1702. Fra 1689 og indtil hendes død i 1694 regerede han sammen med sin gemalinde, kusinen Maria 2., fra Stuart-dynastiet.

I 1702 døde fyrst Vilhelm af Oranien (1650-1702) barnløs, hvorefter der var strid om fyrstetronen mellem Johan Vilhelm Friso (1687-1711, fyrste af Nassau-Dietz 1696-1702 og statholder i Friesland og Groningen 1696-1711) og Preussens kong Friedrich 1. (1701-13). Traktaten i Utrecht (1713) fastslog, at fyrstendømmet Oranien skulle indlemmes i Frankrig. Både det preussiske kongehus og Johan Vilhelm Friso gav dog ikke af den grund afkald på titlen som fyrste af Oranien. Johan Vilhelm Frisos arv gav anledning til oprettelsen af fyrstendømmet Oranien-Nassau i det tysk-romerske kejserrige (1702-1806, 1813-15) med ham selv som den første fyrste (1702-11).

Nederlandene (omtrent svarende til det nuværende Nederlandene, Belgien og Luxembourg) havde fra slutningen af 1400-tallet hørt under den habsburgske fyrsteslægt. De habsburgske besiddelser blev i 1556 delt i en østrigsk og en spansk gren, hvorunder de 17 nederlandske provinser (Nederlandene) hørte. I 1579 med efterfølgende officiel konfirmation i 1581 løsrev de syv nordlige provinser, hvoraf den vigtigste var Holland, sig fra De Spanske Nederlande under navnet De Forenede Nederlande (Den Nederlandske Republik). De Forenede Nederlande var organiseret som en konføderation bestående af syv nederlandske provinser, et hertugdømme (Geldern), to grevskaber (Holland og Zeeland) og fire herskaber (Utrecht, Overijssel, Friesland og Groningen), [grevskabet Drenthe var holdt ude af inddelingen], der indtil 1648 var stater i det tysk-romerske rige som en del af den såkaldte Burgundiske Cirkel fra 1548, som omfattede de 17 nederlandske provinser og grevskabet Burgund. De syv nederlandske provinser var relativt uafhængige og havde deres egen regering. Provinserne sendte delegerede til Generalstaterne, den nederlandske stænderforsamling, som mødtes i perioden 1464-1795 (fra 1815 har Generalstaterne været navnet på Nederlandenes parlament). Først fra 1747 havde Nassau-Dietz-linjen positionen som de første arvelige statholdere i alle syv nederlandske provinser. Derefter kunne De Forenede Nederlande, også formelt, regnes for en samlet statsdannelse. Efter afslutningen på Den Spanske Arvefølgekrig (1701-14) overgik De Spanske (Belgiske) Nederlande til Habsburgmonarkiet, hvorefter området benævntes De Østrigske Nederlande, der hovedsageligt bestod af det nuværende Belgien og

Luxembourg. I Revolutions- og Napoleonstiden var De Østrigske Nederlande underlagt fransk besættelse fra 1794-1814, organiseret som ni departementer i Frankrig. Den Nederlandske Republik opløstes i 1795 og afløstes af en fransk vasalstat, da kejser Napoleon 1. oprettede kongeriget Holland (1806-10), der regeredes af hans yngre bror Louis Napoleon Bonaparte (1778-1846, konge 1806-10) og hans søn Louis 2. (1810). I perioden 1810-13 var området indlemmet i Frankrig, indtil fyrstendømmet De Forenede Nederlande oprettedes (1813-15). De Forenede Nederlande (1581-1795) var en forgængerstat til kongeriget Nederlandene fra 1815, med afbrydelse under Revolutions- og Napoleonskrigene (1792-1815) med Den Bataviske Republik (1795-1806), kongeriget Holland (1806-10) og fyrstendømmet De Forenede Nederlande (1813-15).

Der var en del orangister i Belgien i 1830-31, som ønskede en kandidat fra Oranje-Nassau-dynastiet som Belgiens konge, enten kong Vilhelm 1. (1815-40, abdicerede i 1840, døde i 1843) eller hans ældste søn, den nederlandske tronfølger, prins Vilhelm af Oranien (1792-1849), den senere kong Vilhelm 2. (1840-49), hvorved Belgien ligesom Luxembourg ville komme i personalunion med Nederlandene. De europæiske stormagter ville dog ikke acceptere en kandidat fra Oranje-Nassau-dynastiet, men søgte i stedet en neutral kandidat, der ikke ville rykke ved den europæiske magtbalance. Orangismen, der gik ind for en genskabelse af det forenede kongerige Nederlandene i perioden 1815-39, bestod frem til 1850'erne og blev inspiration for den stornederlandske bevægelse i 1800- og 1900-tallet, hvoraf en del har været orangister, som ville genetablere det nederlandske kongehus i Flandern som en opposition til det frankofile belgiske kongehus. En central del i den stornederlandske bevægelse er den flamske bevægelse i Flandern. Det flamske sprog i Flandern er ligesom hollandsk en dialekt af sproget nederlandsk. Orangismen i Luxembourg gik ind for personalunionen med Nederlandene (1815-90). Orangismen spillede en betydelig rolle i det politiske liv i 1800-tallet i storhertugdømmet. Orangisterne modsatte sig med held planerne om, at Luxembourg skulle indlemmes i den nye belgiske stat. Med London-traktaten i 1839 foretoges den tredje deling af Luxembourg, hvorved storhertugdømmets vestlige, overvejende fransktalende del blev afgivet til Belgien, og storhertugdømmet blev reduceret med knap to tredjedele af sit hidtidige territorium. Luxembourg fik i 1848 sin første regeringsleder, orangisten Gaspard-Théodore-Ignace de la Fontaine (1787-1871, fra 1841-48 statholder i storhertugdømmet og regeringsleder i 1848), som støttede kong Vilhelm 1. (1815-40) under Den Belgiske Revolution.

Personalunionen mellem Nederlandene og Luxembourg blev etableret på grundlag af Wiener-traktaten mellem Europas stormagter fra 1815. Luxembourg var således formelt den nederlandske konges personlige besiddelse, da personalunionen var etableret ved et stormagtspolitisk diktat.

Dette forhold blev eksemplificeret i 1856, da kong Vilhelm 3. med det såkaldte luxembourgske kup egenhændigt installerede en ny, reaktionær forfatning for Luxembourg, der bl.a. skabte et statsråd (endnu eksisterende), hvis første præsident blev den orangistiske toppolitiker Gaspard-Théodore-Ignace de la Fontaine (1857-68), nye valgeregler og en begrænsning af pressefriheden. Kongen fik støtte af sin bror, prins Henrik (1820-79), der i perioden 1850-79 var statholder i Luxembourg.

I kølvandet på Det Tyske Forbunds opløsning i 1866 var en strid om Luxembourg i 1867 tæt på at medføre krig mellem Preussen og Frankrig, som den nederlandske konge overvejede at sælge Luxembourg til. Luxembourgs officielle anerkendelse som en neutral nationalstat i 1867 med London-traktaten medførte, at storhertugdømmet ikke blev en del af Det Tyske Kejserrige i 1871 ligesom hertugdømmet Limburg (1839-67), der indlemmedes i Nederlandene i 1867 med London-traktaten efter at have været i personalunion med Nederlandene som en medlemsstat i Det Tyske Forbund fra 1839-66. Fyrstendømmet Liechtenstein blev heller ikke en del af Det Tyske Kejserrige. De to katolske monarkier Luxembourg og Liechtenstein er i dag de eneste to selvstændige europæiske statsdannelser, som engang har været en del af det tysk-romerske kejserrige og Det Tyske Forbund, Liechtenstein er det eneste monarki, som ubrudt er blevet videreført fra det tysk-romerske kejserrige. Med kong Vilhelm 3. (1849-90) uddøde mandslinjen i Oranje-Nassau-dynastiet. Indtil 1887 havde kongeriget Nederlandene en semi-salisk tronfølgelov, agnatisk-kognatisk succession, og Luxembourg med den saliske Nassau Slægtspagt (1783) opererede også med muligheden for en semi-salisk arvefølge, der tillod kognatisk succession i tilfælde af, at begge slægtslinjer, den ottonske og den walramiske, var uddøde i mandslinjen. Nassau-Slægtspagten blev indskrevet i Wiener-traktaten af 1815, der etablerede personalunionen mellem Nederlandene og Luxembourg, i London-traktaten (1867), der anerkendte Luxembourgs status som en neutral, selvstændig nationalstat, og i Luxembourgs forfatning (1856 og 1868). I 1841-42 fik Luxembourg en forfatning, der blev revideret i 1848, 1856 og 1868. I 1887 indførtes kognatisk arvefølge i landet, hvorefter Nederlandenes tronfølge kun gik tilbage til 1815 og kong Vilhelm 1. (1815-40). Siden 1884 havde kongens datter, Wilhelmina, født i 1880, været tronfølger. Fra januar 1889 begyndte Vilhelm 3.s helbred at skrante, og Luxembourgs ottende regeringsleder, Paul Eyschen (1841-1915, regeringsleder 1888-1915), udpegede tronarvingen Adolf (1.) fra Nassau-Weilburg-linjen til regent i Luxembourg fra april til maj 1889 og i november 1890 indtil den 23., hvor kongen døde. Baron Félix de Blochausen (1834-1915), Paul Eyschens forgænger som regeringsleder, den sjette regeringsleder fra 1874-85, var orangist og modsatte sig denne fremgangsmåde. Han ville sikre personalunionens videreførelse selv efter Vilhelm 3.s død ved at ændre den luxembourgske

tronfølge. Disse politiske bestræbelser led imidlertid skibbrud. Paul Eyschens politik var også i modstrid med familiens traditionelle politiske ståsted, da hans far, politikeren og juristen Charles-Gérard Eyschen (1800-59), havde været orangist og indtaget en fremtrædende position i det offentlige liv i 1840'erne og 1850'erne. Der har af primært religiøse grunde ikke været nogen dynastiske ægteskabelige forbindelser mellem det protestantiske nederlandske kongehus og det katolske luxembourgske fyrstehus efter 1890 (fra 1912 katolske monarker), ligesom der af de samme grunde ikke har været dynastiske forbindelser mellem det katolske belgiske kongehus og det nederlandske kongehus.

I 1830-31 med officiel anerkendelse i 1839 udskiltes Belgien som stat af kongeriget Nederlandene, der derved blev en nationalstat. Samtidig deltes Limburg-provinsen, en provins i kongeriget Nederlandene (1815-39), mellem Belgien og Nederlandene, og den nederlandske del udskiltes som hertugdømmet Limburg, der som medlemsstat i Det Tyske Forbund var i personalunion med Nederlandene frem til 1866 og Det Tyske Forbunds opløsning, hvorefter det overvejende katolske Limburg indlemmedes i det overvejende protestantiske, calvinistiske Nederlandene med London-traktaten af 1867. Kongeriget Nederlandene var således i perioden 1839-66 tættere på en nationalstat end efter 1867, hvis man tager udgangspunkt i religion som nationalt identitetskriterium (i forvejen havde Nederlandene et katolsk befolkningsflertal i provinsen Nordbrabant, der fra 1815 har været en del Nederlandene; i Nordbrabant tales brabantisk, en dialekt af sproget nederlandsk, som ikke er anerkendt som regionalsprog i Nederlandene). Fra 1839 var Luxembourg desuden kun i personalunion med Nederlandene. Fra 1815-39 var storhertugdømmet Luxembourg både i en personalunion og en politisk union med Nederlandene, da Luxembourg i perioden foruden at være en medlemsstat i Det Tyske Forbund tillige var en provins i kongeriget Nederlandene. Hertugdømmet Limburg (1839-67) var i perioden ligeledes i en personalunion og en politisk union med Nederlandene, da Limburg foruden at være en medlemsstat i Det Tyske Forbund (indtil 1866) også var en provins i kongeriget Nederlandene. Samtidig var Limburg dog sprogligt langt tættere knyttet til Nederlandene end Luxembourg, idet der i Limburg, såvel den belgiske som nederlandske del, hovedsageligt tales limburgsk, en dialekt af sproget nederlandsk. I dag er limburgsk sammen med nederlandsk nedersaksisk anerkendte regionalsprog i Nederlandene, ligesom vestfrisisk er et officielt regionalsprog.⁴⁰

⁴⁰ Kong Vilhelm 1.s dronning, Wilhelmine (1774-1837, født prinsesse af Preussen), var calvinist ligesom sin mand. Parrets ældste søn, kong Vilhelm 2., giftede sig i 1816 med den russiske storfyrstinde Anna Pavlovna (1795-1865), der beholdt sin ortodokse tro. Som Nederlandenes dronning satte hun sig til gengæld grundigt ind i det nederlandske sprog og Nederlandenes historie og kultur, og hun endte med at kunne tale nederlandsk bedre end sin ofte fransktalende gemal. Hofsproget var fransk i Nederlandene frem til slutningen af 1800-tallet. Kong Vilhelm 3.s anden dronning,

Emma, blev allerede i forlovelsestiden undervist i nederlandsk sprog og politik. I begyndelsen af det 20. århundrede var der en reel mulighed for, at den nederlandske trone ville tilfalde det tyske fyrstehus Sachsen-Weimar-Eisenach inden for det wettinske dynasti (fodnote 17). Arvestorhertug Karl August af Sachsen-Weimar-Eisenach (1844-94), far til førnævnte storhertug Wilhelm Ernst af Sachsen-Weimar-Eisenach (1901-18), søn af Sophie (1824-97, født prinsesse af Nederlandene som datter af kong Vilhelm 2. og storhertuginde af Sachsen-Weimar-Eisenach som gemalinde til storhertug Karl Alexander (1853-1901), valgte at lære at skrive og tale nederlandsk flydende, da han som nummer to i arvefølgen til den nederlandske trone fra 1890-94 stod til at blive konge, såfremt hans kusine dronning Wilhelmina døde uden afkom.

Kong Vilhelm 2.s yngste søn, prins Ernst Casimir af Nederlandene, døde tre måneder gammel i 1822 i Bruxelles. Som calvinist blev han begravet i den protestantiske kirke i Bruxelles, indtil hans lig blev overført til den kongelige krypt i Nieuwe Kerk i Delft i Nederlandene i 1860. Efter Belgiens løsrivelse i 1830-31, hvor Vilhelm (2.) som nederlandsk tronfølger havde været leder af den forfejlede militære kampagne mod den nye stat i august 1831 (Ti-Dags-Kampagnen), var det problematisk, at et medlem af Oranje-Nassau-dynastiet var begravet i Belgien, som havde brudt ud af kongeriget Nederlandene. I 1584 blev fyrst Vilhelm den Tavsé bisat i Nieuwe Kerk i Delft, og siden har kirken været gravkirke for medlemmer af Oranje-Nassau-dynastiet. Den abdicerede kong Vilhelm 1. døde i 1843 i Berlin, men han blev bisat i Nieuwe Kerk i Delft. Den sidste nederlandske statholder, Vilhelm 5., blev afsat i 1795, da landet blev invaderet af Frankrig. Han døde i eksil i Braunschweig i 1806. Hans lig blev flyttet til den kongelige krypt i Nieuwe Kerk i 1958. Hans gemalinde, Wilhelmina (1751-1820), født prinsesse af Preussen, vendte tilbage til Nederlandene i 1814 og blev bisat i Nieuwe Kerk. Parrets yngste søn, prins Frederik af Oranje-Nassau (1774-99), gik i østrigsk krigstjeneste, og han døde i Padua i Norditalien. På initiativ af enkedronning Emma (1858-1934), Nederlandenes regent 1890-98, blev prinsens jordiske rester overført til Nieuwe Kerk i Delft i 1896. Den senere kong Vilhelm 1.s ældste datter, prinsesse Pauline af Oranje-Nassau (1800-06), blev ligesom flere af sine søskende født i eksil i Berlin. Hun døde seks år gammel i Freienwalde. Da hendes grav blev genopdaget i 1909, blev prinsessens jordiske rester på initiativ af dronning Wilhelmina overført til den kongelige krypt i Nieuwe Kerk i Delft i 1911. Med disse genbegravelser formåede Oranje-Nassau-dynastiet at etablere en national og historisk kontinuitet i Nederlandene tilbage til den periode i nederlandsk historie, hvor landet var organiseret som en republik.

Kong Vilhelm 3. (1849-90) blev født i Nationens Palads i Bruxelles i 1817, som på daværende tidspunkt var en del af det samlede nederlandske kongerige. Under det nederlandske styre efter 1815 var paladset hjemsted for det ene af de to parlamenter i Nederlandene (det andet holdt til i Haag). Efter 1830 har paladset huset det belgiske parlament. Vilhelm 3. er dermed den seneste nederlandske monark, som blev født uden for det nuværende Nederlandenes grænser, og i øvrigt den seneste nederlandske monark, som blev siddende på tronen til sin død.

Prins Henrik af Nederlandene (1820-79), kong Vilhelm 2.s yngste søn, giftede sig i 1853 med prinsesse Amalia af Sachsen-Weimar-Eisenach (1830-72), hvis far, prins Bernhard af Sachsen-Weimar-Eisenach (1792-1862), gik i militærtjeneste hos den nederlandske konge i 1815. Prins Bernhard havde været hærfører for den forfejlede nederlandske militære kampagne mod Belgien i august 1831. Som tak for denne støtte valgte det nederlandske kongehus at godtage prinsens yngste datter som gemalinde til den nederlandske konges bror. Prins Henriks søster, prinsesse Sophie af Nederlandene (1824-97), havde tilbage i 1842 ægtet arvestorhertug Karl Alexander af Sachsen-Weimar-Eisenach, storhertug fra 1853-1901, som var fætter til prinsesse Amalia. Den militære støtte fra det tyske storhertugdømme resulterede således i to dynastiske forbindelser mellem Oranje-Nassau-dynastiet i Nederlandene og det wettinske dynasti. Prins Henrik giftede sig for anden gang i 1878 med prinsesse Marie af Preussen (1855-88). Begge ægteskaber var barnløse.

Siden 2013 har den officielle titelatur for den nederlandske monark lydt som følger: ”af Guds nåde Konge af Nederlandene, fyrste af Oranien-Nassau, jonkheer van Amsberg, markgreve af Veere og Flushing, greve af Katzenelnbogen, Vianden, Diez, Spiegelberg, Buren, Leerdam og Culemborg, borggreve af Antwerpen, baron af Breda, Diest, Beilstein, byen Grave og Cuyk-landområderne, IJsselstein, Cranendonk, Eindhoven, Liesveld, Herstal, Warneton, Arlay og Nozeroy, arve- og friherre af Ameland, herre af Borculo, Bredevoort, Lichtenvoorde, Het Loo, Geertruidenberg, Clundert, Zevenbergen, Hooge og Lage Zwaluwe, Naaldwijk, Polanen, Sint-Maartensdijk, Soest, Baarn, Ter Eem, Willemstad, Montfort, St. Vith, Bütgenbach, Dasburg, Niervaart, Turnhout og Besançon”.

Dronning Wilhelmina ægtede i 1901 hertug Heinrich af Mecklenburg-Schwerin (1876-1934), som dermed blev Nederlandenes prinsgemal. I forbindelse med giftermålet konverterede han fra den lutheranske tro til en anden protestantisk retning, den reformerte calvinisme, som traditionelt har været dominerende i Nederlandene, og han antog den nederlandske form af sit navn, Hendrik. Prins Heinrich lærte at tale nederlandsk, men han havde en stærk tysk accent. Parret var kvartfætter og kvartkusine som tipoldebørn af Preussens kong Friedrich Wilhelm 2. (1786-97) og kvartnevø og kvarttante som efterkommere af den russiske zar Paul 1. (1796-1801). Prins Heinrich var halvfarbror til prinsesse Alexandrine af Mecklenburg-Schwerin (1879-1952), som siden 1898 havde været gift med den danske prins Christian (10.). Hertug Heinrich var bror til hertug Adolf Friedrich af Mecklenburg-Schwerin (1873-1969), som i november 1918 var udset til at blive hertug i Det Forenede Baltiske Hertugdømme, der imidlertid aldrig blev realiseret.

I forbindelse med giftermålet antog dronning Wilhelmina sin gemals titel som hertuginde af Mecklenburg. Denne praksis blev ligeledes fulgt af storhertuginde Charlotte af Luxembourg, da hun i 1919 ægtede prins Felix af Bourbon-Parma. Parrets datter, Juliana (1909-2004), arvede denne titel, og i 1937 ægtede hun den protestantiske tyske prins Bernhard af Lippe-Biesterfeld (1911-2004). Prins Bernhard var nevø til den sidste fyrste af Lippe, Leopold 4. (1905-18). Parret var fireogtresindstyvendefætter og -kusine som fem gange tipoldebørn af fyrst Lebrecht af Anhalt-Zeitz-Hoym (1669-1727, fyrste fra 1718-27). I forbindelse med giftermålet blev den nederlandske tronfølger, prinsesse Juliana af Oranien, tillige prinsesse af Lippe-Biesterfeld, og prins Bernhard skiftede fra Lippe Kirken, en calvinistisk kirke, til Den Nederlandsk-Reformerede Kirke, som er en anden calvinistisk kirke. Prins Bernhard blev nederlandsk statsborger før brylluppet, og han ændrede stavemåden af sit navn fra tysk til nederlandsk (van Lippe-Biesterfeld). I perioden 1948-80 var han nederlandsk prinsgemal. I 1980 abdicerede dronning Juliana (1948-80) som Nederlandenes dronning, og hun efterfulgtes på tronen af sin ældste datter, dronning Beatrix af Nederlandene (1980-2013). I 1966 ægtede hun som nederlandsk tronfølger den protestantiske tyske diplomat Claus von Amsberg (1926-2002), som tilhørte den tyske adelsslægt Amsberg. Efter parlamentets godkendelse blev Claus von Amsberg nederlandsk statsborger, og i forbindelse med giftermålet blev han udnævnt til prins af Nederlandene og konverterede fra lutheranismen til calvinismen, men beholdt sin gamle titel som jonkheer van Amsberg i den nederlandske form van i stedet for det tyske von. Fra 1980 til sin død var han Nederlandenes prinsgemal. Prins Claus og dronning Beatrix var fjerne slægtninge som efterkommere af Bussche-slægten, og den nederlandske tronfølgers ægteskab med en tysk diplomat, der tilmed havde været medlem af Hitler Jugend i sin ungdom, hvilket var obligatorisk, vakte stor opstandelse i et land, som endnu ikke havde glemt den tyske besættelse under 2. verdenskrig. Prins Claus blev som tysk soldat taget som krigsfange i Norditalien i 1945, før han overhovedet havde deltaget i kaphandlinger. Prins Bernhard havde før sit giftermål været medlem af nazipartiet og kortvarigt SA. Såvel prins Bernhard som prins Claus lærte at tale nederlandsk flydende. Dronning Beatrix abdicerede i 2013 og overlod tronen til sin ældste søn, kong Vilhelm-Alexander (2013-). Man havde længe antaget, at den kommende konges regenttitel ville blive kong Vilhelm 4., men som den første nederlandske konge siden 1890 valgte han i stedet regenttitlen kong Vilhelm-Alexander. På sin fædrene side (prins Claus) er han medlem af Huset Amsberg, og han nedstammer fra flere nederlandsk-flamske familier, som forlod Nederlandene under det spanske styre, heriblandt Berenberg-slægten fra Antwerpen, hvis fald i 1585 under 80-årskrigen (1568-1648) medførte, at familien flyttede til Hamburg.

Under 2. verdenskrig flygtede den nederlandske kongefamilie i eksil, og i 1943 fik det nederlandske tronfølgerpar deres tredje datter, prinsesse Margriet af Nederlandene (1943-), som blev født i Canada. Den canadiske regering erklærede barselssengen for midlertidigt nederlandsk territorium for at sikre, at prinsessen blev født på nederlandsk jord og derved også blev nederlandsk statsborger. Da Nederlandene praktiserer "jus sanguinis" i forhold til tildeling af statsborgerskab, var det ikke nødvendigt at gøre barselssengen til midlertidigt nederlandsk territorium for at gøre prinsesse Margriet til nederlandsk statsborger. Men da Canada fulgte "jus soli" som princip, var det nødvendigt for Canada at aflægge sit territorium provisorisk for derved at undgå, at barnet automatisk ville blive canadisk statsborger.

Den næstældste datter, prinsesse Irene af Nederlandene (1939-), ægtede i 1964 prins Carlos Hugo (1930-2010) fra Bourbon-Parma-dynastiet, hvilket affødte en konstitutionel krise i Nederlandene. Regeringen i det protestantiske land kunne ikke godkende giftermålet med den katolske Carlos Hugo, der tilmed var arving til et tronkrav på en udenlandsk trone, hvilket komplicerede situationen yderligere. Prinsesse Irene, der i hemmelighed før brylluppet havde konverteret til katolicismen, måtte afskrive sig arveretten til den nederlandske trone. Bourbon-Parma-slægten tilhørte den ældste sidelinje inden for det spanske Bourbon-dynasti som efterkommere af kong Philip 5. (1700-46), og bl.a. som følge heraf blev stillingen som carlisternes tronprætendent til den siden 1931 nedlagte spanske trone overført til Bourbon-Parma-dynastiet af carlisternes mandlige linje, som uddøde i 1936. Selvom nederlandsk lov ikke forbød en katolik at regere over Nederlandene, havde traditionen for en protestantisk tronfølge dybe rødder tilbage til 80-årskrigen (1568-1648) mod Spanien og henrettelsen af Vilhelm den Tavse (1533-84) i 1584 af en støtte til Spaniens kong Philip 2. (1556-98), som fandt, at den nederlandske frihedshelt havde svigtet den spanske monark og den katolske kirke. I Nederlandene er Vilhelm den Tavse kendt som "Fædrelandets fader". Anti-katolicismen var således stærk i Nederlandene, og det påtænkte ægteskab vakte derfor stor opstandelse i den nederlandske offentlighed. Desuden var prins Carlos Hugo kendt som en tilhænger af det diktatoriske Franco-regime i Spanien, som eksisterede fra 1939-75. Hans far, prins Xavier (1889-1977), ledte under Den Spanske Borgerkrig (1936-39) carlisternes styrker på kirken, militæret og de nationalkonservatives side sammen med sin yngste bror, prins Gaetano af Bourbon-Parma (1905-58), som blev såret hele seks gange i borgerkrigen. Dronning Juliana forsøgte at stoppe ægteskabsplanerne, men overvejelser om at rejse til Spanien for at hente prinsessen hjem blev standset øjeblikkeligt. Ingen monark fra Oranje-dynastiet havde nogensinde sat sine ben på spansk jord. Ingen fra den nederlandske kongefamilie eller repræsentanter fra Franco-styret overværede vielsen i Rom i april 1964. I 1975 blev prins Carlos Hugo carlisternes konge, da hans far, prins Xavier (1889-1977), abdicerede som tronprætendent. I perioden 1977-2010 var prins Carlos Hugo overhoved for Bourbon-Parma-dynastiet. Under anførsel af Carlos Hugo førtes carlismen over i en socialistisk retning, hvilket var en meget kontroversiel

Danmark og Sverige er gamle statsnationer i Norden. Danmark er den ældste, da landet senest i midten af 900-tallet blev til en politisk enhed. Den danske statsdannelse har siden været intakt som geografisk bestemt suverænitetssområde, og den har ikke været indlemmet i andre statsdannelser. Derfor er Danmark også en af de ældste statsnationer i Europa. Jelling-dynastiet, grundlagt af vikingekongen Gorm den Gamle (ca. 936 - ca. 958), opdelt på flere slægtslinjer, bl.a. sidelinjerne Oldenborgerne (1448-1863) og Glücksborgerne fra 1863, med undtagelse af en parentes fra 1042-47, hvor den norske kong Magnus den Gode (1035-47) fra Hårfager-dynastiet, uægte søn af Olav 2. den Hellige (1015-28), tillige var dansk konge, har siddet ubrudt på den danske trone siden 900-tallet. Kong Harald 1. Blåtand (958-87) samlede kongeriget Danmark og omvendte sig til kristendommen, hvilket fremgår af den store Jellingsten.

Danmark blev en nationalstat i 1864 med den dansk-tyske helstats opløsning og afståelsen af hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg til Preussen og Østrig i Den Dansk-Tyske Krig, hvorved det danske monarki blev reduceret med to femtedele af sit areal og en tredjedel af befolkningen. Den dansk-tyske helstat bestod af danskere, tyskere og nordfrisere (nordfrisere i hertugdømmet Slesvig, vestfrisere i Nederlandene og østfrisere i Nordvesttyskland). I 1920 deltes

udvikling i den nærmeste familie. Carlos Hugo var fransk statsborger og fra 1979 en naturaliseret spansk statsborger. Parret fik fire børn, to sønner og to døtre, inden deres skilsmisse i 1981.

I 1975 giftede dronning Juliana og prins Bernhards yngste datter, prinsesse Christina (1947-2019), sig med den borgerlige katolske eksil-cubaner Jorge Guillermo. Prinsesse Christina fraskrev sig sin arveret på egne og sine efterkommeres vegne før deklareringsen af forlovelsen. Ægteskabet vakte på ingen måde samme opstand som søsteren prinsesse Irenes giftermål. I 1992 konverterede hun til katolicismen. Parret blev skilt i 1996. I 2002 ægtede den nederlandske tronfølger, prins Vilhelm-Alexander af Oranien, den borgerlige katolske argentiner Máxima Zorreguieta Cerruti (1971-, Nederlandenes dronning fra 2013). Dette ægteskab vakte også stor opstandelse, men denne gang ikke så meget grundet brudens religiøse tilhørsforhold som det forhold, at brudens far, Jorge Zorreguieta (1928-2007), havde været minister fra 1979-81 under militærdiktaturet i Argentina (1976-83). De to giftermål i det nederlandske kongehus vidner om, at anti-katolicismen ikke indtager den samme vægt og styrke i den nederlandske offentlighed som tidligere. Dronning Máxima indlagde sig stor yndest hos det nederlandske folk, da hun kort tid efter brylluppet i 2002 mestrede det nederlandske sprog.

Forfatningen af 1814 for fyrstendømmet De Forenede Nederlande fastslog, at fyrsten skulle være medlem af Den Reformerte Kirke (§ 133). Men denne bestemmelse blev droppet i den nederlandske forfatning af 1815 for kongeriget Nederlandene. Konstitutionelt skulle kong Vilhelm 1. således ikke tilhøre Den Reformerte Kirke; alligevel har den nederlandske kongefamilie traditionelt tilhørt den reformerte calvinisme. 1848-revolutionerne førte til en forfatningsændring i Nederlandene i 1848, som fastslog, at førstekammeret (Senatet) skulle vælges indirekte af provinsforsamlingerne, og ikke som tidligere udnævnes af kongen. Andetkammeret, som tidligere var blevet valgt af provinsforsamlingerne, skulle vælges direkte via en begrænset valgret. Ministrene var kun ansvarlige over for andetkammeret (parlamentarisme).

I perioden 1890-2013 har Nederlandene haft tre regerende dronninger. I agnatisk linje har dynastiet Oranje-Nassau været af forskellige tyske dynastier, i perioden 1948-80 Mecklenburg-Schwerin-dynastiet, 1980-2013 Lippe (Biesterfeld) og fra 2013 Amsberg. Dynastiets navn har dog ikke officielt ændret sig fra Oranje-Nassau, hvilket vidner om, hvor indarbejdet dynastiet er i den nederlandske nationale bevidsthed. Historisk set er det Oranje-Nassau-dynastiet, som har givet Nederlandene deres selvstændighed. Den nederlandske tronfølger er den dag i dag prins/prinsesse af Oranien med den nuværende prinsesse Catharina-Amalia (2003-), kong Vilhelm-Alexanders ældste datter. I fuld overensstemmelse hermed er orange den nederlandske nationalfarve.

det gamle hertugdømme Slesvig på grundlag af to folkeafstemninger, og det overvejende dansksindede Nordslesvig (Sønderjylland) indlemmedes i kongeriget Danmark (Genforeningen).⁴¹

⁴¹ Gorm den Gamle og dronning Thyras sønner kong Harald 1. Blåtand og Knud Danaast (?-940) fik senere i vikingetiden og middelalderen navnebrødre som danske konger: tre konger med navnet Harald og fire konger med navnet Knud (seks hvis man medregner kongerne Hardeknud, Gorm den Gamles far, og Hardeknud (1035-42)). Det er bemærkelsesværdigt, hvordan navnene Gorm og Thyra er fuldstændig fraværende i det danske kongehus i næsten 900 år efter vikingetidens kongedømme i det 10. århundredes Jelling. Med nationalismens opkomst i 1800-tallet fik Jelling en fremtrædende placering i den nationale identitet og i etableringen og udviklingen af det danske erindringsfællesskab. I denne nye nationale selvopfattelse i det 19. århundrede blev dronning Thyra tilkendt afgørende historisk betydning for Danmark som Dannevirkes bygger. Den glücksborgske tronfølgerfamilie med prins Christian (9.) og prinsesse Louise blev lagt for had i dansk-nationale kredse i 1850'erne. Det glücksborgske dynasti var med sin oprindelse i helstatens dansk-tyske blandingskultur stærkt kontroversielt i et Danmark præget af dansk-national vækkelse og skandinavisk orientering. Man havde ud fra den politiske og dynastiske skandinavisme forgæves søgt at opstille en kandidat fra det svensk-norske kongehus til den danske trone. Dertil kom, at fem af prins Christians (9.) seks brødre deltog i Treårskrigen (1848-50), en delvis borgerkrig i den dansk-tyske helstat, hvor slesvig-holstenske separatister med støtte fra bl.a. Preussen søgte at løsrive sig fra det danske monarki. De to ældste brødre deltog på slesvig-holstenernes side og de tre yngste for Preussen, mens prins Christian (9.) selv deltog på den danske side i krigen. De slesvig-holstenske separatister søgte forgæves at realisere deres nationale mål ved hjælp af Augustenborgernes arvekrav på den danske trone anført af hertug Christian August 2. af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg (1814-69), der tilhørte den ældste gren blandt hertug Hans den Yngres (1545-1622, hertug fra 1564) efterkommere. Tronfølgerparret og deres fire ældste børn fik i 1853 med vedtagelsen af den nye danske tronfølge i Rigsdagen den 31. juli danske prinse- og prinsesstitler, som afløste deres tidligere titler som prins/prinsesse af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg. Under indtryk af den dansk-nationale kritik kan der spores et skifte til en mere dansk-betonet navngivning af prins Christian og prinsesse Louises seks børn. Dette skifte begyndte allerede før udbruddet af den nationale konflikt, Treårskrigen, med Dagmar (1847-1928; født 26. november 1847), Thyra (1853-1933; født 29. september 1853) og familiens benjamin, prins Valdemar (1858-1939; født 27. oktober 1858); navne, der alle refererede til Danmarks glørværdige fortid i vikingetiden og den tidlige middelalder. Det var den arkæologiinteresserede Frederik 7. (1848-63), der selv foreslog navnet Thyra i 1853, da grundlovsgiveren var på gentagne besøg i den gamle kongeby Jelling i sin regeringstid. Dronning Thyra Danebod fra 900-tallet var i 1800-tallet blevet et nationalt symbol, og som sådan tog det danske kongehus den danske dronning til sig i dets navngivning. Prins Christian og prinsesse Louise lod sig således påvirke af den nationalromantiske periode i 1800-tallets Danmark. Traditionen fortsatte i den næste generation, da kronprins Frederiks (8.) ældste datter, prinsesse Louise (1875-1906), blandt sine seks navne havde navnet Thyra. Kronprinsens næst yngste datter, prinsesse Thyra (1880-1945), fik navnet Thyra som det første af sine seks navne. Kronprinsens tredje søn, prins Harald (1876-1949), navngav sin næst yngste søn Gorm i 1919. Prins Gorm (1919-91) bar tillige kongenavnene Christian, Frederik, Hans og Harald; sidstnævnte med endnu en reference til Jelling. Prins Haralds næstældste datter, prinsesse Caroline-Mathilde (1912-95), havde blandt sine ti navne navnet Thyra. Hun ægtede i 1933 sin fætter prins Knud (1900-76), fra 1953 arveprins, Christian 10.s (1912-47) yngste søn, og parret fik tre børn: prinsesse Elisabeth (1935-2018), der blandt sine 11 navne havde navnet Thyra, prins Ingolf (1940-), fra 1968 greve af Rosenborg, som blandt sine ti navne bærer navnene Knud, Harald og Gorm, og prins Christian (1942-2013), fra 1971 greve af Rosenborg, der blandt sine ti navne havde navnene Knud og Harald.

Det Danske Rige, der består af Danmark, Færøerne og Grønland, har i dag reelt karakter af en blanding af en personalunion og en føderation. Med den gradvise udvidelse af Færøernes og Grønlands hjemmestyre fra hhv. 1948 og 1979 og indførelsen af selvstyre i hhv. 2005 og 2009 og dermed en føderalisering af Det Danske Rige er det efterhånden rimeligt at tale om Færøerne og Grønland som faktiske reelle stater. Et afgørende skridt i denne udvikling var etableringen af en selvstændig færøsk statskirke i 2007. Færingernes statsoverhoved, den danske monark, er ikke den færøske folkekirkes overhoved. Den færøske folkekirke er underlagt landsstyret, og den til enhver tid siddende lagmand er den færøske kirkes overhoved. Det Danske Rige er stadig formelt en enhedsstat i form af kongeriget Danmark. Men om end ikke formelt, så de facto, er Færøerne og Grønland i dag i personalunion med Danmark, da det danske kongehus og den danske monark efterhånden er det eneste sammenbindende element i rigsfællesskabet. Fra anden halvdel af det 20. århundrede og frem til i dag har Det Danske Rige i lighed med Storbritannien, Spanien og Belgien bevæget sig i retning af konglomeratstaten som statstype. Det Danske Rige kan modsat Storbritannien, Spanien og Belgien ikke karakteriseres som en multinational statsdannelse, da færingerne og grønlænderne kun udgør en meget begrænset andel i forhold til den danske nation. Kongehuset i Danmark under dronning Margrethe 2. forsøger at udgøre det samlende nationale holdepunkt i statsdannelsen. Et udtryk for Færøernes og Grønlands øgede selvbestemmelse i rigsfællesskabet, var det, da kronprinseparret i 2011 gav deres to yngste børn, tvillingerne prins Vincent og prinsesse Josephine,

grønlandske navne: Minik og Ivalo. Under sine besøg på Færøerne har dronning Margrethe 2. altid afsluttet sine officielle taler med et færøsk afsnit; dronningen taler ikke det færøske sprog, men kan udtale og læse færøsk.

Christian 9. og Frederik 8. (1906-12) talte begge dansk med meget tydelig tysk accent. Christian 10. blev den første monark i det nye glücksborgske dynasti, som talte dansk uden tysk accent overhovedet. Han var den første monark siden kong Frederik 7., som var født ind i den danske kongefamilie, da både hans far og farfar blev født som prinser af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg (i 1843) og - Beck (i 1818). Den svenske prinsesse Lovisa (Louise) (1851-1926) begyndte allerede i forlovelsestiden med den danske kronprins Frederik (8.) i vinteren 1868-69 at studere det danske sprog, litteratur, kultur og historie under ledelse af den norske digter og kunsthistoriker Lorentz Dietrichson (1834-1917). Kronprins Frederiks (9.) gemalinde, den svenskfødte prinsesse Ingrid (1910-2000), lærte i løbet af få år efter sit giftermål i 1935 at mestre det danske sprog til fuldkommenhed uden svensk accent. Under den tyske besættelse af Danmark (1940-45) var kronprinsesse Ingrid sammen med sin svigermor, den tyskfødte dronning Alexandrine (1879-1952), de to ledende figurer i det danske kongehus i den moralske modstandskamp mod besættelsesmagten. Til stor forbitrelse for kronprinsessens farfar, den svenske kong Gustaf 5.

De danske monarkers officielle titulatur indledes endnu i dag med ”af Guds nåde”, hvorved man i det mindste på symbolsk plan har beholdt den religiøse legitimering for de danske regenter. I dag er det kun monarkerne i arvemonarkierne Danmark, Storbritannien, Nederlandene, Monaco, Spanien og Liechtenstein, som i deres officielle titulatur har bibeholdt ”af Guds nåde”. Officielt er den spanske monark ifølge forfatningen af 1978 blot ”konge af Spanien”, men samtidig viderefører forfatningen den spanske monarks gamle traditionelle titler, hvorfor den spanske konge i dag også kan kalde sig ”af Guds nåde Konge af Spanien”. Af Europas nuværende ti arvemonarkier er det kun i Danmark (og Færøerne), Norge, England, Liechtenstein og Monaco, som i dag har en officiel statsreligion. Den danske og norske forfatning foreskriver statsoverhovedets religiøse tilhørsforhold. Ifølge den danske grundlov er den evangelisk-lutherske kirke ”den danske folkekirke og understøttes som sådan af staten” (1953: § 4). Efter 2012 har Norge ikke længere nogen statsreligion defineret i forfatningen, men den evangelisk-lutherske kirke er på grundlag af forfatningen reelt fortsat Norges statskirke. Siden 1921 har den anglikanske Church of England været den eneste britiske statskirke i Storbritannien. Med Den Walisiske Kirkelov fra 1914 (trådte i kraft i 1920) etableredes en uafhængig kirke i Wales, Church in Wales, uafhængig af Church of England. En folkeafstemning i 19 sogne i grænseområdet mellem England og Wales i 1915-16 fastlagde grænsen mellem de to britiske kirker. Den irske kirke, Church of Ireland, blev i forbindelse med Reformationen grundlagt som en anglikansk statskirke i 1536. Med Unionslovene af år 1800 blev den irske kirke indlemmet i Church of England i den forenede engelsk-irske kirke. Fra 1801 var den irske kirke repræsenteret i Overhuset. Den protestantiske irske kirke havde sit absolutte geografiske tyngdepunkt i Nordirland. Med Den Irske Kirkelov af 1869 (trådte i kraft i 1871) ophørte den irske kirke som statskirke og blev uafhængig af den britiske stat, hvorved kirkens repræsentation i House of Lords tillige ophørte. Den skotske kirke, Church of Scotland, grundlagt som en presbyteriansk (calvinistisk) kirke i 1560, er ifølge en lov fra 1921 en nationalkirke (folkekirke), ikke en statskirke som den anglikanske Church of England (fra 1534), og den er fuldstændig uafhængig af den britiske stat i åndelige anliggender. Fra 1921 er Church of Scotland således ikke længere en statskirke, men en folkekirke. Liechtenstein og Monaco har begge en statsreligion, fastlagt i deres respektive forfatninger, men som katolske monarkier instituerer konstitutionerne ikke nogen statskirke.

Den danske grundlov (1849ff.) fastslår, at kongen skal høre til den evangelisk-lutherske kirke (1953: § 6). Ægteskabet i 1885 mellem den evangelisk-lutherske danske prins Valdemar (1858-1939) og den romersk-katolske franske prinsesse Marie af Orléans (1865-1909) var højst usædvanligt i samtiden. I forbindelse med giftermålet indgik man en salomonisk aftale med den katolske kirke om, at sønner i ægteskabet skulle være lutheranere og døtre katolikker. På daværende tidspunkt havde kun mænd arveret til den danske trone, jf. tronfølgeloven af 1853.

Enevælden i Danmark fra 1661 blev reguleret i Kongeloven fra 1665, som også gjaldt for kongeriget Norge. En absolutistisk forfatning var nærmest enestående i en europæisk kontekst. Det enevældige styre blev afskaffet i Danmark i 1848 og erstattet af Junigrundloven af 1849, som gennemgik revisioner i 1855, 1866, 1915, 1920 og 1953. Kongeloven var også en tronfølgelov, og dens tronfølgebestemmelser blev erstattet af tronfølgeloven af 1853. Siden 1855-grundloven har den danske forfatning fastslået, at bestemmelser angående regeringens førelse i tilfælde af kongens umyndighed, sygdom eller fraværelse fastsættes ved lov (1953: § 9). De europæiske forfatninger i de konstitutionelle monarkier indeholder almindeligvis bestemmelser om et regentskab i tilfælde af at monarken er umyndig, fraværende eller ude af stand til at regere, fx ved sygdom. Oftest har forfatningen fastslået, at regentskabets virke skal fastlægges i en speciallov, fx de græske forfatninger fra 1864, 1911 og 1952. I Danmark blev en sådan lov en realitet i 1871. Hvis monarken er syg eller rejser udenlands overdrages regeringen i henhold til § 1 i lov nr. 25 af 11.2.1871 om regeringens førelse i tilfælde af kongens umyndighed, sygdom eller fraværelse til tronfølgeren som regent eller til en rigsforstander. Rigsforstanderen skal enten være en myndig og til tronen arveberettiget prins (fra 1953 tillige prinsesse) eller en fuldmyndig mand (fra 1953 kvinde), der har dansk indfødsret, og som hører til den evangelisk-lutherske kirke. Da dronning Ingrid den 7. juni 1972 underskrev den erklæring, der gjorde det muligt for hende at være

rigsforstander, var det første gang under folkestyret, at en rigsforsender blev hentet uden for kredsen af tronarvinger, uanset at der siden 1871 havde været lovhjemmel for det.

Under det glücksborgske dynasti fra 1863 var de danske monarkers officielle titulaturl: "af Guds nåde Konge til Danmark, de Venders og Goters, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenburg". I forbindelse med tronskiftet i 1972 valgte dronning Margrethe 2. at slette alle disse historiske og dynastiske titler af den officielle titulaturl, der fra 1972 lyder: "af Guds nåde Danmarks Dronning". Dette skifte blev begrundet med, at den nye kognatiske tronfølgelov af 1953 ikke kunne gælde for de tyske hertugdømmer, hvorfor disses symboler også blev udeladt af det kongelige våben (det store rigsvåben) undtagen Slesvigs to løver og de oldenburgske bjælker. Forestillingen om monarkens ejendomsret til staten (patrimonialstaten), udtrykt i titulaturlen "konge til" den pågældende stat, blev således officielt forladt i kongeriget Danmark i 1972 efter forbillede fra grundlæggelsen af det moderne norske kongehus i 1905.

De danske monarker er fra kong Hans (1481-1513) og frem til i dag alle født i kongeriget Danmark, med undtagelse af Frederik 1. (1523-33), Christian 3. (1534-59), Frederik 2. (1559-88), Frederik 3. (1648-70), Christian 5. (1670-99) og Christian 9. (1863-1906), der alle blev født i hertugdømmet Slesvig under den danske krone. Siden 1559 er alle danske monarker uden afbrydelse blevet gravlagt i Roskilde Domkirke.

Under 2. verdenskrig (1939-45) var ti europæiske monarkier besat af Nazi-Tyskland: Danmark (1940-45), Norge (1940-45), Nederlandene (1940-45), Belgien (1940-45), Luxembourg (1940-45), Monaco (1943-44), Ungarn (1944-45), Albanien (1943-44), Grækenland (1941-44) og Jugoslavien (1941-45); de to sidstnævnte af flere Aksemagter samtidigt. Christian 10. valgte ligesom den belgiske kong Leopold 3. (1934-51) at blive i landet under den tyske besættelse, men hvor det danske monarki gik styrket ud af den tyske besættelse, så skulle besættelsen af Belgien komme til at sætte det belgiske monarki på en voldsom og hidtil uset prøve. Under 2. verdenskrig overgav Leopold 3. sig til den tyske besættelsesmagt i 1940, imod sin regerings ønske. Belgien var derefter besat frem til 1945. Ved befrielsen i 1944 overtog kongens bror, prins Carl (1903-83), greve af Flandern fra 1910, hvervet som rigsforsender i Belgien, da Leopold 3. af den folkelige opinion blev dømt uegnet til at regere pga. sin unationale og ukonstitutionelle optræden under den tyske besættelse. En folkeafstemning i 1950 viste et flertal for Leopold 3.s tilbagevenden til den belgiske trone, flamlændere i nord var mestendels positive over for Leopold 3., vallonere i syd overvejende negative. Kongens upopularitet kunne også tilskrives hans nye, ikke-fyrstelige ægteskab i 1941. På baggrund af folkeafstemningen vendte kongen tilbage i 1950 efter fem års eksil i Schweiz til et splittet kongerige. I kølvandet på Leopold 3.s hjemkomst udbrød der en generalstrejke, og kongen blev tvunget til at abdicere med virkning fra den 16. juli 1951. Monarkiet blev yderligere cementeret som følge af den tyske besættelse i Danmark, Norge, Nederlandene og Luxembourg. Nære slægtninge til det græske, danske og nederlandske kongehus og Luxembourgs fyrstehus var i aktiv tysk militærtjeneste under krigen. Brødrene Ernst August, Georg Wilhelm, Christian Oscar og Welf Heinrich af Hannover var i tysk militærtjeneste under krigen. Prinsernes søster, Frederika (1917-81), befandt sig i en national familiær konflikt som kronprinsesse i Grækenland som gemalinde til den græske kronprins Paul (1.) (1947-64). Dronning Frederika blev konstant bebrejdet sine tyske slægtsforbindelser i efterkrigstiden. Da hun uden sin gemal, som havde tyfus feber, repræsenterede Grækenland i forbindelse med den britiske tronfølgers bryllup i 1947, bemærkede den forhenværende britiske premierminister Winston Churchill (1874-1965), at den tyske kejser Wilhelm 2. var hendes morfar. Dronning Frederika vedkendte sig slægtskabet, men understregede samtidig, at hun også var efterkommer af den britiske dronning Victoria (tipoldebarn), og at hendes far, prins Ernst August (1887-1953), hertug af Braunschweig (1913-18), ville have været konge af Storbritannien, hvis landet havde fulgt den saliske lov. Personalunionen mellem kongeriget Storbritannien og kongeriget Hannover opløstes i 1837, da dronning Victoria besteg den britiske trone, og hendes farbror Ernst August (1771-1851), dronning Frederikas tipoldefar, blev ny konge af Hannover (1837-51). Uagtet at prinsesse Frederika tilhørte en fyrsteslægt, Hannover-dynastiet, som historisk havde indtaget en stærk oppositionel position til den tyske samling under Preussen, var de nære dynastiske bånd til Hohenzollern-slægten tilstrækkeligt til at stemple dronning Frederika som tysker. Under den tyske besættelse var den græske prinsesse Alice (1885-1969, født prinsesse af Battenberg), gemalinde til prins Andreas (1882-1944), et af de få medlemmer af den græske kongefamilie, som forblev i Grækenland. Til trods for at hendes fire døtre alle var blevet gift ind i tyske fyrstehuse, forholdt prinsesse Alice sig særdeles køligt til den tyske besættelsesmagt. Hendes eneste søn, prins Philip (1921-2021), gjorde tjeneste i den britiske flåde under krigen. Den danske dronning Alexandrine havde to nevøer i det mecklenburgske fyrstehus og tre af fire nevøer i det preussiske kongehus, som gjorde tjeneste i den tyske hær under 2. verdenskrig (fodnote 34). Dronning Alexandrine blev set som et dansk nationalt symbol under besættelsen, da hun aldrig havde identificeret sig som tysker med sin baggrund i Mecklenburg-Schwerin-dynastiet. Dronning Alexandrines svigerinde den danske prinsesse Helena (1888-1962, født prinsesse af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg) fraterniserede omvendt åbenlyst med værnemagts officerer under besættelsen. Det var til stor sorg for prinsessens to sønner, prinserne Gorm (1919-91) og Oluf (1923-90), hvor førstnævnte sluttede sig til Den Danske Brigade i Sverige, og prinsessens næstældste datter, prinsesse Caroline-Mathilde (1912-95), der fra 1933 var gift med den danske prins Knud (1900-76, tronfølger fra 1947-53 og arveprins fra 1953), dronning Alexandrines yngste søn. Den danske modstandsbevægelse kaldte prinsesse

Helena det eneste medlem af det danske kongehus, som havde forrådt Danmark med sine tyske sympatier. Efter befrielsen landsforviste kong Christian 10. i 1945 sin nazivenlige svigerinde, som blev placeret i husarrest på Glücksborg Slot ved Flensborg. I februar 1947 fik hun lov at vende tilbage til Danmark og sin syge gemal, den danske prins Harald (1876-1949). Parret blev gift i 1909. Prinsesse Helena var via sin mor efterkommer af den i Danmark siden 1848 så forhadte augustenborgske hertugfamilie, og hendes mor var tilmed søster til kejser Wilhelm 2.s (1888-1918) gemalinde, Augusta Victoria (1858-1921). Helenas ene søster var fra 1908-20 gift med en preussisk prins, August Wilhelm (1887-1949), Wilhelm 2.s søn. Prins Aschwin af Lippe-Biesterfeld (1914-88), svoger til Nederlandenes tronfølger, Juliana, forrettede ligeledes tjeneste på tysk side i verdenskrigen. Han deltog i felttoget i Vesteuropa i 1940 mod Nederlandene, Belgien, Luxembourg og Frankrig. I løbet af krigen vendte han sig dog imod Nazi-Tyskland, hvorfor han blev afskediget fra den tyske hær under krigen. Prins Bernhard af Lippe-Biesterfeld, gemal til den nederlandske tronfølger, slog dog hånden af sin bror og vedkendte sig fuldt ud Nederlandenes sag under 2. verdenskrig og den tyske besættelse, hvor han bl.a. var i aktiv kamp som Wing Commander (RAF) og øverstkommanderende for de nederlandske hærstyrker. Prins Aschwin blev dog taget til nåde igen af det nederlandske kongehus i 1960'erne, og i 1969 var han blandt de fem faddere til prins Constantijn af Nederlandene (1969-), dronning Beatrix og prins Claus' yngste søn. Storhertuginde Charlottes svoger prins Ernst Heinrich af Sachsen (1896-1971) gjorde under krigen tjeneste i den tyske militære efterretningstjeneste. Daværende arvestorhertug Jean af Luxembourg gjorde imidlertid tjeneste i den britiske hær under 2. verdenskrig, hvormed Luxembourg vandt sig international anseelse efter 2. verdenskrig. Norge, Nederlandene, Belgien, Luxembourg og Jugoslavien etablerede alle som tysk-besatte lande allierede eksilregeringer i Storbritannien, Grækenland i Cairo, Egypten. Det dansk-tyske glücksborgske dynasti ændrede ikke sit slægtsnavn efter den tyske besættelse af Danmark, Norge og Grækenland. Dette skyldes primært, at disse tre lande efter 2. verdenskrig orienterede sig imod den kommunistiske verdensfjende repræsenteret ved Sovjetunionen ved under den kolde krig at indmelde sig i den vestlige forsvarsalliance NATO, Danmark og Norge fra oprettelsen i 1949 og Grækenland i 1952. I 1955 blev Vesttyskland (fra 1990 det genforenede Tyskland) optaget i NATO, og den gamle tyske fjende rykkede således hurtigt i baggrunden efter afslutningen på 2. verdenskrig. Der udvikledes ikke en varig anti-tysk stemning i offentlighederne i de tre stater. I Danmark lykkedes det det glücksborgske kongehus at inkorporere sig selv i den dansk-nationale identitet, som den udformedes i den danske nationalstat efter krigen i 1864 og tabet af hertugdømmerne. Under den tyske besættelse samarbejdede den danske regering og det officielle Danmark med den tyske besættelsesmagt, og på trods af stærke anti-tyske strømninger i Danmark efter besættelsen blev der ikke rejst et krav om, at det danske kongehus skulle skifte navn. Samtidig var det glücksborgske dynasti også en dansk-tysk sidelinje til Oldenborgerne med rødder i hertugdømmerne Slesvig og Holsten i det danske monarki. At den glücksborgske sidelinje havde sin oprindelse i den dansk-tyske helstat afspejles følgelig også i den oldenborgske linjes fulde navn, Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg. Den glücksborgske sidelinje kan derfor ikke beskrives som et tysk dynasti, men må snarere beskrives som et dansk-tysk fyrstehus. I Norge var det endvidere det glücksborgske dynasti, som leverede et medlem, da oprettelsen af det moderne norske kongehus fandt sted i 1905. Det glücksborgske dynasti havde derfor historisk en national tilknytning til Norge. Grækenland var blevet udvidet betragteligt under de glücksborgske konger fra 1863, fx overdrog Storbritannien De Ioniske Øer til Grækenland i 1864. Under 1. verdenskrig forholdt Grækenland sig neutralt med en tyskvenlig hældning, indtil landet i 1917 indtrådte i krigen på Ententemagternes side. En folkeafstemning i 1946 viste et flertal for monarkiet, og Den Græske Borgerkrig, udkæmpet i tre faser (1943-44, 1944-45 og 1946-49), resulterede i et eklatant nederlag for de græske kommunister. Luxembourg var også et trofast medlem i NATO fra oprettelsen i 1949. I Luxembourg ændrede det tyske dynasti Nassau-Weilburg ikke navn efter to tyske besættelser under de to verdenskrige. Det var trods alt Nassau-Weilburg-dynastiet, som med storhertug Adolf 1. sikrede Luxembourgs nationale uafhængighed i 1890, da han arvede den luxembourgske trone.

I forbindelse med en grundlovsreform ændredes Tronfølgeoven fra 1853 ved en folkeafstemning i 1953, hvorved der indførtes betinget kvindelig arvefølge. På den baggrund blev det danske kongepars ældste datter, prinsesse Margrethe (1940-), tronfølger, og siden 1972 har hun været Danmarks monark under navnet dronning Margrethe 2. Margrethe 2. er den første regerende dronning i Danmark, da hendes navnesøster dronning Margrete 1. (1353-1412) kun var norsk dronning (1363-80) og enkedronning fra 1380 og svensk meddronning fra 1363-64. Margrete 1. var formelt aldrig hverken dronning eller regerende dronning i Danmark, men hun blev valgt til regent i Danmark i 1387 med titlen "fuldmægtig frue og husbond, Danmarks riges formynder". Hun forblev officielt regent til 1396, reelt til sin død i 1412. I 1967 ægtede tronfølgeren prinsesse Margrethe (2.) den franske greve Henri de Laborde de Monpezat (1934-2018), der blev til danske prins Henrik, som fra 1972 var dansk prinsgemal, fra 2005-16 officielt med titlen prinsgemal. Inden brylluppet konverterede han fra katolicismen til den evangelisk-lutherske kirke og blev dansk statsborger. Prinsen lærte dansk, men vedblev at tale det med fransk accent. I 2008 tildelte dronning Margrethe 2. den nye danske titel greve af Monpezat til begge sine to sønner og gjorde titlen arvelig for deres efterkommere i mandslinjen, både mænd og kvinder. Når dronningen en dag udånder, vil dynastiets navn dog fortsat være Glücksborg, og ikke skifte navn til Monpezat.

Sverige blev først samlet i 1100- og 1200-tallet og blev senere i middelalderen en del af den nordiske Kalmarunion, som landet først definitivt formåede at løsrive sig fra i 1523. Finland var fra 1100-1200-tallet en integreret del af det svenske kongerige uden politiske eller juridiske distinktioner. Fra midten af 1500-tallet udvidede Sverige sit territorium med erobringer i Baltikum og i det øvrige Norden, hvor Danmark-Norge måtte afgive landområder til Sverige i 1645 og 1658. I midten af 1600-tallet nåede det svenske imperium sin territoriale og politiske zenit. Sverige var bl.a. i personalunion med hertugdømmerne Bremen-Verden (1648-1719), hvorefter området tildeltes kurfyrstendømmet Hannover, og officielt fra 1733 var hertugdømmerne i personalunion med Hannover og Storbritannien, afbrudt 1803-05 og 1806-13. I 1823 blev hertugdømmerne opløst som administrative enheder og indlemmedes i kongeriget Hannover. Efter Den Store Nordiske Krig (1700-21) måtte Sverige afgive de fleste af sine erobrede besiddelser, og det svenske imperium, der traditionelt dateres til 1611-1721, opløstes. Sverige beholdt enkelte nordtyske besiddelser: Svensk Pommern, herunder Rügen (frem til 1814/15) og byen Wismar (frem til 1803, hvor byen pantsattes til Mecklenburg-Schwerin; i 1903 opgav Sverige officielt sit krav).

Sverige søgte med hård hånd at forsvenske de erobrede områder fra Danmark-Norge i 1600-tallet, herunder ikke mindst de sydsvenske områder Skåne, Halland og Blekinge. Med tabet af de nordtyske besiddelser (1803, 1814-15) og Finland i 1809 blev Sverige en nationalstat. I slutningen af det 20. århundrede anerkendte den svenske statsmagt samerne som et selvstændigt folk. I 1993 oprettedes sameting, som er et folkevalgt organ for samer. Det samme var sket i Norge i 1987 og i Finland i 1973. I alle tre nordiske lande er samisk i dag anerkendt som officielt sprog, i Finland dog kun som regionalt sprog, i Norge tillige kvensk, der tales af kvenerne. Der er tillige en samisk minoritet i Rusland. Nederlandene blev en nationalstat ved først og fremmest Belgiens løsrivelse og ved ophøret af den politiske union med Luxembourg, der blev anerkendt som en selvstændig stat af de europæiske stormagter og Nederlandene med London-traktaten i 1839. Danmark blev en nationalstat ved afgivelse af territorium ligesom Sverige; dog var der en separatistbevægelse i hertugdømmerne Slesvig og Holsten, der søgte at løsrive sig fra det danske monarki i Treårskrigen (1848-50).⁴²

⁴² Jean-Baptiste Bernadotte blev på den svenske stænderrigsdags møde i Örebro den 21. august 1810 valgt til svensk tronfølger under navnet Carl Johan og adopteret den barnløse kong Carl 13. (1809-18), Carl 2. af Norge (1814-18). Adoption var nærmest et uhørt fænomen i de europæiske tronfølgelove, der krævede et slægtskab på basis af, at kun børn født i lovligt ægteskab var arveberettigede. Adoptionen blev imidlertid ikke omgjort i forbindelse med Wienerkongressen (1814-15), der nyordnede Europas politiske geografi efter Napoleon 1. ud fra bl.a. det dynastiske legitimitetsprincip, der tog sit udgangspunkt i, at de arveberettigede fyrstehuse havde ret til statsmagten og skulle udgøre rettesnoren for fastlæggelsen af statsgrænserne. Princippet blev dog fraveget på flere afgørende punkter, bl.a. blev flere tyske småfyrster ikke genindsat i deres tidligere rettigheder med dannelsen af Det Tyske Forbund i 1815. I

1818 besteg Carl Johan tronen i Sverige som kong Carl 14. Johan (1818-44), Carl 3. Johan i Norge. Dermed blev Bernadotte-dynastiet, et af de yngste dynastier blandt Europas konge- og fyrstehuse, grundlagt. Carl 13. havde afløst sin brorsøn, Gustaf 4. Adolf (1792-1809), som konge, da denne under krigen mod Rusland (1808-09) blev afsat ved et statskup i 1809. Ved fredsslutningen i 1809 måtte Sverige afgive Finland til Rusland. Man ønskede derfor ikke Gustaf 4. Adolfs efterslægt på den svenske trone. Arveretten blev frataget Gustaf 4. Adolf og hans efterkommere i successionsordningen af 1810. Bernadotte-dynastiet etablerede dog en ægteskabelig forbindelse med Holsten-Gottorp-dynastiet og dermed genealogisk tilbage til Vasa-dynastiet (1523-1654) i 1881, da kronprins Gustaf (5.), tredje slægtled efter Carl 14. Johan, ægtede prinsesse Viktoria af Baden (1862-1930), der var oldebarn af den afsatte svenske kong Gustaf 4. Adolf. Holsten-Gottorp-dynastiet, Sveriges kongehus fra 1751-1818, var den tredje og sidste sidelinje inden for Vasa-dynastiet, som sad på den svenske trone. I 1884 førtes de jordiske rester af den detroniserede monark, hans søn, prins Gustaf af Vasa (1799-1877), og dennes søn, Ludvig, der døde som spæd i 1832, til Stockholm. Denne genbegravelse blev i høj grad sat i scene af prins Ludvigs søster, prinsesse Carola af Vasa (1833-1907), som blev Sachsens sidste dronning som gemalinde til kong Albert 1. (1873-1902). I 1875 havde det svensk-norske kongepar, kong Oscar 2. og dronning Sofia (1836-1913), aflagt et officielt besøg i Sachsen hos Sachsens kongepar. I 1888 aflagde Carola og hendes gemal en officiel genvisit i Sverige. Forsoningen mellem Bernadotte-dynastiet og det afsatte Holsten-Gottorp-dynasti var fuldbragt. Dronning Carola og prinsesse Viktoria af Baden var halvtante og halvniece som efterkommere af kong Gustaf 4. Adolf. Bernadotte-dynastiet formåede med denne dynastiske forbindelse at reetablere en national, historisk kontinuitet i Sverige. Der var nationale reservationer over for valget af en franskmænd til svensk kronprins, men særligt løfter om økonomiske gevinster, og at kandidaten havde en søn, overbeviste skeptikerne. Øvrige motiver for valget af den franske marskal var overbevisningen om, at kejser Napoleon 1. (1804-1814/15) ønskede ham som svensk tronfølger samt troen på, at han var i besiddelse af et militær-strategisk intellekt. Valget skete, efter at den dynastiske skandinavisme første gang var blevet anvendt i 1809, da den dansk-tyske prins Christian August af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg (1768-1810) valgtes til svensk tronfølger. Da han tiltrådte som tronfølger i januar 1810, blev han adopteret af Carl 13. under navnet Carl August. Senere samme år døde han imidlertid.

Den borgerlige advokatsøn Jean-Baptiste Bernadotte, der blev født i byen Pau i 1763, blev for sine fortjenester for det franske kejserdømme udnævnt til fyrste af Pontecorvo i 1806. Pontecorvo havde siden 1463 været en eksklave til Kirkestaten, en enklave i kongeriget Napoli. Efter fyrstendømmets afskaffelse i 1815 vendte Pontecorvo tilbage til sin tidligere territoriale status, fra 1816 som en enklave i kongeriget Begge Sicilier. I 1861 indgik Pontecorvo sammen med Benevento, den anden syditalienske kirkestats-eksklave, i det nyoprettede kongerige Italien. Han gav afkald på sin fyrstetitel i 1810 i forbindelse med valget til svensk tronfølger. Man kan derfor argumentere for, at dynastiets navn rettelig burde være Pontecorvo, men det har aldrig slået igennem i Sverige. Bernadotterne var fra begyndelsen nært knyttet til Bonaparte-dynastiet, hvilket var med til at understrege dynastiets status som parvenuer, idet Bonaparte-familien illegitimt havde bestegt den franske trone. Gemalinden til marskal Bernadotte, silkehandlerdatteren fra Marseille, Désirée Clary (1777-1860), der endte som dronning af Sverige og Norge, havde i sin ungdom været forlovet med Napoleon, hvis kroning parret overværede i 1804. Hendes søster Julie Clary (1771-1845) ægtede i 1794 Joseph Bonaparte (1768-1844), konge af Spanien (1808-13) og Napoli (1806-1808), Napoleon 1.s ældste bror. Carl 14. Johans svigerdatter, Joséphine (1807-76), var datter af Napoleon 1.s stedsøn, Eugène de Beauharnais (1781-1824), der var vicekonge af Italien (1805-14), og som i 1817 blev tildelt titlen som hertug af Leuchtenberg og fyrste af Eichstätt (1817-24) af sin svigerfar, Bayerns konge. Med dette giftermål i 1823 fik Bernadotte-dynastiet et skær af fyrstelig legitimitet og blev en integreret del af de europæiske konge- og fyrstehuse, samtidig med at det opretholdt sine forbindelser til Bonaparte-slægten. Den nygifte svensk-norske kronprinsesse Joséphine skiftede dog i forbindelse med ægteskabet sit navn Napoléonne ud, da Sverige havde kæmpet imod Frankrig og Bonaparte-dynastiet fra 1813-14 i den sidste del af Napoleonskrigene under anførsel af kronprins Carl (14.) Johan, som fungerede som Sveriges reelle statsoverhoved fra 1810-18. Kong Oscar 1. og dronning Joséphines yngste søn, prins August (1831-73), hertug af Dalarna, giftede sig i 1864 med den tyske prinsesse Therese Amalie af Sachsen-Altenburg (1836-1914), hvis mormor, Marie Antoinette Murat (1793-1847), var et medlem af den franske bonapartistiske adelsslægt Murat og niece til Joachim Murat (1767-1815), konge af Napoli (1808-15) og storhertug af Berg (1806-08). Joachim Murat var svoger til kejser Napoleon 1. via sit ægteskab med kejserens søster Caroline Bonaparte (1782-1839). Også i navngivningen spores den franske indflydelse. Oscar 1.s ældste søn, kong Carl 15. (1859-72), Carl 4. af Norge, hed foruden Carl også Eugen, maskulinum af Eugénie, som hans mor, dronning Joséphine, havde som et af sine navne. Kongens datter, prinsesse Lovisa (Louise) (1851-1926), bar derudover navnene Josefina Eugenia. Oscar 1.s eneste datter fik navnet prinsesse Eugénie (1830-89). Kong Oscar 2.s (1872-1907) yngste søn fik navnet prins Eugen (1865-1947), hertug af Närke, der også bar navnet Napoleon. Gustaf 6. Adolfs (1950-73) næst yngste søn, prins Bertil (1912-97), hertug af Halland, fik i dåben Eugén som det sidste af sine fem navne. Den ældste søster til den nuværende konge, Carl 16. Gustaf (1973-), prinsesse Margaretha (1934-), bærer også navnet Désirée ligesom søsteren prinsesse Désirée (1938-), som bærer navnet som sit første navn. Den svenske kronprinsesse Victoria (1977-), hertuginde af Västergötland, kongens ældste datter, bærer også navnet Désirée. Kongeparrets yngste datter, prinsesse Madeleine (1982-), hertuginde af Hälsingland og

Gästrikland, bærer i tillæg til sit franske kaldenavn desuden de franske navne Thérèse Amélie Josephine, og prinsessens yngste datter, prinsesse Adrienne (2018-), hertuginde af Blekinge, bærer også navnet Josephine. Rigsdagens højtidelige åbning i rigssalen på Stockholm Slot, der blev praktiseret indtil 1975, var inspireret af hoftraditionerne fra det første franske kejserdømme. Med disse forbindelser var det en stor sorg for dynastiets medlemmer at se det bonapartistiske Frankrigs kollaps med det andet franske kejserdømmes fald i 1870 under kejser Napoleon 3. (1852-70), Napoleon 1.s brodersøn.

Jean-Baptiste Bernadotte konverterede i forbindelse med sin adoption i 1810 fra den romersk-katolske kirke til den lutheranske, da Sveriges forfatning af 1809 i paragraf 2 fastslog, at den svenske monark skulle tilhøre den lutheranske lære. Hans søn, kronprins Oscar (1.), skiftede også til den lutheranske kirke, da paragraf 4 i Successionsordningen fra 1810 foreskrev, at alle prinser skulle tilhøre den evangeliske lære for ikke at miste arveretten, mens marskal Bernadottes gemalinde, Désirée, beholdt sin katolske tro. I 1829 blev den svensk-norske dronning Désirée (Desideria) kronet til svensk dronning i Storkyrkan i Stockholm, men Norge afviste, at en katolik kunne blive kronet til dronning i Norge, hvorfor hun aldrig blev kronet til norsk dronning. Gemalen var blevet kronet til svensk og norsk konge i hhv. maj og september 1818. Oscar 1.s gemalinde, dronning Joséphine, beholdt ligeledes sin katolske tro, og hun blev derfor heller aldrig kronet til norsk dronning grundet den udbredte anti-katolicisme i Norge. Hun blev kronet til svensk dronning den 28. september 1844 sammen med sin gemal, der afviste at blive kronet i Norge uden sin dronning ved sin side. Dronning Joséphine var en drivende kraft bag indførelsen af religionsfrihed i Sverige, hvor svenske statsborgere fra 1860 ikke længere var automatiske medlemmer af statskirken. Carl 15. ægtede som kronprins i 1850 den protestantiske prinsesse Louise af Nederlandene (1828-71), som i forbindelse med sit giftermål konverterede fra Den Nederlandsk-Reformerede Kirke til den lutheranske kirke i Sverige. Den dynastiske forbindelse havde til formål yderligere at cementere Bernadotte-dynastiets placering i den dynastiske orden i Europa, da kronprinsessen på mødrene side tilhørte det preussiske kongehus. Dronning Louise blev den første dronning i personalunionen Sverige-Norge, som blev kronet i både Sverige og Norge. Hun blev kronet til svensk dronning den 3. maj 1860 og norsk dronning den 5. august 1860. Hun var den første dronning, som blev kronet i Norge siden middelalderen og dronning Dorothea (ca. 1430-95, født prinsesse af Brandenburg), som sammen med sin gemal, kong Christian 1. (1448-81), blev kronet til Norges kongepar den 2. august 1450 i Nidaros-domkirken i Trondheim. Dronning Louise var meget afholdt i Norge. Hun lærte dog aldrig norsk, men kun svensk. Navngivningen i det svensk-norske kongehus bar ikke udbredt præg af ønsket om at markere Norges placering i personalunionen. Prins Gustaf (6.) Adolf blev født i 1882, og blandt sine seks navne fik han navnet Olaf, den svenske udgave af det norske Olav, som har en høj stjerne i den norske kongerække. Kong Oscar 2. forbød, at hans ældste sønnesøn skulle gives tyske navne som Fritz eller Wilhelm efter morens tyske slægt fra Baden. Han fik dog navnene Fredrik og Wilhelm som sit andet og tredje navn. Den næste søn fik dog kaldenavnet Wilhelm (1884-1965) i 1884. Prins Eugen var livet igennem nært knyttet til Norge. Som kunstmaler var han især inspireret af den norske natur i sine billeder. Han læste på universitetet i den norske hovedstad, Kristiania (fra 1925 Oslo), som han ofte aflagde besøg.

Prins Wilhelm ægtede i 1908 i Tsarskoye Selo den russiske storfyrstinde Maria Pavlovna (1890-1958), som var datterdatter til den græske kong Georg 1. Som hertuginde af Södermanland lærte Maria hurtigt svensk i tillæg til de øvrige fem sprog, som hun beherskede, og på den baggrund blev hun uhyre populær i Sverige. Ægteskabet, der resulterede i en søn i 1909, fungerede dog ikke, og parret blev skilt i 1914.

Kongeriget Norges kortvarige uafhængighed i 1814 eksponeres i Eidsvoll-forfatningen af 17. maj, der i paragrafferne 13 og 14 regulerede kongemagtens forhold. Paragraf 13 fastsatte, at monarken skulle bo inden for riget grænser og ikke måtte opholde sig længere end seks måneder ad gangen uden for riget uden Stortingets samtykke, *medmindre han, for sin Person, vil have tabt Ret til kronen*. I 4. novembergrundloven af 1814 var paragraffen reduceret til bestemmelsen i paragraf 11 om, at kongen (dvs. unionskongen) opholder sig nogen tid hvert år i Norge, *hvis ikke vigtige Hindringer møde*. Ikke overraskende blev paragraf 11 slettet den 18. november 1905 i forbindelse med udrensningen af unionsparagrafferne i forfatningen efter unionsopløsningen. I den nugældende grundlov er de to gamle bestemmelser af 17. maj (§ 13 og § 14) genindtrådt i forfatningens paragraf 11 med bestemmelse fra 1905 og 1908.

Carl 14. Johan lærte sig aldrig svensk eller norsk, hvorimod sønnen Oscar 1. lærte begge sprog. Hans gemalinde, dronning Joséphine, lærte at tale det svenske sprog. Kong Oscar 2. koncentrerede sig betydeligt mere end sine forgængere i Bernadotte-dynastiet om sin norske kongegerning, eksponeret bl.a. ved regentens valgsprog, "Brødrefolkene vel". Han var den eneste af unionsmonarkerne, som opfyldte den norske grundlovs krav om hvert år at opholde sig nogen tid i Norge. Tilnavnet som Europas mest oplyste monark skyldes ikke mindst hans sprogbegavelse, herunder beherskelsen af det norske sprog. Som tronfølger deltog han i Norges stort anlagte 1000-års fest den 18. juli 1872, der ved Haugesund mindedes Harald 1. Hårfagers nationale indsats. Den 18. september 1872 besteg han den svenske og norske trone ved broren kong Carl 15.s død. Oscar 2. blev kronet til norsk konge på Haraldsdagen den 18. juli 1873 i Trondheims Nidaros Domkirke. Kongens 25-års regeringsjubilæum i 1897 gav imidlertid anledning til en voldsom offentlig furor, eftersom kongen besluttede at slå jubilæumsfestlighederne sammen med fejringen af Trondheims 900-års jubilæum på Haraldsdagen den 18. juli 1897. Den norske digter og forfatter Bjørnstjerne Bjørnson (1832-1910) opponerede kraftigt imod disse planer, idet han fremholdt, at den rette dato da skulle være have været

Olavsdagen efter Olav den Hellige (29. juli). Bjørnson afholdt sin egen modfest den 29. juli i den gamle kroningsstad. 25-års regeringsjubilæet blev fejret i Kristiania den 26. og 27. september 1897. Den store norske litterat får mildest talt ikke nogen venlig behandling i kongens erindringer. I 1903 forsonedes de to skandinaviske kæmper i et vist omfang med tildelingen af Nobelprisen i litteratur til den norske stridsmand, som modtog prisen af kongen i Stockholm.

Kong Oscar 2. giftede sig som prins og hertug af Östergötland i 1857 med prinsesse Sofia af Nassau (1836-1913), som var den luxembourgske storhertug Adolf 1.s yngste halvsøster. Det svensk-norske kongepars hyppige besøg i Norge bevirkede, at dronning Sofia blev meget afholdt i Norge, hvor hun i dag regnes for den dronning i personalunionen Sverige-Norge, som tilbragte mest tid i Norge. Disse kongelige besøg, suppleret med bl.a. kronprinseparrets besøg i 1880'erne, havde til formål at vise dynastiets selvpfattelse, hvor det dynastiske princip skulle virke som en uafhængig, mæglende instans mellem svensk og norsk mentalitet. Den svensk-norske kronprins Gustaf (5.) ægtede i 1881 prinsesse Viktoria af Baden, som var datterdatter af den tyske kejser Wilhelm 1. Den svenske kronprinsesse Viktoria var således meget pro-preussisk, mens dronning Sofia, der stammede fra det opløste hertugdømme Nassau, var tilsvarende negativ over for Preussen og den tyske kejsermagt. Dronning Viktoria stammede fra storhertugdømmet Baden (1806-1918), som bevarede sin selvstændighed i Det Tyske Kejserrige fra 1871-1918. Badens fyrstehus var fra 1771 lutheransk, men størstedelen af befolkningen var katolikker. På baggrund af folkestemningen blev dronning Viktorias far, storhertug Friedrich 1. (1858-1907), tvunget til at støtte Østrig i Den Preussisk-Østrigske krig i 1866. Storhertugen støttede dog efterfølgende aktivt den tyske samling under Preussen og dets konge, Wilhelm 1. (1861-88, tysk kejser fra 1871), som fra 1856 var svigerfar til storhertugen. Under 1. verdenskrig stod den svenske dronning utvetydigt bag Tyskland og fætterens kejser Wilhelm 2. (1888-1918), som hun offentligt sympatiserede med, til stor forbitrelse for svigerdatteren, kronprinsesse Margareta (1882-1920), som var født britisk prinsesse. Kronprinsesse Margareta blev straks efter sit giftermål og sin ankomst til Sverige i 1905 undervist i svensk historie, socialpolitik og sprog. Efter to år i landet talte hun et fortrinligt svensk. Kronprins Gustaf (6.) Adolfs anden gemalinde, Louise Mountbatten (1889-1965), som var moster til den græsk-danske prins Philip (1921-2021), støttede moralsk under 2. verdenskrig De Allieredes krigsførelse, til forskel fra gemalens svigerdatter den tyskfødt prinsesse Sibylla. Dronning Viktorias storebror, storhertug Friedrich 2. af Baden (1907-18), ægtede i 1885 prinsesse Hilda af Nassau (1864-1952), som var datter af hertug Adolf af Nassau, den senere storhertug Adolf 1. af Luxembourg, og Adelheid-Marie (1833-1916, født prinsesse af Anhalt-Dessau). Bernadotterne legitimerede sig blandt de øvrige nordiske kongehuse ved de dynastiske forbindelser, som i skandinavismens og nordismens ånd blev indgået mellem det svensk-norske kongehus og det glücksborgske kongehus i Danmark i 1869 (det danske tronfølgerbryllup) og 1897, mellem det svenske kongehus og det dansk-islandske kongehus i 1919 og 1935 (det dansk-islandske tronfølgerbryllup) og den dynastiske forbindelse mellem det svenske kongehus og det nye glücksborgske kongehus i Norge i 1929 (det norske tronfølgerbryllup). De dynastiske forbindelser indskrev sig i en lang tradition i Norden tilbage til middelalderen, hvorved de tillige fungerede som en national legitimering af Bernadotte-dynastiet i Sverige. Prinsesse Ingeborg (1878-1958), som i 1897 ægtede sin halvonkel prins Carl (1861-1951), hertug af Västergötland, var uhyre populær i Sverige, ikke mindst fordi hun var barnebarn af den vellidte svenske kong Carl 15. Prinsessen lod sig hurtigt integrere i det svenske kongehus og samfund. I 1910 fik kronprins Gustaf (6.) Adolf sin eneste datter, som fik navnet prinsesse Ingrid (1910-2000, gift i 1935 med den dansk-islandske kronprins Frederik (9.)) efter Ingrid Ylva (født ca. 1180'erne, død ca. 1250-55), der som mor til Birger Jarl (ca. 1200-66) blev stammor til den navnkundige svenske kongeslægt Bjælbo-dynastiet (Folkungaslægten), som besatte den svenske trone i 1250 med kong Valdemar 1. (1250-75), Birger Jarls søn. Han efterfulgtes på tronen af Magnus 3. Ladelås (1275-90), en anden søn af Birger Jarl.

Fra 1200-tallet blev der tildelt hertugdømmer i Sverige til yngre medlemmer af kongehuset. Disse fyrstelen var ofte regionale magtcentre. I 1618 afskaffede kong Gustav 2. Adolf (1611-32) disse semiauafhængige svenske hertugdømmer. Prins Carl Philip (1601-22), hertug af Södermanland fra 1609, bror til Gustav 2. Adolf, var ved sin død den sidste feudale hertug i Sverige. I 1772 genintroducerede kong Gustaf 3. (1771-92) det endnu eksisterende system med tildeling af svenske hertugdømmer, men blot som en ærestitel, en nominel titulær titel uden tilsvarende embede og autoritet i en provins.

Fra indførelsen af arvekongedømmet i 1544 og indtil Gustaf 6. Adolfs død i 1793 lød de svenske monarkers officielle titulatur som følger: ”med Guds nåde Sveriges, Goters og Venders Konge”. Carl 16. Gustaf (1793-) valgte ved sin tronbestigelse at udelade ”med Guds nåde”, og valgte i stedet titulaturen ”Sveriges Konge”.

Enevælden blev indført i Sverige i 1680, og den blev styrket i 1693. Det svenske enevældige styre var aldrig vilkårligt, da den svenske monark altid skulle regere i overensstemmelse med loven, og monarken kunne kun lovgive sammen med stænderrigsdagen. Enevælden i Sverige betød, at monarken kunne regere udenom rigsrådet. Den første afskaffelse af enevælden fandt sted i 1718-19. Den svenske forfatning af 1720, som næsten var lig den svenske forfatning af 1719, var den konstitutionelle ramme for frihedstiden fra 1718-72 i den svenske historie. Det konstitutionelle monarki blev voldsomt indskrænket med forfatningen af 1772, og enevælden blev i praksis genindført i 1789 med Forenings- og Sikkerhedsakten, som afskaffede rigsrådet. Den svenske enevælde blev for sidste gang afskaffet i 1809 med Regeringsformen af 1809 som ny konstitution. Da Regeringsformen af 1809 blev afløst af den

Et andet eksempel på en statsnation, der ved at blive reduceret i sit territorium er blevet en nationalstat, er Serbien. Efter serbisk-nationale oprør i perioden 1804-17 blev der etableret en ny serbisk statsdannelse med fyrstendømmet Serbien (1817-82), der opnåede autonomi inden for Det Osmanniske Rige. Når man ser bort fra kongeriget Serbien, der kortvarigt genetableredes som kronland i Habsburgmonarkiet (1718-39), inden området på ny vendte tilbage til Det Osmanniske Rige, var fyrstendømmet Serbien den første selvstændige serbiske statsdannelse siden 1400-tallet. Efter Den Russisk-Osmanniske Krig (1877-78) opnåede Serbien uafhængighed af Det Osmanniske Rige. I 1882 omdannedes fyrstendømmet til kongeriget Serbien (1882-1918), der i 1918 opløste sig selv for at indgå i den nyoprettede jugoslaviske statsdannelse. Fra 1943 var Serbien en delstat i Jugoslavien, der fra 1945 organiseredes som en socialistisk forbundsrepublik. Fra 1992-2003 var Serbien en delstat i Rest-Jugoslavien sammen med statsnationen Montenegro, der ligesom Serbien

nuværende grundlov i 1975, var det sammen med den amerikanske forfatning fra 1787 en af de længst fungerende konstitutioner i den vestlige verden.

I år 2000 ophørte den svenske kirke som statskirke i forbindelse med en grundlovsændring. Sverige blev med denne ændring officielt en sekulær stat. Den svenske stat har dog fortsat en særlig relation til den svenske kirke, eksempelvis reguleres visse dele af kirkens virke igennem en særlov. Medlemmerne af kongehuset bør fortsat være medlemmer af den svenske kirke, jf. Successionsordningen fra 1810 (i 1980-udgaven), for at beholde deres arveret.

Fra Sveriges uafhængighed af Kalmarunionen i 1523 har alle de svenske monarker med undtagelse af Frederik 1. (1720-51) (Hessen-Kassel), Adolf Frederik (1751-71; Holsten-Gottorp) og de to første, franskfødte monarker af Bernadotte-dynastiet været svenskfødte. I 1720 abdicerede dronning Ulrika Eleonora den Yngre (1718-20) og overførte tronen til sin hidtidige prinsgemal, Friedrich 1. (Hessen-Kassel), der dernæst var svensk monark som kong Frederik 1. til sin død i 1751 med sin gemalinde som dronning og tronfølger. Kongen arvede titlen som landgreve af Hessen-Kassel i 1730. I forbindelse med sit svenske giftermål i 1715 fik han tildelt titlen som prins af Sverige, og han konverterede fra calvinismen til den lutheranske lære.

Den danske dronning Lovisa (Louise) (1851-1926), Frederik 8.s gemalinde, var via sin mor, Louise (1828-71), født prinsesse af Nederlandene, sønnebatter til Nederlandenes kong Vilhelm 1. (1815-40) og Carl 15.s dronning, og via sin farmor, Joséphine (1807-76), Oscar 1.s dronning, efterkommer af Sveriges første konge efter Kalmarunionens ophør, Gustav 1. Vasa (1523-60), via prinsesse Katarina (1584-1638), en datter til kongens yngste søn, Karl 9. (1604-11), og hendes ældste datter, pfalzgrevinde Christina Magdalene af Zweibrücken-Kleeburg (1616-62), gennem tolv generationer, heraf otte kvindeled via Joséphines mormor og de tyske fyrstehuse Wittelsbach-dynastiet (Bayern), Hessen-Darmstadt, Hanau-dynastiet (Hanau-Lichtenberg), Hohenzollern-dynastiet (Brandenburg-Ansbach), Zähringen-dynastiet (Baden-Durlach) og Wittelsbach-dynastiet (pfalzgrevskalet Zweibrücken-Kleeburg), gennem tolv generationer, heraf otte kvindeled, og fyrstehuse som Oranje-Nassau (Nederlandene), Hohenzollern (Preussen) og Mecklenburg-Strelitz via Louise af Nederlandene og hendes oldemor på både fædrene og mødrene side, prinsesse Frederika Louisa af Hessen-Darmstadt (1751-1805), gemalinde til Preussens kong Friedrich Wilhelm 2. (1786-97), og via ni kvindeled prins Georg Wilhelm af Hessen-Darmstadt (1722-82), tipoldefar på mødrene side til Louise af Nederlandene og bror til Frederika Louisas far, landgreve Ludwig 9. af Hessen-Darmstadt (1768-90). Lovisa (Louise) nedstammede endvidere via sin mor, Louise af Nederlandene, gennem ti generationer, heraf seks kvindeled og fyrstehusene Hohenzollern (Preussen), Mecklenburg (-Strelitz), Welf-dynastiet (Braunschweig-Dannenberg) og Cirksena (Østfrisland) fra Gustav Vasa via kongens ældste datter, Katarina (1539-1610). Fra 1859 har de svenske (indtil 1905 svensk-norske) monarker atter været af den svenske nationalhelt Gustav Vasas efterslægt efter de første to monarker af Bernadotte-dynastiet, Carl 14. Johan og Oscar 1. i perioden 1818-59. Den ægteskabelige forbindelse med Joséphine af Leuchtenberg i 1823 var således et led i Bernadotte-dynastiets integration i det svenske nationale erindringsfællesskab.

I 1980 indførte Sverige som det første monarki i Europa absolut primogenitur ved en ændring af Successionsordningen fra 1810. I 2010 ægtede den svenske kronprinsesse Victoria den borgerlige svensker Daniel Westling (1973-), som i forbindelse med giftermålet blev udnævnt til prins af Sverige og tildelt sin gemalindes titel som hertug af Västergötland. Kronprinsesse Victoria vil blive Sveriges første kvindelige monark siden dronning Ulrika Eleonora den Yngre (1718-20).

havde været en delstat i Jugoslavien fra 1943. I 2003 skiftede den jugoslaviske føderation navn til Statsunionen af Serbien og Montenegro, der var en blanding af en konføderation og en løs statsunion. I 2006 opløstes statsforbundet Serbien-Montenegro med baggrund i en montenegrinsk folkeafstemning, og Serbien og lilleputstaten Montenegro erklærede sig for uafhængige nationalstater. I 2008 løsrev Kosovo-provinsen sig fra Serbien og erklærede sig selv for en selvstændig republikansk statsdannelse. Knap 90 % af Kosovos befolkning er etniske albanere. Serbien kom derved tættere på nationalstatsidealet med Kosovos løsrivelse. Nederlandene, Danmark, Sverige og Serbien blev som reststater, dvs. levninger af meget større stater, nationalstater.

Luxembourg og Norge er eksempler på stater, der delvist kan regnes med i ovennævnte kategori. Hertugdømmet Luxembourg (1354-1795) og fra 1815 storhertugdømmet Luxembourg blev delt tre gange, i 1659, i 1815 og i 1839. Efter den sidste deling i 1839, hvor Luxembourgs vestlige, overvejende fransktalende del blev afgivet til Belgien, var storhertugdømmet fortsat medlem af Det Tyske Forbund (1815-66), hvis opløsning i 1866 medførte, at de europæiske stormagter, Nederlandene og Belgien officielt anerkendte Luxembourg som en neutral nationalstat med London-traktaten i 1867. I den luxembourgiske nationalstat blev det luxembourgiske sprog, letzeburgsk, den moselfranske version af tysk, nationalsprog i 1984. I dag har Luxembourg tre officielle sprog: letzeburgsk, fransk og tysk. Luxembourg blev en uafhængig nationalstat, da personalunionen med Nederlandene opløstes i 1890.

Norge blev afgivet af Danmark til kongen af Sverige i forbindelse med Kielerfreden i januar 1814, og de norske bilande Færøerne, Island og Grønland blev overført fra Norge til kongeriget Danmark. Med den dansk-norske realunions opløsning og afgivelsen af de norske bilande blev Norge en nationalstat, der erklærede sig uafhængigt i 1814, inden landet blev påtvunget en personalunion med Sverige (frem til 1905).

Den femte nationalstatsproces gælder 1800-tallets Europa, hvor der udvikledes en nationalisme og en moderne national identitet inden for rammerne af de etablerede statsdannelser og statsnationer i de politiske unioner Portugal, Spanien, Frankrig, Storbritannien og Rusland. I de fire sidstnævnte statsunioner var der dog ikke tale om en hegemonisk nationalisme. Der udvikledes andre ikke-statslige, regionale nationalismer, der i et større eller mindre omfang var af separatistisk karakter. Dette var mest udpræget i Det Russiske Kejserrige. Rusland blev efter Det Russiske Kejserriges opløsning i 1917 betydeligt reduceret i sit territorium i en fredstraktat i 1918 med Tyskland og i 1917 omdannet til Den Russiske Føderative Sovjetrepublik, der fra 1922 ophørte som suveræn stat,

da den fra 1922 var en delstat i den centralistiske føderation Sovjetunionen (1922-91), Unionen af Socialistiske Sovjetrepublikker. Rusland kan fra 1991 betragtes som en efterfølgerstat til og en reststat af Sovjetunionen, da Rusland var den største af republikkerne inden for Sovjetunionen. Rusland, Den Russiske Føderation, er imidlertid i dag stadig en udpræget multinational stat. I de vesteuropæiske statsunioner Spanien, Frankrig og Storbritannien, hvor der har været nationale separatistbevægelser, er det kun i sidstnævnte, at det er lykkedes for en nation, det irske folk, at løsrive sig og etablere en levedygtig nationalstat. Irlands deling i 1921-22 og oprettelsen af Den Irske Fristat i 1922 betød, at den etablerede britiske territorialstat blev sprængt. Den nuværende britiske statsdannelse, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, er dog stadig statsretligt den statsdannelse, som blev skabt med Irlands indlemmelse i Storbritannien i 1801. En formel opsplitning af den britiske helstat fandt sted i 1937, da Irland fik en ny, republikansk forfatning. Den britiske politiske union er kun delvist skabt som følge af dynastiske forhold, jf. personalunionen mellem England, Irland og Skotland fra 1603. Hovedsageligt er etableringen af det engelske imperium, som ligger til grund for den britiske union og den britiske statsdannelse, en proces, der var tæt sammenvævet med realiseringen af det britiske imperium uden for Europa, sket på grundlag af parlamentariske, politiske love, begyndende med Unionslovene af 1536 og 1542, hvormed Wales indlemmedes i England og afsluttet med Unionslovene fra år 1800. Den britiske territorialstat er således skabt som en gensidig parlamentarisk statsunion, modsat Spanien og Frankrig, hvor forhold relateret til det dynastiske princip som arv, giftermål og krig indtog en nøglerolle i forhold til dannelsen af statsdannelsen i Spaniens tilfælde og i udvidelsen af Frankrigs territorium.

I Vesteuropa udviklede konglomeratstaterne Spanien, Storbritannien og særligt Frankrig sig i retning af enhedsstater i løbet af 1700- og 1800-tallet. En enhedsstat defineres som en stat, som består af bare én statslig enhed med tilhørende institutioner og organer. I Frankrig søgte centralmagten at ophæve gamle feudale særrettigheder og privilegier for byer, godser, kirker og fyrkestater. Denne politik førte til et oprør, en borgerkrig igangsat af parlamenterne (1648-49) og medlemmer af adelen og kongehuset (1650-53). Oprørene blev effektivt slået ned, og fra 1661 fortsatte kong Ludvig 14.s (1643-1715) enevældige styre succesfuldt denne centraliseringspolitik. Med Den Franske Revolution (1789-99) ophævedes endeligt de gamle feudale provinser, der omdannedes til departementer i 1790. Spaniens kong Philip 5. (1700-46) skabte en centraliseret spansk statsdannelse, da han med Nueva Planta-dekreterne 1707-16 opløste Den Castilianske og Aragonske Krone og gav dem feudale rettigheder og privilegier og ret til selvstyre. På det grundlag

skabtes den spanske statsdannelse med et nyt ensrettet centralstyre efter castiliansk forbillede. Den spanske centralisering i begyndelsen af det 18. århundrede havde Frankrig som model, eftersom det enevældige styre i Frankrig på forbilledlig vis var lykkedes med at omdanne Frankrig til en enhedsstat, og fordi det spanske kongehus efter Den Spanske Arvefølgekrig (1701-14) var af fransk oprindelse. Kongerigerne Castilien, León og Galicien fortsatte som politisk-administrative enheder og territoriale jurisdiktioner i Spanien frem til 1833, kongeriget Navarra fortsatte frem til 1841, hvor Spanien blev inddelt i de moderne provinser. Denne praksis gjaldt også de områder, der i forbindelse med den kristne generobring erobredes fra de muslimske fyrstestater, der afløstes af nye, kristne kongeriger, som ligeledes fortsatte som politisk-administrative enheder og territoriale jurisdiktioner frem til 1833.

Europas fyrstehistorie rummer flere eksempler på dynastiske unioner, der opstod som følge af giftermål mellem en kvindelig monark eller tronfølger og en monark eller en tronfølger i en anden stat/stater, hvorved den mandlige ægtefælle opnåede at blive monark i sin gemalindes stat eller stater ved giftermålet eller ved gemalindens tronbestigelse og dermed regerede sammen med sin gemalinde (med et latinsk begreb kaldet *jure uxoris*). Gemalen blev medregent og forblev det, indtil ægteskabet ophørte ved dødsfald. Der var således tale om et ægtepar bestående af to regenter. En dynastisk union er en art konføderation bestående af to eller flere stater, som regeres af det samme dynasti. Typisk medførte en dynastisk union på længere sigt en personalunion, når ægteparrets efterkommere arvede de stater, som forældrene regerede. Et eksempel på en dynastisk union med varig virkning for Europas historie er den dynastiske ægteskabelige forbindelse, der i 1469 blev indgået mellem Den Castilianske Krone og Den Aragonske Krone, mellem Isabella 1. af Castilien og León (1474-1504) og Ferdinand 2. af Den Aragonske Krone (1479-1506). Med Isabella 1.s tronbestigelse blev Ferdinand 2. konge af Den Castilianske Krone *jure uxoris* (1475-1504) som Ferdinand 5. Parrets ældste datter, Johanne 1. den Vanvittige, blev regerende dronning af Castilien og León (1504-55) og af Den Aragonske Krone (1516-55). Hun havde sin gemal, Philip 1. den Smukke, hertug af Burgund som Philip 4. (1482-1506), som konge *jure uxoris* fra 1504-06 i Den Castilianske Krone. Deres ældste søn, Karl (5.), var reelt konge af Spanien som Karl 1. fra 1516-56, formelt som medkonge af Den Aragonske Krone fra 1516-55 og af Den Castilianske Krone (1506-55), begge sammen med moderen. Der blev først formelt etableret en personalunion mellem Den Castilianske Krone og Den Aragonske Krone i 1556. Den dynastiske forbindelse i 1469 fik således vidtrækkende følger. Den Aragonske Krone, dannet i 1164, da den dynastiske union mellem Aragonien og grevskabet Barcelona blev en personalunion, var et konføderativt monarki bestående

af en række kongeriger og personalunioner. Den Castilianske Krone, oprettet i 1230, blev skabt på grundlag af personalunionen mellem kongerigerne Castilien og León, der fra 1230 var permanent. Den Aragonske Krone blev opløst i 1716 efter kong Philip 5.s (1700-46) sejr i Den Spanske Arvefølgekrig (1701-14). Den Castilianske Krone blev reelt, men ikke formelt, ophævet i 1715. Dermed var den spanske stat en realitet. Den spanske dynastiske union, personalunion og siden politiske union betød på længere sigt, at det spanske centrum placeredes i Den Castilianske Krone, på hvis præmisser Spanien som statsdannelse blev grundlagt.

I Den Spanske Uafhængighedskrig mod det franske kejserdømme (1808-14) udvikledes en spansk nationalisme med rod i Castilien. Med den franske invasion af Spanien abdicerede den spanske kong Karl 4. (1788-1808) i 1808 til fordel for sønnen Ferdinand 7. (1808, 1813-33), der imidlertid blev afsat og tvunget til at abdicere allerede samme år, da Spanien blev en klientstat til Frankrig under Joseph Bonaparte, kejser Napoleon 1.s ældste bror, som blev konge af Spanien (1808-13). Portugal var i krigen allieret med Spanien, hvorfor krigen også kaldes Den Iberiske Halvø Krig (1807-14). Ved siden af den spanske (castilianske) nationalisme udvikledes separatistiske nationalismer i Catalonien, fyrstestat i Den Aragonske Krone indtil 1714, og Baskerlandet, hvortil kongeriget Navarra hørte. Den catalanske nationalisme opstod ligesom de øvrige nationalismer med Romantikken i begyndelsen af 1800-tallet, og den catalanske nationalisme blev et indarbejdet element i den eksisterende identitet og kultur i fyrstendømmet Andorra. Den catalanske nationalisme lykkedes med at oprette en catalansk stat i et par dage i marts 1873 inden for Den Første Spanske Republik (1873-74), der var udformet som en konføderation. Løsrivelsesforsøget blev nedkæmpet. I 1922 grundlagdes det catalanske separatistiske nationalistparti. I april 1931 proklameredes en catalansk republik. Efter nogle dage blev området frivilligt en autonom provins i Den Anden Spanske Republik (1931-39) med selvstyre fra 1932, der blev indført ved en folkeafstemning med overvældende majoritet. I oktober 1934 lykkedes det at etablere en catalansk stat i blot en dag, inden nedkæmpelsen af den separatistiske aktion blev foretaget af den spanske statsmagt. Under general Francisco Francos (1892-1975) diktatoriske styre fra 1939-75 efter sejren i Den Spanske Borgerkrig (1936-39) herskede et nærmest historisk enestående centralistisk regime i Spanien, hvor alle nationale mindretal blev brutalt undertrykt. Spaniens enhed som nationalstat blev politisk understreget af statsmagten, og man ignorerede dermed Spaniens historiske tilblivelse som statsdannelse. Efter genindførelsen af demokratiet i 1975-78 blev der gennemført en radikal decentralisering af den spanske stat. I 2014 gennemførtes en rådgivende folkeafstemning i Catalonien, om Catalonien skulle være en stat og en uafhængig stat af Spanien; referendummet

samlede et flertal af stemmerne på omkring 80 %. I 2017 foranstaltede den catalanske selvstyrreregning en ensidig folkeafstemning om catalansk uafhængighed, der fik en majoritet af stemmerne på over 90 %, dog med en meget lav valgdeltagelse på godt 43 %. Den selvbestaltede folkeafstemning blev af den spanske regering erklæret for illegal. Situationen i Catalonien er fortsat uafklaret (2021). Den sydlige del af kongeriget Navarra indlemmedes i 1512 i Den Castilianske Krone (Spanien), fra 1512-15 en del af Den Aragonske Krone. I Baskerlandet udvikledes en nationalisme efter nedlæggelsen af kongeriget Navarra i 1841 og den endelige afskaffelse af baskernes selvstyre i 1876. Baskerne, hvis sprog ikke er beslægtet med noget andet sprog i Europa og verdenen, lå derefter under for en hård undertrykkelse fra den spanske centralmagts side. I 1895 grundlagdes et baskisk separatistisk nationalistparti. Umiddelbart før udbruddet af Den Spanske Borgerkrig i 1936 tilstod Den Anden Spanske Republik baskerprovinserne et udstrakt selvstyre. Baskerne støttede derfor Den Anden Spanske Republik i kampen mod Francos oprørere i Den Spanske Borgerkrig. Efter Francos sejr i borgerkrigen blev det baskiske selvstyre, herunder retten til undervisning og administration på baskisk, ophævet. Den baskiske eksilregering i London arbejdede under 2. verdenskrig for en uafhængig baskisk republik i 1941, der dog aldrig blev realiseret. Franco-tiden medførte en voldsom radikaliserings af den baskiske nationalisme i en militant retning, der dog efter demokratiets genindførelse og selvstyrets genoprettelse i perioden efter 1975 gradvist er blevet betydeligt neddæmpet og pacificeret. Af andre regionale nationalismer, der ikke har været af separatistisk karakter, kan nævnes Galicien og Valencia. Den galiciske nationalisme voksede frem efter afskaffelsen af kongeriget Galicien som politisk-administrativ enhed og territorial jurisdiktion i 1833. Siden 1230 havde kongeriget, der opstod i 409, været en del af Den Castilianske Krone. Et galicisk oprør i 1846 i form af et separatistisk statskup mod regeringen blev brutalt nedkæmpet. Den valencianske nationalisme havde sin rod i kongeriget Valencia (1238-1707), der var en del af Den Aragonske Krone. Med demokratiets genindførelse i Spanien med forfatningen af 1978 blev catalansk, baskisk, galicisk og occitansk (tales hovedsageligt i Sydfrankrig og det nordlige Spanien) anerkendt som officielle sprog ved siden af det spanske (castilianske) sprog. Med forfatningen af 1978, som tog sit udgangspunkt i provinserne fra 1833-reformen, skabtes i årene 1979-83 17 selvstyrende regioner (og to autonome byer) med hver sin præsident, regering og parlament. Regionerne og de to selvstyrende byer er bundet til den spanske krone. Spanien er stadig formelt en enhedsstat, men kan i dag i praksis bedst beskrives som

et føderativt monarki. Kongehuset i Spanien under kong Filip 6. (2014-) forsøger at udgøre det samlende nationale holdepunkt i statsdannelsen.⁴³

⁴³ Den permanente personalunion mellem kongerigerne Castilien (1065-1230) og León (910-1230) fra 1230 lagde grunden til Den Castilianske Krone (1230-1715), der var et feudalt monarki. Personalunionen udviklede sig gradvist til en parlamentarisk union med parlamentet Cortes i Castilien som det fælles parlament. Fra 1556 var Den Castilianske og Aragonske Krone formelt i personalunion med hinanden. Den Aragonske Krone blev opløst i 1716 efter kong Philip 5.s sejr i Den Spanske Arvefølgekrig, hvorved det monarkiske statsforbund afgav sine italienske besiddelser. Dermed ophørte det spanske multinationale imperium i Europa. Den Castilianske Krone blev reelt, men ikke formelt, ophævet i 1715. Det spanske parlament, Cortes, fik sit navn efter det castilianske parlament. Den spanske tronfølger bærer titlen som prins/prinsesse af Asturien, da den castilianske tronfølger siden 1388 havde båret denne titel. Kongeriget Asturien (718/22-924) blev en del af kongeriget León i 924, da kong Fruela 2. af Asturien (910-25) i 924 blev valgt til konge af León (924-25). Siden grundlæggelsen af det moderne spanske monarki i 1975 og ifølge forfatningen af 1978 bærer den spanske tronfølger tillige titlen som prins/prinsesse af Girona (tronfølgeren til Den Aragonske Krone) og Viana (tronfølgeren til kongeriget Navarra), hertug/hertuginde af Montblanc (tronfølgeren til fyrstendømmet Catalonien), greve/grevinde af Cervera (tronfølgeren til kongeriget Valencia) og herre/frue af Balaguer (tronfølgeren til kongeriget Mallorca). Fra 1977 har alle disse titler været en del af den spanske tronfølgers officielle titulatur, efter at titlen prins/prinsesse af Asturien siden grundlæggelsen af den spanske statsdannelse i 1715/1716 udelukkende havde været anvendt for den spanske tronfølger. Titlerne er et vidnesbyrd om arven fra den spanske dynastiske union og dermed det spanske kongehus' forsøg på at fremstå som et samlende nationalt symbol for Spaniens historiske tilblivelse som stat. Den spanske monarks officielle titulatur i dag omfatter såvel reelle titler som nominelle og ceremonielle prætentionstitler og er som følger: konge af Spanien (optræder først i 1870), konge af Castilien, af León, af Aragonien, af Begge Sicilier (Napoli og Sicilien), af Jerusalem, af Navarra, af Granada, af Toledo, af Valencia, af Galicien, af Mallorca, af Sevilla, af Sardinien, af Córdoba, af Korsika, af Murcia, af Menorca, af Jaén, af Algarve, af Algeciras, af Gibraltar, af De Kanariske Øer, af Østindierne og Vestindierne og af Verdenshavets Øer og Fastland, ærkehertug af Østrig, hertug af Burgund, af Brabant, af Milano, af Athen, af Neopatria og af Limburg, greve af Habsburg, af Flandern, af Tyrol, af Roussillon og af Barcelona, herre af Biscayen og af Molina.

Kong Alfons 12. (1874-85) antog regenttitlen kong Alfons 12., da man i det spanske kongehus betragtede det spanske monarki som en fortsættelse af kongerigerne Asturien, León og Castilien, som havde haft 11 konger med navnet Alfons: Alfons 1. (739-57), Alfons 2. (791-842) og Alfons 3. den Store (866-910) (Asturien), Alfons 3. den Store (866-910), Alfons 4. (925-31), Alfons 5. (999-1028), Alfons 6. (1065-72, 1072-1109), Alfons 7. (1135-57), Alfons 9. (1188-1230), Alfons 10. (1252-84) og Alfons 11. (1312-50) (León), og Alfons 8. (1158-1214) (Castilien). Alfons 6. var også konge af Castilien (1072-1109), ligesom Alfons 7. (1126-57), Alfons 10. (1252-84) og Alfons 11. (1312-50). Kong Alfons 12. var den første konge af det forenede Spanien med navnet Alfons. Hans mor, dronning Isabella 2. (1833-68), valgte ligeledes sin regenttitel i respekt for sin forgænger på tronen, Isabella 1. af Castilien og León. I den spanske carlistlinje var prins Jaime (1870-1931), hertug af Madrid, legitimisternes franske tronprætendent til Frankrig (og Navarra) som Jacques 1. og carlisternes spanske tronprætendent under navnet Jaime 3. fra 1909-31. Den potentielle regenttitel Jaime 3. var valgt efter kongerne Jaime 1. (1213-76) og Jaime 2. (1291-1327) af Aragonien.

I 1846 ægtede dronning Isabella 2. prins Frans (1822-1902), hertug af Cádiz, fra den spanske Bourbon-linje. Parret var dobbelt fætter og kusine. Prins Frans blev med giftermålet spansk kongegemal (1846-68) i overensstemmelse med spansk praksis på dette område, der adskilte sig fra Portugal. En kongegemal er ikke en konge jure uxoris, dvs. et statsoverhoved og en medregent med den regerende dronning, men blot en titulær ligestilling mellem den regerende dronning og hendes gemal.

Kong Alfons 12. ægtede i 1879 sin anden gemalinde, Maria Christina (1858-1929), der var født ærkehertuginde af Østrig, og som tilhørte Teschen-linjen inden for Habsburg-Lothringen-dynastiet. Ægteskabet var dels et resultat af Habsburg-dynastiets historiske tilknytning til Spanien, dels et forsøg på at forhindre, at Habsburgmonarkiet skulle støtte carlisternes sag. Carlisterne søgte med støtte i kong Ferdinand 7.s (1808, 1813-33) bror prins Carls (5.) (1788-1855), greven af Molina, mandlige efterslægt at reetablere den saliske lov i Bourbon-dynastiet, i opposition til kongens officielle indførelse kognatisk arvefølge i Spanien i 1830. Carlismen resulterede i tre carlistkrige, borgerkrige, i Spanien (1833-40, 1846-49 og 1872-76). En særlig linje af carlismen fandtes inden for Toscana-sidelinjen i Habsburg-Lothringen-dynastiet. Ærkehertug Anton af Østrig (1901-87) var en carlistisk spansk tronprætendent. Han tilhørte Toscana-linjen inden for Habsburg-Lothringen-dynastiet og var dattersøn af prins Carl (1848-1909), hertug af Madrid, den traditionelle titel for carlisternes overhoved, som fra 1868-1909 var spansk tronprætendent som Carl 7. I 1931 ægtede han prinsesse Ileana af Rumænien (1909-91), kong Ferdinand 1. og dronning Marias yngste datter. Ægteskabet var en forsoning mellem to fyrstehuse, Hohenzollern-Sigmaringen-dynastiet og Habsburg-Lothringen-dynastiet, som i Rumænien og Habsburgmonarkiet havde kæmpet imod hinanden i 1. verdenskrig. Ærkehertug Antons to ældre brødre,

ærkehertug Rainer af Østrig (1895-1930) og ærkehertug Leopold af Østrig (1897-1958), tjente som officerer i den østrig-ungarske hær under 1. verdenskrig. Prinsessens bror kong Carol 2. fastholdt dog, at det rumænske folk aldrig ville tillade en habsburger på rumænsk jord, og parret blev derfor nægtet ophold i Rumænien. Under 2. verdenskrig tjente ærkehertug Anton i det tyske Luftwaffe. I 1942 flyttede parret tilbage til Rumænien, hvor de boede på Bran Slot i Transsylvanien, kendt som Dracula-slottet. Samme år blev ærkehertug Anton sat i husarrest af Den Røde Hær, som havde invaderet Rumænien. Efter monarkiets fald blev familien tvunget i eksil. Parret blev skilt i 1954. Parrets yngste søn, Dominic af Habsburg (1937-), er spansk tronprætendent under navnet Domingo 1. I 2012 foreslog senator Iñaki Anasagasti (1947-) fra Baskerlandet, som tilhører det baskiske nationalistparti, dannelsen af et catalansk-baskisk-navarriansk monarki med ærkehertug Dominic som monark.

Da kong Alfons 12. døde i 1885, blev den gravide enkedronning Maria Christina udnævnt til regent, hvorefter hun overfor parlamentet aflagde ed til 1876-forfatningen i december 1885, som foreskrevet i forfatningens paragraf 69. I maj 1886 nedkom hun med den nye konge, Alfons 13. (1886-1931), som hun derefter var regent for indtil 1902. 1876-forfatningen foreskrev, at regentskabet kunne udøves af en nær slægtning, hvis han var spansk, mindst 20 år gammel og ikke var udelukket fra tronfølgen. Den mindreårige konges far eller mor kunne kun udøve regentskabet, så længe de forblev enkemand/enke (§ 68). Fra 1812 indeholdt de spanske forfatninger bestemmelser om, hvordan en kvindelig monark skulle håndteres i det konstitutionelle system. Den regerende dronnings gemal skulle ikke have nogen myndighed eller del i regeringen (1876: § 65). Det spanske parlaments overhus, Senatet, blev etableret i 1834. Kongens børn og tronfølgeren havde plads i Senatet som voksne (1876: § 21). Senatet blev afskaffet i 1923 og genoprettet i 1977.

Ridderordenen Det Gyldne Skind er Spaniens fornemste ridderorden. Den blev indstiftet i 1429 af hertug Philip 3. den Gode af Burgund (1419-67). Da de burgundiske hertuger uddøde på mandssiden i 1477, gik ordenen som arv til habsburgerne i Spanien. I forbindelse med Den Spanske Arvefølgekrig stillede de østrigske habsburgere krav om værdigheden som ordenens stormester, og de østrigske habsburgere fornyede i 1713 ordenen som en østrigsk orden. I dag består ordenen endnu af to grene, som ledes af to stormestre: den spanske monark og overhovedet for Habsburg-Lothringen-dynastiet.

Under kong Karl 3. (1759-88) fortsatte Spaniens udvikling hen imod en nationalstat med eget flag, hvis farver blev valgt af kongen i 1785, og en nationalsang, "Marcha Real", kongemarchen, som blev indført i 1770.

Dronning Isabella 2. blev afsat i 1868 efter et oprør ("Glorious Revolution"), hvorpå der indtrådte et interregnum i spansk historie fra 1868-70. Prins Ferdinand af Sachsen-Coburg-Gotha (Koháry-sidelinjen), den tidligere portugisiske kong Ferdinand 2. jure uxoris (1837-53), blev i 1869 tilbudt den spanske kongetrone, hvilket han samme år afslog. Realiseringen af tilbuddet ville have medført en ny iberisk personalunion, da han på daværende tidspunkt var far til kong Luís 1. af Portugal (1861-89). Kandidaturet for prins Leopold af Hohenzollern-Sigmaringen (1835-1900), ældre bror til Rumæniens kong Carol 1. og far til Rumæniens kong Ferdinand 1. (1914-27), da han og hans ældste søn fraskrev sig deres arverettiligheder til den rumænske trone i hhv. 1880 og 1886, til den spanske trone blev anledning til udbruddet af Den Fransk-Tyske Krig (1870-71), da Frankrigs kejser Napoleon 3. (1852-70) frygtede en spansk-preussisk dynastisk og geopolitisk omklamring af Frankrig. Et eventuelt valg af prins Leopold til spansk konge kunne endvidere teoretisk have medført en iberisk personalunion, da han siden 1861 havde været gift med den portugisiske prinsesse Antónia (1845-1913), der var den yngste, levedygtige datter af kong Ferdinand 2. og dronning Maria 2. (1826-28, 1834-53). Prinsesse Antónias ældste bror, kong Pedro 5. (1853-61), døde barnløs. Paniberismen søgte en forening af den iberiske halvø og Spanien og Portugal. Spansk og portugisisk er begge iberoromanske sprog. Portugisisk er nærmest beslægtet med galicisk, mens forholdet til spansk er omtrent som dansk til svensk. I den spanske (castilianske) nationalisme indgik paniberismen som et væsentligt element. Omvendt indtog paniberismen en meget svag placering i den portugisiske nationalisme, der fremkom i det 19. århundrede. De portugisiske forfatninger fra 1822 (§ 143), 1826 (§ 89) og 1838 (§ 100) fastslog, at ingen udlænding kunne bestige den portugisiske trone. Desuden fastslog 1822-forfatningen, at hvis den portugisiske tronfølger besteg en anden trone og valgte den udenlandske trone, da skulle tronfølgeren give afkald på den portugisiske trone. Denne bestemmelse gjaldt også kongen, hvis han måtte bestige en udenlandsk trone (§ 144). 1838-forfatningen stipulerede, at kongen ikke kunne være statsoverhoved i et andet land uden parlamentets samtykke (§ 84). Derved var der fra begyndelsen en fundamental asymmetri i forhold til interessen for det paniberiske projekt fra Portugals og Spaniens side. Den dynastiske paniberisme var meget fremtrædende, hvilket var en tradition, der gik tilbage til middelalderen, hvor bestræbelserne på at forene den iberiske halvø funderedes på dynastierne i Portugal og Den Castilianske Krone og Den Aragonske Krone (Spanien). Fra 1580-1640 var Portugal og Spanien i personalunion med hinanden. Med ægteskabet mellem Isabella 2. og prins Frans undgik man desuden en iberisk union, da et giftermål mellem dronning Isabella 2. og den portugisiske kronprins Pedro (5.) også var blevet overvejet som en mulighed. En anden kandidat til den spanske trone efter afsættelsen af dronning Isabella 2. var prins Antoine (1824-90), hertug af Montpensier, kong Louis Philippe 1.s (1830-48) yngste søn, som deltog i oprøret mod sin svigerinde dronning Isabella 2. i 1868, hvilket førte til hendes afsættelse som spansk monark samme år. Regeringslederen Juan Prim talte imod hans kandidatur, da han reelt så det som en fortsættelse af Bourbon-dynastiet, da hans gemalinde, hertuginde Luisa Fernanda (1832-97), var født prinsesse af Spanien som søster til Isabella 2. Frankrigs

kejser Napoleon 3. fra Bonaparte-dynastiet satte sig ligeledes imod, at en kandidat fra et konkurrerende fransk dynasti, Orléans-dynastiet, skulle bestige den spanske trone. Man overvejede ligeledes den franske prins Ferdinand af Orléans (1844-1910), hertug af Alençon, som ny spansk regent. Han talte perfekt spansk, eftersom han var uddannet på en militærskole i Spanien i Segovia. Da han tilhørte Orléans-dynastiet som sønnesøn af kong Louis-Philippe 1. og nevø til prins Antoine, var han imidlertid udelukket. Italiens kong Victor Emmanuel 2. (1861-78) bragte sin brorsøn, prins Thomas af Savoyen (1854-1931), hertug af Genova, i spil som mulig spansk tronkandidat. I oktober 1869 stemte en spansk kommission af monarkistpartier på prins Thomas. Men dette førte til, at den spanske regering som helhed trak sig tilbage i begyndelsen af januar 1870. Ved den endelige parlamentsafstemning i Cortes den 16. november 1870 fik prins Antoine, hertug af Montpensier, 27 stemmer af de i alt 311 deputerede, 60 stemte på en forbundsrepublik, to på en enhedsrepublik, en stemte på en ikke nærmere defineret republik, 19 stemte blankt, otte stemte på den spanske general Baldomero Espartero (1793-1879), som havde været regeringsleder ad tre omgange (1837, 1840-41 og 1854-56 og spansk regent for den umyndige dronning Isabella 2. fra 1840-43), og en stemte på hertuginde af Montpensier, dronning Isabella 2.s søster. Den italienske prins Amadeo af Savoyen blev med 191 stemmer det nye spanske statsoverhoved som kong Amadeo 1. (1870-73). Prins Amadeo, den første hertug af Aosta (1845-90), var grundlægger af Aosta-linjen i det italienske kongehus Savoyen og den næstældste søn af Italiens første konge, Victor Emmanuel 2. Dronning Isabella 2., der abdicerede formelt i 1870, var i sin officielle titelatur dronning "af Guds nåde og af Kongeriget Spaniens Forfatnings nåde, Dronning af Spanien". Som følge af sin adkomst til tronen lød kong Amadeo 1.s officielle titelatur: "af Guds nåde og nationens vilje, Konge af Spanien", som inkorporerede folkesuveræniteten efter forbillede fra den italienske konges titelatur i den spanske monarks titelatur. Kong Amadeo 1. mødte modstand fra såvel republikanerne som aristokratiet, der ønskede Bourbon-dynastiet tilbage, og carlisterne, som med støtte i prins Carlos' (1788-1855) mandlige efterslægt ville genetablere den saliske arvefølge i Bourbon-dynastiet efter dronning Isabella 2.s tronbestigelse i 1833. Prins Carlos var søn af Karl 4. (1788-1808), og dronning Isabella 2. var datter af Ferdinand 7. (1808, 1813-33), prins Carlos' ældre bror. Den spanske kirke var ligeledes imod den italienske konge og Savoyen-dynastiet, da Italiens samlingsproces havde krænkede pavedømmet, dels med den romerske republik i 1849, dels da Kirkestaten endeligt opløstes og indlemmedes i kongeriget Italien i 1870. Prins Gaetano af Begge Sicilier (1846-71), greve af Girgenti, yngre søn af kong Ferdinand 2. af Begge Sicilier (1830-59), ægtede i 1868 prinsesse Isabella af Asturien (1851-1931), der som spansk tronfølger var prinsesse af Asturien ad to omgange fra 1851-57 og fra 1874-80. Prinsessen var den ældste datter til dronning Isabella 2. og kongegemal Frans, som var prins Gaetanos kusine og fætter. Ægteskabet havde til formål at bilægge striden mellem Bourbon-linjen i Begge Sicilier og den spanske Bourbon-linje, efter at Spanien havde anerkendt det forenede kongerige Italien under Savoyen-dynastiet. Man havde fra spansk side overvejet en dynastisk forbindelse med Italien i form af et giftermål mellem prinsesse Isabella og prins Amadeo af Savoyen (den senere spanske kong Amadeo 1.), men dette projekt blev ikke virkeliggjort. Med ægteskabet blev prins Gaetano udnævnt til prins af Spanien. Prins Gaetano tog del i kampen i 1868 mod oprørerne mod dronning Isabella 2., der blev afsat fra tronen samme år. Prinsen begik selvmord i 1871. Ægteskabet var barnløst. Kong Amadeo 1. havde desuden modsat sin gemalinde, Maria Vittoria dal Pozzo (1847-76, den sjette prinsesse af La Cisterna (1864-76)), der tilhørte adelen i Piemonte, svært ved at lære det spanske sprog, hvilket medførte, at det spanske folkevid gav ham det lidet flatterende tilnavn "Kong Macaroni". I 1873 abdicerede kong Amadeo 1. Hans abdikation førte til proklamationen af Den Første Spanske Republik (1873-74), der var udformet som et statsforbund til 1874, hvor konføderationen afløstes af en enhedsrepublik. I 1874 genindførtes monarkiet, og dronning Isabella 2.s søn, Alfons 12. (1874-85), besteg den spanske trone. Alfons (12.) havde fået to stemmer i parlamentsafstemningen i 1870. Fra 1874-1931 lød de spanske monarkers officielle titelatur: "Konstitutionel Konge af Spanien, af Guds nåde og af Forfatningens nåde".

Den første habsburgske monark i Spanien, Karl 5. (i Spanien Karl 1.) (1516-56), blev født i Gent i Flandern i år 1500, og den første Bourbon-monark, Philip 5. (1700-46), blev født på Versailles-slottet i 1683. Kong Karl 4. (1788-1808), sønnesøn til Philip 5., blev født i Napoli i 1748, da hans far, kong Karl 3., på dette tidspunkt var konge af Napoli og Sicilien som kong Karl 7. (1734-59). Fra 1808-13 var Spaniens konge Joseph 1. (1808-13) fra Bonaparte-dynastiet, som blev født på Korsika i 1768. Kong Amadeo 1. blev født i 1845 i Torino i Sardinien-Piemonte (Italien). Kong Juan Carlos 1. er født i eksil i Rom i 1938.

Prinsesse Isabella af Asturien døde i april 1931 i Paris, få dage efter at hendes nevø kong Alfons 13. (1886-1931) var blevet afsat som spansk monark. Prinsesse Isabella flygtede sammen med den øvrige kongefamilie i eksil, uagtet at hun faktisk fik tilbudt at blive boende i Spanien. I 1991 fik kong Juan Carlos 1. hendes jordiske rester overført fra Frankrig til Spanien, hvor hun blev gravlagt i kapellet på det kongelige palads La Granja de San Ildefonso nær Segovia. Den eksilerede kong Alfons 13. døde i eksil i 1941 i Rom, hvor han blev bisat. I januar 1980 blev hans jordiske rester overført til El Escorial i Spanien nær Madrid, som med sin basilika er den traditionelle begravelsesplads for de spanske monarker. Hans enkedronning, Victoria Eugenie (1887-1969), døde i Lausanne i Schweiz. I 1985 blev hendes jordiske rester overført til El Escorial. De jordiske rester af parrets ældste søn, tronfølgeren prins Alfons af Asturien (1907-38), næstældste søn, prins Jaime (1908-75), og yngste søn, prins Gonzalo (1914-34), blev overført til El Escorial i 1985. Prins Alfons af Spanien (1941-56), kong Juan Carlos 1.s bror og sønnesøn til kong Alfons 13., døde i en tragisk ulykke i

Portugal, hvor han blev begravet i Cascais. I oktober 1992 blev han genbegravet i El Escorial. Disse genbegravelser efter 1975 var et udtryk for det genindførte monarkis behov for at reetablere en historisk og national kontinuitet i forholdet mellem Bourbon-dynastiet og Spanien.

Absolutismen var den dominerende styreform i Spanien siden landets samling i begyndelsen af 1500-tallet. 1812-forfatningen indførte et konstitutionelt monarki i Spanien med en indskrænkning af monarkens magt, en styrkelse af parlamentets indflydelse og almindelig mandlig valgret. Forfatningen gjorde en ende på det enevældige styre, som ikke mindst de spanske konger af Bourbon-dynastiet havde praktiseret efter fransk forbillede siden begyndelsen af 1700-tallet. Indtil den belgiske forfatning i 1831 var den spanske 1812-forfatning et forbillede for de konstitutionelle strømninger i Europas monarkier. Kong Ferdinand 7. genindførte absolutismen i 1814; i 1820 trådte forfatningen atter i kraft, men allerede i 1823 genindførte Ferdinand 7. atter enevælden. 1812-konstitutionen var gældende for sidste gang i perioden 1836-37, hvorefter den afløstes af 1837-forfatningen, som gjaldt frem til 1845. 1845-forfatningen, som var et forsøg på at styrke monarkiet i det konstitutionelle system, blev annulleret i 1869 efter afsættelsen af dronning Isabella 2. i 1868 ("Glorious Revolution"). 1869-forfatningen var et kompromis mellem konservative royalister og progressive republikanere. 1876-forfatningen afløstes i 1931 af en ny, republikansk forfatning for Den Anden Spanske Republik (1931-39). Efter Franco-tidens diktatur genindførtes monarkiet i 1975, fra 1978 med den nugældende spanske forfatning.

Takket være den nye konge, Juan Carlos 1., forløb overgangen fra et diktatur til et demokrati, fra Francos centralistiske, autoritære højrestyre til et decentralt, parlamentarisk folkestyre, relativt smidigt. Da en gruppe oprørske spanske officerer stormede parlamentet i 1981 og forsøgte at få kongen til at støtte dem, sagde den spanske regent klart fra. Kupforsøget blev som følge heraf nedkæmpet på under et døgn. Kong Juan Carlos 1. blev dermed garanten for den nye demokratiske styreform, og det spanske statsoverhoved som konstitutionel monark med blot repræsentative og ceremonielle funktioner tillagdes rollen som inkarnationen af den nationale, symbolske enhed i det i øvrigt stærkt splittede land. I dag argumenteres der for det moderne parlamentariske, konstitutionelle monarki som en styreform, hvor monarkens indskrænkede udøvende magt bevirker, at statsoverhovedet er en forenende, upolitisk repræsentant for statsmagten. Samtidig kan den apolitiske monark fungere som et samlende nationalt symbol, ikke mindst i multinationale statsdannelser som fx Belgien og Storbritannien. Denne argumentation lægger op til en legitimering af det moderne monarki ud fra to niveauer: dels en konstitutionel-demokratisk legitimitet på statsniveau, som fordrer monarkens ikke-politiske deltagelse, dels den nationale legitimitet på nationalt niveau som et nationalt samlingsymbol. De to former for legitimitet er nært forbundne, og den nationale legitimitet forudsætter en fuldt realiseret konstitutionel-demokratisk legitimitet, hvor monarkiet totalt er fratrædet politisk autoritet. Denne udvikling har mest radikalt manifesteret sig i Sverige med den svenske forfatningslov fra 1975, hvorefter selv den nominelle politiske magt, som den konstitutionelle svenske monark hidtil havde haft, blev afskaffet. Republikanernes principielle hovedargument mod monarkiet er, at embedet som statsoverhoved bør besættes demokratisk. Det væsentligste argument for det moderne monarki er i dag, at et afpolitiseret monarki kan fungere som et nationalt samlingsymbol, og samtidig kan monarkiet give legitimitet til det parlamentariske demokrati. Det konstitutionelle arvemonarki fungerer som en garant for demokratiet, da monarkens adkomst beror på arv, hvilket modsat en valgt republikansk præsident garanterer et upartisk, upolitisk og demokratisk kontrolleret statsoverhoved. Dette forhold er blevet kaldt det monarkistiske paradoks. Genindførelsen af monarkiet i Spanien i 1975 og afskaffelsen af det græske monarki i 1973 under oberstjuntaens styre (1967-74) er moderne eksempler på, at monarkiet kun kan eksistere i samklang med den demokratiske styreform. Fra udbredt politisk hold i især Skandinavien er der endvidere blevet argumenteret for monarkiet ud fra, at denne statsform historisk bedst har formået at udfolde den demokratiske republiks idealer, fx et klasseløst og lighedsorienteret samfund. Monarkiet udtrykker derved de fælles værdier, der eksisterer i nationen på trods af de politiske skillelinjer i samfundet. Denne argumentation har primært en defensiv karakter som et modsvar til republikanernes ideologiske indvendinger mod monarkiet, og den bygger på den demokratiske republiks præmis om lighed i alle aspekter af samfundslivet. Dertil kommer, at der i dag i de ti nuværende europæiske arvemonarkier er en overvejende politisk konsensus om den monarkiske statsform, hvilket kan ses som et resultat af monarkiets vellykkede afpolitisering. Historisk og empirisk må det imidlertid anføres, at den monarkiske statsform ikke viste sig som en garanti mod diktatoriske styreformer i mellemkrigstidens Europa. De parlamentariske, konstitutionelle monarkier i Norden fandt i mellemkrigstiden en balance mellem demokrati og monarki og blev implicit kontrasteret med det nazistiske Tyskland og det kommunistiske Sovjetunionen, der var eksponenter for republikanske diktaturer af forskellig politisk observans. De nordiske monarkier havde i mellemkrigstiden på linje med de parlamentariske, konstitutionelle monarkier i Storbritannien, Nederlandene, Belgien og Luxembourg på paradoksalt vis formået bedst at realisere idealerne for en demokratisk republik.

Kong Juan Carlos 1.s gemalinde siden 1962, dronning Sofia (1938-, født prinsesse af Grækenland og Danmark), lærte relativt hurtigt at tale spansk flydende. I forbindelse med giftermålet i 1962 konverterede hun fra den ortodokse tro til den romersk-katolske kirke for at integrere sig i Spanien, hvor prins Juan Carlos dog først i 1969 officielt blev udnævnt til diktatoren Francos efterfølger med titlen prins af Spanien. I forbindelse med brylluppet blev prinsessens navn endvidere latiniseret fra det græske Sophia til det spanske Sofia. Den spanske forfatning af 1978 anerkendte kong Juan

Storbritanniens samling begyndte med samlingen af England på grundlag af syv angelsaksiske kongeriger fra slutningen af 800-tallet og frem til midten af 900-tallet. Fra 1013-42 var England en del af det danske rige. Fyrstendømmet Wales (1216-1542) grundlagdes med basis i en række walisiske fyrstestater. Under den walisiske fyrste Llywelyn ap Gruffudd (1246-82) erobredes Wales af England fra 1277-83. Siden 1301 har den engelske (britiske) tronfølger båret titlen prins/prinsesse af Wales, der derefter reelt var et fyrstelen under det engelske kongehus. I den engelske tronfølgekrig fra 1455-87, Rosekrigene, mellem Plantagenet-sidelinjerne Lancaster (rød rose), Englands kongehus (1399-1461 og 1470-71) og York (hvid rose), Englands kongehus 1461-70, 1471-85, sejrede i den sidste ende Henrik 7. (1485-1509), der blev født på Pembroke Castle i Wales. Henrik 7., den første af Tudor-dynastiet, stammede i mandslinjen fra den walisiske adelsslægt Tudor. På mødrene side var han via en illegitim linje i Lancaster-linjen to gange tipoldebarn til Englands kong Edward 3. (1327-77) og sønnesøn til den engelske dronning Cathrine Tudor (1401-37, dronning fra 1420-22, født prinsesse af Frankrig og gemalinde til Owen Tudor (ca. 1400-61)). Tudor-dynastiet nedstammede fra datidens mest magtfulde walisiske fyrste Rhys ap Gruffydd, fyrste af Deheubarth (1155-97). Henrik 7. brugte sin slægtshistorie som et redskab i forhold til at vinde walisisk støtte i tronfølgekrigen. For at sikre sin legitimitet som ny engelsk monark knyttede Henrik 7. en ægteskabelig forbindelse med York-dynastiet i 1486, da han ægtede kong Edward 4.s (1461-70 og 1471-83) ældste datter, Elizabeth (1466-1503). Fyrstendømmet Wales, der fra 1283-94, 1295-1400 og 1415-1542 var en klientstat under England, mediatiseredes til England i 1543 med baggrund i unionslovene fra det engelske parlament i 1536 og 1542. Herskabet Irland (1171-1542) var en pavelig besiddelse (Kirkestaten), som den engelske konge havde i len af pavestaten. Dette feudale len i personalunion med England blev efter Reformationen med en lov fra det irske parlament i 1542 omdannet til kongeriget Irland (1542-1801), som var en klientstat under England 1542-1707 og fra 1707-1801 under Storbritannien i personalunion med England fra 1542-1707 og fra 1707-1801 i personalunion med Storbritannien. I 1600-tallet mediatiseredes de sidste

Carlos' ret til den spanske trone som den legitime arvtager til det historiske Bourbon-dynasti (§ 57, stk. 1), i stedet for blot at være Francos udpegede efterfølger. Juan Carlos 1. abdicerede i 2014 og overlod tronen til sin søn, kong Filip 6. Abdikationen forudsatte godkendelse af den spanske regering og parlamentet (§ 57, del 5 i 1978-forfatningen), som med stort politisk flertal approberede abdikationen. Juan Carlos beholdt prædikatet majestæt og kongetitlen i analogi med de abdicerede monarker i Luxembourg og Belgien. I Nederlandene derimod har man en anden tradition. Kong Vilhelm 1. (1815-40) antog titlen greve af Nassau i tillæg til sin gamle kongetitel i forbindelse med sin abdikation i 1840. De abdicerede nederlandske dronninger har efter deres respektive abdikationer i hhv. 1948, 1980 og 2013 antaget titlen prinsesse af Nederlandene. Det spanske kongepar har to døtre, hvoraf den ældste, Leonor (2005-), siden sin fars tronbestigelse har haft titlen prinsesse af Asturien, den traditionelle titel for den spanske tronfølger. Spanien har siden 1830 haft kvindelig (kognatisk) arvefølge, dvs. delvis kvindelig tronfølge. I Spanien har der været politisk diskussion om en ændring af den spanske arvefølge til absolut primogenitur, men endnu er dette ikke blevet realiseret. Filip 6. taler både spansk og catalansk.

irske kongeriger til kongeriget Irland; en proces, der havde stået på siden middelalderen. Kongeriget Skotland etableredes i år 843, da picterne og deres landområde, Pictavia, forenede sig med skotterne og det gæliske kongerige Dál Riata, der stammede fra 400-tallet. Kongeriget Strathclyde medietiseredes til Skotland i 1093. England gjorde krav på herredømmet over Skotland, der imidlertid med held forsvarede sin uafhængighed i De Skotske Uafhængighedskrige (1296-1328 og 1332-57). Under krigene tog Englands kong Edward 1. (1272-1307) den hellige ”Stone of Destiny” fra Scone, der blev anvendt som kroningssten ved kroningerne af de skotske monarker, og førte den til kroningskirken Westminster Abbey. I 1950 hævdede de skotske nationalister sig, da fire skotske studenter stjal ”Stone of Destiny” fra Westminster Abbey. Efter en intensiv efterforskning kunne stenen vende tilbage til Westminster i 1951. I 1996 fik Skotland lov til at beholde kroningsstenen, der i dag opbevares på Edinburgh Castle. Kroningsstenen vil dog fortsat blive anvendt til kroningerne af de britiske monarker. Frøene til den britiske personalunion i 1603 blev sået i 1503, da Margaret Tudor (1489-1541), datter af den engelske kong Henrik 7. (1485-1509), ægtede Skotlands kong Jacob 4. (1488-1513), der faldt i et slag mod England og svogeren kong Henrik 8. (1509-47), slaget ved Flodden Field, i Cambrai-Ligaens Krig (1508-16). Parrets oldebarn kong Jacob 6. af Skotland (1567-1625), kong Jacob 1. af England (1603-25), arvede den engelske trone i 1603, da Tudor-dynastiet uddøde med dronning Elizabeth 1. (1558-1603).

I personalunionen mellem England, Irland og Skotland i perioden 1603-1707 sad Stuart-dynastiet på den britiske trone med undtagelse af perioden 1649-60 (England var en republik; Skotland og Irland fra 1653) og 1694-1702 (Oranje-Nassau, der fra 1689-1702 sad på den britiske trone). Personalunionen mellem England og Skotland var ligesom de fleste personalunioner udpræget asymmetrisk. Uagtet at det skotske kongehus, Stuart-dynastiet, der sad på Skotlands trone fra 1371-1603, havde bestegt den engelske trone, var det så afgjort England, der udstak kursen for unionens indhold og udvikling. I 1707 blev den britiske personalunion mellem Skotland og England omdannet til en politisk union på baggrund af Unionstraktaten (1706) og Unionslovene (1707). Den britiske statsdannelse, Storbritannien, var dermed en realitet. Det skotske parlament blev nedlagt, og det engelske Westminster-parlament blev fælles for hele den nye statsdannelse med navnet Great Britain. I 1801 skabtes en ny, samlet britisk statsdannelse (United Kingdom of Great Britain and Ireland), da kongeriget Irland indlemmedes i den eksisterende britiske statsdannelse på baggrund af Unionslovene af år 1800. Personalunionen mellem Storbritannien og kongeriget Irland omdannedes til en politisk union, det irske parlament blev ligesom det skotske nedlagt, hvormed der fra 1801 kan tales om en britisk helstat under et fælles britisk parlament, Westminster-parlamentet i England. En

helstat defineres som en statsdannelse bestående af flere under en fælles ordning eller forfatning for de fælles anliggender forbundne statsdele. En helstat ligger tæt op ad forbundsstaten som statstype. England og Wales (defineret ved lov i 1746), Skotland (1706-07) og Irland (1800-01; fra 1922 Nordirland) blev konstituerende lande i Storbritannien. Den britiske statsdannelse, den britiske union, blev etableret som et engelsk imperium med det sydøstlige England som det magtmæssige centrum og det dominerende kerneområde.

I Storbritannien skabte den langvarige britiske kamp (1793-1815) mod den franske republik og kejser Napoleon 1. (1804-14/15) i Koalitionskrigen (1792-1815) klangbund for udviklingen af en britisk (modsat engelsk, walisisk og skotsk) national identitet, der var anti-fransk, anti-europæisk og anti-katolsk. Gennem hele 1800-tallet var der konflikt mellem irske nationalister og resten af Storbritannien, og den fik på samme tid en sammenbindende og opslittende virkning inden for den britiske stat. På det identitetsmæssige plan var konflikten omkring det irske spørgsmål med til at udbygge en fælles britisk identitet blandt englændere, skotter, walisere og irske protestanter. Denne proces blev yderligere næret af den samtidige udbygning af det britiske imperium, hvor briter kunne danne en fælles front mod de ikke-europæiske befolkningsgrupper inden for imperiet. Officielt så Storbritannien sig som en homogen nationalstat uden nationale mindretal. Den britiske regering forsøgte eksempelvis at afskaffe det walisiske sprog, bl.a. ved at straffe børn, som blev taget i at bruge det. Det walisiske sprog overlevede imidlertid, ikke mindst takket være det forhold, at der efter Reformationen forelå en walisisk oversættelse af Bibelen fra 1588. Den walisiske nationalisme voksede gradvist frem i slutningen af 1800-tallet, inspireret af revolutionsbølgen i Europa i 1848 og den irske nationalisme. Mellemkrigstiden betød gennembruddet for det politiske element i den walisiske og skotske nationalisme, da det walisiske (Plaid Cymru) og skotske nationalistparti (SNP) blev dannet i hhv. 1925 og 1934. I 1955 blev Cardiff anerkendt som hovedstad i Wales, og i 1959 blev det gamle symbol for Wales, den røde drage, optaget på Wales' nye flag. I 1960'erne opgav Storbritannien den hidtidige unitære sprogpolitik, og derefter er Storbritannien på det identitetsmæssige plan og på officielt niveau gået over til at betragte sig selv som en multinational stat, på linje med Spanien efter 1975, bestående af fire nationer: englændere, walisere, skotter og nordirere (Ulster-folk). En lov fra 1967 om det walisiske sprog beskyttede det ved at gøre walisisk obligatorisk i skolerne. I 1993 blev det walisiske sprog ved lov anerkendt på lige fod med det engelske sprog i Wales i forhold til den offentlige sektor. I dag er de keltiske sprog gælisk (skotsk gælisk og irsk), walisisk og kornisk foruden det germanske sprog lavlandsskotsk anerkendte som officielle sprog på linje med engelsk i Storbritannien. I 400-tallet invaderede de germanske

angelsaksere England. Kelterne og romerne i England blev fuldstændig undertrykt af angelsakserne, hvis sprog helt fortrængte både latin og keltisk. Kun i Wales og Cornwall mod vest lykkedes det kelterne at holde stand mod angelsakserne. Til gengæld indvandrede et stort antal keltere fra Wales og især Cornwall til Bretagne i det nordvestlige Frankrig, hvor det keltiske sprog bretonsk kom til at afløse latinen. Tudor-dynastiet, der fra 1485-1603 sad på den engelske trone, nedstammede fra en walisisk adelsslægt, og dynastiets keltiske ophav blev anvendt som en legitimering af den anglisering, der fulgte i kølvandet på Tudor-slægtens tronbestigelse. Denne anglisering blev der først taget et historisk opgør med fra anden halvdel af det 20. århundrede. Flere af Tudor-slægtens medlemmer deltog faktisk i det walisiske oprør mod England (1400-15) under ledelse af Owain Glyndwr (ca. 1359 - ca. 1415), der var efterkommer af walisiske fyrsteslægter, og som fra 1404 til ca. 1415 var fyrste af Wales. Owain Glyndwr fik støtte fra sine keltiske fæller i Bretagne og Skotland. Oprøret blev imidlertid effektivt nedkæmpet, og Wales måtte opgive sine selvstændighedsdrømme. Efter Irlands løsrivelsesproces, der pågik fra 1922-49, blev den britiske statsdannelse atter antaster fra 1960'erne, hvor det walisiske og skotske nationalistparti vandt frem. Partierne krævede enten udvidet selvstyre eller uafhængighed, mens det i Nordirland i perioder fik karakter af borgerkrig, anvendte walisiske og skotske nationalister parlamentariske metoder. Deres succes fik den britiske regering til at udarbejde et lovforslag om begrænset selvstyre for de to nationer. Begge forslag faldt dog efter folkeafstemninger i 1979. Nye forslag om selvstyre godkendtes ved folkeafstemninger i Skotland og Wales i 1997, og i 1999 valgte skotterne et parlament med ganske omfattende beføjelser, mens waliserne valgte en mindre magtfuld forsamling. Parallelt hermed lykkedes det at forhandle rammerne for en fredsaftale i Nordirland, hvorved også det nordirske lokalparlament, Stormont, kunne genetableres. Stormont-parlamentet fungerede i årene 1921-72 som fælles parlamentarisk forsamling for de seks nordlige irske grevskaber, da Nordirland i 1921 blev en selvstyrende britisk provins. Den nordirske konflikt fremstår i første række som en religiøs konflikt, mellem katolikker og protestanter, og som en national konflikt, mellem irere og briter eller Ulster-folk. I 2014 afholdtes en skotsk folkeafstemning om uafhængighed fra Storbritannien, hvor 55,3 % stemte mod skotsk uafhængighed. Folkeafstemningen blev symbolsk afholdt i 700-året for slaget ved Bannockburn i 1314 i Den Første Skotske Uafhængighedskrig (1296-1328), hvor Skotland under kong Robert 1. (1306-29) vandt en afgørende sejr mod Englands kong Edward 2. (1307-27). Det lykkedes dog ikke for Robert 1. at etablere et gælisk rige bestående af Skotland og Irland, da hans felttog i Irland (1315-18) udmundede i en engelsk sejr. Foruden sin hær brugte kongen også sin afstamning som

argument for sin irske kamp. Robert 1. havde flere irske aner, fx Eva af Leinster (1145-88), hvis aner inkluderede den legendariske irske kong Brian Boru af Munster (978-1014) og såkaldt højkonge af Irland fra 1002-14, og kongerne af Leinster. Dertil var kongen gift med en datter af jarlen af Ulster. Robert 1. blev dog forfader til Stuart-dynastiet, da han med sin første gemalinde, den skotske adelskvinde Isabella af Mar (ca. 1277-96), blev morfar til den skotske kong Robert 2. (1371-90), Stuart-dynastiets første monark i Skotland. Isabella af Mar var i øvrigt datterdatter til den navnkundige walisiske fyrste Llywelyn den Store, kong af Gwynedd (1195-1240) og fyrste af Powys Wenwynwyn (1216-40). Siden 1399 og kong Henrik 4. (1399-1413) har samtlige engelske/britiske monarker været efterkommere af den irske kong Brian Boru.⁴⁴

⁴⁴ Med den britiske tronfølgelov fra 1701 blev det protestantiske Hannover-dynasti arveberettiget til den britiske trone ved at forbigå over 50 romersk-katolske arvinger, der lå placerede højere oppe i arvefølgen til tronen via primogenitur. Hannover-dynastiet besteg den britiske trone i 1714 med Georg 1. (1714-27), der var den ældste søn til kurfyrstinde Sophie af Hannover (1630-1714) og kurfyrste af Hannover fra 1698-1727. Hannover-dynastiet nedstammede fra Stuart-dynastiet og kong Jacob 6. (1567-1625), Jacob 1. (1603-25) via dennes barnebarn kurfyrstinde Sophie af Hannover, som var datter af kurfyrst Friedrich 5. af Pfalz (1610-23), der kortvarigt valgtes til konge af Bøhmen (1619-20), og som tilhørte den calvinistiske Simmern-linje inden for det katolske Wittelsbach-dynasti, og Elizabeth Stuart (1596-1662), som var datter af kong Jacob 6./1. I 1658 ægtede prinsesse Sophie af Pfalz hertug Ernst August af Braunschweig-Lüneburg (1679-98), den første kurfyrste af Hannover (1692-98). Ernst August var halvfætter til Sophies mor, da de begge var oldebørn af den danske kong Christian 3. (1534-59). Ifølge tronfølgeloven fra 1701 gælder de arveberettigede efterkommere af kurfyrstinde Sophie kun ægtefødte og er desuden begrænset til dem, der ikke fra fødsel eller via giftermål er romersk-katolske, eller indtil 2015 havde giftet sig med en romersk-katolik. I dag omfatter den britiske tronfølge flere tusinde personer, såvel borgerlige som medlemmer af en række europæiske konge- og fyrstehuse, fx en lang række tyske fyrstehuse som fx Leiningen og Schaumburg-Lippe og det danske, norske, svenske, nederlandske og græske kongehus og det monegaskiske fyrstehus fra 1999-2018 (den protestantiskfødte (lutherske) prinsesse Alexandra af Hannover (1999-), der foruden den britiske arvefølge (indtil 2018) også er med i arvefølgen til Monacos trone, da hun regnes som et medlem af det monegaskiske katolske fyrstehus))). I 2018 konverterede prinsessen til den katolske tro, hvorved hun mistede sin plads i den britiske arvefølge. Hendes far, prins Ernst August af Hannover (1954-), der siden 1987 har været overhoved for Hannover-slægten, ægtede i 1999 prinsesse Caroline af Monaco (1957-), der er datter af fyrst Rainier 3. af Monaco (1949-2005). Prinsesse Caroline opnåede tilladelse til sit giftermål af Monaco, og jævnfør den fransk-monegaskiske traktat fra 1918 tillige Frankrig, og i overensstemmelse med loven fra 1772 om kongelige ægteskaber fik prins Ernst August tilladelse til sit giftermål af sin kvartkusine dronning Elizabeth 2. (1952-). Da Ernst August giftede sig med en romersk-katolik, udelukkede det ham dog i perioden 1999-2015 fra den britiske tronfølge. Efterkommerne efter kurfyrstinde Sophie af Hannover grupperer sig inden for en lang række ikke-katolske, protestantiske og ortodokse, konge- og fyrstehuse i Europa, fx de tyske konge- og fyrstehuse Hohenzollern-dynastiet (Preussen), Württemberg (katolsk, fra 1797 luthersk hovedlinje), Wettin-dynastiet, den ernestinske linje (Sachsen-Weimar-Eisenach), Hessen-Kassel, Mecklenburg (-Strelitz og -Schwerin), Zähringen (Baden), Welf-dynastiet (Hannover) og Holsten-Gottorp-Oldenburg (Oldenburg), de nordiske kongehuse, det danske (dansk-islandske 1918-44), norske og svenske kongehus, de ortodokse monarkier Rusland, Grækenland (katolsk monark 1832-62, luthersk monark 1863-1913), Rumænien (katolske monarker 1866-1927) og Jugoslavien, det nederlandske kongehus og følgelig det britiske kongehus.

Jacob 6. var den første protestantiske konge af Skotland som tilhørende den presbyterianske (calvinistiske) Church of Scotland. Da han i 1603 blev konge af England, konverterede han til den anglikanske statskirke (Church of England). Kong Georg 3. (1760-1820) var den første britiske monark af Hannover-dynastiet, som var født i Storbritannien (i 1738). Hans to forgængere på den britiske trone, hans farfar, kong Georg 2. (1727-60), og oldefar kong Georg 1. (1714-27), blev begge født i Hannover. Modsat sine to forgængere på tronen talte kong Georg 3. endvidere engelsk som sit førstesprog, og han besøgte aldrig Hannover. Georg 1. og hans søn, tronfølgeren Georg (2.), beholdt deres lutherske tro, da man ikke mente, at denne protestantiske retning var i konflikt med den anglikanske Church of England, som er en anden protestantisk retning. De to monarker var følgelig overhoveder for Church of England, som Georg 2.s børn, født i årene 1707-24, alle blev døbt i. Den ældste søn, prins Friedrich (Frederick) af Wales (1707-51), blev far til Georg 3. Den britiske kong Georg 1. valgte at blive bisat i Hannover i Leineschloss, som blev ødelagt under 2. verdenskrig,

hvorefter de jordiske rester af kongen sammen med kongens forældres jordiske rester blev overført til Herrenhausen, som var et mausoleum, der blev opført af kong Ernst August af Hannover (1837-51).

Med afsættelsen af den britisk-katolske kong Jacob 2. (1685-88), Jacob 7. i Skotland, i 1688 og hans efterfølgende militære nederlag til svigersønnen, søstersønnen og efterfølgeren, Vilhelm 3. (Vilhelm 2. i Skotland) (1689-1702) i slaget ved Boyne i Irland i 1690, fulgte en lang række irske og skotske, katolske adelsslægters udvandring til det kontinentale Europa, hvor de primært kom i militærtjeneste hos de katolske magter Frankrig, Spanien, Habsburgmonarkiet og de italienske stater. Jacobitterne mente, at den retmæssige indehaver af den britiske trone var Jacob 2. og hans mandlige efterkommere, og ud fra deres forskellige positioner i Europa forsøgte de i flere omgange at tilbageerobre tronen gennem militær intervention fra især Frankrig. Jacobitterne bestod i første del af 1700-tallet af primært to grupper: dels medlemmer af de skotske højlandsklaner, dels irske katolikker. De blev i nogen grad støttet af toryer i England. Toryerne i England var høj Kirkelige og tilhængere af den anglikanske statskirke og et stærkt monarki, som især Stuart-monarkerne havde været eksponenter for. Det kostede kong Karl 1. (1625-49) hovedet i 1649, hvorefter England var en republik (frem til 1660) og Skotland og Irland fra 1653 (til 1660). Deres første større oprør fandt sted i 1715-16 og var et forsøg på at erobre tronen til fordel for Jacob 2.s søn James Edward (1688-1766, "the Old Pretender"). Det sidste større oprør fandt sted i 1745-46 og var denne gang til fordel for Jacob 2.s sønnesøn Charles Edward (1720-88, kaldet "the Young Pretender" og "Bonnie Prince Charlie") med prætentions titlen kong Charles 3. Det lykkedes den britiske kong Georg 2. (1727-60) at nedkæmpe det jacobittiske oprør med hjælp fra bl.a. svigersønnen prins Friedrich (2.), landgreve af Hessen-Kassel (1760-85), der i december 1745 landsatte sine 6000 hessiske tropper i Skotland. I slaget ved Culloden i april 1746 led jacobitterne deres endelige nederlag til en britisk hær, der var tro mod Hannover-slægten og den protestantiske britiske statsdannelse. Stuart-dynastiet uddøde med den barnløse dronning Anne af England, Irland og Skotland indtil 1707 og fra 1707 Storbritannien og Irland (1707-14), datter af Jacob 2., der blev den sidste konge i Stuart-dynastiet. Den britiske tronfølgelov fra 1701, vedtaget af det engelske parlament i 1701 for kongerigerne England og Irland, begrænsede arveberettigede til ægtefødte, der ikke fra fødsel eller via giftermål var romersk-katolske, eller indtil 2015 havde giftet sig med en romersk-katolik. Med tronfølge loven fra 1701 blev det protestantiske Hannover-dynasti, der nedstammede fra Jacob 6. (1567-1625), Jacob 1. (1603-25), arveberettiget til den britiske trone. I 1707 omdannedes den britiske personalunion til en politisk union, da den britiske statsdannelse, Storbritannien, blev en realitet, og tronfølge loven blev gældende for den britiske statsdannelse og fra 1801 også den nye, samlede britiske statsdannelse. I kølvandet på jacobitternes endelige nederlag i 1746 blev der fra britisk side slået hårdt ned på hele den højlandske klankultur. Slaget ved Culloden og den efterfølgende klapjagt på de medskyldige skabte et dybtfølt ressentiment mod det britiske styre blandt skotter fra højlandet. De britiske myndigheder førte en aggressiv identitetspolitik over for skotterne og forbød dem således at bære deres traditionelle identitetsmarkører som fx kilten i den såkaldte The Dress Act i 1746, ophævet igen i 1782, og at benytte sækkepiben som instrument. Brødrene John Carter Allen (1795-1872) og Charles Manning Allen (1799-1880), der var født i Wales, og som fejlagtigt hævdede, at de var børnebørn af tronprætendenten Charles Edward, kaldet Sobieski Stuarterne, forfattede den kildemæssigt tendentiøse *Vestiarum Scoticum* i 1842, der fik stor betydning for udviklingen af de nuværende tartan-traditioner. Der har aldrig været tilløb til eller planer om en dynastisk forsoning mellem Stuart-dynastiet og Hannover-dynastiet, der besteg den britiske trone i 1714. Der har dog været flere eksempler på ægteskabelige forbindelser mellem det britiske kongehus og det britiske aristokrati, især skotske adelsslægter, der havde kæmpet på jacobitternes side. Georg 3.s (1760-1820) bror prins Henry (1745-90), hertug af Cumberland og Strathearn fra 1766, ægtede i 1771 uden kongens tilladelse Anne Luttrell (1743-1808). Anne var født adelig, men havde giftet sig med en borgerlig, som hun i 1771 var enke efter (Anne Horton). Ægteskabet medførte Loven om Kongelige Ægteskaber i 1772, der fastslog, at enhver efterkommer af den britiske kong Georg 2., med undtagelse af efterkommere af prinsesser, der havde giftet sig ind i udenlandske fyrstefamilier, skulle søge tilladelse hos den britiske monark ved indgåelse af et ægteskab. Luttrell var en engelsk-irsk adelsslægt. Anne Luttrells far blev adlet i 1768. Annes farfar, Henry Luttrell (ca. 1655-1717), var hærfører i den jacobittiske irske hær fra 1689-91. Han modtog en benådning fra kong Vilhelm 3. med traktaten i Limerick i 1691. Jacobitterne mente, at han var en bedrager, og han blev myrdet under mystiske omstændigheder i Dublin i 1717. Georg 3.s næst yngste søn, prins August Fredrick (1773-1843), hertug af Sussex fra 1801, giftede sig i 1793 med lady Augusta Murray (1768-1830), der tilhørte den skotske adelsslægt Murray. Ægteskabet var i modstrid med loven fra 1772, hvorfor giftermålet blev annulleret i 1794. Hendes far, John Murray, den fjerde jarl af Dunmore (1730-1809), og hans far, William Murray (1696-1756, jarl fra 1752), støttede Bonnie Prince Charlie i 1745 modsat John Murrays farbror John Murrat, den anden jarl af Dunmore (1685-1752, jarl fra 1710), der forblev tro mod Hannoveranerne. Efter nederlaget ved Culloden blev John Murray, den fjerde jarl, interneret i Tower of London, men han modtog en kongelig benådning, tilsluttede sig den britiske hær, og han arvede sin fars titel som jarl i 1756. Dronning Victorias næst yngste datter, prinsesse Louise (1848-1939), ægtede i 1871 den skotske aristokrat John Campbell (1845-1914), den niende hertug af Argyll fra år 1900, som tillige var den fjerde generalguvernør i Canada fra 1878-83. Hans oldefar John Campbell (1723-1806, den femte hertug af Argyll fra 1770) var som oberstløjtnant ledende i nedkæmpelsen af det jacobittiske oprør 1745-46. I slaget ved Culloden i 1746 deltog han sammen med hertugen af

Cumberland, Georg 2.s yngste søn, prins William (1721-65, hertug fra 1726). I dette tilfælde var der således ikke tale om en forsonende gestus over for jacobitterne fra kongehusets side. Edward 7. (1901-10) og dronning Alexandras (1844-1925) ældste datter, prinsesse Louise (1867-1931), ægtede i 1889 den skotske adelsmand Alexander Duff (1849-1912), den første hertug af Fife fra 1889-1912 og som en del af den irske adel jarl af Fife fra 1879-1912. Hans tipoldefar på mødrene side James Hay, født Boyd (1726-78), var skotsk adelsmand og den 15. jarl af Erroll fra 1758. James og hans bror William Boyd (1728-82) var i militærtjeneste hos Georg 2. i hhv. hæren og flåden. I 1745-46 støttede faren, William Boyd (1705-46), den fjerde jarl af Kilmarnock, jacobitterne. I 1715-16 havde hans far, William (død 1717), den tredje jarl af Kilmarnock, støttet det hannoveranske kongehus, men i 1745-46 skiftede sønnen af ukendte grunde side. I slaget ved Culloden i 1746 stod far og søn over for hinanden i den opslidende borgerkrig. Den fjerde jarl blev ført til London, hvor han blev henrettet. Hans besiddelser blev beslaglagt, og hans titler blev ham frataget. Georg 5.s (1910-36) datter, prinsesse Mary (1897-1965), giftede sig i 1922 med den engelske aristokrat Henry Lascelles (1882-1947), den sjette jarl af Harewood fra 1929-47. Hans to gange tipoldefar på mødrene side Charles Somerset (1709-56), den fjerde hertug af Beaufort fra 1745-56, tilhørte en traditionsrig engelsk adelsslægt, men var også jacobit og støttede deres sag. En far til hans svigersøn, en anden to gange tipoldefar, John Manners, markis af Granby (1721-70), søn af John Manners (1696-1779, den tredje hertug af Rutland 1721-79), samlede en hær sammen med sin far på Georg 2.s vegne, og han var med i slaget ved Culloden som frivillig. Georg 5.s (1910-36) tredje søn, prins Henry (1900-74), hertug af Gloucester fra 1928, ægtede i 1935 lady Alice Montagu Douglas Scott (1901-2004), der var datter af den skotske aristokrat John Montagu Douglas Scott (1864-1935), hertug af Buccleuch og Queensberry (1914-35). Hun nedstammede i ubrudt mandslinje fra kong Karl 2. (1660-85) via kongens uægte søn James Scott (1649-85), den første hertug af Monmouth (England) og Buccleuch (Skotland) fra 1663. Den protestantiske James Scott forsøgte at afsætte sin farbror, kong Jacob 2., men oprøret mislykkedes, og han blev halshugget for forræderi. Lady Alice var endvidere bl.a. tre gange tipoldebarn til James Douglas (1702-68, den 14. jarl af Morton 1738-68), der i 1746 blev fængslet i Frankrig som jacobit. Den britiske tronfølger, prins Charles af Wales (1948-), giftede sig i 1981 med den engelske aristokrat lady Diana Spencer (1961-97). Parret blev skilt i 1996. Lady Diana nedstammede fra Stuart-dynastiet via to af kong Karl 2.s uægte sønner, Henry Fitzroy (1663-90), den første hertug af Grafton (England) fra 1675, og Charles Lennox (1672-1723), hertug af Richmond (England) og Lennox (Skotland) fra 1675, og på fædrene side var prinsesse Diana bl.a. seks gange tipoldebarn til Jacob 2. via kongens uægte datter Henriette FitzJames (1667-1730). Prinsessen af Wales' fem gange tipoldefar på fædrene side Cosmo Gordon (1720-52, den tredje hertug af Gordon 1728-52 som en del af den skotske adel) var opkaldt efter farens, Alexander Gordon (ca. 1678-1728, den anden hertug af Gordon 1716-28), jacobittiske ven storhertug Cosimo 3. af Toscana (1670-1723) fra Medici-slægten. Alexander Gordon kæmpede for jacobitterne fra 1715-16. Diana var tillige fem gange tipoldebarn til Willem van Keppel (1702-54, den anden jarl af Albemarle 1718-54), der deltog i Den Østrigske Arvefølgekrig (1740-48) og i nedkæmpelsen af jacobitterne i slaget ved Culloden i 1746. Han er også stamfar til Camilla, hertuginde af Cornwall (1947-), der siden 2005 har været den anden gemalinde til prins Charles. Prins Albert (1895-1952), hertugen af York fra 1920, britisk konge 1936-52 med regenttitlen Georg 6., ægtede i 1923 den skotske adelskvinde lady Elizabeth Bowes-Lyon (1900-2002). Hendes tre gange tipoldefar i lige mandslinje, Thomas Lyon (1704-53), den ottende jarl af Strathmore og Kinghorne fra 1735-53, var yngre bror til John Lyon (1696-1715), den femte jarl af Strathmore og Kinghorne fra 1712-15, der faldt i 1715 i et slag for jacobitterne. Den næste søn i rækken, Charles Lyon (ca. 1699-1728), den sjette jarl fra 1715-28, holdt sig ude af striden, selvom hans godser blev besøgt af the Old Pretender, Jacob 3. af England, den 8. af Skotland. På trods heraf blev han ikke frataget sine besiddelser og titler af den britiske krone. Hertuginde af York blev britisk dronning (1936-52) og var som mor til dronning Elizabeth 2. (1952-) dronningemoder fra 1952 til sin død. The Old Pretender, hans gemalinde, Maria Clementina Sobieski (1702-35), der var fra den polske adelsslægt Sobieski og sønne datter af den polske kong Johan 3. (1674-96), og deres to sønner, the Young Pretender og Henry Benedict Stuart (1725-1807), som var kardinal i den katolske kirke, er alle bisat i Peterskirken i Rom i Vatikanstaten. Som et udtryk for sin tilknytning til Stuart-dynastiet var dronningemoderen med til at bekoste restaureringen af det kongelige monument i kirken. James Hamilton (1658-1712, den fjerde hertug af Hamilton 1698-1712) nedstammede via sin mor fra Stuart-dynastiet som fem gange tipoldebarn til den skotske kong Jacob 2. (1437-60). I 1704 vedtog det skotske parlament Sikkerhedsloven af 1704 som et modsvar til tronfølge loven fra 1701. Parlamentet ville efter den barnløse dronning Anne (1702-14) udpege en protestantisk efterfølger til den skotske trone, som var efterkommer af de skotske konger før personalunionens oprettelse i 1603. Parlamentet ville kun godtage en efterkommer af de engelsk-skotske monarker fra 1603, såfremt visse økonomiske, politiske og religiøse betingelser blev opfyldt. James Hamilton var blandt kandidaterne, men Skotland blev tvunget i knæ af det engelske parlament, der med Udlændingeloven af 1705 indførte en importembargo på skotske varer til England, hvilket fik Skotland til at trække loven tilbage, og resultatet blev den politiske union i 1707. I hele denne spegede proces forholdt Hamilton sig passivt. Hans tipoldemor på mødrene side var søster til John Lyon (død 1578), den ottende lord Glamis 1558-78, der var dronningemoderens otte gange tipoldefar. Den første i den stolte skotske adelsslægt, John Lyon (ca. 1340-82), fik tildelt Glamis-området i 1372 af Skotlands kong Robert 2. (1371-90), den første monark i det skotske Stuart-dynasti. Kongens datter Johanne giftede sig i 1376 med sin

fars trofaste støtte. Parret var 15 gange tipoldeforældre til dronningemoderen, der således nedstammede fra den skotske kong Robert 2. Dronningemoderen nedstammede også fra det engelske Tudor-dynasti, der udgjorde Englands kongehus fra 1485-1603, og kong Henry 7. (1485-1509) via kongens yngste datter, Maria Tudor (1496-1533, dronning af Frankrig 1514-15 som gemalinde til kong Ludvig 12. (1498-1515)). Dronningemoderen var hele livet bevidst om sin skotske arv, hvilket bl.a. kom til udtryk i 1930, da hun som hertuginde Elizabeth af York med en særlig tilladelse fra kongen fik lov til at føde sin yngste datter, prinsesse Margaret (1930-2002), i Skotland på sit fædrene Glamis Slot. Margaret er det skotske nationalnavn og navnet på fem skotske dronninger og navnet på en regerende dronning, der var født prinsesse af Norge (1283-90) som datter af kong Erik 2. Magnusson (1280-99) og hans gemalinde, dronning Margaret (1261-83, dronning fra 1281-83), født prinsesse af Skotland, og som sad meget usikkert på den skotske trone i perioden 1286-90. Fraset fødslen af prins Maurice af Battenberg (1891-1914), en dattersøn til den britiske dronning Victoria (1837-1901), var der tale om den første kongelige fødsel i Skotland siden 1602, hvor den skotske kong Jacob 6.s (1567-1625), fra 1603-25 Jacob 1. af England, Skotland og Irland, yngste søn, Robert, hertug af Kintyre, blev født. Han døde den 27. maj 1602, fire måneder gammel. Han var bror til kong Karl 1. (1625-49), som var født i Skotland i år 1600. Margaret hed også Rose, hvilket var en reference til den engelske rose. Endelig fik dronning Elizabeths ældste barnebarn og den britiske tronfølger fra 1952 navnet Charles i 1948 som en påmindelse for den britiske offentlighed, at Stuart-dynastiet nu officielt var taget til nåde i det britiske kongehus. Som konge vil prins Charles formentlig antage regenttitlen kong Charles (Karl) 3. efter de engelsk-skotske monarker Karl 1. og Karl 2. (1660-85) fra Stuart-dynastiet. Der har været forlydender om, at prins Charles vil vælge regenttitlen kong Georg 7. til minde om sin morfar, for derved at undgå associationer med Stuart-kongerne, Karl 1., som blev halshugget, Karl 2., der var kendt for sit usædelige levned, og i respekt for mindet om Bonnie Prince Charlie, som blev kaldt Charles 3. af sine tilhængere.

Den jacobittiske tronfølge har siden Jacob 2.s efterslægt uddøde i 1807 omfattet følgende fyrstehuse: Savoyen-dynastiet (Sardinien-Piemonte) 1807-40, Habsburg-Este 1840-1919 (Modena) og Wittelsbach-dynastiet (Bayern) fra 1919 til i dag. Tronprætenderne i den jacobittiske tronfølge gør krav på de fiktive kongeriger England, Skotland, Irland og Frankrig, sidstnævnte som prætentionstitel, da titlen som ”konge af Frankrig” fra 1340 og indtil 1801 indgik i de engelske (britiske) monarkers titulatur. Fra 1807 har tronprætenderne været efterkommere af prinsesse Henrietta af England (1644-70), datter af kong Karl 1., søster til kong Karl 2. og den afsatte britiske kong Jacob 2. og i 1661 gift med Philippe 1., hertug af Orléans (1640-1701). Prins Joseph Wenzel af Liechtenstein (1995-), sønnesøn til Liechtensteins fyrst Hans-Adam 2. (1989-) fra Liechtenstein-dynastiet og den ældste søn til arveprins Alois (1968-), der siden 2004 har været Liechtensteins regent, er gennem sin mor, arveprinsesse Sophie (1967-), født hertuginde i Bayern, og morfar, prins Max af Bayern (1937-), hertug i Bayern fra 1968, yngre bror til den barnløse Franz, hertug af Bayern (1933-), den nuværende jacobittiske tronprætendent og siden 1996 overhoved for Wittelsbach-dynastiet, tilknyttet Stuart-dynastiet og dermed med i den jacobittiske tronfølge som 11 gange tipoldebarn af den britiske kong Jacob 1. og ni gange tipoldebarn til prinsesse Henrietta af England. Som født i London er prins Joseph Wenzel den første jacobittiske arving til den britiske trone siden 1688, som er født i Storbritannien. Det forventes dog, at prins Joseph Wenzel, ligesom sine familiemedlemmer, ikke vil gøre krav på tronen.

I lighed med det svenske kongehus benytter man sig af tildeling af hertugdømmer i det britiske kongehus. Fra 1398 tildelte man titlen hertug af Albany i det skotske kongehus, som oftest til en yngre søn af den skotske konge. Efter nedlæggelsen af kongeriget Skotland i 1707 tildelte de hannoveranske konger titlen ”hertug af York og Albany” tre gange, i hhv. 1716, 1760 og 1784. Titlen hertug af Albany blev for første gang siden 1660 tildelt dronning Victorias yngste søn, prins Leopold (1853-84), i 1881. Med denne tildeling markerede det britiske kongehus symbolsk den dynastiske arv fra det skotske kongehus, som udgør en del af det historiske grundlag for det britiske kongehus. Et andet eksempel er prins Henry (1900-74), som i 1928 fik tildelt titlen hertug af Gloucester (England), jarl af Ulster (Irland (Nordirland)) og baron Culloden (Skotland). Den britiske tronfølger bærer foruden titlen prins af Wales tillige titlerne hertug af Cornwall og Rothesay. Prins Edward (7.) af Wales var den første britiske tronfølger siden den britiske personalunions oprettelse i 1603, der officielt bar den traditionelle titel for den skotske tronfølger, hertugen af Rothesay, under ophold i Skotland; en praksis, der er fortsat til i dag. Kong Georg 4. (1820-30) aflagde et besøg i Skotland i 1822, som var det første besøg af en regerende monark i Skotland siden Karl 1., der besøgte landet i forbindelse med sin kroning som skotsk konge i 1633. Under besøget i 1822 var kongen iført den skotske kilt, og siden har de mandlige medlemmer af kongehuset under deres besøg i Skotland ved særlige lejligheder båret den skotske kilt. En parallel til forholdet mellem det britiske kongehus og Skotland er det danske rigsfællesskab mellem Danmark, Færøerne og Grønland. Efter 2. verdenskrig har medlemmer af det danske kongehus under deres besøg på Færøerne og i Grønland båret hhv. de færøske og grønlandske nationaldragter og deltaget i forskellige kulturelle arrangementer, fx den færøske kædedans, dels for at vise en særlig respekt over for færingerne og grønlænderne, dels for at markere samhørigheden mellem de to nordatlantiske rigsdele og Danmark. Dronning Victoria købte i 1852 Balmoral Castle i det skotske højland, som siden har været den britiske kongefamilies sommerresidens. Den britiske monark tilbringer hvert år den såkaldte Holyrood Week på Holyrood Palace i Edinburgh, en primær kongelig residens i Skotland siden 1500-tallet, hvor monarken er med til at markere den særlige skotske kultur og historie. Prins Charles (1948-) og hans ældste søn,

prins William (1982-), kan udtale gælisk, hvilket de lejlighedsvis demonstrerer i kongelige taler ved begivenheder med relation til Skotland og Nordirland.

Fra 1705-1948 virkede den såkaldte Sophie Naturalisationslov, der fastslog, at alle ikke-katolske efterkommere af kurfyrstinde Sophie af Hannover automatisk var britiske statsborgere. Prinsesse Maria Theresa (1849-1919), født prinsesse af Østrig-Este (Modena) og i 1868 gift med prins Ludwig (3.) af Bayern (1913-18), var den første jacobittiske arving til den britiske trone, som var efterkommer af kurfyrstinde Sophie af Hannover. Prinsesse Maria Theresa, der blev Bayerns sidste dronning, var født i Brno i kejserriget Østrig i Bøhmen, og som efterkommer af kurfyrstinde Sophie af Hannover var hun ved sin fødsel automatisk britisk statsborger, hvis hun ikke havde været katolik. Naturalisationsloven vakte stor opstandelse i Storbritannien i 1947, da den danske dronning Alexandrines yngste preussiske nevø, prins Friedrich af Preussen (1911-66), opnåede britisk naturalisation som efterkommer af kurfyrstinde Sophie af Hannover mod afgivelse af sin titel.

Westminster Abbey i London har siden 1066 fungeret som den traditionelle kroningskirke for de engelske og britiske monarker. 17 kongelige bryllupper har fundet sted i kirken siden år 1100, det seneste i 2011, da prins William (1982-), hertug af Cambridge, prins Charles' ældste søn, ægtede den britiske borgerlige Catherine Middleton (1982-). Mindst 17 engelske og britiske monarker er bisat i den ikoniske britiske kirke, herunder en skotsk monark, dronning Maria Stuart (1542-67). Kong Georg 2. er den seneste monark, som er blevet bisat i Westminster Abbey, hvorefter St. George's Chapel på Windsor Slot med få undtagelser har fungeret som gravkirke for de britiske monarker.

I 1911 blev den middelalderlige investitur af prinsen af Wales genoptaget i sin moderne form, på initiativ af den britiske premierminister, David Lloyd George (1863-1945), som selv var walisier. I 1911 blev prins Edward (8.) af Wales, den ældste søn til kong Georg 5. (1910-36), indsat som prins af Wales på det historiske Caernarfon Castle i Wales. I 1969 blev den nuværende prins af Wales, Charles (1948-), ligeledes officielt indsat som prins af Wales med pomp og pragt på Caernarfon Castle. Forud for indsættelsen i 1969 var der voldsomme protester mod afholdelsen på Caernarfon Castle fra walisiske nationalister, som fremhævede Englands historiske undertrykkelse af Wales. Inden den officielle indsættelse blev prins Charles i ti uger undervist i walisisk kultur, historie og sprog, og under ceremonien afgav han sine svar på både engelsk og walisisk. Prins Charles' ældste søn, prins William, den kommende prins af Wales, kan også i et vist omfang tale walisisk.

Kong Edward 8., den senere hertug af Windsor, som kortvarigt var konge i 1936, inden han abdicerede som følge af sit ønske om at gifte sig med den to gange fraskilte amerikaner Wallis Simpson (1896-1986), blev ved sin fødsel i 1894 givet navnene Edward Albert Christian George Andrew Patrick David. De sidste fire navne refererede til skytshelgenerne for hhv. England, Skotland, Irland og Wales. Prins Edward (8.) og hans niece prinsesse Margaret (1930-2002) er således eksempler på, at det britiske kongehus i kraft af sin navngivning anerkendte den historiske og dynastiske arv fra de fyrstestater, som tilsammen udgør grundlaget for den britiske statsdannelse. Traditionen foreskriver, at medlemmer af kongehuset får tildelt titler, som refererer til de fire lande, som konstituerer Storbritannien, England, Wales, Skotland og Irland. Dronning Victorias næst yngste søn, prins Arthur (1850-42), fik i 1874 tildelt den irske adelstitel hertug af Connaught og Strathearn. Prinsens yngste datter, prinsesse Patricia (1886-1974), kom til verden den 17. marts på St. Patrick's Day, den irske nationaldag og helgendagen for den irske skytshelgen St. Patrick. Prinsessen fik derfor i dåben navnet Patricia som sit andet navn og kaldenavn. Prinsessens bror, prins Arthur af Connaught (1883-1938), havde navnet Patrick som sit tredje navn, og prinsessens far, prins Arthur, bar ligeledes navnet Patrick som sit tredje navn.

Den britiske kong William 4. (1830-37) valgte regenttitlen kong William 4., hvilket vidner om, at England dynastisk havde en fortrinsret i den britiske union i forhold til Skotland. William 4. var den første konge af Storbritannien med navnet William, men inden deres nedlæggelse som statsdannelse i 1707 havde England haft tre konger med navnet William, senest Vilhelm 3. (1689-1702), og Skotland havde haft to konger med navnet Vilhelm. Man valgte derfor at lade den engelske kongerække bestemme regenttitlen for kong William 4. Da kong Edward 7. (1901-10) besteg tronen i 1901, valgte han regenttitlen kong Edward 7. Dette valg vakte vrede i Skotland, hvor selv Church of Scotland nægtede at anvende denne regenttitel med henvisning til, at de tidligere konger med navnet Edward, Edward 1. (1272-1307), Edward 2. (1307-27), Edward 3. (1327-77) (Plantagenet-dynastiet), Edward 4. (1461-70, 1471-83), Edward 5. (1483) (York-linjen) og Edward 6. (1547-53) (Tudor-dynastiet), alle havde været engelske konger, som var blevet ekskluderet fra Skotland med militær magt. Ud fra samme logik bærer den britiske monark, dronning Elizabeth 2. (1952-), regenttitlen Elizabeth 2., hvilket irriterede mange i Skotland, da hun var den første regerende dronning med navnet Elizabeth i Skotland. Efter kroningen i 1953 gjorde man en indrømmelse til de skotske nationalister, da dronningens kongelige monogram ikke skulle gengives på de offentlige postkasser i Skotland, som kun viser den skotske krone.

Da England måtte afgive hertugdømmet Normandiet i 1204, bekræftet i en fredstraktat i 1259, blev kanaløerne Guernsey og Jersey undtaget. De to kanaløer hører sammen med Isle of Man til de tre britiske kronbesiddelser, som tilhører den britiske krone, men de er ikke en del af Storbritannien. Der eksisterer således en form for personalunion mellem Storbritannien og de tre britiske kronbesiddelser, men ikke formelt, da de tre besiddelser ikke er officielt og internationalt anerkendte som selvstændige stater. Forholdet mellem Storbritannien og de tre britiske kronbesiddelser

kan bedst beskrives som en føderativ relation: Storbritannien varetager via den britiske krone øernes udenlandske relationer og forsvar, samtidig med at øerne er uafhængige af Storbritannien, om end det britiske parlament har ret til at lovgive for øerne. På kanaløerne tituleres den britiske monark endnu den dag i dag som "hertug af Normandiet", uafhængigt af den til enhver tid siddende monarks køn.

I 1840 ægtede dronning Victoria (1837-1901) den tyske prins Albert af Sachsen-Coburg-Gotha (1819-61), som var brorsøn til den belgiske kong Leopold 1. (1831-65), der var morbror til dronning Victoria. Fra 1816-17 var prins Leopold af Sachsen-Coburg-Saalfeld, den senere kong Leopold 1., gift med den britiske kong Georg 4.s (1820-30) datter, prinsesse Charlotte af Wales (1796-1817), der døde i barselseng efter at have født en dødfødt søn. Forud for ægteskabet var prins Leopold i 1815 blevet britisk statsborger. Udsigten til at blive britisk prinsgemal glippede med dette dødsfald; en stilling, der i stedet gik til hans nevø. Prins Albert fik tildelt titlen prinsgemal i 1857. I forbindelse med ægteskabet i 1840 konverterede den lutherske prins til den anglikanske kirke, og han blev naturaliseret som britisk statsborger. Prins Albert lærte at tale engelsk, men han talte fortrinsvis tysk med sin gemalinde, der endog ved det tysksprogede britiske hof som ung skulle afhjælpes sin tyske accent, når hun talte engelsk. Den forrige regerende dronning var dronning Anne (1665-1714, regerende dronning af England, Skotland og Irland fra 1702-07 og fra 1707 Storbritannien og Irland til sin død), som i 1683 ægtede den dansk-norske prins Jørgen (1653-1708), den yngste søn til kong Frederik 3. (1648-70). Prins Jørgen blev britisk prinsgemal under navnet Georg, hertugen af Cumberland (jarl af Kendal og baron Wokingham), fra 1702. I 1689 blev prinsen naturaliseret som engelsk statsborger. Prins Georg konverterede imidlertid ikke fra sin lutherske tro til den anglikanske Church of England, som hans gemalinde var overhoved for. Parret var barnløst, hvorfor det oldenborgske kongehus ikke fik mulighed for at videreføre den britiske kongeslægt. Den næste regerende dronning er den nuværende monark, dronning Elizabeth 2., som den 10. september 2015 med en regeringstid på 63 år og 217 dage blev den længst regerende britiske monark nogensinde, da hun overgik sin tipoldemor dronning Victorias hidtidige rekord på 63 år og 216 dage. Dronningen ægtede som britisk tronfølger, prinsesse Elizabeth (2.) af Wales, født i 1926, i 1947 prins Philip (1921-2021), søn af den græske kong Georg 1.s næst yngste søn, prins Andreas (1882-1944). Philip blev ved ægteskabets indgåelse hertug af Edinburgh (Skotland), jarl af Merioneth (Wales) og baron Greenwich (England), og han frasagde sig sin græsk-danske arveret. Prins Philips familie måtte flygte ud af Grækenland i 1922, da kong Konstantin 1. (1913-17, 1920-22) for anden gang blev tvunget til at abdicere efter det græske nederlag i Den Græsk-Tyrkiske Krig (1919-22). Den eksilerede Philip blev uddannet i den britiske flåde og deltog i 2. verdenskrig på britisk side. Elizabeth og Philip mødtes første gang i 1939, og de opretholdt kontakten under krigen via brevveksling. Hans fire ældre søstre, Margarita (1905-81), Theodora (1906-69), Cecilie (1911-37) og Sophie (1914-2001), giftede sig alle ind i tyske fyrstehuse i hhv. Hohenlohe-Langenburg, Baden (Zähringen), Hessen (Darmstadt), Hessen-Kassel og Hannover. Cecilie og hendes gemal tilsluttede sig nazistpartiet, og Sophies første gemal, prins Christoph af Hessen-Kassel (1901-43), faldt i 2. verdenskrig på tysk side. Prinsesse Margaritas gemal, prins Gottfried af Hohenlohe-Langenburg (1897-1960), tjente på Østfronten, og han blev afskediget fra værnemagten efter det mislykkede 20. juli-attentat i 1944 mod Adolf Hitler. Prinsesse Theodoras gemal, markgreve Berthold af Baden (1906-63), blev såret og invalideret i 1940 under det tyske felttog i Frankrig. Markgreve Berthold var den eneste af svogrene, som ikke var medlem af nazistpartiet. Ingen af søstre og svogrene til prins Philip var selvsagt velkomne til brylluppet. Prinsesse Sophie af Grækenland og Danmark, enke efter den faldne prins Christoph af Hessen-Kassel (1901-43), indgik i 1946 et usædvanligt kontroversielt giftermål med den tyske prins Georg Wilhelm af Hannover (1915-2006). Den såkaldte Lov om Kongelige Ægteskaber fra 1772 stipulerede, at enhver efterkommer af den britiske kong Georg 2., med undtagelse af efterkommere af prinsesser, der havde giftet sig ind i udenlandske fyrstefamilier, skulle søge tilladelse hos den britiske monark ved indgåelse af et ægteskab. Kong Georg 6. (1936-52) gav ikke sin tilladelse til giftermålet i 1946 på et tidspunkt med en netop overstået verdenskrig, og hvor prins Georg Wilhelm som tysk statsborger havde været tjenestegørende i den tyske hær. Ligesom sine tre brødre blev han dog i løbet af 2. verdenskrig afskediget fra værnemagten, da Adolf Hitler (1889-1945) i almindelighed ikke nærrede stor tiltro til medlemmer af de afsatte tyske dynastier og i særdeleshed dem, der var nært beslægtet med det tyske kejserhus. Det er det eneste kendte tilfælde, hvor en britisk monark reelt har nægtet at sanktionere et ægteskab. Loven blev i 2015 indskrænket til kun at gælde de første seks i den britiske arvefølge. Året efter det højst omdiskuterede ægteskab giftede prinsesse Sophies bror, den græsk-danske prins Philip, sig med Georg 6.s ældste datter, den britiske tronfølger Elizabeth (2.). Prins Philip kunne på grund af udlændighed ikke tale det græske sprog, men kun forstå en smule græsk. I prinsens familie blev der talt tysk, fransk og engelsk, men han identificerede sig selv som dansker. Ved giftermålet blev den græsk-danske prins Philip britisk statsborger, konverterede til den anglikanske statskirke og antog navnet Mountbatten, da han på sin mødre side tilhørte den tysk-britiske fyrsteslægt Battenberg. Battenberg-slægten var en morganatisk sidelinje fra midten af 1800-tallet til det regerende hus (Hessen-Darmstadt) i storhertugdømmet Hessen (1806-1918). Under indtryk af skiftet til slægtsnavnet Windsor anglicerede Battenberg-slægten i 1917 deres navn til Mountbatten samtidig med, at de frasagde sig deres tyske fyrstetitler. Prins Louis af Battenberg (1854-1921), prins Philips morfar, fik en britisk adelstitel (Marquis af Milford Haven), hvorved hans efterkommere naturaliseredes (dvs. godkendtes) som britisk adel under navnet Mountbatten. Det britiske kongepar var ikke umiddelbart begejstrede for at

få prins Philip til svigersøn. Det gjaldt ikke mindst dronning Elizabeth, som havde en bror, Fergus Bowes-Lyon (1889-1915), der faldt i 1. verdenskrig, og som derfor livet igennem vedblev at have en markant antitysk indstilling. I den forbindelse var det ingen formildende omstændigheder, at prins Philip i lige kvindelinje var tipoldebarn af dronning Victoria og desuden i lige mandslinje oldebarn af den danske kong Christian 9. Prins Philips søstre og svogre blev taget til nåde igen i 1953, hvor de deltog i kroningen af dronning Elizabeth 2. Det britiske regentpars datter, prinsesse Anne (1950-), Princess Royal, fik prinsesse Margarita som en af sine fem faddere, og parrets yngste søn, prins Edward (1964-), jarl af Wessex, fik prinsesse Sophie og prins Ludwig af Hessen (1908-68), bror til arvestorhertug Georg Donatus (1906-37), der var overhoved for Huset Hessen-Darmstadt i en måned i 1937 og gemal til prinsesse Cecilie, som to af sine fem faddere. I 1957 blev prins Philip, hertugen af Edinburgh, tildelt titlen prins af Storbritannien.

Storbritannien har tre ridderordener, som refererer til tre lande i statsdannelsen: Hosebåndsordenen i England (grundlagt i 1348), Tidselordenen i Skotland (1687) og St. Patrick-ordenen i Irland (grundlagt i 1783). Den norske kong Olav 5., som var britiskfødt i Sandringham i Norfolk i England, blev som den hidtil eneste udenlandske monark optaget i Tidselordenen i forbindelse med sit statsbesøg i Skotland i 1962. St. Patrick-ordenen eksisterer stadigvæk med den britiske monark som ordensherre, men den sidste optagelse fandt sted i 1936 (hertugen af York, der blev kong Georg 6. samme år). I 1974 døde den sidste ridder, prins Henry, hertug af Gloucester, som var blevet optaget i 1934.

I tilfældet med "Europas bedstemor", dronning Victoria, blev slægten opsplittet og sprængt under 1. verdenskrig (1914-18), hvor Storbritannien kæmpede i en koalition med bl.a. Frankrig og Rusland (Ententemagterne) mod Tyskland og dets allierede Østrig-Ungarn, Bulgarien (fra 1915) og Det Osmanniske Rige (Centralmagterne). Dronning Victoria og prins Albert fik i årene 1840-57 ni børn, fem døtre og fire sønner, og i juli 1914 før krigens udbrud havde parret 117 efterkommere. Af dem boede 42 i Tyskland, og 13 af dem deltog i "Den Store Krig" mod Storbritannien. Det vedrører det ældste barnebarn, den tyske kejser Wilhelm 2., fem af hans seks sønner, hans bror og dennes yngste søn, datteren Victorias (1840-1901) tre dattersønner af huset Hessen-Kassel, hvoraf to faldt, oldebarnet prins Gottfried af Hohenlohe-Langenburg (1897-1960), der ikke var i aktiv tysk krigstjeneste, børnebørnene storhertug Ernst Ludvig af Hessen (1892-1918), hertug Albert af Sønderborg-Augustenburg (1869-1931, hertug fra 1921), der reelt blev fritaget af den tyske kejser for deltagelse i krigen mod Storbritannien, og hertug Carl Edward af Sachsen-Coburg-Gotha (1900-18). Alle var i militær- og/eller krigstjeneste hos det tyske kejserrige. Foruden det russiske kejserhus og følgelig det britiske kongehus havde dronning Victoria efterslægt i kongehusene i Norge, Sverige og Spanien, der forblev neutrale under krigen, og i Rumænien og Grækenland, der i hhv. 1916 og 1917 indtrådte i krigen på Ententemagternes side. Kong Konstantin 1. (1913-17, 1920-22), Georg 1.s ældste søn, var gift med en søster til kejser Wilhelm 2., hvorfor den græske neutralitet blev anset for at være tyskvendt. I 1917 blev han tvunget til at abdicere af Ententemagterne, som i stedet indsatte hans næstældste søn, Alexander 1. (1917-20), som ny konge. Den ældste søn, Georg (2.), blev ligesom faderen anset for tyskvenlig. Man overvejede at indsætte den belgiske prins Carl, greve af Flandern (1903-83), som ny græsk regent, men hans far, kong Albert 1. (1909-34), en af de store krigshelte fra 1. verdenskrig, afviste tilbuddet på sønnens vegne. I det spanske kongehus var der en intern strid mellem enkedronningen, Maria Christina (1858-1929, født ærkehertuginde af Østrig og dronning af Spanien fra 1879-85), som støttede Centralmagterne, og svigerdatteren, dronning Victoria Eugenie (1887-1969, født prinsesse af Battenberg og dronning af Spanien fra 1906-31), der omvendt støttede Ententemagterne og fætter kong Georg 5.

Hertugdømmet Sachsen-Coburg-Gotha tilfaldt i 1893 det britiske kongehus ved en sekundogenitur, hvorved en personalunion afværgedes. Efter prins Alfreds (1844-1900) overtagelse af tronen i august 1893 i hertugdømmet Sachsen-Coburg-Gotha konverterede hertugens ugifte døtre fra den anglikanske tro til den lutherske lære i et forsøg på at integrere familien i det tyske hertugdømme. Hertug Carl Edward beholdt sin anglikanske tro, men blev alligevel hurtigt en tysk fyrste, som også lærte at beherske det tyske sprog, sekunderet af den tyske kejser Wilhelm 2., som nøje overvågede regentskabet for den umyndige hertug frem til 1905, ledet af arvefyrst Ernst (2.) af Hohenlohe-Langenburg (1863-1950, fyrste fra 1913), der var svigersøn til hertug Alfred af Sachsen-Coburg-Gotha. Hertugens fem børn, født i årene 1906-18, blev alle opfostret i den lutherske tro. Hertug Carl Edward fratoges på grund af sin tyske krigsdeltagelse sine britiske ordener, sin britiske prinsetitel (prins af Storbritannien og Irland) og sine adelstitler (hertug af Albany, jarl af Clarence og baron Arklow) i 1919, ligesom hans fem børn, tre sønner og to døtre, fratoges deres respektive britiske prinse- og prinsesstitler. Denne britiske aktion, med baggrund i en parlamentsbeslutning fra 1917, ramte også Hannover-slægten, der ligesom dynastiet Sachsen-Coburg-Gotha blev frataget sine britiske prinse- og prinsesstitler. Ernst August, Thyras gemal, blev frataget sine britiske adelstitler som hertug af Cumberland og Teviotdale og sine britiske ordener, ligesom hans søn, Ernst August (1887-1953), og dennes på daværende tidspunkt i 1919 fire børn, der ligeledes fratoges deres britiske prinse- og prinsesstitler. Som britiske hertuger var Carl Edward og Ernst August medlemmer af den britiske højadel og havde som sådan automatisk sæde i det britiske parlaments overhus, House of Lords. I 1931 besluttede Ernst August (1887-1953), at familiens forhenværende britiske prinse/prinsesstitel skulle være en integreret del af hans efterkommeres navne som sekundær prætentionstitel, på linje med familiens tyske titler efter 1918, der videreførtes som en del af medlemmernes respektive navne: prins/prinsesse af Hannover og hertug/hertuginde af Braunschweig-Lüneburg. Ernst Augusts ældste søn, Ernst August (1914-87), den fjerde Ernst August siden 1837, fik

i 1957 bekræftet sit britiske statsborgerskab på grundlag af den såkaldte Sophie Naturalisationslov fra 1705. Loven, der afskaffedes i 1948, indvirkede imidlertid ikke på Ernst Augusts status, da han blev født, mens loven endnu var i kraft. Den tysk-nationale samling i 1871 indebar et stort skridt hen imod fremkomsten af en national patriotisme til afløsning af det kosmopolitiske fædrelandsbegreb, idet de tyske fyrstehuse, såvel de regerende forbundsyrstefamilier (fx Hessen [Hessen-Darmstadt], Sachsen-Coburg-Gotha), de mediatiserede (fx Hohenlohe-Langenburg i 1806) som de ikke-regerende fyrstehuse (fx Augustenborgerne), accepterede den tyske samling under det ambitiøse Preussens ledelse. Hertug Ernst Augusts åbenlyse tyske sympatier under 1. verdenskrig sårede gemalinden Thyra, der følte et loyalitetsforhold til sine søstre i Storbritannien og Rusland. Den britiske enkedronning Alexandra, der ud fra et dynastisk værdisystem livet igennem forblev anti-preussisk og tilsvarende pro-hessisk, tilgav sine slægtninge i huset Hessen-Kassel og den hannoveranske svigerfamilie for deres tyske krigsdeltagelse. Men under pres fra sin mor, enkedronning Alexandra, fjernede kong Georg 5. også ordensflagene for sine tyske slægtninge fra St. George's Chapel på Windsor Slot. I forbindelse med ovennævnte parlamentsbeslutning blev der i 1917 udstedt en kongelig forordning om, at de britiske prinse- og prinsessestitler med prædikatet "Kongelig Højhed" i fremtiden ville være forbeholdt monarkens børn, alle børn af monarkens sønner og den ældste søn til den ældste søn af prinsen af Wales. I 1917, under indtryk af den anti-tyske stemning under 1. verdenskrig, skiftede det britiske kongehus det tyskklingende slægtsnavn Sachsen-Coburg-Gotha (Hannover var dynastiets navn 1714-1901, 1901-17 Sachsen-Coburg-Gotha) ud til fordel for benævnelsen Windsor. Windsor-navnet refererer til Windsor Castle, som er den kongeresidens i England, der har været brugt uafbrudt gennem længst tid. Slottet blev bygget af Vilhelm 1. Erobreren i 1070. Kongehusets medlemmer gav afkald på deres tyske fyrstetitler (prins/prinsesse af Sachsen-Coburg-Gotha og hertug/hertuginde af Sachsen). Det hannoveranske dynasti, der endnu i dag sidder på den britiske trone, gennemførte således en gennemgribende symbolsk nationalisering af det britiske kongehus. Førnævnte enkestorhertuginde Augusta af Mecklenburg-Strelitz (1822-1916), sønneatter til kong Georg 3. (1760-1820), blev i forbindelse med sit ægteskab i 1843 med arvestorhertug Friedrich Wilhelm af Mecklenburg-Strelitz (1819-1904, storhertug fra 1860) på basis af en særskilt lov tilkendt en årlig livrente fra Storbritannien på 3.000 pund, som skulle udbetales fra hendes fars død (hvilket skete i 1850) og indtil hendes egen død (i 1916). Under indtryk af 1. verdenskrig og udstedelsen af en proklamation, som forbød udbetaling af penge til personer, der boede i et fjendeland, blev livrenten dog suspenderet i efteråret 1914.

Palmer: 'Frederick', 91-119; Kunisch: 'Von der', 203-26; Best: War, 53-59, 65f., Aronson: *Grandmama*; Urbach: *Royal*; Green: *Fatherlands*, 298-342; Strandmann: 'Nationalisierungsdruck', 69-91; Hanisch: 'Nationalisierung', 71-91; Kroll: 'Zwischen', 353-74. Enkehertuginde Marie af Sachsen-Coburg-Gotha (1853-1920), gemalinde til hertug Alfred af Sachsen-Coburg-Gotha (1893-1900), valgte under 1. verdenskrig at stå bag Tyskland imod sit eget fødeland, Rusland. Hertugfamilien i Sachsen-Coburg-Gotha var stærkt splittet under krigen. Af hertugparrets fire døtre var den ældste datter, prinsesse Marie (1875-1938), fra 1914 dronning af Rumænien, der i 1916 indtrådte i krigen på Ententemagternes side. Den næstældste datter, prinsesse Victoria Melita (1876-1936), var fra 1905 gift med en russisk storfyrste. Den næst yngste datter, prinsesse Alexandra (1878-1942), var fra 1896 gift med Ernst 2. (1863-1950, titulær fyrste af Hohenlohe-Langenburg fra 1913-50), og den yngste datter, prinsesse Beatrice (1884-1966), var fra 1909 gift med prins Alfons af Spanien (1886-1975, hertug af Galliera fra 1930-75), der tilhørte Galliera-linjen inden for den spanske Orléans-linje. Spanien forholdt sig neutralt i krigen. Enkehertuginde Maries sympatier var delte, men hendes pro-tyske indstilling gjorde livet svært for hende i et Tyskland, som blev stadigt mere anti-russisk. Den tyske enkehertuginde yngste bror, storfyrst Paul (1860-1919), blev myrdet under Den Russiske Revolution, ligesom hendes nevø zar Nikolaj 2. (1894-1917) i 1918. Langt hovedparten af den tyske enkehertuginde russiske nevøer deltog i krigen på russisk side. Den russiske kejserinde, Alexandra (Alix) af Hessen (1872-1918), var født prinsesse af Hessen og søster til storhertug Ernst Ludvig af Hessen (1892-1918).

Enkestorhertuginde Anastasia af Mecklenburg-Schwerin (1860-1922), født storfyrstinde af Rusland som sønneatter til zar Nikolaj 1. (1825-55), gemalinde til storhertug Friedrich Franz 3. af Mecklenburg-Schwerin (1883-97), valgte modsat enkehertuginde Marie i Sachsen-Coburg-Gotha at stå bag sit fødeland, Rusland, i 1. verdenskrig. Anastasias mor, storfyrstinde Cecilie (1839-91, født prinsesse af Baden), nedstammede fra Rurik-dynastiet, et vidt forgrenet, russisk kejserdynasti, der i sin hovedlinje eksisterede fra 862-1598, via prinsesse Anne af Kiev (ca. 1030-75), dronning af Frankrig fra 1051-60, som var datter af storfyrst Jaroslav 1. den Vise af Kiev (1019-54). Flere af enkestorhertuginde brødre deltog aktivt i krigen på russisk side. Tre af hendes brødre blev myrdet under Den Russiske Revolution. Konflikten splittede hendes familie. Hendes søn, storhertug Friedrich Franz 4. af Mecklenburg-Schwerin (1897-1918), var tysk fyrste, hendes yngste datter, prinsesse Cecilie (1886-1954), var fra 1905 svigerdatter til Tysklands kejser Wilhelm 2., og hendes ældste datter, prinsesse Alexandrine (1879-1952), var fra 1912 dronning i Danmark, der forholdt sig neutralt under krigen. Som tysk fyrstinde kunne enkestorhertuginde Anastasia hverken forblive i Frankrig, hvor familie havde en villa i Cannes, eller Schwerin i Tyskland, som var i krig imod Rusland. Hun valgte derfor under krigen at bosætte sig i det neutrale Schweiz.

I Storbritannien fik Skotland og Wales selvstændige parlamenter, hvor det skotske parlament fik mulighed for selv at udskrive skatter, mens det walisiske parlament måtte nøjes med at administrere de beløb, der var bevilget af parlamentet

Kongeriget Frankrig grundlagdes i 987 med Capetinger-dynastiet som det første kongehus (987-1328). Det baskiske kongerige Navarra, der grundlagdes i 824, var fra 1479 i personalunion (på grundlag af arv) med vicegrevskabet Béarn. Kongeriget Navarra lå på begge sider af Pyrenæerne. Den sydlige del af kongeriget indlemmedes i 1512 i Den Castilianske Krone (Spanien), fra 1512-15 en del af Den Aragonske Krone. Den resterende del af kongeriget lå derefter nord for Pyrenæerne. Henrik 3. af Navarra (1572-1610) arvede den franske trone på grundlag af den saliske lov, da mandslinjen i huset Valois (1328-1589) uddøde, og han blev den første Bourbon-monark i Frankrig som Henrik 4. (1589-1610). Begge kongelige dynastier er sidelinjer til Capetinger-dynastiet. Bourbon-slægten, der nedstammede fra Ludvig 9. den Helliges (1226-70) yngste søn, besteg tronen i Navarra med Henrik 4.s far, Antoine, der blev konge af Navarra jure uxoris (1555-62) som gemal til Jeanne 3., regerende dronning af Navarra (1555-72) fra Albret-dynastiet, der regerede Navarra 1484-1513 (1516) [jure uxoris] og fra 1517-72. Navarra og Béarn var dermed i personalunion med Frankrig fra 1589-1620, hvor kongeriget og vicegrevskabet inkorporeredes i Frankrig. Med indlemmelsen i 1620 under den franske kong Ludvig 13. (1610-43), Ludvig 2. af Navarra (1610-20), søn af Henrik 4., ophævede Frankrig kongeriget Navarras kognatiske tronfølge. Under Den Spanske Arvefølgekrig (1701-14) ønskede flertallet af adelen i Den Aragonske Krone ærkehertug Karl, den tysk-romerske kejser som Karl 6. (1711-40), som ny monark under navnet Karl 3. Den

i London. I 2006 fik det walisiske parlament øgede beføjelser, hvorved dets kompetencer svarer til det skotske parlament og det nordirske ditto, Stormont, der blev genetableret i 1998. England har ikke sit eget hjemmestyreparlament. Parlamentet i London er det fælles britiske parlament. Det engelske imperium i form af den britiske statsdannelse er ligesom Spanien stadig formelt en enhedsstat med én statslig enhed med tilhørende institutioner og organer. Dronning Victoria fik tildelt en ganske betydelig symbolsk funktion i forbindelse med opbygningen af en fælles britisk identitet og udbygningen af det britiske imperium. I 1876 blev hun udråbt til kejserinde af Indien; en titel, de britiske monarker bar frem til 1948 efter Indiens løsrivels års forinden. I det britiske imperium anvendte man betegnelsen dominions for de områder af imperiet, der havde en stor hvid befolkningsdel og derfor tidligt opnåede indre selvstyre, fx Canada (1867) og Australien (1901), begge føderative monarkier. Dominions kunne derved siges at være i en realunion med Storbritannien. Dominions blev i 1926 erklæret for selvstændige, ligestillede samfund forenede i fælles troskab mod kronen frit forbundne som medlemmer af det britiske Commonwealth. Dominions blev officielt selvstændige stater med Westminster-statutten fra 1931. Med afkoloniseringen efter 2. verdenskrig søgte de britiske regeringer at bruge det britiske statssamfund, Commonwealth of Nations, som ramme for et fortsat snævert politisk og økonomisk samarbejde med de tidligere kolonier. I denne proces gik man bort fra brugen af begrebet dominions. I dag har Commonwealth of Nations 54 medlemmer, hvoraf de 16 stater, herunder Storbritannien, har den britiske monark som statsoverhoved, de såkaldte *Commonwealth realms*, 33 er republikker, og fem er monarkier med en anden monark end den britiske. Alle medlemmer anerkender den britiske monark som "leder af Commonwealth", men ikke som statsoverhoved. *Commonwealth realms*, fra regnet Storbritannien, er i personalunion med Storbritannien, og forholdet mellem Storbritannien og de 15 øvrige *Commonwealth realms*, herunder Canada og Australien, kan bedst betegnes som et føderativt monarki. Kongehuset i Storbritannien under dronning Elizabeth 2. forsøger desuden at udgøre det nationale holdepunkt i den britiske statsdannelse.

I gennem knap trekvart århundrede var det britiske regentpar, dronning Elizabeth 2. og prinsgemal Philip, de repræsentative symboler for stabiliteten og kontinuiteten i det traditionsrige britiske samfund. Når Elizabeth 2. udånder, vil det britiske kongehus blive videreført af Glücksborgerne, da prinsen af Wales, Charles (1948-), i lige mandslinje nedstammer fra den første glücksborgske monark i Danmark, Christian 9. Kongehusets navn vil dog fortsat være Windsor.

Castilianske Krone, herunder det baskiske kongerige Navarra, støttede den franske hertug Philip (5.)s (1700-46) tronkandidatur. I lige mandslinje var Philip 5. tipoldebarn af kong Henrik 3. af Navarra (1572-1610), og Navarras støtte var motiveret af håbet om en mulig fransk-spansk personalunion og dermed en genforening med den franske del af Navarra. Udfaldet af krigen blev, at Philip 5. kunne forblive på den spanske trone, dog uden ret til at forene Spanien og Frankrig i en personalunion (Utrecht-traktaten i 1713). Bourbon-dynastiet i Frankrig (1589-1792, 1814/15-30, sidelinjen Orléans 1830-48) førte titlen "konge af Frankrig og Navarra" frem til 1791 og igen fra 1814/15-30.

Prins Pedro af Begge Sicilier (1968-), hertug af Calabrien og omstridt overhoved for Huset Bourbon Begge Sicilier fra 2015, er førstearving til Navarra som efterkommer af den franske kong Karl 10. via Bourbon-Parma og sin farmor, prinsesse Alicia af Bourbon-Parma (1917-2017, gift ind i Huset Begge Sicilier i 1936), og på grundlag af kongerigets gamle kognatiske arvefølge kan han gøre et arvekrav gældende ligesom orléanisternes og legitimisternes franske tronprætendent.

Frankrig blev i slutningen af 1700-tallet en geografisk sammenhængende territorialstat med annektering af de sidste enklaver, fx hertugdømmet Lothringen (959-1766), der i 1766 efter aftale tilfaldt Frankrig med hertug Stanislaw 1. Leszczyński (1677-1766, hertug af Lothringen 1737-66) død. I Frankrig blev det franske nationsbegreb lanceret i forbindelse med Den Franske Revolution i 1789, hvor den tredje stands repræsentanter udråbte sig selv som nationalforsamling. Forsamlingen hævdede, at den repræsenterede det franske folk og den franske nation, og på den baggrund krævede man magten i den franske stat. Følgelig var det den daværende politiske statsdannelse, Frankrig, der kom til at definere grænserne for den nye forestilling om en fransk nation. Inden for det etniske/nationale folkebegreb blev nation altså her forstået som et bestemt politisk-kulturelt fællesskab, og nationalfølelsen var dermed knyttet til dette fællesskab (det tyske nationsbegreb er omvendt baseret på en forestilling om en fælles afstamning, hjemstavn, historie og kultur og et biologisk-kulturelt slægtskab). Frankrigs overgang fra multinational territorialstat til nationalstat var i begyndelsen en ren og skær proklamation. Med nationalismen i 1800-tallet udvikledes den moderne franske nationale identitet, hvor Den Franske Revolution (1789-99) har indtaget en afgørende position. Med skiftende styrke op gennem det 19. århundrede, og siden Den Tredje Republik (1870-1940), med Vichy-republikken (1940-44) under 2. verdenskrig som markant undtagelse, er revolutionen blevet dyrket som en afgørende bestanddel af den politiske kultur og identitet i Frankrig, hvor bl.a. det franske nationsbegreb er et vigtigt element. Frankrig har derfor altid set sig selv som en nationalstat, hvor der er en klar sammenhæng mellem den franske nation og

den franske stat. Fransk er eksempelvis det eneste officielt anerkendte sprog. Frankrigs erobringer i 1600-tallet betød, at den franske statsdannelse kom til at omfatte catalanere, alsacere, lorrainere, flamlændere, og i 1700-tallet tillige korsikanere, da øen Korsika købtes og erobrede af Frankrig i 1768-69. Såvel disse nationale mindretal som de øvrige historiske mindretal søgte man fra centralmagtens side at assimilere i den franske nation ved bl.a. at forbyde deres nationale sprog og gøre franskundervisning tvungen i skolen. I det gamle hertugdømme Bretagne (939-1790) udvikledes en regional nationalisme i begyndelsen af det 20. århundrede. Den bretonske nationalisme fik en politisk manifestation i form af Det Bretonske Nationalistparti, der eksisterede fra 1911-14. Partiet foreslog i sit manifest, at Bretagnes nationaldag skulle være den 29. september, der var årsdagen for kroningen af Nominoë, den første hertug af Bretagne (846-51), og for hertug Johan 4.s (1365-99) sejr i 1364 i slaget ved Auray i Den Bretonske Arvefølgekrig (1341-65) mod den franske hær, ledet af tronrivalen hertug Karl 1. (1341-64). Anledningen til partiets dannelse var en bretonsk protest mod afsløringen i 1911 af et monument til minde om den fransk-bretonske enhed på Rådhuspladsen i Rennes, forestillende hertuginde Anne (1488-1514) i knælende position for den franske kong Karl 8. (1483-98). Monumentet blev ødelagt af bretonske separatister i 1932. Partiet var nationalistisk og separatistisk og dermed i opposition til den bretonske regionalisme, der fra 1912 var organiseret i Bretagnes Regionalistiske Føderation. De bretonske regionalister advokerede for subsidiaritetsprincippet og for en decentralisering af den franske stat, som de ønskede at forblive en del af. Regionalisterne stræbte politisk efter at omdanne Frankrig til en føderation, og de tog afstand fra såvel franske republikanere som monarkister, der var splittet mellem bonapartisterne, Bourbon-legitimister og orléanister, sidstnævnte var fra 1899 organiseret i den højrenationale organisation Action française. Action française ville etablere et decentralt, føderalt monarki i Frankrig efter den franske samfundsmodel fra før Revolutionen (1789-99). I 1918 dannede de bretonske regionalister deres første parti, Den Bretonske Regionalistgruppe. Det Bretonske Nationalistpartis politiske program var inspireret af en række nationale konfliktzoner i Europa: Ungarn, som i 1867 med oprettelsen af dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn genvandt sin egen forfatning, sin egen regering og sit eget parlament, Catalonien, som den spanske statsmagt i årene 1911-14 tildelte en fælles institution for de fire provinsadministrationer i det gamle fyrstendømme (opløst i 1714), Norge, som i 1905 genvandt sin nationale uafhængighed med opløsningen af den svensk-norske personalunion og fik sit eget nationale kongehus, og Balkan-staterne Grækenland, Bulgarien, Serbien og Montenegro, som med militære midler slog sig sammen i Den Første Balkankrig (1912-13) mod Det Osmanniske Rige, og i Den Anden Balkankrig (1913), hvor

Bulgarien kæmpede imod de øvrige lande og Rumænien og Det Osmanniske Rige. Ved 1. verdenskrigs udbrud i 1914 blev Det Bretonske Nationalistparti opløst. I mellemkrigstiden, i 1920'erne, opstod en decideret bretonsk nationalistbevægelse. Det Bretonske Autonomi-Parti (1927-31) var venstreorienteret og føderalistisk, og i 1931 splittedes partiet i to, mellem føderalisterne, der ønskede, at Bretagne skulle forblive i et føderalt Frankrig, og som grundlagde Den Bretonske Føderalistliga (1931-34), og nationalisterne, der ønskede bretonsk uafhængighed og brød ud og grundlagde Det Bretonske Folkeparti (1931-44). Af andre regionale identiteter og tilsvarende nationalistiske separatistbevægelser i Frankrig kan nævnes Alsace, den franske del af Baskerlandet og den flamske bevægelse i den franske del af Flandern, der eksisterede som grevskab fra 862-1795. Grevskabet Flandern er den eneste del af middelalderens Frankrig, som ikke er en del af den nuværende franske stat, når man ser bort fra det franske Flandern, der blev tilbageerobret i anden halvdel af 1600-tallet.⁴⁵

⁴⁵ Under Solkongen Ludvig 14. (1643-1715) var Frankrig et paradigmatiske mønstereksempel på et absolutistisk styre i Europa. Med Den Franske Revolution (1789-99) blev dette kapitel i Frankrigs politiske historie effektivt afsluttet, og revolutionen kom således til at indlede styreformens afvikling i en europæisk sammenhæng. Med revolutionen ophørte katolicismen med at være statsreligion i Frankrig, og der skabtes en fransk statskirke, totalt underlagt statsmagten og unddraget paven magt. Kejser Napoleon 1. sluttede i 1801 et konkordat med paven, som stadfæstede revolutionens resultat: Paven opgav krav på de tidligere kirkegodser, og den franske stat blev mellemlid mellem paven og den katolske kirke i Frankrig. Katolicismen fik ikke status af statsreligion, men konkordatet omtalte dog den romersk-katolske kirke som religionen for det store flertal af franskmænd. Konkordatet blev afskaffet i 1905, da man i det franske parlament vedtog en ny lov, som adskilte kirke og stat. Dele af konkordatet gælder dog fortsat i Alsace-Lorraine, da dette område i 1905 hørte til Det Tyske Kejserrige og ikke var en del af Frankrig.

Efter kejser Napoleon 1.s endelige fald i 1815 blev Bourbon-dynastiet genindsat på den franske trone. I 1840 blev de jordiske rester af den detroniserede kejser, som døde i 1821 på Skt. Helena, overført til Frankrig, hvor en statsbegravelse fandt sted. Den franske kejsers officielle titulatur havde i 1804-14/15 været: "af Guds nåde og Republikkens konstitutioners nåde, Franskmændenes Kejser". Kong Ludvig 16. (1774-92) ændrede under indtryk af Revolutionen sin officielle titulatur i 1791 til "af Guds og Statens Konstitutionelle Lovs nåde, Franskmændenes Konge". Det hjalp dog lige lidt, for året efter blev han afsat, og i 1793 endte han i guillotinen. I 1830 blev kong Karl 10. (1824-30) afsat som konge af Frankrig i forbindelse med Julirevolutionen i 1830, hvormed Bourbon-dynastiet for tredje gang blev afsat. Kongen døde i eksil i 1836 i Görz i kejserriget Østrig, hvor han blev bisat i franciskaner-klosteret Kostanjevica i det nuværende Slovenien. Han er den eneste konge af Frankrig, som er blevet begravet uden for Frankrigs grænser. Hans efterfølger på den franske trone var kong Louis Philippe 1. (1830-48), som tilhørte Orléans-dynastiet, der nedstammede fra kong Ludvig 13. (1610-43) af Bourbon-slægten via kongens yngre søn, Philippe 1. (1640-1701), hertug af Orléans fra 1661, Ludvig 14.s (1643-1715) yngre bror. Kong Louis Philippe 1.s officielle titulatur var ligesom kejser Napoleon 1.s inspireret af folkesuveræniteten: "Af Guds og Statens Konstitutionelle Lovs nåde, Franskmændenes Konge". Med den franske Februarrevolution i 1848 blev kong Louis Philippe 1. afsat som fransk konge, og hovedparten af familien, anført af den detroniserede monark, flygtede til Storbritannien. Kong Louis Philippe 1. blev den sidste franske konge.

Da det franske monarki faldt for bestandigt i 1870 med kejser Napoleon 3. (1852-70) og Det Andet Kejserriges kollaps, samlede Bourbon-legitimisterne og orléanisterne under prins Philippe af Orléans (1838-94), greve af Paris og orléanisternes franske tronprætendent fra 1848, i 1873 sig om grev Henri af Chambord (1820-83), greve fra 1830, sønnesøn til Karl 10., som fransk tronprætendent. Monarkisterne kunne umiddelbart efter 1870 mønstre et flertal i nationalforsamlingen. Orléanisternes støtte til grev Henri som ny fransk konge var afgivet i forventning om, at deres egen tronprætendent ville efterfølge den barnløse greve. Grev Henri insisterede imidlertid på, at en eventuel genindførelse af monarkiet i Frankrig måtte medføre en afskaffelse af trikolooren som fransk flag, som var uløseligt knyttet til Den Franske Revolutions slogan "Frihed, Lighed og Broderskab", og en genindførelse af det hvide flag med den franske lilje. Et kompromis, hvor det hvide flag med den franske lilje ville blive kongens personlige standard, mens

trikoloren skulle forblive Frankrigs nationale flag, blev ligeledes afvist af grev Henri, hvormed han med sin stædighed reelt umuliggjorde en genindførelse af monarkiet som statsform. Grev Henri blev sammen med sin gemalinde, Maria Theresa (1817-86, født prinsesse af Østrig-Este), bisat i Konstankeveica-klosteret, hvor også hans farfar, Karl 10., hans søster, prinsesse Louise Marie af Frankrig (1819-64), som i 1845 ægtede hertug Carl 3. af Parma (1849-54), hans barnløse farbror, prins Louis Antoine (1775-1844), hertug af Angoulême og fransk tronprætendent fra 1836-44 med regenttitlen Ludvig 19., og dennes gemalinde, Marie Thérèse (1778-1851, født prinsesse af Frankrig som datter af Ludvig 16.), er stedt til hvile.

I 1883 uddøde mandssiden i det franske Bourbon-dynasti med grev Henri af Chambord, tronprætendent fra 1844. Bourbon-slægtens stilling som franske tronprætendenter overgik derfor til den nærmest arveberettigede mandslinje, den spanske linje, uagtet at det ved fredsslutningen i Utrecht i 1713 fastsloges, at det spanske kongehus aldrig kunne besætte den franske trone og omvendt. Positionen som de legitimistiske franske tronprætendenter til den ikke-eksisterende franske trone overførtes til den spanske carlistlinje, til Henris svoger prins Juan, greve af Montizón (1822-87). Deres respektive gemalinder var søstre og fra Habsburg-Este-dynastiet. I opposition til denne afgørelse stod Orléans-linjen, som i deres argumentation rettelig fremførte, at en personalunion mellem Frankrig og Spanien med afslutningen på Den Spanske Arvefølgekrig var udelukket af stormagtspolitiske grunde. Carlistlinjen førte derefter prætentions titlen konge af Frankrig og Navarra.

I 1936 uddøde prins Carlos' (1788-1855) mandlige efterslægt med sønnesønnen prins Alfonso Carlos (1849-1936), søn af greven af Montizón. Som tilhørende den ældste mandlige linje af Karl 4.s (1788-1808) efterslægt overførtes stillingen som den franske og spanske tronprætendent fra carlisterne til den detroniserede spanske kong Alfons 13. (1886-1931, død i 1941, og søn af Alfons 12. (1874-85)). Det nuværende overhoved for Huset Bourbon, Louis Alphonse (1974-), den legitimistiske franske tronprætendent med den dertilhørende traditionelle titel hertug af Anjou og den prætentiose regenttitel som Ludvig 20., overhoved siden 1989 og oldebarn af kong Alfons 13., afviste i 2017 at lade Karl 10. genbegrave i Frankrig i Basilikaen St. Denis i Paris.

Af de tre rivaliserende monarkistiske bevægelser i det republikanske Frankrig efter 1870, legitimisterne (Bourbon-dynastiet), som fra 1883 var placeret i det spanske kongehus, indtil 1936 kong Karl 4.s efterslægt, fra 1936 Alfons 12.s (1874-85) efterslægt, som fra 1975 har været en sidelinje til det moderne Bourbon-kongehus i Spanien, Orléans-dynastiet og Bonaparte-dynastiet, har de fleste franske monarkister traditionelt været orléanister, da Orléans-linjen som helhed eksponerede det konstitutionelle monarki i Frankrig og repræsenterede arven fra Den Franske Revolution (1789-99). Den franske forfatter og politiske teoretiker Charles Maurras (1868-1952) var en fremtrædende politisk filosof i Action française, som var en højrenational, katolsk, reaktionær, monarkistisk, anti-parlamentarisk og kontrarevolutionær politisk bevægelse. Maurras var eksponent for den franske integrale nationalisme, der vendte sig imod den republikanske arv fra Revolutionen og Oplysningsstiden, og som advokerede for en decentral nationalisme med en regional patriotisme mod familien og et føderalt monarki, som ikke var absolutistisk. Medlemmerne i Action française bekæmpede det republikanske styre i Frankrig og støttede en genindførelse af monarkiet under prins Philippe af Orléans (1869-1926), hertug af Orléans og Montpensier og Orléanisternes franske tronprætendent fra 1894-1926. Prins Philippe, der mødte Charles Maurras i 1908, var ikke særligt interesseret i den ikke-eksisterende franske trone, og Maurras blev derfor overladt rollen som talsmand for den franske monarkistiske bevægelse. Pave Pius 11. (1922-39) forbød i 1926 katolikker at støtte Action française, hvis forsvar for den katolske religion han fandt kun hvilede på utilitaristisk og nationalistisk grundlag. Denne fordømmelse betød, at prins Jean af Orléans (1874-1940), hertug af Guise fra 1899 og orléanisternes franske tronprætendent fra 1926-40, fætter til prins Philippe af Orléans, i 1937 afbrød alle forbindelser med Action française og den ekstreme højrefløj på vegne af Orléans-dynastiet.

I 1886 var prins Philippe af Orléans på vej til at blive udnævnt til officer i den franske hær, da eksilloven af 1886 blev vedtaget, som betød en permanent forvisning af de tre tidligere regerende franske dynastier, Bourbon-dynastiet, Orléans-dynastiet og Bonaparte-dynastiet, fra fransk territorium, og for de mandlige medlemmers vedkommende forbød loven dem tillige at tjene i den franske hær og flåde. I 1890 søgte den franske prins forgæves om optagelse i den russiske hær. I forbindelse med udbruddet af 1. verdenskrig i 1914 prøvede prinsen uden held at tilslutte sig den franske hær, og den belgiske hær afviste ligeledes at optage den landflygtige prins, som derefter vendte tilbage til Storbritannien. En plan om optagelse i den italienske hær, som fra 1915 deltog i verdenskrigen på Ententemagternes side, blev kun forhindret af en alvorlig ulykke, hvor en bus kørte ham over. Prins Jean af Orléans blev ligeledes nægtet at tjene i den franske hær, hvorfor han aftjente sin militærtjeneste i Danmark hos svogeren prins Valdemar (1858-1939). Også under 1. verdenskrig blev hans ansøgning om krigstjeneste afvist af såvel Frankrig som de øvrige Ententemagter, og han valgte i stedet at gøre tjeneste for Røde Kors under krigen. Hans halvfætter prins Emmanuel af Orléans, hertug af Vendôme (1872-1931), fra 1896 gift med den belgiske prinsesse Henriette (1870-1948), søster til kong Albert 1. (1909-34), valgte af samme årsag at gøre tjeneste for det franske Røde Kors, og han blev udnævnt til den ledende delegerede ved den belgiske front under 1. verdenskrig, hvor han fungerede som leder af det fransk-belgiske hospital i Calais. Prins Jeans ældste datter, prinsesse Isabelle af Orléans (1900-83), giftede sig for anden gang i 1934 med prins Pierre Murat (1900-48), som tilhørte den franske bonapartistiske adelsslægt Murat. I forbindelse med dette ikke-

fyrstelige ægteskab afskrev prinsessen sin rang, titel og prerogativer som fransk prinsesse. Prins Pierre var oldebarn af prins Lucien Murat (1803-78), der afløste Jean-Baptiste Bernadotte som fyrste af Pontecorvo i 1812 (1812-15), og som bar titlen prins Murat fra 1847-78. Lucien Murat var søn af Joachim Murat (1767-1815), konge af Napoli (1808-15) og storhertug af Berg (1806-08), der var svoger til kejser Napoleon 1. Ægteskabet, som var barnløst, kunne udlægges som et tegn på en implicit forsoning mellem orléanisterne og bonapartisterne som to slægter, der prætenderede den nedlagte franske trone.

Prins Jeans eneste søn, prins Henri af Orléans (1908-99), greve af Paris, efterfulgte sin far som orléanisternes franske tronprætendent i 1940. I 1931 ægtede prins Henri prinsesse Isabelle af Orléans-Braganza (1911-2003), som tilhørte den brasilianske linje inden for Orléans-dynastiet. Brylluppet blev afholdt i Palermo-katedralen på Sicilien, hvor deres fælles tipoldeforældre, kong Louis Philippe 1. og hans dronning, Maria Amalia (1782-1866, født prinsesse af Napoli og Sicilien), som blev viet i kirken i 1809. Parret var dobbelt kvartfætter og kvartkusine. Repræsentanter for den brasilianske kejserfamilie og den italienske, græske, belgiske, danske og spanske kongefamilie deltog som gæster i den pompøse bryllupsfejring. Parret fik 11 børn, hvoraf flere blev født i Belgien, herunder den ældste søn, prins Henri (1933-2019), greve af Paris. Under 2. verdenskrig blev prins Henri nægtet optagelse i både den franske og britiske hær i 1939, men fik til sidst tilladelse til at tilslutte sig Fremmedlegionen, hvor han gjorde tjeneste resten af krigen. I 1950 blev eksilloven afskaffet, og den store familie vendte tilbage til Frankrig og Normandiet, hvor Eu-slottet er Orléans-dynastiets traditionelle besiddelse. Prins Henris næstældste søn, prins François af Orléans (1935-60), faldt på fransk side i 1960 i Den Algeriske Uafhængighedskrig (1954-62), som også brødrene prins Henri og prins Jacques (1941-) deltog i. Orléans-slægten forblev således trofast mod Frankrig og den franske sag, på trods af de politiske uoverensstemmelser med det republikanske styre i Paris, jf. eksilloven. I 1957 ægtede prins Henri hertuginde Marie Therese af Württemberg (1934-) i det kongelige kapel i Dreux, som er Orléans-dynastiets traditionelle gravkirke. Ved denne lejlighed udstedte den franske statsmand og krigshelt fra 2. verdenskrig Charles de Gaulle (1890-1970), som blev den første præsident (1959-69) i Den Femte Republik (1958-), gratulationer og kaldte brylluppet en stor national begivenhed i en konstatering af, at dynastiet og parrets fremtid var tæt forbundne til håbene for Frankrig. I forbindelse med brylluppet antog han titlen greve af Clermont. Parret blev skilt i 1984. Parrets yngste søn, prins Eudes (1968-), hertug af Angoulême, giftede sig i 1999 med Marie-Liesse de Rohan-Chabot (1969-), der tilhørte en sidelinje fra 1645 til den historisk betydningsfulde Rohan-slægt, som via Porhoët-dynastiet var beslægtet med hertugerne af hertugdømmet Bretagne, hvor Rohan-dynastiet var en af de mest fremtrædende adelsfamilier i middelalderen. Rohan-slægten giftede sig flere gange ind i hertugslægen i Bretagne, senest i 1407. I 1600-tallet opnåede slægten status som prince étranger, hvorved de kun rangerede under prinserne af blodet, dvs. medlemmer af kongehuset. Rohan-slægten profilerede sig i den forbindelse som efterkommere af de tidligere konger af Bretagne i perioden 851-939, hvor Bretagne var et kongerige. Prince étranger (udenlandske fyrster) omfattede tre grupper: Den første gruppe omfattede dem, som var bosatte i Frankrig, men anerkendte af kongen som yngre medlemmer af dynastier, som regerede i udlandet, fx Guise-sidelinjen til hertugerne af Lothringen. Den anden gruppe omfattede små fyrstestater, der deltog i det franske hoffliv, fx fyrstendømmet Monaco under Grimaldi-dynastiet. Den tredje gruppe gjaldt de franske adelige, som kunne påberåbe sig et tilhørsforhold til et tidligere regerende dynasti, enten i mandlig eller kvindelig linje, fx Rohan-dynastiet, som i mandlig linje var efterkommere af hertugerne af Bretagne, og La Trémoille-dynastiet, som var arvinger til det afsatte Trastámara-dynasti i kongeriget Napoli (1442-1501), som også var tronprætendenter til kongerigerne Jerusalem, Cypern og Armenien. Ægteskabet i 1999 kunne udlægges som et forsøg på fra Orléans-dynastiets side at fremstå som et samlet fransk dynasti med historiske rødder tilbage til dannelsen af det moderne Frankrig og dets nutidige regionale identiteter. I den spanske carlistlinje indgik prins Carl (1848-1909), hertug af Madrid, som var den traditionelle titel for carlisternes overhoved, fra 1868-1909 var han spansk tronprætendent som Carl 7. og fra 1887-1909 tillige fransk tronprætendent som Carl 11., giftede sig for anden gang i 1894 med prinsesse Berthe de Rohan (1868-1945), som ligeledes tilhørte den navnkundige Rohan-slægt. Med ægteskabet blev prinsesse Berthe den titulære dronning af Spanien, Frankrig og Navarra. Ægteskabet var barnløst.

Da prins Henri blev orléanisternes franske tronprætendent i 1999, antog han foruden den traditionelle titel greve af Paris også titlen hertug af Frankrig, som ingen af hans forfædre i Orléans- eller Bourbon-dynastiet havde båret. Titlen blev anvendt 1000 år tilbage af hans forfædre, før hans 27 gange tipoldefar i lige mandslinje, Hugo Capet (ca. 939-96), grundlæggeren af Capetinger-dynastiet, antog titlen konge af frankerne i 987. Denne titel havde således til formål at forlene Orléans-dynastiet med en historisk og dynastisk legitimitet i Frankrig. I 2019 blev prins Henris søn prins Jean (1965-) orléanisternes nye franske tronprætendent med den dertilhørende traditionelle titel greve af Paris. Prins Jean blev forlovet i år 2000 med hertuginde Tatjana af Oldenburg (1974-), hvis ældre søster hertuginde Eilika (1972-) ægtede ærkehertug Georg af Østrig, prins af Østrig, Ungarn, Kroatien og Bøhmen (1964-) i 1997. Forlovelsen blev imidlertid ophævet i 2001 på grund af religiøse forskelle mellem den lutheranske prinsesse og den katolske prins; prins Jeans far, prins Henri, frygtede for Orléans-dynastiets krav på den franske trone i tilfælde af en mulig protestantisk arving. I 2009 ægtede prins Jean den spansk-østrigske adelige Philomena de Tornos Steinhart (1977-).

Rusland opstod i 1547 på basis af storfyrstendømmet Moskva (1263-1547). I 1721 blev det omdannet til Det Russiske Kejserrige. Det Russiske Kejserrige havde traditionelt mange, men relativt fåtallige, nationale mindretal, og kejserrigets vigtigste befolkningsgruppe, russerne, udgjorde et klart flertal, hvorfor de nationale mindretal ikke som i Habsburgmonarkiet og Det

Kejser Napoleon 3.s (1852-70) officielle titulatur lød: "af Guds nåde og Folkets vilje, Franskmændenes Kejser". Kejseren blev afsat i 1870 i forbindelse med Den Fransk-Tyske Krig (1870-71), hvorved det andet franske kejserdømme opløstes med afsættelsen af Bonaparte-dynastiet. Det franske monarki var for bestandigt fortid. Den detroniserede monark flygtede med sin familie til Storbritannien. Hans søn, prins Napoleon Eugène (1856-79), døde barnløs i Zulukrigen den 1. juni 1879. Overhovedet for Huset Bonaparte blev derefter overført til prins Victor Napoleon (1862-1926), som tilhørte efterslægten til Jérôme-Napoleon Bonaparte (1784-1860), konge af Westfalen (1807-13), kejser Napoleon 1.s yngste bror. Da hans far, prins Napoleon-Jérôme-Bonaparte (1822-91), fætter til Napoleon 3., døde i 1891, overtog han også dennes stilling som tronprætendent til den nedlagte trone i Westfalen. Med eksilloven i 1886 forlod prins Victor Napoleon Frankrig og gik i eksil i Belgien. Ved præsident Félix Faures (1841-99, præsident fra 1895) død i 1899 opstod der en enestående chance for at gøre en ende på Den Tredje Republik, og såvel bonapartisternes som orléanisternes tronprætendent mobiliserede deres respektive baglande markant. Men de franske monarkisters notoriske splittelse forhindrede en genindførelse af monarkiet i Frankrig. I 1910 ægtede han prinsesse Clémentine af Belgien (1872-1955). Parret måtte vente i mange år på at få lov til at gifte sig, da prinsessen var oldebarn af Frankrigs sidste konge, Louis Philippe 1., via dennes datter dronning Louise (1812-50, dronning fra 1832). Et ægteskab med den belgiske prinsesse ville dermed bringe Bonaparte-dynastiet dynastisk meget tæt på det konkurrerende Orléans-dynasti til den franske trone. Hendes far, kong Leopold 2. (1865-1909), afviste flere gange enhver tanke om et muligt giftermål med den franske prins, senest i 1903. Prinsesse Isabelle af Orléans (1878-1961), søster til prins Philippe af Orléans, havde den fremtidige belgiske kong Albert 1. som en af sine bejlere. Han måtte imidlertid afbryde forbindelsen med en datter til en eksileret fransk tronprætendent efter pres fra sin farbror, kong Leopold 2., som frygtede for repressalier fra den republikanske regering i Paris. I 1899 ægtede hun derfor sin fætter prins Jean af Orléans, hertug af Guise fra 1899. Med kong Leopold 2.s død søgte prinsesse Clémentine tilladelse hos den nye monark, fætteren kong Albert 1. (1909-34), som gav parret sin velsignelse, der derefter blev gift i Italien i 1910. Parrets søn, prins Louis Napoleon (1914-97), efterfulgte sin far som bonapartisternes franske tronprætendent. Ved udbruddet af 2. verdenskrig i 1939 blev prinsens begæring om optagelse i den franske hær afvist af den franske premierminister, Édouard Daladier (1884-1970, premierminister i 1933, 1934 og 1938-40). Han antog derfor krigsnavnet Louis Blanchard og tilsluttede sig Fremmedlegionen ligesom prins Henri af Orléans. Under krigen var prins Louis Napoleon aktiv i den franske modstandsbevægelse mod den tyske besættelsesmagt. Med eksillovens afskaffelse i 1950 kunne prinsen legalt opholde sig i Paris. I 1949 ægtede han den franske aristokrat Alix de Foresta (1926-), som tilhørte en adelig slægt med rødder tilbage til 1200-tallets Lombardiet. Dynastiet, der blev pfalzgrever i 1330, slog sig ned i Provence i begyndelsen af 1500-tallet. Ironisk nok var slægten meget aktiv i restaureringen af Huset Bourbon efter Den Franske Revolution og Napoleonstiden i 1814/15 og en trofast støtte til grev Henri af Chambord. Det fremgik i 1997 af prins Louis Napoleons testamente, at han ønskede at overføre positionen som Bonaparte-dynastiets overhoved til sønnesønnen prins Jean-Christophe Napoleon (1986-) og dermed afskære sin ældste søns, prins Charles Napoleons (1950-), arverettigheder. Denne drastiske handling blev motiveret med, at prins Charles Napoleon åbent havde ytret republikanske og demokratiske overbevisninger, hvormed han i ånden havde taget afstand fra Bonaparte-slægtens historiske arv. Prins Charles Napoleon fremførte som gensvar mod testamentet, at Bonaparte-dynastiet historisk havde været nært knyttet til republikken Frankrig. Kejserne Napoleon 1. og 3. havde begge påbegyndt deres politiske opstigning til kejsereembedet under republikansk styre som hhv. førstekonsul (1799-1804) under Den Første Republik (1792-1804) og præsident under Den Anden Republik (1848-52). Prins Louis Napoleon udtrykte også utilfredshed med, at den ældste søn havde giftet sig igen i 1996; et borgerligt giftermål, som han ikke havde godkendt. Prins Jean-Christophe Napoleon, som siden 1997 har været et omstridt overhoved for Bonaparte-dynastiet, giftede sig i 2019 med grevinde Olympia von und zu Arco-Zinneberg (1988-), som tilhører en italiensk uradelsslægt. Gennem sin far er hun tipoldebarn af Bayerns sidste kongepar, Ludwig 3. og Maria Theresa. Hendes morfar og mormor er ærkehertug Robert af Østrig-Este (1915-96) og prinsesse Margherita af Savoyen (Aosta-linjen) (1930-), og hun er dermed oldebarn af den sidste østrigske kejser, Karl 1. (1916-18), og kejserinde Zita (1892-1989, født prinsesse af Bourbon-Parma). Kejser Napoleon 1.s anden gemalinde fra 1810, Marie Louise (1791-1847), født ærkehertuginde af Østrig og fra dynastiet Habsburg-Lothringen, hertuginde af Parma (1814-47), var søster til grevinde Olympias tre gange tipoldefar ærkehertug Franz Karl af Østrig (1802-78). Grevindens forlovelsesring har en diamant, som stammer fra en tiara, der har tilhørt kejserinde Eugénie (1826-1920, kejserinde fra 1853-70), kejser Napoleon 3.s gemalinde.

Osmanniske Rige udgjorde en latent trussel mod statens eksistens. I 1613 besteg Romanov-dynastiet den russiske zartrone, og i 1762 besteg Holsten-Gottorp-slægten, som var en sidelinje til det oldenborgske kongehus i Danmark og Norge, den russiske kejsertrone, da Romanov-dynastiet fortsattes på kvindesiden af zar Peter 3. Dynastiet fik navnet Holsten-Gottorp-Romanov, og slægten sad på den russiske zartrone frem til 1917.

Russerne tilhører den østslaviske gruppe af nationer, som tillige omfatter hviderussere, ukrainere og Ruthenien (i det vestligste Ukraine), hvor det østslaviske sprog rusinsk tales. Panslavismen, som ville forene alle slaviske nationer i en samlet statsdannelse, indtog en fremtrædende position i fremkomsten af den russiske nationalisme i det 19. århundrede. Den russiske nationalisme baserede sig på tre komponenter: den ortodokse tro med den russisk-ortodokse kirke, autokratiet og den russiske nationalitet. Det Russiske Kejserrige brugte ofte panslavismen som en legitimering af sin aggressionspolitik på Balkan-halvøen over for Det Osmanniske Rige fra anden halvdel af 1800-tallet og frem til 1. verdenskrig. Det Russiske Kejserrige opløstes i 1917.⁴⁶

⁴⁶ De kvindelige medlemmer af Holsten-Gottorp-Romanov-dynastiet beholdt som hovedregel deres ortodokse tro, hvis de giftede sig ind i ikke-ortodokse (katolske og protestantiske) konge- og fyrstehuse. Et eksempel er den russiske storfyrstinde Elisabeth Mikhailovna (1826-45), sønnevoldatter til zar Paul 1., som i 1844 ægtede den tyske hertug Adolf af Nassau (1817-1905, hertug af Nassau 1839-66 og storhertug af Luxembourg fra 1890-1905). Efter at storfyrstinden døde i barselsengen i 1845, giftede hertug Adolf sig igen i 1851 med prinsesse Adelheid-Marie af Anhalt-Dessau (1833-1916). En undtagelse for denne norm er storfyrstinde Vera Konstantinovna (1854-1912), sønnevoldatter til zar Nikolaj 1., som dog først i 1909 konverterede til den lutherske tro, efter at have været gift med hertug Eugen af Württemberg (1846-77) i perioden 1874-77. Prinsesser fra Europas ikke-ortodokse konge- og fyrstehuse, som giftede sig ind i det russiske kejserhus, konverterede i hovedreglen til den ortodokse tro og antog et nyt, mere russisk klingende navn. Et fremtrædende eksempel er den danske prinsesse Dagmar (1847-1928), kong Christian 9.s næstældste datter, som i 1866 ægtede den russiske tronfølger, storfyrst Alexander (3.) (1881-94). Prinsessen konverterede til den russisk-ortodokse kirke og antog Maria Feodorovna som sit nye, russiske navn. Et andet eksempel er prinsesse Charlotte af Württemberg (1807-73), som i 1824 ægtede den russiske storfyrst Michael Pavlovich (1798-1849), zar Paul 1.s yngste søn. I forbindelse med ægteskabet antog den tyske prinsesse Elena Pavlovna som sit nye, russiske navn. Prinsesse Marie af Mecklenburg-Schwerin (1854-1920) beholdt sin lutherske tro, da hun i 1874 efter tre års tvtrækkerier ægtede den russiske storfyrst Vladimir (1847-1909). Denne indrømmelse dannede præcedens for de efterfølgende giftermål ind i det russiske kejserhus. I 1884 ægtede prinsesse Elisabeth af Sachsen-Altenburg (1865-1927) den russiske storfyrst Konstantin Konstantinovitj (1858-1915). I forbindelse med giftermålet antog den tyske prinsesse Elizabeth Mavrikievna som sit nye, russiske navn, men modsat sin halvtante prinsesse Alexandra af Sachsen-Altenburg (1830-1911, gift i 1848 med storfyrst Konstantin Nikolajevitj (1827-92)) beholdt hun sin lutherske tro. I 1884 beholdt prinsesse Elisabeth af Hessen (1864-1918) sin lutherske tro, da hun giftede sig med storfyrst Sergei (1857-1905). I 1891 konverterede Elizabetha Feodorovna, som var Elisabeths nye, russiske navn, dog til den ortodokse tro, hvilket vakte betydeligt vrede hos hendes svigerinde Maria Pavlovna (det russiske navn for prinsesse Marie), som dog endte med selv at konvertere til den ortodokse tro i 1908, muligvis taktisk motiveret ud fra ønsket om at placere sine sønner som kandidater til tronen efter den syge storfyrstronfølger, Alexei (1904-18). Almindelig tradition tilskrev formælingen til brudens hjemland, som det fx blev praktiseret ved de danske tronfølgerbryllupper i 1869 og 1935 ligesom de nordiske kongelige vielser i 1897 og 1919. Ved tronfølgerbryllupper er der dog ofte blevet dispenseret fra denne tradition, fx ved kronprins Olavs (5.) morforældre, prins Edward (7.) af Wales og prinsesse Alexandra, der blev viet i St George's Chapel på Windsor Slot i 1863. I forbindelse med de russiske storfyrstinders bryllupper blev vielsen altid afholdt i brudens hjemland, Rusland. Et eksempel herpå er zar Paul 1.s ældste datter, storfyrstinde Alexandra Pavlovna (1783-1801), der på Gatchina Paladset ved Skt. Petersborg blev viet til ærkehertug Joseph af Østrig (1776-1847), som tilhørte den ungarske sidelinje i Habsburg-Lothringen-dynastiet, i 1799. Den næstældste datter, storfyrstinde Elena Pavlovna (1784-1803), blev samme år, ligeledes på Gatchina Paladset, viet til arveprins Friedrich Ludwig af Mecklenburg-Schwerin (1778-

1819). Den tredjeældste datter, storfyrstinde Maria Pavlovna (1786-1859), ægtede i 1804 i Skt. Petersborg den senere storhertug Carl Friedrich af Sachsen-Weimar-Eisenach (1828-53). Den yngste datter, storfyrstinde Anna Pavlovna (1795-1865), giftede sig i 1816 i storkirken på Vinterpaladset i Skt. Petersborg med den nederlandske tronfølger, prins Vilhelm (2.) af Oranien. De russiske storfyrster blev i hovedregelen gift i Rusland. En undtagelse er storfyrst Georg (1863-1919), der i år 1900 giftede sig med den græske prinsesse Maria (1876-1940) i Grækenland på Korfu.

Det Russiske Kejserrige blev styret autokratisk af de russiske zarere. Den første russiske revolution i 1905 medførte, at den første russiske konstitution blev en realitet i 1906. Forfatningen indført et parlament, (Stats)Dumaen, der fik del i den lovgivende magt som andetkammeret i det russiske parlament (førstekammeret var Statsrådet), men med en vetoret fra zarens side. Valgretten til Dumaen var stærkt indskrænket. Der udviklede sig derfor aldrig et konstitutionelt, parlamentarisk styre i kejserriget. Med Den Russiske Revolution i 1917 blev monarkiet afskaffet.

Inden for middelalderens katolske kirke opstod der strid om fortolkningen af centrale elementer i kristendommen, fx Helligånden. Magtkampen mellem paven i Rom og patriarken i Konstantinopel kulminerede i 1054, hvor de to parter bandlyste hinanden; men skismaet blev ulægeligt under Det Fjerde Korstog i 1204, da paven udnævnte en latinsk patriark til embedet i Konstantinopel. Herefter var den katolske kirke definitivt delt i en romersk-katolsk og i en ortodoks kirke. Den byzantinske kejser førte en udpræget cæsareo-papistisk politik, og fra Konstantinopel førtes den til Rusland, hvor den russiske zar frem til 1917 var overhoved for den russisk-ortodokse kirke. Med Det Osmanniske Riges ekspansion i det sydøstlige Europa i 1300- og 1400-tallet bevarede den russiske kirke som den eneste ortodokse kirke uafhængigheden. Efter Konstantinopels fald i 1453 til osmannerne betragtedes Moskva som "Det Tredje Rom". I 1589 ophøjedes metropolitten (ærkebiskoppen) af Moskva til patriark, men i overensstemmelse med cæsareo-papistisk tradition underlagt zaren. I år 1700 nedlagde zar Peter 1. den Store (1682-1725) patriarkatet, som først genopstod med Det Russiske Kejserriges fald i 1917. Først i 1965 ophævedes de to bandbullen efter et møde året forinden i Jerusalem mellem pave Paul 6. (1963-78) og patriarken Athenagoras 1 af Konstantinopel (1948-72).

Under Den Russiske Revolution blev syv russiske storfyrster myrdet i årene 1918 og 1919, herunder storfyrsttronfølgeren Alexei (1904-18), og fem russiske storfyrstinder blev myrdet i 1918, herunder de fire døtre til zarparret, Nikolaj 2. og Alexandra Feodorovna (1872-1918, født prinsesse af Hessen), som blev myrdet sammen med deres fem børn i 1918.

Prins Rostislav Alexandrovich af Rusland (1902-78), i lige mandslinje oldebarn af zar Nikolaj 1. og dattersøn af zar Alexander 3., giftede sig første gang i 1928 i Chicago med prinsesse Alexandra Pavlovna Galitzine (1905-2006). Siden det fyrstelige Korecki-dynasti fra storfyrstendømmet Litauen uddøde i 1600-tallet, havde Golitsyn-dynastiet hævdet sig som den ældste dynastiske linje inden for Gediminas-dynastiet, som i sin hovedlinje var Litauens storfyrsteslægt fra 1285-1377, 1381-82 og 1392-1440. Zar Peter 1. den Store (1682-1725) tillod, at Golitsyn-dynastiet måtte anvende det heraldiske symbol for storfyrstendømmet Litauen i deres våbenskjold. Ægteskabet i 1928 kunne således udlægges som et dynastisk korrekt ægteskab ifølge den strenge huslov i Romanov-dynastiet, og dermed ikke et morganatisk ægteskab. Prinsesse Alexandra var efterkommer af storfyrst Ivan 3. af Moskva (1462-1505) og hans gemalinde, Sophia Palaiologos (ca. 1449-1503), som var en byzantinsk prinsesse fra det kejserlige Palaiologos-dynasti. Prins Rostislavs yngre bror, prins Vasili Alaxandrovich af Rusland (1907-89), ægtede i New York i 1931 prinsesse Natalia Golitsyn (1907-89), som var en fjern slægtning til sin svigerinde prinsesse Alexandra. Hendes slægt havde også måttet forlade Rusland efter Revolutionen i 1917. Prinsesse Nina af Rusland (1901-74), i lige mandslinje oldebarn af zar Nikolaj 1., giftede sig i 1922 i London med prins Paul Alexandrovich Chavchavadze (1899-1971), som var efterkommer af Chavchavadze-dynastiet fra Kakhetti-provinsen i Georgien og efterkommer i lige linje af den sidste konge af Georgien, Georg 12. (1798-1800), der tilhørte Bagrationi-dynastiet. Prinsesse Marina Petrovna af Rusland (1892-1981), i lige mandslinje oldebarn af zar Nikolaj 1., giftede sig i 1927 med prins Alexander Golitsyn (1885-1974), som tilhørte Golitsyn-dynastiet. Prinsesse Tatiana Konstantinovna af Rusland (1890-1979), i lige mandslinje oldebarn af zar Nikolaj 1., giftede sig i 1911 med prins Konstantin Bagration af Mukhrani (1889-1915), som tilhørte den georgiske kongeslægt Mukhrani. Hun var det første medlem af det russiske Romanov-dynasti, som åbent ægtede en russisk undersåt eller en ikke-dynastisk prins, siden Romanov-dynastiets tronbestigelse i 1613. Ægteskabet var dermed legalt et morganatisk giftermål. Zar Nikolaj 2. endte dog med at deltage i det højst kontroversielle ægteskab, som også kunne perspektiveres som en national forsoning inden for rammerne af Det Russiske Kejserrige, hvorunder Georgien havde hørt siden 1801. Prins Konstantin Bagration faldt i 1. verdenskrig i 1915. Prinsesse Tatanas bror prins Oleg (1892-1914) faldt på russisk side i 1. verdenskrig. Tre af hendes brødre, prinserne Ivan (1886-1918), Konstantin (1891-1918) og Igor (1894-1918) blev alle myrdet i en mineskakt i byen Alapajevsk den 18. juli 1918. Prinsesse Tatiana var datter af storfyrst Konstantin Konstantinovitj og storfyrstinde Elizabeth Mavrikievna.

Storfyrst Vladimir Kirillovich af Rusland (1917-92), i lige mandslinje oldebarn af zar Alexander 2. (1855-81), overhoved for Romanov-dynastiet fra 1938-92, giftede sig i 1948 i Lausanne med prinsesse Leonida Georgievna Bagration af Mukhrani (1914-2010). Giftermålet affødte voldsomme diskussioner blandt eksilerede Romanov-slægtninge, om hvorvidt ægteskabet skulle betragtes som dynastisk og jævnbyrdigt eller et morganatisk giftermål. De fleste henholdt sig til zar Nikolaj 2.s beslutning i forbindelse med ovennævnte giftermål med det georgiske

Den portugisiske statsdannelse har sine rødder i grevskabet Portugal, der grundlagdes i 868. Grevskabet var skiftevis et fyrsteden til kongerigerne Asturien, Galicien og León. I forbindelse med den kristne generobring af den iberiske halvø, hvor de muslimske fyrstestater langsom trængtes tilbage, lykkedes det i 1000-tallet at trænge de muslimske arabere bort fra egnen omkring havnebyen Porto. Fra byens latinske navn Portus Cale (Cales havn) fik landet siden navnet Portugal. Grevskabet indlemmedes i 1071 i kongeriget Galicien, der fra 1072 var en del af kongeriget Castilien og León. I 1096 blev der etableret et nyt portugisisk grevskab, da kong Alfons 6. af Castilien, León og Galicien (1072-1109) tildelte grevskabet Portugal til svigersønnen Henrik af Burgund (1096-1112). I den forbindelse annekteredes grevskabet Coimbra til grevskabet Portugal.

kongedynasti i 1911, hvorfor parrets datter, storfyrstinde Maria Vladimirovna (1953-), i overensstemmelse hermed ikke anerkendes som overhoved for Romanov-dynastiet. Omvendt havde Rusland med Georgievsk-traktaten i 1783 anerkendt Bagrationi-dynastiets kongelige status. Ifølge traktaten blev kongeriget Georgien et russisk protektorat, og Rusland lovede til gengæld at bevare Georgiens autonomi og dets monarki. I 1801 blev Georgien imidlertid i modstrid med traktaten annekteret af Det Russiske Kejserrige. Bagrationi-dynastiets medlemmer blev derefter en ledende familie i den russiske adel, tjente i den kejserlige hær og ved hoffet i Skt. Petersborg. I 1946 havde prins Irakli Bagration af Mukhrani (1909-77), en bror til prinsesse Leonida, giftet sig med den afsatte spanske kong Alfons 13.s niece prinsesse María de las Mercedes af Bayern og Spanien (1911-53). Storfyrst Vladimir anbefalede, at den spanske tronprætendent, grev Juan af Barcelona (1913-93, overhovedet for det spanske kongehus fra 1941-77), skulle godkende ægteskabet som et dynastisk giftermål, hvilket han nægtede. Parrets børn var derfor ikke en del af arvefølgen til den spanske trone. Storfyrst Vladimir betragtede følgelig sit eget ægteskab som et dynastisk og jævnbrydigt giftermål. Prinsesse Leonidas farfar, prins Alexander Bagration af Mukhrani (1853-1918, overhoved for Mukhrani-sidelinjen fra 1903), blev myrdet af bolsjevikkerne under Den Russiske Revolution i 1918. Den sidste georgiske konge, som prinsesse Leonida nedstammede fra i mandlig linje, var Konstantin 2. (1478-1505), selvom andre sidelinjer i familien regerede i Kaukasus frem til 1810. Enkestorfyrstinde Leonida deltog i det stort anlagte bryllup i 2009 mellem prinsesse Ana Bagration-Gruzinsky (1976-) og hendes slægtning prins David Bagration af Mukhrani (1976-). Parret tilhørte de to sidelinjer Gruzinsky og Mukhrani inden for Bagrationi-dynastiet, som begge gjorde krav på den nedlagte georgiske trone. Ægteskabet kunne dermed forene de splittede georgiske monarkister. Parret nåede at få en søn, prins Giorgi Bagrationi (2011-), inden skilsmissen fulgte i 2013.

Den russiske storfyrst Nikolaj Nikolajevitj (1856-1929) døde i eksil i Frankrig i Antibes i 1929. Hans gemalinde, storfyrstinde Anastasia (1868-1935, født prinsesse af Montenegro), døde i samme by i 1935. Parret blev begravet på Ærkeenglen St. Michael-Kirken i Cannes. I 2015 blev de jordiske rester af parret overført til Moskva, hvor de blev begravet på Bratsky militærkirkegården for heltene i 1. verdenskrig. Overflytningen blev foretaget på initiativ af prins Nikolaj Romanov (1922-2014, overhoved for Huset Romanov fra 1992-2014), og hans bror, prins Dimitri Romanov (1926-2016), begge tipoldebørn i lige mandslinje af zar Nikolaj 1. Storfyrst Kirill Vladimirovich (1876-1938), barnebarn af kejser Alexander 2., døde i eksil i Frankrig i Neuilly-sur-Seine i 1938. Hans gemalinde, Victoria Melita (1876-1936, født prinsesse af Edinburgh på Malta og russisk storfyrstinde under navnet Victoria Feodorovna), døde i Amorbach i Nazi-Tyskland, og hun blev begravet i Coburg, hvor også hendes gemal to år senere blev begravet. Efter Sovjetunionens fald blev de jordiske rester af parret overført til storfyrst-mausoleet i Peter-Paul-fæstningen i Skt. Petersborg, hvor den russiske zarfamilie traditionelt er blevet begravet, i 1995. Denne overflytning blev en realitet efter forhandlinger med de russiske myndigheder, ledet af barnebarnet storfyrstinde Maria Vladimirovna. Parrets søn, storfyrst Vladimir Kirillovich, døde i USA i 1992. Hans lig blev overført til Rusland, og han blev bisat med pomp og pragt i Peter-Paul-fæstningen i Skt. Petersborg. Han var den første Romanov, som blev æret på denne måde siden før revolutionen. Hans gemalinde, storfyrstinde Leonida, blev ligeledes ved sin død i 2010 bisat i storfyrst-mausoleet i Peter-Paul-fæstningen. I 1998 blev de jordiske rester af det myrdede zarpar og deres fem børn, med undtagelse af storfyrstinde Maria (1899-1918) og storfyrst Alexei (1904-18), overført til Peter-Paul-katedralen i Skt. Petersborg. I 2006 blev de jordiske rester af enkekejserinde Dagmar, som døde i eksil i Danmark og blev begravet i Roskilde Domkirke i 1928, overført til Peter-Paul-katedralen i Skt. Petersborg. Denne genbegravelse var blevet virkelighed efter langvarige forhandlinger mellem Danmark og Rusland, hvor prins Nikolaj Romanov og hans bror, prins Dimitri Romanov, havde spillet en hovedrolle. Disse genbegravelser var udtryk for en national forsoning mellem det eksilerede Romanov-dynasti og Den Russiske Føderation, som fra 1991 kan betragtes som en efterfølgerstat til Sovjetunionen.

Et slag i 1128 i det nordlige Portugal, hvor Alfons (1.) Henriques (1109-85) med sin hær slog sin mor, grevinde Teresa af Portugal (1096-1128), og hendes hær, var en afgørende begivenhed i dannelsen af kongeriget Portugal og i sikringen af Portugals uafhængighed. I 1139 omdannedes grevskabet til kongeriget Portugal, hvis første konge blev Alfons 1. Erobreren (1139-85). Portugal var blevet en uafhængig stat. I grænseområdet mellem Portugal og Spanien i det nordligste Portugal eksisterede den feudale republik Couto Misto frem til 1800-tallet. Indtil 1834 betalte lilleputstaten en årlig tribut til Spanien, Portugal og Braganza-huset, hvorunder staten hørte. Couto Misto havde flere privilegier, fx undtagelse fra militærtjeneste hos både Spanien og Portugal, undtagelse fra skatter af både Spanien og Portugal, man havde ret til at give asyl til udlændinge og ret til at modsætte sig adgang for udenlandske militærstyrker. Med Lissabon-traktaten i 1864 opløstes ministaten (officielt i 1868) og deltes mellem Spanien og Portugal. Portugal var fra begyndelsen af sin historie relativt tættere på enhedsstaten som statstype end konglomeratstaten, der aldrig for alvor blev udfoldet i Portugal. Portugal deltog sammen med Castilien i Reconquistaen, den kristne generobring af områder fra muslimske fyrkestater på den iberiske halvø, som for Portugals vedkommende afsluttedes i 1249 med erobringen af Algarve i det sydligste Portugal. Derpå oprettedes kongeriget Algarve som et nominelt kongerige inden for kongeriget Portugal. Det algarviske kongerige havde ingen specifikke institutioner, specielle privilegier eller autonomi. Algarve var dog i perioden 1573-1833 et semi-autonomt område i Portugal med egen guvernør og undtagelser fra den almindelige toldlovgivning. Kongeriget Algarve udgjorde kortvarigt fra 1815-25 et af de konstituerende kongeriger i Det Forenede Kongerige af Portugal, Brasilien og Algarve, et transatlantisk kongerige, en politisk union, der var et føderalt, absolut monarki og fra 1820-23 et konstitutionelt monarki. Kongeriget Algarve eksisterede som et formelt kongerige inden for kongeriget Portugal frem til det portugisiske monarkis fald i 1910. I Portugal begyndte afskaffelsen af de feudale *coutos* i perioden 1692-1790. Disse feudale enheder fungerede som økonomiske, politiske og juridiske enheder og var de facto ministater. Portugal har traditionelt været en homogen nationalstat i modsætning til Spanien. Portugal har aldrig haft nationale separatistbevægelser. Det portugisiske sprog indtager en nærmest altdominerende position. Det mirandesiske sprog, der er et romansk sprog, blev i 1999 anerkendt som et regionalsprog i det nordøstlige Portugal.

Alle efterfølgende portugisiske monarker frem til monarkiets afskaffelse i 1910 var efterkommere af kong Alfons 1., fordelt på fire slægtslinjer: Burgund (1139-1383), Aviz (1385-1580), Habsburg (1580-1640) og Braganza (1640-1910). Da den portugisiske kong Henrik (1578-80) døde uden arvinger, udbrød der en arvefølgekrise. Der var bl.a. tre kandidater til den ledige trone: António

(1531-95), prioren af Crato, udråbte sig selv til konge efter Henriks død. Han var uægte barn og brorsøn til kong Henrik og sønnesøn til Manuel 1. (1495-1521). Den anden kandidat var prinsesse Catarina af Guimarães (1540-1614) og hertuginde af Braganza som gemalinde fra 1563 til sin fætter hertug João 1. af Braganza (1563-83), der var tre gange tipoldebarn til Johan 1. af Portugal (1385-1433). Prinsesse Catarina var sønnedatter til Manuel 1. Den tredje kandidat var kong Philip 2. af Spanien (1556-98), der var dattersøn af Manuel 1. via kongens ældste datter, prinsesse Isabella af Portugal (1503-39). Hans arvekrav var ikke det stærkeste blandt kandidaterne, men han havde militæret som argument, og han sejrede i slaget ved Alcântara i august 1580 i Den Portugisiske Arvefølgekrig (1580-83), en borgerkrig i Portugal, hvor António af Crato fik støtte af Frankrig, England og De Forenede Nederlande. Philip 2. blev konge af Portugal som Philip 1. (1580-98), hvormed der etableredes en personalunion mellem Portugal og Spanien, formelt mellem Portugal, Den Castilianske Krone og Den Aragonske Krone. Den iberiske union, den philippinske union, baserede sig på det habsburgske Spanien under Philip 1., Philip 2. (1598-1621) og Philip 3. (1621-40). I 1640 gjorde portugiserne oprør mod personalunionen med Spanien under ledelse af den ottende hertug af Braganza, Johan 2. (1630-45), som blev ny konge af Portugal under navnet Johan 4. (1640-56). Portugal sikrede sin uafhængighed i Den Portugisiske Restaurationskrig (1640-68), hvor Portugal fik militær hjælp af Frankrig (1641-59 og 1667-68) og England (1662-68). Braganza-dynastiet sad på den portugisiske trone fra 1640-1910, fra 1853 i agnatisk linje som Sachsen-Coburg-Gotha (Koháry-sidelinjen). Johan 4. var tipoldebarn af Manuel 1. og sønnesøn til Catarina af Braganza. Med tronbestigelsen i 1640 blev hertugdømmet Braganza forbundet til den portugisiske krone. Titlen hertug af Braganza var derefter betegnelsen for den portugisiske tronfølger.⁴⁷

⁴⁷ Kong Miguel 1. af Portugal blev født i 1802 som den yngste søn til den portugisiske tronarving Johan (6.) (1816-26). Hans ældre bror, Pedro (1798-1834), besteg den brasilianske kejsertrone som Pedro 1. (1822-31) i 1822. Ved sin fars død besteg han den portugisiske trone som Pedro 4. i marts 1826. Som konge blev han kendt som "Befrieren" pga. sin liberale politik. Allerede i maj 1826 abdicerede han til fordel for sin ældste datter, Maria 2. (1826-28, 1834-53). Den konservative prins Miguel, som var tilhænger af en stærk kongemagt, frygtede den konstitutionelle udvikling i Portugal, og i 1828 lykkedes det ham at erobre tronen fra sin niece Maria 2., som siden 1826 havde været hans forlovede (i 1828 var han blevet udnævnt til regent for den umyndige dronning, hvor han afløste sin søster prinsesse Isabel Maria (1801-76)). Dette afstedkom udbruddet af en regulær borgerkrig i Portugal, kaldet De Liberale Krige (1828-34) eller De To Brødres Krig, en tronfølgekrig mellem liberale konstitutionalister og konservative absolutister, mellem den ældste bror, Pedro 1., og Miguel 1. Den portugisiskfødte prinsesse Maria Teresa (1793-1874), prinsesse af Beira som det ældste barn til den portugisiske tronarving Johan (6.) (1816-26), støttede sin yngste bror, Miguel 1., i den portugisiske borgerkrig. Forbindelsen mellem Maria 2. og Miguel 1. blev umuliggjort på grund af den portugisiske borgerkrig.

De liberale fik støtte af bl.a. Storbritannien og Frankrig. Spanien støttede indtil 1833 Miguel 1., men skiftede derefter side, da carlisternes første tronprætendent, prins Carl (5.) (1788-1855), greven af Molina, støttede Miguel 1., hvilket fik kong Ferdinand 7. (1808, 1813-33) til at skifte side til fordel for Maria 2. Carlisterne søgte med støtte i prins Carls mandlige efterslægt at reetablere den saliske lov i Bourbon-dynastiet, i opposition til kongens officielle indførelse af kognatisk arvefølge i Spanien i 1830. Carlismen var ikke blot et spørgsmål om den rette dynastiske arvefølge. Det var

en politisk, social og kulturel bevægelse baseret på traditionelle, autoritære og katolske værdier i det spanske samfund. Prinsesse Maria Teresa støttede sin morbror og fra 1816 svoger prins Carl (5.) i den første carlistkrig (1833-40), hvor carlisterne fik hjælp af Portugal indtil Miguel 1.s afsættelse i 1834. Den spanske regering fik støtte af Frankrig, Storbritannien og fra 1834 Portugal. Prins Sebastian af Portugal og Spanien (1811-75), prinsesse Maria Teresas søn, deltog i den første carlistkrig. I 1837 blev han af den spanske regent fra 1833-40, den spanske enkedronning Maria Christina (1806-78, dronning af Spanien fra 1829-33) fra Bourbon Begge Sicilier-linjen, frataget sin spanske arveret og sine spanske titler på linje med blandt andre hans mor og morbror, Miguel 1.

Efter seks års borgerkrig og seks år på tronen måtte kong Miguel 1. erkende sit nederlag, og han blev tvunget til at abdicere i 1834, hvorefter niecen Maria 2. atter besteg den portugisiske trone med sin far som regent. Senere samme år døde han. Pedro 1. havde i 1831 abdiceret som Brasiliens kejser til fordel for sin eneste, levedygtige søn, Pedro 2. (1831-89). Miguel 1. gik over i den portugisiske historie som "Absolutisten", "Traditionalisten" og "Usurpatoren". Miguel blev tvunget til at gå i et livsvarigt eksil mod en årlig pensionsydelse. I december 1834 vedtog det portugisiske parlament en lov, der forment Miguel og hans efterkommere enhver adgang til portugisisk jord. 1838-konstitutionen (paragraf 98) ekskluderede kategorisk den miguelistiske linje fra arvefølgen til tronen; en bestemmelse, der allerede bortfaldt i 1842, da forfatningen blev afløst af den ældre forfatning fra 1826. 1834-loven forblev i kraft indtil 1950. Under sit eksil antog Miguel titlen hertug af Braganza, den traditionelle titel for den portugisiske tronfølger. Efter at have tilbragt flere år i England flyttede den detroniserede monark til storhertugdømmet Baden i 1851. Samme år, den 24. september, ægtede den afsatte konge den katolske tyske prinsesse Adelheid af Löwenstein-Wertheim-Rosenberg (1831-1909). Miguel døde under en jagt i 1866, og han blev bisat i sin gemalindes families gravkammer i franciskanerklostret i Engelberg ved Grossheubach i Bayern. I 1967 blev Miguels og hans gemalindes lig, der blev stedt til hvile på øen Isle of Wight i Storbritannien, flyttet til Braganza-dynastiets gravkirke i det gamle São Vicente de Fora-kloster i Lissabon.

Det titulære portugisiske kongepars eneste søn, der også hed Miguel, Miguel (1853-1927), den miguelistiske hertug af Braganza fra 1866-1920, ægtede prinsesse Elisabeth af Thurn und Taxis (1860-81), niece til kejserinde Elisabeth af Østrig (1837-98, kejserinde fra 1854-98), i 1877. Hertug Miguel af Braganza giftede sig for anden gang, i 1893, med sin kusine prinsesse Maria Theresa af Löwenstein-Wertheim-Rosenberg (1870-1935). Hertug Miguel abdicerede i 1920 som den portugisiske tronprætendent til fordel for sin eneste søn af andet ægteskab, Duarte Nuno (1907-76, hertug af Braganza fra 1920-76). Hertug Miguels ældste søn, Miguel, hertug af Viseu (1878-1923), gav i 1920 afkald på sine rettigheder til den portugisiske trone, eftersom han i 1909 havde ægtet en borgerlig amerikansk kvinde. Morganatiske ægteskaber eksisterede ikke i Portugals kongehus, men alligevel blev ægteskabet erklæret ikke-dynastisk i 1920. Hertug Miguel af Viseu tog i 1911-12 sammen med sin bror, prins Franz Joseph af Braganza (1879-1919), del i den monarkistiske oprejsning i det nordlige Portugal, som blev ledet af Henrique Mitchell de Paiva Couceiro (1861-1944), i et forgæves forsøg på at genrejse monarkiet som statsform efter republikkens indførelse i 1910. Efter at hans far og storebror havde tilbudt at opgive deres krav på den portugisiske trone for at forene de monarkistiske kræfter bag den afsatte kong Manuel 2. (1908-10), blev prins Franz Joseph hyldet som ny leder af royalisterne af nogle af de miguelistiske tilhængere og set som en rival til den afsatte konge i tilfælde af en genindførelse af monarkiet. Duarte Nuno blev nyt overhoved for Braganza-dynastiet i 1932, da den afsatte kong Manuel 2. døde barnløs. Dette skifte skete i overensstemmelse med Dover-aftalen (1912) og Paris-aftalen (1922). Før sin død havde Manuel 2. søgt en gradvis tilnærmelse til den miguelistiske linje af Braganza-dynastiet. Det var yderst kontroversielt for monarkisterne, at den nærmeste arving i mandslinjen Duarte Nuno blev den nye leder af dynastiet. Man betvivlede, om Duarte Nuno havde et retmæssigt arvekrav på den portugisiske trone. Paragraf 87 og 88 i forfatningen af 1826 stipulerede, at tronen skulle nedarves blandt dronning Maria 2.s efterkommere, hvortil Duarte Nuno ikke hørte, og andre sidelinjer ville først blive taget i betragtning, efter at Maria 2.s descendens var uddød. Med Manuel 2.s død uddøde Maria 2.s efterkommere i mandslinjen. Den brasilianske Braganza-linje havde agnatisk siden 1921 tilhørt Orléans-Braganza-linjen. Paragraf 143 i den portugisiske forfatning fra 1822, paragraf 89 i 1826-forfatningen og paragraf 100 i 1838-konstitutionen fastslog, at ingen udlænding kunne bestige den portugisiske trone. Der var stor tvivl om Duarte Nunos nationalitet. Kejser Franz Joseph 1. af Østrig (1848-1916) havde tildelt Duarte Nuno eksteritorialitet, da han blev født i Østrig i 1907. Paragraf 8 i 1826-forfatningen angav, man mistede portugisisk statsborgerskab, hvis man blev idømt landsforvisning, hvilket var sket for den tidligere kong Miguel 1. Omvendt bortfaldt den bestemmelse, der eksplicit ekskluderede den miguelistiske linje fra arvefølgen til tronen, allerede i 1842.

Maria 2. havde efterkommere i 1932, men ingen af dem havde portugisisk statsborgerskab. Den genealogiske arving til Manuel 2., der selv var oldebarn af Maria 2., var ekskronprins Georg af Sachsen (1893-1943), et andet af Maria 2.s oldebørn. Men han havde ikke portugisisk statsborgerskab, og var tilmed en katolsk præst. Hans søskende havde efterkommere, men ingen af dem havde eftersigende portugisisk statsborgerskab. Den genealogiske arving til kejser Pedro 2. af Brasilien (1831-89), en yngre bror til dronning Maria 2., var hans oldebarn prins Pedro Gastão af Orléans-Braganza (1913-2007), der tilhørte den brasilianske linje af Orléans-dynastiet som tipoldebarn af såvel Frankrigs kong Louis Philippe 1. som kejser Pedro 1. af Brasilien. Han var heller ikke portugiser, men derimod brasilianer, og derfor

mere acceptabel for en række monarkister i Portugal, da han var vokset op i en portugisisk kulturel sammenhæng. Der var endvidere reservationer over for Duarte Nuno, da han tilhørte den miguelistiske linje inden for Braganza-dynastiet, som var kedt for sin hældning mod et absolutistisk monarki, mens Braganza-Sachsen-Coburg-Gotha-linjen, der udgjorde Portugals kongehus fra 1853-1920, omvendt eksponerede det konstitutionelle monarki. Manuel 2., der tilhørte Braganza-Sachsen-Coburg-Gotha-linjen, var to gange tipoldebarn til kong Johan 6., som var oldefar til Duarte Nuno. I 1942 ægtede Duarte Nuno prinsesse Maria Francisca af Orléans-Braganza (1914-68), som var oldebarn af kejser Pedro 2. og yngre søster til prins Pedro Gastão. Ægteskabet forenede dermed de to rivaliserende linjer inden for det portugisiske kongehus. Maria Francisca og hendes familie blev betragtet som repræsentanter for et liberalt monarki i modsætning til den traditionelle konservatisme i Duarte Nunos slægt. I 1952 flyttede hertug Duarte Nuno sammen med sin familie til Portugal, hvilket var blevet muligt efter ophævelsen af 1834-loven i 1950. Parrets ældste søn, Duarte Pio, hertug af Braganza (1945-), har siden 1976 været overhoved for det tidligere Braganza-kongehus i Portugal.

Miguel 1. og dronning Adelheid (1831-1909, født prinsesse af Löwenstein-Wertheim-Rosenberg), det titulære portugisiske kongepar, fik seks døtre, hvoraf den ældste, prinsesse Maria das Neves af Portugal (1852-1941), ægtede i 1871 prins Alfonso Carl (1849-1936), som var carlisternes overhoved fra 1931-36 som den titulære konge af Spanien, Frankrig og Navarra. Ægteskabet var barnløst. I 1936 uddøde carlisternes mandlige linje med prins Alfonso Carl. Som tilhørende den ældste mandlige linje af kong Karl 4.s (1788-1808) efterslægt overførtes stillingen som den franske og spanske tronprætendent fra carlisterne til den detroniserede spanske kong Alfons 13. Carlismen var imidlertid ikke bare et spørgsmål om den rette dynastiske arvefølge. Det var en politisk, social og kulturel bevægelse baseret på traditionelle, autoritære og katolske værdier i det spanske samfund. Mange carlister fandt, at Alfons 13. ikke levede op til carlisternes værdisæt. Ved sin død overførte Alfonso Carl derfor sine arverettigheder som carlisternes tronprætendent til den nu nedlagte spanske trone til prins Xavier af Bourbon-Parma (1889-1977). Xaviers moster var den portugisiske prinsesse Maria das Neves. Bourbon-Parma-slægten tilhørte den ældste sidelinje inden for det spanske Bourbon-dynasti som efterkommere af kong Philip 5. (1700-46), hertug af Anjou fra 1683-1700, der var barnebarn af Frankrigs kong Ludvig 14. Kong Miguel 1.s yngste datter, prinsesse Maria Antonia af Portugal (1862-1959), giftede sig i 1884 med Robert 1. (1848-1907), der var den sidste hertug af Parma og Piacenza (1854-59). Robert 1. kæmpede på carlisternes side i Spanien i den tredje carlistekrig (1872-76) ligesom broren, prins Henrik af Bourbon-Parma, greve af Bardi (1851-1905), og prins Alfonso, greve af Caserta (1841-1934, overhoved for Huset Bourbon Begge Sicilier (1894-1934)). I 1869 havde Robert 1. giftet sig med sin senere kampfælle prins Alfonsos næst yngste søster, prinsesse Maria Pia af Begge Sicilier (1849-82). Efter at have født ham 12 børn døde hun i barselsseng. Hans anden gemalinde, prinsesse Maria Antonia, var datter af kong Miguel 1., der havde støttet carlisterne i den første carlistekrig (1833-40). Prins Alfonsos yngste søster, Maria Luisa (1855-74), ægtede i 1873 prins Henrik, greven af Bardi. I 1876 giftede han sig med prinsesse Adelgundes (1858-1946), en anden datter af Miguel 1., hvis ældste datter, prinsesse Maria das Neves, var gift med prins Alfonso Carl, som fra 1931-36 var carlisternes overhoved. Prins Alfonso Carl, bror til prins Carl, hertug af Madrid (1848-1909), fra 1868-1909 spansk tronprætendent som Carl 7. og fra 1887-1909 tillige fransk tronprætendent som Carl 11., var kommanderende general i Catalonien i den tredje carlistekrig. Prins Carl (7.) ægtede i 1867 prinsesse Margherita af Bourbon-Parma (1847-93) og var dermed svoger til hertug Robert 1. På den måde indgik carlistiske fyrstefamilier ægteskabelige forbindelser med hinanden. Den eksilerede portugisiske eks-kongefamilie søgte således i forhold til dynastiske forbindelser bl.a. mod carlisterne i Spanien og de mediatiserede italienske monarkier, der ligesom den miguelistiske linje inden for Braganza-dynastiet fremstod som dynastiske tabere i de politiske og nationale udviklingstendenser i Europa hen imod konstitutionelle nationalstater. Carlisterne og den miguelistiske eks-kongefamilie havde tabt kampen for det absolutistiske monarki på den iberiske halvø, og de italienske monarkier var blevet ofret i den italienske nationale samlingsproces, som ledte frem til dannelsen af den italienske nationalstat i 1861 i form af kongeriget Italien.

I Portugal udviklede der sig i middelalderen en tradition for tildeling af hertugdømmer til yngre medlemmer af kongehuset. Disse hertugtitler var blot ærestitler, nominelle titler uden tilsvarende embede og autoritet i en provins. Byen Guimarães i det nordlige Portugal fik æren af at lægge navn til et kongeligt hertugdømme. Ifølge traditionen blev Portugals første konge, Alfons 1., født den 25. juli 1109 i byen Guimarães. I 1475 tildelte kong Alfons 5. (1438-81) den tredje hertug af Braganza, Ferdinand 2. (hertug fra 1478-83), titlen som hertug af Guimarães. Der var tale om en opgradering af titlen greve af Guimarães, som kongen tidligere havde givet samme person i 1464. Da Isabella af Braganza (1514-76) i 1537 ægtede prins Duarte, kong Manuel 1.s yngste søn, overgav hendes bror, Teodósio 1., hertug af Braganza fra 1532-63, hertugdømmet Guimarães som medgift til søsteren, hvorved prins Duarte fra Aviz-dynastiet blev den fjerde hertug af Guimarães. Da parrets søn døde barnløs i 1576, vendte hertugdømmet tilbage til den portugisiske krone. I 1630 blev hertugdømmet Guimarães igen givet til Braganza-dynastiet, da kong Philip 3. af Portugal (1621-40), Philip 4. af Spanien (1621-65), tildelte førnævnte hertug Johan 2. af Braganza hertugdømmet Guimarães. Johan 2., der var den sjette hertug af Guimarães, blev i 1640 Portugals konge under navnet Johan 4. som den første monark i Braganza-dynastiet.

Prinsesse Adelgundes (1858-1946), enkegrevinde af Bardi, datter af den afsatte portugisiske kong Miguel 1. (1828-34), fungerede fra 1920-28 som regent in absentia på vegne af sin nevø og den miguelistiske tronprætendent Duarte Nuno, som kun var 12 år gammel, da hans far abdicerede som portugisisk tronprætendent. Hun blev derfor i 1920 tildelt titlen som den syvende hertuginde af Guimarães. Titlen som hertug/hertuginde af Guimarães var normalt forbeholdt lederen af Braganza-dynastiet. Under sit regentskab formåede hertuginde Adelgundes at få eks-kong Manuel 2. til at anerkende hertug Duarte Nuno af Braganza som sin arving som overhoved for Braganza-dynastiet. Duarte Nuno blev nyt overhoved for Braganza-dynastiet i 1932, da den afsatte kong Manuel 2. døde barnløs. Duarte Pio, hertug af Braganza (1945-), den ældste søn til Duarte Nuno, har siden 1976 været overhoved for det tidligere Braganza-kongehus i Portugal. Han er den nuværende og den ottende hertug af Guimarães.

Coimbra syd for Guimarães var ligesom Guimarães et politisk magtcentrum i kong Alfons 1.s samtid. Kongen døde i Coimbra og blev gravlagt i byens Santa Cruz-kloster. I 1415 tildelte kong Johan 1. (1385-1433) titlen som hertug af Coimbra til sin næstældste søn, prins Pedro (1392-1449). I 1509 blev titlen tildelt prins Jorge de Lencastre (1481-1550), som var uægte søn til kong Johan 2. (1477, 1481-95). Den tredje hertug af Coimbra blev i 1875 prins Augusto (1847-89), dronning Maria 2.s yngste søn. Duarte Nunos tredje søn, prins Henrique (1949-2017), var den fjerde hertug af Coimbra. I dag bærer hertug Duarte Pios datter, prinsesse Maria Francisca (1997-), titlen som den femte hertug/hertuginde af Coimbra.

De regerende dronninger i Portugal og Spanien udgjorde en selvstændig dynastisk mulighed i forhold til at skabe en iberisk dynastisk union og en personalunion. Dronning Maria 1. af Portugal (1777-1816) ægtede i 1760 sin farbror, Pedro, der ved gemalindens tronbestigelse blev konge jure uxoris under navnet Pedro 3. (1777-86), da parret allerede havde fået et barn. Ifølge portugisisk lov blev en gemal til en regerende dronning konge jure uxoris, når parret havde fået et barn og en arving. Ved at gifte sig inden for Braganza-dynastiet undgik man en iberisk union. Dronning Maria 2. af Portugal (1826-28, 1834-53) var fra 1826-28 forlovet med sin farbror, Miguel 1. (1828-34), en forbindelse, der blev umuliggjort pga. den portugisiske borgerkrig (1828-34). Hun ægtede i stedet i 1834 prins Auguste (1810-35), hertug af Leuchtenberg (1824-35), den ældste søn til Eugène de Beauharnais (1781-1824) og Augusta (1788-1851), født prinsesse af Bayern. I januar 1835 blev han portugisisk prinsgemal, men han døde allerede i marts 1835. Han tilhørte en ikke-regerende linje og var derfor politisk ufarlig for Europas stormagter, hvormed man atter undgik en iberisk union. Ægteskabet var barnløst. I 1836 giftede Maria 2. sig med prins Ferdinand af Sachsen-Coburg-Gotha (den katolske, ungarske Koháry-linje) (1816-85). Prins Ferdinand tilhørte en ikke-regerende sidelinje i Habsburgmonarkiet til det tyske fyrstehus Sachsen-Coburg-Gotha. Prins Ferdinand var søn til den belgiske kong Leopold 1.s ældre bror prins Ferdinand af Sachsen-Coburg-Gotha (1785-1851), som med sit ægteskab grundlagde den katolske, ungarske Koháry-sidelinje. I 1837 blev han ifølge portugisisk lov konge af Portugal jure uxoris (1837-53), da parret i 1837 fik et barn og en arving, Pedro (5.) (1853-61), som Ferdinand 2. Han var desuden regent for sin mindreårige søn Pedro (5.) indtil 1855. Ferdinand 2. holdt sig generelt ude af politik, og han engagerede sig stærkt i portugisisk kultur og ikke mindst arkitektur, hvilket gav ham tilnavnet "Kunstnerkongen". Ferdinand 2. grundlagde huset Braganza-Sachsen-Coburg-Gotha (1853-1910). I agnatisk linje var det portugisiske kongehus fra 1853-1910 af huset Sachsen-Coburg-Gotha, men 1838-konstitutionen (paragraf 5) fastslog, at Huset Braganza skulle fortsætte under dette navn som Portugals kongehus via dronning Maria 2.s efterslægt. Bestemmelsen om officielt ikke at ville udelade Braganza-navnet som det portugisiske kongehus' slægtsnavn, skyldes det forhold at Braganza-dynastiet historisk og nationalt har spillet en afgørende rolle for Portugals løsrivelse fra personalunionen med Spanien i 1640. Som Huset Braganza-Sachsen-Coburg-Gotha fra 1853-1910 kan det portugisiske eksempel siges at være parallelt til Habsburgmonarkiet i det 18. århundrede, hvor den habsburgske enearving Maria Theresia (1717-80), tysk-romersk kejserinde fra 1745-65 og monark i Habsburgmonarkiet 1740-80: bl.a. Østrig, Bøhmen, Ungarn og Kroatien; kun dronning af Bøhmen i perioden 1740-41, 1743-80, i 1736 ægtede hertug Frans 3. Stefan (1708-65, hertug af Lothringen 1729-37) fra Lothringen-dynastiet. I 1745 blev han valgt til tysk-romersk kejser under navnet Frans 1. Stefan. Med sin gemalinde var Frans 1. Stefan grundlæggeren af dynastiet Habsburg-Lothringen, der regerede det tysk-romerske kejserrige fra 1765-1806 og fra 1780-1918 Habsburgmonarkiet. Som i Portugal kombinerede man således de agnatiske og kognatiske slægtsnavne i fyrstehusets navn efter en kvindelig monark i Habsburgmonarkiet.

Dronning Maria 2. blev født i 1819 i kongeriget Brasilien, hvortil den portugisiske kongefamilie var flygtet under Napoleonskrigene i 1807. Dronningen var datter af kejser Pedro 1. (1822-31), som erklærede Brasilien uafhængigt af Portugal i 1822. Siden år 1500 havde Brasilien været en portugisisk koloni. Brasilien hørte i 1819 til Det Forenede Kongerige af Portugal, Brasilien og Algarve. Udover de spanske monarker i personalunionen fra 1580-1640 er Maria 2. og hendes gemal, kong Ferdinand 2. (født i Wien), de eneste portugisiske monarker, som er blevet født uden for det nuværende Portugals grænser.

Det portugisiske parlament (Cortes) mødtes for sidste gang i 1698, for at bekræfte udnævnelsen af prins Juan (5.) (1706-50) til tronfølger. Derefter regerede de portugisiske monarker som absolutte monarker. Det absolutistiske styre blev afskaffet i 1822 med den første portugisiske konstitution, som var inspireret af den spanske 1812-forfatning og den franske konstitution fra 1791. Allerede i 1823 genindførtes det absolutte monarki. I 1826 udstedte den portugisiske

2. Problemstilling

I de sidste dage af oktober måned 1905 udspandt der sig en parlamentarisk debat i Stortinget om statsformerne monarki og republik som mest attråværdige for fremtidens Norge. Resultatet blev valget af den danske prins Carl som konstitutionel monark for et selvstændigt Norge med regenttitlen Haakon 7. Artiklen vil foretage en argumentanalyse af den parlamentariske debat i Stortinget. Problemstillingen relaterer sig til karakteren af de argumenter, der blev anvendt både for og imod monarkiet. Et af de spørgsmål, der rejser sig ved denne analyse af argumentationen i forhold til monarkiet i det norske parlament, er hvorledes monarkiet blev indplaceret i modsætningsforholdet mellem det dynastiske og nationale princip. Blev monarkiet udelukkende set i et dualistisk forhold mellem de dynastiske og nationale interesser? Eller fremtrådte monarkiet som en institution, der blev sammenkoblet med en række samfundsforhold, der rakte udover det dynastiske og nationale aspekt? Et andet spørgsmål centrerer sig om, hvorledes de nationale og dynastiske argumenter grupperede sig i forhold til hinanden mellem henholdsvis de politiske tilhængere og modstandere af den monarkiske statsform. Disse spørgsmål skal dels belyse den rolle,

kong Pedro 4., som var konge af Portugal i et par måneder i 1826, en ny konstitution, som allerede i 1828 blev annulleret til fordel for et absolutistisk monarki. I 1834 genindførtes det konstitutionelle monarki i Portugal, først med 1826-forfatningen som grundlag (frem til 1836) og derefter 1822-forfatningen (frem til 1838), hvorefter 1838-forfatningen blev en realitet. 1838-konstitutionen var en syntese af de tidligere forfatninger fra 1822 og 1826 i forhold til sammensætningen af etableringen af senatet som parlamentets overhus. 1838-forfatningen var inspireret af den belgiske forfatning fra 1831, den spanske forfatning fra 1837 og den franske forfatning fra 1830. 1838-forfatningen var kun i kraft frem til 1842, hvorefter 1826-forfatningen udgjorde den konstitutionelle ramme for det portugisiske monarki frem til monarkiets afskaffelse i 1910. 1822-forfatningen (§ 125), 1826-forfatningen (§ 77) og 1838-forfatningen (§ 84) fastslog, at kongen ikke kunne forlade Portugal uden parlamentets tilladelse, og såfremt han gjorde det, ville han miste kronen; i 1822-forfatningen gjaldt bestemmelsen også tronfølgeren. 1822-forfatningen (§ 145) og 1838-forfatningen (§ 99) fastslog, at den regerende dronning kun kunne gifte sig med en portugisisk mand forud for parlamentets samtykke. Gemalen til den regerende dronning ville ikke kunne deltage i regeringen og kun kalde sig konge, når parret havde fået et barn. Desuden fastslog 1826-forfatningen (§ 90), at den kommende dronning Maria 2. ikke måtte gifte sig med en udlænding, da man havde planlagt, at hun skulle giftes med sin farbror, Miguel 1. Dette ægteskab blev aldrig realiseret. Den portugisiske tronfølger og de øvrige portugisiske prinser havde automatisk sæde i det portugisiske parlaments overhus, Senatet (1826-38, 1842-1910), fra deres 25-års fødselsdag (1826: § 40).

I 1908 blev kong Carlos 1. (1889-1908) og tronfølgeren prins Ludvig Philip (1887-1908) skudt og dræbt i Lissabon. Carlos 1.s yngre søn, Manuel (2.), blev såret i armen, overlevede og efterfulgte sin far på tronen. Årsagen til attentatet skal findes i Carlos 1.s støtte til premierminister João Francos (1855-1929, premierminister 1906-08) autoritære styre udenom parlamentet. Ved et militærkup i oktober 1910 blev monarkiet afskaffet. Carlos 1.s gemalinde, dronning Amélie (1865-1951, født prinsesse af Orléans), lærte modsat sin svigermor, dronning Maria Pia (1847-1911, født prinsesse af Savoyen, datter af kong Victor Emmanuel 2. og dronning fra 1862-89), gemalinde til kong Luís 1. (1861-89), at tale portugisisk.

Prins Henrique, hertug af Coimbra, havde som traditionen foreskrev navnene Miguel, Gabriel og Rafael som sine tre sidste navne; navnetraditionen i Huset Braganza ærer de tre ærkeengle i den katolske kirke.

Den officielle titulatur for de portugisiske monarker var i perioden fra 1640 til monarkiets afskaffelse i 1910 som følger: "af Guds nåde Konge af Portugal og Algarve på denne side af Havene og på den anden side af disse i Afrika, Herre af Guinea og af Erobring, Navigation og Handel i Etiopien, Arabien, Persien og Indien etc.". I perioderne 1822-23 og 1838-42 med tilføjelsen "af Monarkiets Konstitutions nåde" efter "af Guds nåde" som en symbolsk markering af indførelsen af det konstitutionelle monarki.

som forholdet mellem det dynastiske og nationale princip spillede i argumentationen i den parlamentarisk repræsenterede offentlighed, dels om denne modstilling stod i vejen for et bredere samfundsmæssigt syn på monarkiet. Som beskrevet med det norske kongehus' udvikling i 1900-tallet vil særlig de nationale argumenter blive belyst i argumentanalysen for derved at afdække offentlighedens opfattelse af forholdet mellem den monarkiske statsform og nationen.

3. Regeringens proposition til kongevalg

Den norske regering udbad sig Stortingets bemyndigelse til at optage egentlige formelle forhandlinger med prins Carl af Danmark om at modtage valg som Norges konge under forudsætning af, at det norske folk ved en folkeafstemning tiltrådte denne beslutning med et flertal af de afgivne stemmer. Et eventuelt kongevalg i tilfælde af, at dynastiet uddøde, var reguleret i både rigsakten 1815, der var en unionslov for personalunionen mellem Sverige og Norge, og novembergrundlovens (1814) paragraf 7 og 48.⁴⁸ I denne unikke situation, hvor unionen var bortfaldet, tog man afsæt i den norske grundlovs ånd og bogstav om, at Stortinget havde fortrinsret ved valg af ny konge.

Regeringsforslaget blev offentliggjort i Kristiania den 24. oktober, og den 28. samme måned begyndte stortingsdebatten. Af denne fremgår det meget eksplicit, at den forestående folkeafstemning af den parlamentarisk repræsenterede del af den norske offentlighed blev set som et nationalt valg mellem to statsformer, mellem monarki eller republik.

4. Nationale og historiske argumenter

Henvisninger til det nationale spillede en forholdsmæssig stor rolle i stortingsdebatten om Norges fremtidige statsform. Stortingets præsident, Carl Berner,⁴⁹ argumenterede for, at monarkiet i et nyt uafhængigt Norge med tiden ville bringe sig i overensstemmelse med den norske nation. Samme overbevisning ytrede repræsentant D. Brynildsen, der mente, at monarkiet uagtet sin herkomst altid havde evnet at bringe sig i et symbiotisk forhold med nationen. Til forsvar for denne antagelse fremdrog han en række empiriske eksempler fra Europas monarkier.⁵⁰ Ideen om det nationale

⁴⁸ <http://no.wikisource.org>; allerede 17. majgrundlovens paragraf 48 foreskrev, at Stortinget skulle vælge en ny kongeslægt i tilfælde af at dynastiet uddøde.

⁴⁹ Carl Berner (1841-1918) repræsenterede Venstre i Stortinget, som han var præsident for fra 1898-1909.

⁵⁰ Heiberg (udg.): *Unionens*, 743; Brynildsen nævner Rumænien (Hohenzollern-Sigmaringen), Bulgarien, Belgien, Storbritannien og Portugal, de sidste fire alle med genealogisk rod i det tyske fyrstedynasti Sachsen-Coburg-Gotha, der

kongedømme, som fremført i Sigurd Ibsens artikel fra 1898,⁵¹ vandt dog ikke enstemmig parlamentarisk tilslutning. Johan Castberg advokerede stærkt imod forestillingen om et nationalt

op gennem det 19. århundrede gennem giftermål (Portugal og Storbritannien) og valg af monarker (Belgien og Bulgarien) formåede at besætte tronerne i de fire europæiske monarkier, i Portugal (Braganza-Sachsen-Coburg-Gotha) og Bulgarien den katolske, ungarske Koháry-sidelinje inden for Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet; Danmark med det dansk-tyske dynasti Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg (siden 1863), den danskfødte kong Georg 1. af Grækenland (Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg-dynastiet siden 1863) og endelig det franske dynasti Bernadotterne på Sveriges trone, *ibid.*: 805.

⁵¹ Tanken om at skabe et nationalt kongedømme i Norge fødtes under de heftige unionsstridigheder i 1890'erne. Den store norske nationaldigter Bjørnstjerne Bjørnson (1832-1910) grundlagde sammen med sin svigersøn Sigurd Ibsen (1859-1930) og historieprofessoren Ernst Sars et nyt tidsskrift med navnet *Ringeren* i 1890'erne. Den norske moderate venstrepolitiker Sigurd Ibsen, der fungerede som norsk statsminister i Stockholm 1903-05, var søn af forfatteren og dramatiker Henrik Ibsen (1828-1906). I 1898 publicerede Sigurd Ibsen artiklen "Nationalt kongedømme" i det nye tidsskrift i Kristiania.

Ibsen nævner en konservativ redaktør, hr. Tschudi, som den der først fremkom med ideen om at udskifte det fælles kongedømme med Sverige med et eget dynasti. Kong Oscar 2. (1872-1907) skulle frasige sig den norske krone til fordel for sin næstældste søn, prins Oscar Bernadotte (1859-1953). Den norske forfatter Knut Hamsun (1859-1952) foreslog i 1893 kong Oscar 2.s yngste søn, prins Eugen (1865-1947), som kandidat til den norske trone. Bjørnstjerne Bjørnson gik også ind for prins Eugens mulige kandidatur. Skønt man ifølge Ibsens artikel ikke længere støttede sig til prins Oscar, som i 1888 havde indgået et morganatisk ægteskab, men nu derimod på kongens tredje søn, prins Carl (1861-1951), så var hele stemningen på få år vendt i retning af at se dette forehavende som en realistisk mulighed og ikke som en særegen kuriositet. Forslaget var i de senere år blevet diskuteret ivrigt både i den svenske og norske presse, og Sigurd Ibsen mente, *at valget af en prins, som er den nuværende konges søn og dertil gift med en ætling af Norges tidligere herskerhus, vilde knytte det nye til det gamle og gjøre overgangen lettere for alle parter, endvidere, at det vilde muliggjøre en fredelig skilsmisse uden nogen bitterhed og ud af den unionelle udskiftning redde det væsentligste gode, nemlig et frivillig indgået forbund til forsvar af de skandinaviske folks uafhængighed*, Ibsen: 'Nationalt', 23-24, samlet 1-31. Med Norges tidligere herskerhus sigtede Ibsen til prins Carls gemalinde siden 1897, prinsesse Ingeborg (1878-1958), der var datter af den danske kronprins Frederik (8.) og søster til prins Christian (10.). I tilfælde af unionens opløsning anså Ibsen den monarkiske institution som en velfærdssag og livssag for Norge. Ibsen begrundede dette forhold i eksterne faktorer. *Oprettelsen af en republik, så meget kan man allerede nu med sikkerhed sige, vilde aldrig blive til andet end til skade for Norge, idetmindste sålænge reaktionen i Europa har vind i sejlene som nu*. Blev unionen med Sverige opløst, lød Ibsens kalkulation, ville det kun oprøre en stat, *men blev det gamle kongedømme afskaffet, uden at et nyt sattes i stedet, vilde det bringe os i et spændt eller kjøligt forhold til hele det monarkiske Europa*, *ibid.*, 27. Den norske republik ville også skabe ravage internt i landet, da de konservative kræfter ville længes efter Sverige og dets konge. Et eget særskilt dynasti ville derimod være at betragte som en anerkendelse af det monarkiske princip og en indrømmelse til det, Ibsen kalder for *fyrsternes fagforening*. Partiet Højre ville acceptere det, da det var en continuation af det bestående, og Venstre fordi det var forenelig med den norske nation.

Sigurd Ibsen brugte oprettelsen af en selvstændig belgisk statsdannelse i 1830-31 som et eksempel på, at Europas stormagter hurtigt havde effektueret en anerkendelse, som ifølge Ibsen alene beroede på valget af monarkiet som statsform. Denne historiske analogi blev udbygget med en reference til Grækenland, hvor kongen og dynastiet havde vist sig at være folkets redningsanker, og i *Danmark yder kongehuset ved sine forbindelser i Europa landet en større mellemfolkelig tryghed end mange armédivisioner vilde formå at gjøre*, *ibid.*, 28. Ibsen mente endvidere, at kun en stor nation som Frankrig i Europas øjne kunne tillade sig at skifte statsform fra monarki til republik, hvorimod kongedømmet for kontinentets små nationer som Danmark, Grækenland, Belgien og Norge burde bevares af internationale hensyn, *ibid.*, 29. Kong Christian 9. havde ved århundredskiftet som "Europas svigerfar" tiltrukket sig opmærksomhed selv fra en nordmand som Sigurd Ibsen. Kong Christian 9.s seks børn blev gift ind i de dominerende europæiske konge- og fyrstehuse. Fire af den danske konges børn blev placeret på europæiske troner, enten som regerende monarker (Danmark og Grækenland), eller som gemalinder til europæiske regenter (Storbritannien og Rusland). Kongens næstældste søn, prins Vilhelm, blev som 17-årig valgt til konge af Grækenland under navnet Georg 1. i 1863. De internationale fyrsteægteskaber Europas monarkier imellem havde ifølge Ibsen en positiv, fredsskabende funktion for Danmark og Europa som helhed. En række Balkan-stater havde ifølge ham kun været halvt selvstændige uden deres nationale fyrster, og i forbindelse hermed henviste han endvidere til Bulgariens valg af fyrste uafhængigt af Rusland i 1886-87 som et eksempel til efterfølgelse for Norge, *ibid.*, 28, 15-16. Ibsen diskuterede de fremlagte tanker i tidsskriftartiklen i et foredrag i Private liberale klub i Kristiania 1898 og forsøgte dermed aktivt at gøre ideen om et norsk, nationalt kongedømme til en integreret del af samfundsdebatten i Norge.

kongedømme for Norge, som efter hans opfattelse havde lidt under først det danske og dernæst det svenske kongedømme gennem 500 år. Reetableringen af et nationalt kongedømme, der trak paralleller tilbage til vikingetiden og middelalderens virkelig nationale konger, herunder det norske kongeriges grundlægger, kong Harald 1. Hårfager (ca. 872-930), var ifølge Castberg en historisk umulighed.⁵² I Castbergs øjne ville man med den danske prins Carl som norsk konge blot genindføre det nationale kongedømme af navn.⁵³

⁵² I forbindelse med at nye dynastier på grundlag af valg i form af primært parlamentsafstemninger har besteg troner i statsnationer (fx Spanien (1870), den britiske personalunion (1689), Storbritannien (1701, 1705), Sverige (1720, 1743), Frankrig (1830) og Danmark (1853)))))) eller ved grundlæggelse af nye nationalstater (fx Litauen (1918), Albanien (1913-14))) eller indsættelser af nye dynastier i nye nationalstater (fx Grækenland (1863)), anvendte man i offentlighederne i disse europæiske arvemonarkier en monarks eller dennes efterslægts genealogiske afstamning som dynastisk og historisk, og i de nye nationalstater tillige en national-kulturel, legitimering uden en nødvendig sammenhæng i øvrigt med kandidatens faktiske nationale tilhørsforhold. Valgene i statsnationerne fandt sted i stater, der alle i større eller mindre omfang var konstitutionelle monarkier, og på baggrund af valg af en tronfølger, en ny monark efter en frivillig abdikation (1720) eller ved afsættelser af en monark og indsættelser af en ny monark fra et andet dynasti, ligesom ved indsættelser af nye dynastier i nye nationalstater. Haakon 7. tilhørte den dansk-tyske glücksborgske sidelinje til det oldenborgske kongehus, der på sværdsiden var af tysk ascendens, men også havde flere medlemmer af middelalderens skandinaviske kongeslægter blandt sine aner, fx Estridsen-dynastiet i Danmark (1047-1376, 1387-96), bl.a. Erik 5. Klipping (1259-86), Bjælbo-dynastiet i Sverige, bl.a. Valdemar 1. (1250-75) og prinsesse Euphemia af Sverige (1317-70), der var datterdatter af Haakon 5. (1299-1319) fra det norske Sverre-dynasti. Sverreslægten har en særlig plads i norsk national selvforståelse, da de regerede i Norges stormagtsid i 1200-tallet. Haakon 4. (1217-63), Haakon 5.s farfar, skildres i Henrik Ibsens historiske skæbnedrama "Kongsemnerne" fra 1863. Haakon 5.s forældre var Norges kong Magnus 6. Lagabøter (1263-80) og Ingeborg (ca. 1244-87), født dansk prinsesse og datter af Erik 4. Plovpenning (1241-50). Den første monark i det oldenborgske kongehus, grev Christian (1.) af Oldenburg (1426-81), der blev valgt til dansk, norsk og svensk konge i hhv. 1448, 1450 og 1457(-64), var på mødrene side via seks generationer, heraf tre kvindeled, gennem tyske fyrstehuse: den holstenske greveslægt Schauenburg (Holsten-Rendsborg) og Mecklenburg-dynastiet (Werle), efterkommer af den danske kong Erik 5. På fædrene side var han via seks generationer, heraf tre kvindeled, gennem de tyske greveslægter Oldenburg og Schauenburg (Holsten-Plön), efterkommer af den svenske dronning Sophie (1241-86; født dansk prinsesse og datter af Erik 4. Plovpenning), gemalinde til kong Valdemar 1. På mødrene side var han tipoldebarn af Euphemia af Sverige gennem de tyske fyrstehuse Schauenburg (Holsten-Rendsborg) og Mecklenburg-dynastiet (-Schwerin). Et andet eksempel er Spaniens kong Amadeo 1. (1870-73), der i lige mandslinje var seks gange tipoldebarn af den spanske kong Philip 2.s (1556-98) datter prinsesse Cathrine Michelle af Spanien (1567-97). På mødrene side var han tillige tipoldebarn af Spaniens kong Karl 3. (1759-88). Et tredje eksempel er kong Frederik 1. af Sverige (1720-51), der som den første og eneste svenske monark i perioden 1560-1818 hverken på fædrene eller mødrene side nedstammede fra Vasa-dynastiets grundlægger og den svenske nationalhelt Gustav 1. Vasa (1523-60). Frederik 1., som blev valgt til svensk konge af den svenske stænderrigsdag i 1720, var på fædrene side via Hessen-Kassel (Hessen) og Mecklenburg-dynastiet (-Schwerin) gennem tolv generationer, heraf to kvindeled, efterkommer af ovennævnte Euphemia af Sverige, der var sønnedatter af Sveriges kong Magnus 3. Ladelås (1275-90) og mor til den mecklenburgske hertug Albrecht 3. (1384-1412; konge af Sverige fra 1364-89). På mødrene side via Kettler-dynastiet (Kurland og Semgallen) og Mecklenburg-dynastiet (-Schwerin og -Güstrow) var Frederik 1. endvidere gennem ti generationer, heraf tre kvindeled, efterkommer af Euphemia af Sverige. Hertugdømmet Kurland og Semgallen (del af det nuværende Letland) eksisterede fra 1561-1795, og fra 1561-1737 regeredes hertugdømmet af den tyske adelsslægt Kettler. Hertugdømmet var fra 1561-69 vasalstat til storfyrstendømmet Litauen, og fra 1569-1726 til Polen-Litauen, hvorefter hertugdømmet inkorporeredes i Polen-Litauen. I 1795 med Polens tredje deling blev hertugdømmet annekteret af Rusland. I 1743 blev Adolf Frederik (1710-71), fyrstebiskop af Lübeck fra 1727-50, valgt til svensk kronprins af den svenske stænderrigsdag, konge 1751-71. Grundet sin farbrors giftermål med en søster til kong Carl 12. (1697-1718) var Adolf Frederik beslægtet med det svenske kongehus. Den svenske kong Carl 10. Gustafs (1654-60) dronning, Hedvig Eleonora (1636-1715), var faster til hans far. Derudover nedstammede han fra det svenske kongehus gennem sin oldemor på mødrene side via Zähringen-dynastiet (Baden-Durlach) pfalzgrevinde Christina Magdalene af Zweibrücken-Kleeberg (1616-62), søster til Carl 10. Gustaf og gift med markgreve Friedrich 6. af Baden-Durlach (1659-77). Parrets ældste søn, markgreve Friedrich 7. af Baden-Durlach (1677-1709), var Adolf Frederiks morfar. Hans arvekrav fejlede derfor ikke noget. Et fjerde eksempel er den nye

græske stats første monark, kong Otto (1832-62) fra det bayerske Wittelsbach-dynasti, som blev valgt til konge af den græske nationalforsamling. Kongeriget Grækenland var den første fuldt uafhængige græksprogede stat siden Det Byzantinske Imperium (395-1453) faldt til osmannerne i 1400-tallet. Ottos 11 gange tipoldefar hertug Johann 2. (1341-97; hertug af Bayern-Landshut fra 1375, fra 1392 Bayern-München) var fire gange tipoldebarn af den byzantinske kejser Alexios 3. (1195-1203) på mødrene side via Barcelona-dynastiet (Sicilien), den capetingske sidelinje Anjou (Anjou-Napoli), det andet angevinske dynasti (det første var Plantagenet-dynastiet), Árpád-dynastiet (Ungarn), det laskariske dynasti og det angelanske dynasti. Den græske kong Otto nedstammede således fra de østromerske kejserlige dynastier Angelos (1185-1204) og Laskaris (1205-61), sidstnævnte som kejsere af kejserriget Nikæa (1204-61) med præentionstitlen byzantinske kejsere, begge sidelinjer til Komnenos-dynastiet (1081-1185). Kong Otto blev afsat i 1862, og den græske nationalforsamling valgte kong Georg 1., som var efterkommer (bl.a. 20 gange tipoldebarn) af den byzantinske kejser Isaac 2. Angelos (1185-95, 1202-04). Et femte eksempel er statsnationen Litauen, der som genoprettet nationalstat i 1918 med eget statsråd valgte Mindaugas 2. som monark. Denne havde fra 1892 været gift med hertuginde Amalie i Bayern (1865-1912), som var efterkommer af den litauiske prinsesse Ludwika Karolina Radziwill af Birzai (1667-95) fra unionen Polen-Litauen, hvis monarker med Sachsen (1697-1763) også var hendes forfædre. Hun var også efterkommer af Stanislaw 1. Leszczyński (1677-1766; konge af Polen og storfyrste af Litauen 1704-09 og 1733-36, hertug af Lothringen 1737-66), som under Den Store Nordiske Krig (1700-21) og Den Polske Tronfølgekrig (1733-38) kortvarigt var konge af Polen og storfyrste af Litauen. Mindaugas 2. var efterkommer af Casimir 4., der var storfyrste af Litauen (1440-92) og konge af Polen (1447-92), og han nedstammede dermed fra Jagiello-dynastiet, som var det polske kongehus fra 1386-1572 og Litauens storfyrsteslægt (1377-81, 1382-92, 1440-1572). Et sjette eksempel er statsnationen Albanien, der blev genoprettet som nationalstat i 1913. Albanien's fyrst Vidi 1., udvalgt af de europæiske stormagter, officielt af en albansk delegation, regerede i et halvt år i 1914, var fra 1906 gift med den tyske prinsesse Sophie af Schönburg-Waldenburg (1885-1936), der havde albanske aner som efterkommer af en datter til Grigore 1. Ghica, fyrste af Valakiet (1660-64, 1672-73), og en datter til Scarlat Ghica, fyrste af Moldavien (1757-58) og fyrste af Valakiet (1758-61, 1765-66). Et syvende eksempel er statsnationen Ukraine. I 1918 etableredes en kortvarig ukrainsk klientstat til Det Tyske Kejserrige, ledet af den traditionelle hetman. I april 1918 valgte en partikongres med 6.000 delegerede brødproducenter Pavlo Skoropadskyi (1873-1945), som tilhørte den ukrainske adelslægt Skoropadskyi, der bestod af militære ledere og statsmænd, til hetman for den nye ukrainske stat. Han var efterkommer af Ivan Skoropadsky (1646-1722, hetman fra 1708-22), som var tidligere hetman i kosakstaten (1649-1764). Allerede i december 1918 opløstes den ukrainske monarkiske statsdannelse.

Da prins Carl blev norsk monark som kong Haakon 7. i 1905, besteg efterkommerne af den norske kong Haakon 5.s uægte datter, prinsesse Agnes Haakonsdatter (1290-1319), samtidig den norske trone. Efterslægten til Haakon 5.s yngste datter, prinsesse Ingeborg (1301-61), blev tilkendt arverettigheder til kongeriget Norge (Stovreimsætten), og i samme forbindelse blev det bestemt, at efterkommerne efter den illegitime prinsesse Agnes ville blive tilkendt arverettigheder til den norske trone, hvis prinsesse Ingeborgs linje skulle dø ud. Prinsesse Agnes' efterslægt benævnes Sudreimsætten. Med Haakon 5.s død i 1319 uddøde det norske kongehus fra 1184-1319, Sverreslægten, i mandslinjen, og via prinsesse Ingeborg overtog det svenske kongehus fra 1250-1364, Folkungaslægten (Bjælbo-dynastiet), den norske trone. Ingeborgs slægtslinje bragte Norge i personalunion med Sverige (1319-43) og med Danmark (fra 1380), hvorfor separatistiske kræfter i Norge ved flere lejligheder forgæves forsøgte at indsætte et medlem af Sudreimsætten på den norske trone. Da den danske kong Oluf 2., Olav 4. af Norge, døde i 1387, blev en sønnesøn til prinsesse Agnes tilbudt den norske trone. Den norske dronning og enkedronning Margrete (fra 1363-64 tillige svensk meddronning) var formynder for sin søn, Oluf 2., som dansk konge fra 1376-87 og norsk konge fra 1380-87 (Olav 4.). Efter Oluf 2.s død blev hun i 1387-88 valgt til regent i Norden, i Norge og Sverige 1388, og i Danmark 1387 med titlen "fuldmægtig frue og husbond, Danmarks riges formynder". Margrete 1. var indtil 1401 formynder for sin fostersøn, Erik 7. af Pommern, som var dattersøn til Margretes søster. Reelt vedblev Margrete 1. at være nordisk regent indtil sin død i 1412, officielt til 1389 (Norge), og til 1396 (Danmark og Sverige). Erik 7. af Pommern var dansk konge fra 1396-1439, som Erik 3. i Norge fra 1389-1442, og som Erik 13. i Sverige fra 1396-1439. På sin mødrene side (Mecklenburg-Schwerin-dynastiet) var han oldebarn til prinsesse Euphemia af Sverige, hvorved han nedstammede fra konger fra alle tre nordiske lande. I 1448, da Christoffer 3. af Bayern, søstersøn til Erik 7. af Pommern, konge af Danmark 1440-48, Christoffer 1. i Norge 1442-48 og Sverige 1441-48, døde, blev den norske trone tilbudt et oldebarn til prinsesse Agnes, Sigurd Jonsson (1390'erne-ca. 1452/54), men han afviste tilbuddet. Derefter valgte det norske rigsråd den svenske adelsmand Karl Knutsson, som svenskerne havde valgt til konge som Karl 8. i 1448, til norsk konge som kong Karl 1. i 1449. I begyndelsen i 1600-tallet overgik Sudreimsætten til den svenske adelslægt Oxenstierna. En efterkommer af denne slægt var den tyske grevinde Charlotte af Dohna-Leistenau (1738-85/86), der giftede sig ind i hertuginjen Slesvig-Holsten-Sønderborg-Beck, og hun blev i lige mandslinje oldemor til den danske kong Christian 9. Christian 9.s sønnesøn den danske prins Carl besteg den norske trone som kong Haakon 7. i 1905. Haakon 7. tilhørte således via det danske kongehus (Glücksborgerne fra 1863), de sønderborgske hertuginjer Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg (fra 1825) og Slesvig-Holsten-Sønderborg-Beck (indtil 1825), og Oxenstierna-slægten, Sudreimsætten. Den svenske

Dette forhold leder over i en divergerende historisk bedømmelse af unionen og hvor varige spor, den havde efterladt sig i den norske mentalitet. Castberg hævdede, at unionskongen i unionen med Sverige udelukkende havde optrådt som sådan og ikke som Norges konge. For Wollert Konow (1845-1924), der sammen med Castberg udgjorde den toneangivende del i norsk radikalisme, ville en norsk republik ikke være et nationalt brud, for kongedømmet var i en norsk kontekst unationalt. Konow så unionsbruddet i 1905 som en chance for nu at indføre en national cementeret statsform i form af republikken.⁵⁴ Den norske republikanske bonde T. Foss (1841-1913) fra Venstre fandt, at republikkens fordele lå i de norsk-nationale forhold.⁵⁵

Der var almindelig konsensus om det unationale islæt ved kongedømmet qua de historiske forhold. Men hvor monarkisten Berner anså det eventuelt nye dynasti for at være norsk assimileret inden for ca. to generationer, var den republikanske minoritet i oppositionen forvisset om en fortsættelse af disse forhold ved valget af prins Carl til statsoverhoved. Man frygtede navnlig den danske indflydelse, som kunne blive en mulig følge af valget af den danske prins til konge. Castberg advarede imod en dansk konge, idet en ny dansk monark ville udgøre et grundskud for den fremvoksende norske målbevægelse. Den norske målbevægelse, der havde til formål at supplere eller fortrænge det herskende dansk-prægede rigsmål med det såkaldte landsmål, havde en række fortalere på tinge, blandt andre G. Grivi. Grivi anså monarkiet som en større omvæltning af forfatningen end republikken, og i valget af prins Carl så han faren for den danske påvirkning. Castberg henviste til, at det svenske sprog havde været i høj kurs i Kristiania i unionstiden med

kong Karl 8, Karl 1. af Norge, tilhørte den svenske adelsslægt Bonde, og han var beslægtet med den svenske adelsslægt Oxenstierna. Karl 8.s oldebarn Christina Nilsson Gyllenstierna (1494-1559) var gift med Sten Sture den Yngre (1493-1520), hvis tid som svensk regent fra 1512-20 repræsenterede samme værdier som kong Karl 8.: svensk separatisme og uafhængighed. Karl 8.s efterkommere besteg ikke nogen trone, indtil prins Christian (9.) besteg den danske trone i 1863. Siden da har Karl 8.s efterkommere besteg tronerne i Norge (i 1905), Grækenland (i 1863), Storbritannien (i 1910), Braunschweig (1913-18), Luxembourg (i år 2000), Belgien (i 1951), Spanien (i 2014), Rumænien (fra 1927-30 og 1940-47) og Rusland med storfyrstendømmet Finland (i 1894). Zar Nikolaj 2. (1894-1917) var den første efterkommer, der sad som storfyrste af Finland. Via Oxenstierna-slægten var prinsesse Sibylla af Sachsen-Coburg-Gotha (1908-72) en efterkommer til kong Karl 8. På mødrene side var hun oldebarn af hertug Friedrich af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg (1814-85, hertug fra 1878-85), der var ældre bror til kong Christian 9. og dermed også tilhørte Sudreimsætten. I 1932 ægtede prinsesse Sibylla den svenske arveprins Gustaf Adolf (1906-47), og siden 1973 har parrets eneste søn været konge af Sverige som kong Carl 16. Gustaf. Dermed sidder kong Karl 8.s efterslægt atter på den svenske trone.

⁵³ Heiberg (udg.): *Unionens*, 767; Johan Castberg (1862-1926), jurist og politiker. Repræsenterede i Stortinget den radikale fløj i Venstre, justitsminister 1908-10, socialminister 1913-14, Edvard Bull et al. (red.): *Norsk Biografisk Leksikon* (herefter forkortet *NBL*), bd. II, 1925, 498-506.

⁵⁴ Heiberg (udg.): *Unionens*, (Castberg) 868, (Konow) 709, 823-25; Konow argumenterede for, at de dynastiske forhold havde fortysket Danmark, som igen havde fordansket Norge.

⁵⁵ *Ibid.*, 739; *NBL*, bd. IV, 1929, 210-11.

Sverige (1814-1905). På samme måde ville det danske sprog med valget af prins Carl på ny vinde indpas.⁵⁶

Statsråd Sofus Arctander begrundet sin stillingtagen til fordel for monarkiet med, at denne statsform vil kunne optræde som et upartisk samlingssymbol for Norge. Dynastiet vil blive nationalt i analogi med det svenske Bernadotte-dynasti. Castberg vendte sig i debatten mod denne komparation med adresse til Arctander. Han benævner stamfaderen, Carl 14. Johan, som en mand, der havde kæmpet imod sit eget fædreland, Frankrig, hvilket medførte en irrettesættelse af stortingspræsidenten. Den første Bernadotte-monark måtte i sagens natur i henhold til Castbergs optik have Sverige som sit fædreland.⁵⁷ Bernadotternes store andel i den nationale diskussion om den fremtidige statsform for Norge skyldes antageligvis især det forhold, at den danske prins Carl havde Bernadotte-blod i sig i kraft af moderen, Danmarks kronprinsesse Lovisa (Louise) (1851-1926), hvis farbror var den nylig afsatte kong Oscar 2. Med den danske prins Carl bragte Norge sig ved sin øverste statsledelse således ikke kun i forbindelse med Danmark, men tillige den tidligere unionspartner, Sverige.⁵⁸

4.1. Eksterne forhold

Henvisninger til udenlandske forhold spillede en relativ stor rolle i agitationen såvel for monarkiet som for republikken. Udenrigsminister Jørgen Løvland fremstod i debatten som den store værdirelativist i forholdet mellem de to statsformer. De mange referencer til eksterne forhold uden for Norge havde til formål at påvise, at der ikke var nogen *principiel forskjel mellem disse*

⁵⁶ Heiberg (udg.): *Unionens*, 816-20, 874; stortingsmanden Refsdal søgte at tilbagevise Castberg og Grivis postulat om et angreb på målbevægelsen, ligesom Berner mente, at fra den sidste tredjedel af 1800-tallet øvede Norge en større kulturel indflydelse på Danmark end omvendt, *ibid.*, 903, 831; Helle (red.): *Aschehougs Norges historie*, Hagemann, bd. 9, 164-76.

⁵⁷ Heiberg (udg.): *Unionens*, 764-65, 873-74. Argumentationen i Norge imod Bernadotterne for deres unationale sindelag var fortrinsvis vendt imod deres svenske frem for franske sindelag, jævnfør de norske socialdemokraters motivation for at stemme imod Bernadotte-tilbuddet og Sigurd Ibsens asymmetriske unionstolkning, hvor dynastiet blev anset for at være svensk og ikke norsk, Vedung: *Unionsdebatten*, 345-63; Stortinget (udg.): *De stenografiske*, 59f., 64. Den norske oberst N. J. Gregersen (1910) argumenterede dog for, at Bernadotterne ikke hørte hjemme i Norden og den nordiske kultur, og at de som følge heraf ikke formåede at få det svenske folk til at føre krig imod Norge i 1905, Gregersen: *Hvem berøvede*, 149.

⁵⁸ Da kong Carl 15.s (1859-72) eneste levedygtige barn var en datter, forsøgte kongen forgæves at ændre den eksisterende mandlige arvefølge, fastlagt i Successionsordningen fra 1810, for derved at sikre sin efterslægt på den svenske (og norske) trone. Ændringen blev dog aldrig virkeliggjort, da Carl 15. havde en yngre bror Oscar (2.), som fik hele fire sønner i årene 1858-65. Haakon 7., den danske prins Carl, blev født i 1872 og opkaldt efter sin morfar, Carl 15., der døde halvanden måned senere i Malmø.

*statsformer i henseende til frihed for folket til at udvikle alle aandelige og materielle kræfter.*⁵⁹ I komparationen mellem USA's præsidenter og de store engelske statsmænd og mellem republikken Schweiz og kongeriget Danmark fandt Løvland bevis for, at det konstitutionelle monarki og republikken i lige høj grad formåede at eksponere folkefriheden. I en norsk kontekst havde monarkiet i det 19. århundrede transformeret sig til at være organet for en samfundsudvikling, der byggede på folkelig deltagelse i alle anliggender.

Den nyeste franske republik fra 1870 og kongeriget Italien fra 1861 var i Løvlands øjne historiske eksempler på den pragmatiske tilgang til spørgsmålet om statsformen. Man måtte tage udgangspunkt i det enkelte tilfælde. Denne afideologiserede indgangsvinkel til dette samfundsspørgsmål viste sig at være noget nær symptomatisk for de monarkiske tilhængere i debatten som helhed.

Statsråd Arctander opregnede to væsentlige fordele ved det konstitutionelle monarki. Den ene angik interne forhold i Norge, den anden eksternt i forhold til resten af Europa. Et norsk kongedømme ville bringe sig i konvergens med den fremherskende statsform i datidens Europa. Francis Hagerup støttede ligeledes monarkiet af to grunde, hvoraf den ene var hensynet til de europæiske monarkier, mens den anden var negativt formuleret med henvisning til en opsplittende præsidentvalgkamp som en ulempe ved et republikansk styre.⁶⁰ Denne opmærksomhed om ikke at udfordre stabiliteten og kontinuiteten i de europæiske statsledelser blev mest radikalt formuleret af stortingsmanden og bonden Andreas Andersen Grimsø, der sagde, at hvis Norges nabolande havde været republikker og ikke monarkier, havde han ikke været i tvivl om at stemme nej til regeringspropositionen.⁶¹

Disse tanker var tydeligt inspireret af Sigurd Ibsens artikel "Nationalt kongedømme" fra 1898. I denne fremførte Ibsen den generelt manglende ideologiske og principielle stillingtagen til statsforfatningen i Europa som en selvstændig årsag til de republikanske ideers nedgang. I tilfælde af en unionsopløsning fremholdt Ibsen ligeledes vigtigheden af en bibeholdelse af den monarkiske institution i Norge for ikke udenrigspolitisk at udfordre det reaktionære Europa.⁶²

⁵⁹ Heiberg (udg.): *Unionens*, 712, samlet Løvland (711-17); Jørgen Løvland (1848-1922), udenrigsminister 1905-08, 1907-08 statsminister (Venstre), kirke- og undervisningsminister 1915-20; fulgte Christian Michelsens politik og sammen med Carl Berner udgjorde de tre venstremænd et indflydelsesrigt triumvirat i året 1905, *NBL*, bd. VIII, 1938, 607-25.

⁶⁰ Heiberg (udg.): *Unionens*, 753, 755f.; F. Hagerup (1853-1921), jurist og politiker. 1895-98 og 1903-05 statsminister (Højre), *NBL*, bd. V, 1931, 230-31.

⁶¹ Heiberg (udg.): *Unionens*, 886-87.

⁶² Ibsen: 'Nationalt', 3, 5, 27. Af republikker i Europa opregner Ibsen Frankrig, Schweiz og lilleputstaterne Andorra og San Marino (1898). Andorra var og er i øvrigt ikke en republik, men et monarki, et fyrstendømme og et valgmonarki.

Republikanerne i Stortinget var følgelig ikke influeret af Ibsens begrebsverden, for så vidt de direkte agiterede imod en mulig genfødsel af et nationalt kongedømme. Alfred Eriksen, socialistføreren blandt de fire i 1903 indvalgte repræsentanter for Arbeiderpartiet, anklagede unionskongedømmet med Sverige for at være unationalt og unionskongen for at være en ren partikonge, sekunderet af partiet Højre.

Med reference til forfatningskampen i Danmark i den sidste fjerdedel af 1800-tallet påmindes om faren ved politisk smitte fra Danmark med den danske prins Carl. Kongemagten risikerede igen at blive et redskab for konservative politiske elementer i samfundet, som det kendtes i Norge indtil parlamentarismen indførtes i 1884. Samme overvejelser blev fremført af den radikale venstremand Castberg.⁶³

Det er ret så bemærkelsesværdigt, at den danske kronprins Frederik (8.) i statsrådsmødet den 20. oktober 1905 i København henstillede til den danske regering om at tilråde en norsk folkeafstemning om sin søns kandidatur for den norske regering. Denne anmodning blev motiveret med ønsket om ikke at se en gentagelse af den danske forfatningskamp i 1880'erne og 1890'erne i Norge, hvor den nye konge uden et stærkt folkeligt mandat ville blive betragtet som en politisk afhængig partikonge.⁶⁴ Bekymringen for en ny konstitutionel konflikt i Norge vandt således genklang ikke blot hos norske republikanere, men tillige i det danske kongehus. Løvland udtrykte den gængse ibsenske opfattelse af forfatningskampen, som efter hans bedømmelse havde medført, at Danmark nu i 1905 stod som et af de moderne, konstitutionelle monarkier i Europa. Med adresse til forfatningskampen i Danmark omtalte Ibsen i sin artikel et uliberalt monarki som et under visse omstændigheder gangbart fænomen, hvorimod et unationalt monarki ingen fremtidsudsigter havde.⁶⁵ Det nationale havde således efter denne udlægning fortrinsret over det politiske aspekt.

Med det portugisiske monarkis fald i 1910 vendte udviklingen til fordel for republikken, som ifølge Ibsen havde været på tilbagetog siden revolutionerne i 1848.

⁶³ Heiberg (udg.): *Unionens*, 724-26, 768, 871; Alfred Eriksen (1864-1934), stortingsrepræsentant for Tromsø Amt 1903 (Arbeiderpartiet), sognepræst i Karlsøy og grundlægger af det republikanske tidsskrift *Nordlys*, *NBL*, bd. III, 1926, 562-65.

⁶⁴ Forslaget om en norsk folkeafstemning skete med udtrykkelig henvisning til forfatningskampen i Danmark, hvis minde foruden i kongehuset endnu levede videre i Norge. Norske, radikale republikanere fandt, at Danmark var et lidet efterstræbelsesværdigt tilfælde, når det kom til udviklingen af et godt forhold mellem monarkiet og folket. Kong Frederik 8. var af den opfattelse, at forfatningskampen havde svækket dynastiet, idet det ikke fremstod partipolitisk neutral. For at råde bod på denne skade foretog det danske kongepar ledsaget af deres tre yngste, ugifte børn en rundrejse i Jylland til de jyske venstrebønder i dagene 29. juli-10. august 1908, Bjørn: *Blot*, 156-64; den jyske forbrødringsodyssé skulle offentligt besegle monarkiets accept af det danske bonde- og højskolevenstre som regeringsdueligt og vedkende sig de folkelig-kulturelle traditioner udviklet i den grundtvigianske bonde- og andelsbevægelse i anden halvdel af 1800-tallet.

⁶⁵ Heiberg (udg.): *Unionens*, 713; Ibsen: 'Nationalt', 9.

Carl Berner argumenterede for, at et norsk monarki var den bedste politiske garant for etableringen af en fælles skandinavisk neutralitetspolitik. En eventuel norsk republik ville skabe en farlig diskrepans i forholdet til Sverige og Danmark. Lignende tanker om, at republikken ikke per definition var lig med fred, fremkom af statsråd Edvard Hagerup Bull (1855-1938). Castberg ræsonnerede imod Berners neutralitetsargument med henvisning til republikken Schweiz, hvis neutralitet var garanteret af alle Europas stormagter.⁶⁶ Castberg agiterede i stortingsdebatten for, at de dynastiske forbindelser, der var nært forbundne med tanken om at vælge et norsk monarki, ikke blot var nyttesløse magtpolitisk set, men også direkte farlige. Som eksempel herpå fremdrog Castberg Danmark, som i 1864 mistede hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg på trods af nylig etablerede dynastiske alliancer med det britiske og russiske fyrstehus. Dynastipolitik var ensbetydende med en kongelig, personlig udenrigspolitik, som den radikale venstremand fandt historisk belæg for i årene op til krigen i 1864 med Sverige-Norges kong Carl 15.⁶⁷ Den republikansksindede venstremand Egede-Nissen, som i efteråret 1905 tilsluttede sig Arbejderpartiet, fremkom med tilsvarende synspunkter. I denne verdensopfattelse var republikken og freden analoge størrelser, hvilket Castberg mente at kunne finde historisk belæg for i Frankrigs omskiftelige statsretlige historie i 1800-tallet. Castberg fandt, at Frankrig havde været mere udsat for uro i tider med et monarkisk styre, end under et republikansk styre.

Statsråd Hagerup Bull mente, modsat Castberg, ikke at man kunne perspektivere Den Anden Slesvigske Krig i 1864 som en dynastisk motiveret krig centreret om arvefølgen i hertugdømmerne. Overordnet set var konflikterne om hertugdømmerne i midten af 1800-tallet (Den Første Slesvigske Krig 1848-50) efter hans mening mest af alt national-politiske stridigheder mellem tysk og dansk nationalitet i grænselandet Slesvig. Krigen bundede ikke i monarkiske arve- og slægtskabsforhold.⁶⁸ Fortolkningen af den nyeste danmarkshistorie indgik derved som en naturlig del i den norske debat om den fremtidige statsform.

Særlig Storbritannien blev fremført i debatten af Wollert Konow som den nation, Norge med kongevalget fortsat ønskede tætte forbindelser med. Ifølge Konow udløb novembertraktaten 1855, som markerede Sverige-Norges udenrigspolitiske orientering mod vestmagterne (Storbritannien og

⁶⁶ Heiberg (udg.): *Unionens*, 744, 780, 772.

⁶⁷ Castberg henviste endvidere til situationen i 1897, hvor spørgsmålet om øen Kretas tilhørsforhold medførte en kortvarig krig mellem Grækenland og Det Osmanniske Rige, som Grækenland tabte. Ifølge Castberg blev den nationale bestræbelse for en forening mellem Grækenland og Kreta støttet af flere europæiske magter, men ikke Storbritannien, hvis egen dronning, Alexandra (1844-1925), Edward 7.s gemalinde, var søster til den græske monark. Resultatet af krigen blev oprettelsen af Kreta som en autonom stat i Det Osmanniske Rige (1898-1913), hvorefter øen indlemmedes i Grækenland. De dynastiske forbindelser var således i Castbergs optik enten direkte skadelige eller decideret nyttesløse.

⁶⁸ Heiberg (udg.): *Unionens*, 771-72, 883, 768, 780-81.

Frankrig), med unionsopløsningen. En hentydning til, at ”engelsk guld” bestemte den norske statsform ved en forhåbning om en ny sikkerhedspolitisk aftale mellem Storbritannien og Norge, skabte specielt polemik blandt Stortingets medlemmer.⁶⁹

Det var Storbritannien, Danmark og Sverige, som især blev fremdraget som eksterne faktorer i den norske parlamentsdebat om statsformen. Norge ville knytte dynastiske bånd til disse tre stater med valget af den danske prins Carl.

4.2. *Det arvelige princip*

Castberg argumenterede politisk-ideologisk imod monarkiet ved at anfægte berettigelsen af, at statens højeste embede skulle besættes på grundlag af arv i et moderne, demokratisk samfund som det norske. Der var indbygget et arbitrært element ved det arvelige princip i monarkiet, som i Oldenborgernes tid med Danmark havde givet sig udslag i sindssyge og drikfældige konger. Konow anvendte et tilsvarende demokratisk argument imod arveligheden i et kongedømme for derved at tilbagevise særlig Løvlands fremsatte tese om monarkiet og republikken som to nærmest homonyme statsformer.⁷⁰

Alfred Eriksen fra det norske Arbeiderparti talte for, at monarkiet som statsform var en anakronisme i et folkestyret samfund, der havde marginaliseret institutionen til et feudalt fortidslevn. For ham at se var det ganske enkelt ulogisk på ny at indstifte monarkiet i Norge ved den forestående folkeafstemning, og som en konsekvens af en sådan beslutning ville der opstå et unødvendigt skisma mellem form og indhold i statslivet, da monarken reelt ikke besad nogen politisk magt. En metaforik, der sammenlignede monarkiets funktioner i samfundet med blindtarmen for det menneskelige legeme, blev bragt til torvs af en anden republikansk parlamentariker.⁷¹

⁶⁹ Ibid., 706, 710, 745; Wollert Konow (1845-1924), politiker og brugsejer, tilhørte den radikale fløj i Venstre, statsminister 1910-12, *NBL*, bd. VII, 1936, 566-77; den særlige opmærksomhed omkring Storbritannien skyldes formentlig hovedsageligt det forhold, at den danske prins Carl siden 1896 havde været gift med det britiske kongepars (kong Edward 7. og dronning Alexandra) yngste datter, prinsesse Maud (1869-1938), der var kusine til prins Carl, Lerche og Mandal: *En kongelig*, 116, 138; Bramsen: *Huset Glücksborg*, bd. 1, 230; bd. 2, 312.

⁷⁰ Heiberg (udg.): *Unionens*, 768, 770-71, 709-10; Castberg refererede endvidere til Bayerns sindssyge kong Ludwig 2. (1864-86) i 1880'erne. Han blev efterfulgt på tronen af sin yngre bror, Otto (1886-1913), der også var erklæret sindssyg, hvorfor brødrenes farbror, prins Luitpold (1821-1912), blev udpeget til Bayerns prinsregent. Ved sin død blev han efterfulgt som prinsregent af sin ældste søn, prins Ludwig, der i november 1913 afsatte den sindssyge kong Otto, og erklærede sig selv for kong Ludwig 3. (1913-18), Bayerns sidste konge. En stortingsrepræsentant henledte Castbergs opmærksomhed på en bestemmelse i den norske grundlov i tilfælde af en syg monark, og at en præsident lige så vel kunne blive syg som en arvelig regent, *ibid.*, 801.

⁷¹ Ibid., 723-24, 916.

Denne tolkning af monarkiets magtbeføjelser blev ikke forsøgt argumentmæssigt imødegået af tilhængerne af den monarkiske statsform. Statsråd Arctander hævdede, at set i det lange historiske perspektiv var det hverken kongerne eller præsidenterne, der styrede samfundsudviklingen, men derimod nationalrepræsentationen og regeringens ministre.⁷² Konow udtrykte i debatten en frygt for de angivelig planlagte lempelser i novembergrundlovens paragraf 75, der tillod en parlamentarisk indsigt med de traktater, som kongen på statens vegne indgik med fremmede magter. Konow opmalede en situation, hvor den eventuelt nye konge ville kunne få prerogativ inden for de diplomatiske anliggender. Europæisk udenrigspolitik som et fyrsteligt domæne var i vidt omfang stadig realiteter i datidens Europa, hvor den tyske kejser sammen med den russiske zar og den britiske konge udgjorde en magtfuld monarkisk-fyrstelig trojka i tidens stormagtspolitik. Et levn fra *l'ancien regime* og wienersystemets Europa.⁷³ Konow så således faren for en egentlig europæisering i denne henseende af Norge.

Tilhængerne af monarkiet bebrejdede primært modstanderne for, at republikken ville udgøre et brud i statstraditionen. Det ville tage tid, måske op til flere generationer, at implementere republikken i såvel statsstyret som det kommunale lokalstyre med amterne, byerne og bygderne. Administrationen ville blive påvirket i en negativ retning af denne diskontinuitet. Sådanne anskuelser blev først og fremmest ført frem af regeringen.⁷⁴

C. Berner og F. Hagerup påpegede usikkerheden, i hvilken republik modstanderne af prins Carl faktisk ønskede sat i stedet for den eksisterende, monarkiske statsforfatning. Berner mente, at Konow havde talt for en præsidentiel ordning, hvor statsoverhovedet og regeringschefen var forenet i én person. Den amerikanske ordning med en stærk udøvende magt blev modstillet Den Tredje Republik i Frankrig (1870-1940), hvor præsidenterne ifølge Hagerup agerede som marionetdukker. Castberg ytrede ønske om en republik, hvor præsidenten blev valgt af nationalforsamlingen og ikke direkte ved et valg. Han forsøgte i debatten at give indtryk af, at dette var det almindelige ønske blandt Stortingets republikanere, sikkert under indtryk af, at Berner i propagandaens øjemed opererede med betegnelser som en enevoldspræsident, der gav ubehagelige associationer.⁷⁵

⁷² Ibid., 762-63.

⁷³ Ibid., 707; Paulmann: *Pomp und Politik*, 28; Carter: *The three emperors*, 97.

⁷⁴ Helle (red.), Seip, bd. 8, 40-41; Heiberg (udg.): *Unionens*, (Løvland) 714-15; Løvlands eneste argument imod republikken er faktisk ovennævnte forhold med implementeringen; (statsråd Hagerup Bull) 782-84; Hagerup Bull mente, at en præsident var bundet til et bestemt distrikt i landet og til et bestemt parti og dermed brød med traditionen for, at statsoverhovedet skulle være en uvildig repræsentant for landet, ibid., 782.

⁷⁵ Heiberg (udg.): *Unionens*, 745-46, 751-52, 769. Konows argumentation for en præsidentiel ordning, hvor statsoverhovedet og regeringschefen er en og samme person, valgt mere eller mindre direkte af vælgerne, kan tilskrives det forhold, at den norske Eidsvoll-forfatning af 17. maj 1814 i høj grad var påvirket af Den Amerikanske Revolution i 1776, der ledte til Den Amerikanske Uafhængighedskrig (1776-83) og den amerikanske forfatning i 1787. Man skelede

således ikke til Den Franske Revolutions ideer fra 1789. Frankrig skiftede op gennem det 19. århundrede mellem et præsidentielt system som under Den Anden Republik (1848-52) og stærkt varierende udformninger af et parlamentarisk system under Ludvig 18. (1814-15, 1815-24), Karl 10. (1824-30), Julimonarkiet under kong Louis Philippe 1. (1830-48), Den Tredje Republik (1870-40) og Den Fjerde Republik (1946-58). I perioden 1814-30 var Frankrig et konstitutionelt, men ikke et parlamentarisk, konstitutionelt monarki, hvor regeringen politisk er baseret på parlamentets sammensætning. Kejser Napoleon 3.s styre (1852-70) betegnes som et diktatur. Der er en afgørende principiel forskel mellem et præsidentielt og et parlamentarisk system i et repræsentativt demokrati: I det førstnævnte tilfælde har det folkevalgte parlament ingen indflydelse på valget af regeringslederen, i sidstnævnte tilfælde har parlamentet derimod en altafgørende indflydelse. Den Tredje og Fjerde Republik kan betegnes som parlamentariske republikker, hvor parlamentet valgte præsidenterne, hvis funktioner primært var af ceremoniel karakter. Med Den Femte Republik (1958-) indførtes et semipræsidentielt system, hvor det ved en folkeafstemning i 1962 blev besluttet, at den franske præsident skulle vælges direkte af vælgerne, som første gang blev praktiseret i 1965. Præsidentvalget i 1965 var det første direkte præsidentvalg siden Den Anden Republik i 1848. Den franske præsident er dog fortsat ikke ligesom den amerikanske både statsoverhoved og regeringsleder, som er den franske premierminister, der udnævnes af den franske præsident på baggrund af den demokratiske sammensætning af parlamentet. Finland har i det meste af sin tid som republik fra 1919 haft et semipræsidentielt system, hvor præsidenten har haft betydelige magtbeføjelser, men i de sidste årtier er præsidentens magt gradvist blevet reduceret (konstitutionelle ændringer af forfatningen fra 1919 i 1991/92, 2000 og 2012). Den finske præsidents funktion har i dag nærmest kun karakter af en ceremoniel og repræsentativ samlingsfigur. Siden 1994 er den finske præsident blevet valgt direkte af vælgerne. Den finske regeringsleder er statsministeren, som udnævnes af den finske præsident på baggrund af parlamentsvalget. Weimar-republikken i Tyskland (1918-33) var en føderal, semipræsidentiel republik og et parlamentarisk demokrati, hvor parlamentet valgtes på grundlag af den lige og almindelige valgret. Forbundsrepublikken Tyskland (1949-) er en føderal, parlamentarisk konstitutionel republik, hvor forfatningen foreskriver, at det tyske statsoverhoved, den tyske præsident, vælges af Forbundsforsamlingen, der består af medlemmerne af Forbundsdagen og et tilsvarende antal repræsentanter, som er valgt af delstaternes parlamenter. Den tyske præsidents funktioner er udelukkende af ceremoniel og repræsentativ karakter. Den tyske regeringsleder, den tyske forbundskansler, vælges på baggrund af valg til Forbundsdagen.

Castbergs ønske om en parlamentarisk republik, hvor præsidenten blev valgt af parlamentet, efter model af Den Tredje Republik, flugtede bedre med det norske system, hvor man siden 1884 havde haft et parlamentarisk, konstitutionelt monarki. Parlamentarismen indførtes i Danmark i 1901 (indskrevet i forfatningen i 1953), i Sverige i 1917 (indskrevet i forfatningen i 1975), i Nederlandene i 1848, i Belgien i 1831, i Luxembourg i 1868, i Spanien i 1869 og i Grækenland i 1864. Parlamentarismens gennembrud i Europa fra slutningen af 1800-tallet og udviklingen af det parlamentariske, konstitutionelle monarki inden for rammerne af det parlamentariske, borgerlige demokrati skete på basis af den britiske model, hvor man siden middelalderen havde haft et særegent parlamentarisk system uden en nedskrevet forfatning. Magtforholdet mellem monarken og parlamentet i et konstitutionelt monarki blev fastlagt med den konstitutionelle lov "Bill of Rights" (1689), der blev til efter den britiske "Glorious Revolution" i 1688-89. Der var i begyndelsen tale om en parlamentarisk styreform, men ikke en demokratisk styreform. Valgretten var yderst begrænset. Først i 1918 indførtes den almindelige valgret i Storbritannien, også med valgret for kvinder, dog først under de samme bestemmelser som mænd fra 1928. Storbritannien har fastholdt tokammerssystemet. I 1911 indskrænkede man Overhusets indflydelse ved kun at give det en suspensivt (opsættende) veto ved almindelig lovgivning. I 1999 blev de arvelige sæder i Overhuset i princippet afskaffet. Med det parlamentariske, konstitutionelle monarki kunne monarkerne fremstå som samlende nationale symboler i deres respektive statsdannelser. Vejen dertil har dog ikke fulgt et lineært forløb, men i stedet båret præg af brud med den parlamentariske statsskik flere steder i Europa. I Danmark afskedigede Christian 10. den radikale regering i 1920 i forbindelse med grænsedragningsspørgsmålet i Nordslesvig, hvilket udløste Påskekrisen, der blev løst med indsættelse af en midlertidig regering, som udskrev nyvalg. I Sverige afskedigede kong Gustaf 5. den liberale Karl Staaff-regering i 1914 indirekte med sin Borggårdstale, hvor han tilsluttede sig højrekræfternes ønske om højere militærudgifter. Begge konger blandede sig efterfølgende aldrig mere direkte i hhv. dansk og svensk politik, da deres indblanding i det politiske liv blev set som ukonstitutionelle statskup. I Luxembourg var storhertuginde Marie-Adélaïde (1912-19) en politisk meget aktiv regent, som altid var på vagt, når katolicismen og den katolske kirkes indflydelse blev reduceret i samfundslivet. I 1916 opløste hun på eget initiativ parlamentet for at løse en fastlåst politisk situation og udskrev nyvalg. Socialister og liberale fandt dette højst ukonventionelle fyrstelige indgreb i strid med forfatningen, og de betegnede aktionen som et statskup. I den sidste ende blev storhertuginde som ovenfor nævnt tvunget til at abdicere i 1919 som følge af bl.a. denne begivenhed. Monarkiet blev reddet på målstregen ved en folkeafstemning i Luxembourg i 1919, som samme år foretog en forfatningsændring, der overførte den nationale suverænitet fra monarken til nationen.

Efter 2. verdenskrig blev en lang række monarkier afskaffet, fordi de ikke formåede at fungere inden for rammerne af det konstitutionelle monarki og det parlamentariske demokrati. Kongeriget Italien var i perioden 1922-43 et fascistisk etparti-diktatur, der afskaffede det hidtidige parlamentariske, konstitutionelle monarki. Det parlamentariske,

4.3. Socioøkonomiske forhold

Stortingsmand Andreas Hansson anvendte fortrinsvis økonomiske argumenter imod monarkiet. I det rige England havde de ifølge Hansson muligvis råd til en kongeløn, men i Norge ville man kunne spare 6-700 kroner i apanage. Og det vel og mærke i et land, hvis budget var yderst spændt og præget af tillægsskater. Statsråd Arctander gik som et modsvar til republikanernes påstande om, at republikken var billigere end monarkiet, ind i en komparation af de offentlige udgifter i kongeriget Norge med de tilsvarende omkostninger i republikkerne Schweiz og USA. Det er karakteristisk, at Arctander som et fremtrædende regeringsmedlem ikke modsatte sig en reducere af monarkiet til et spørgsmål om penge og tal.⁷⁶

Tilsvarende perspektivrigt var det kun stortingsrepræsentant Brynildsen, der entydigt førte et ideologisk defensorat for monarkiet. Han anklagede monarkisterne for i deres argumentation kun at fremhæve republikkens økonomiske ulemper frem for positivt at forsvare monarkiet som statsform. Om hele debatten udtalte han, at man dog ikke af nyttehensyn kunne *gaa hen og hugge Norges gamle kongestol op til pindebrænde*.⁷⁷ Han sammenlignede dette forhold med en familie, der valgte at gøre en arvet rustning om til kar og gryder. Diskussionen manglede en åndelig dimension ifølge Brynildsen, hvor man udviste respekt for kongerigets traditioner.

Socialisterne Eriksen og Foshaug mente ikke, at hoflivet var foreneligt med det norske samfunds karakter i det 20. århundrede. Det norske folks ideal var egalitet, og de ville med garanti ifølge Eriksen vende sig imod en kongeløn på 1 million kroner årligt. Foshaug så folkeafstemningen i november som en chance for at afslutte den 90-årige kamp mod kongedømmet og dets ødselhed, og hvor statsoverhovedet som konstitutionel monark ikke kunne drages til ansvar for sit

konstitutionelle monarki i Grækenland var i perioden 1936-41 suspenderet til fordel for et totalitært styre. Kongeriget Bulgarien havde i perioden 1935-43 et de facto absolutistisk monarki, da kong Boris 3. afskaffede det konstitutionelle monarki. Det konstitutionelle monarki i Rumænien var i perioden 1937-44 afskaffet til fordel for et fascistisk diktatur (1937-38), et absolutistisk monarki (1938-40), et totalitært styre (1940-41) og et militærdiktatur (1941-44). Kongeriget Albanien var fra 1928-39 et konstitutionelt monarki med autoritære islæt. Kongeriget Jugoslavien var i perioden 1929-31 et absolutistisk monarki, som annullerede det hidtidige parlamentariske, konstitutionelle monarki. Fra 1931 var Jugoslavien et konstitutionelt monarki med betydelige magtbeføjelser til kongemagten. Kongeriget Spanien var fra 1923-31 et diktatur, som ophævede det hidtidige parlamentariske, konstitutionelle monarki. Efter diktaturets fald afskaffedes monarkiet som statsform. Kongeriget Ungarn var et autoritært regentskab fra 1920, der fra 1944-45 regeredes som en totalitær stat af et fascistisk parti. Monarkiet i Spanien genindførtes reelt i 1947 i en stat, som fra 1939 til 1975 var et autoritært diktatur under Francisco Franco, hvorved man brugte monarkiet som en legitimering af diktaturet. På samme måde legitimerede det konstitutionelle monarki fra 1941-43 et fascistisk etparti-diktatur i kongeriget Kroatien.

⁷⁶ Ibid., 718, 757-58.

⁷⁷ Ibid., 806.

pengeforbrug.⁷⁸ Grivi mente, at fordi apanagen var for lavt sat i forhold til de udgifter, kongefamilien i fremtiden ville bebyrde samfundet med, var der risiko for indførelsen af en egentlig fyrsteskat. Det var ikke kun blandt republikanerne, at disse stemninger trivedes. Den norske bonde og venstremand E. Enge fremførte i stortingsdebatten, at den norske bonde som helhed heller ikke brød sig om hoflivet og kongeløn. Men i denne sag var der vigtigere faktorer, der gjorde sig gældende, og som bevirkede et ja til monarkiet ved den kommende folkeafstemning fra hans side.⁷⁹

Årsagen til denne udbredte skepsis over for monarkiets økonomiske position i det offentlige liv ramte Castberg formentlig meget godt, da han i debatten refererede til det manglende aristokrati i Norge som grunden til den norske afstandtagen til snobberiet ved hoffet. Det forhold, at der ikke var nogen adel omkring tronen, forårsagede i Castbergs øjne en mere direkte kontakt mellem offentlighedens indstilling til, at evner talte mere end fødsel og rang, og så monarkiet som institution. Norge var ifølge Castberg et egalitært samfund med en nybyggermentalitet, der i sin grundstruktur egentlig bar præg af republikkens dyder.⁸⁰

Kongens position i Norge som *primus inter pares*, genspejles også i selvopfattelsen i nationaldigteren Bjørnstjerne Bjørnsons storbondeslægt som værende et kongeligt dynasti, der var direkte descendenter af Harald 1. Hårfager gennem den norske, middelalderlige adelsslægt Bratt. Bjørnsons residens var fra 1875 storgården eller ”kongsgården” Aulestad mellem Mjøsa og Dovrefjell.⁸¹ Lighedsidealet og den stærke demokratisme i det norske samfund gjorde, at enhver følte sig berettiget til at kunne slå sig op som ”konge” i sit sogn eller by i Norge.

Arctander påpegede det konstitutionelle, upolitiske monarkis sociale forpligtelser, der tillige rakte til mæcenagtige optrædener over for kunst, litteratur og videnskab. Et andet medlem af regeringen, statsråd Hagerup Bull, omtalte kongeriget Bayerns sociale og kulturelle liv som et forbillede for monarkiets samfundsmæssige virke. Castberg latterliggjorde disse bevæggrunde for monarkiet, som han fandt alene var omdrejningspunktet for hofintriger og sleskere.⁸²

⁷⁸ Ibid., 843-44, 888-90.

⁷⁹ Ibid., 818-19, 897-98.

⁸⁰ Ibid., 771; Helle (red.), bd. 8, 50; i 1821 besluttedes det, at ingen personlige arvelige forrettigheder måtte tilstås nogen for eftertiden (novembergrundlovens paragraf 23, <http://no.wikisource.org>; endvidere bestemte samme grundlovs paragraf 108, at ingen grevskaber, baronier, stamhuse og fideikommiser for fremtiden måtte oprettes. Juridisk var adelen således en ophævet realitet, men der eksisterede fortsat adelsfamilier med rod i den dansk-norske unionstid efter 1821, som f.eks. adelsslægten Wedel Jarlsberg (den førnævnte diplomat, baron Fritz Wedel Jarlsberg). Fritz Wedel Jarlsberg var svensk-norsk diplomat og spillede en vis rolle i valget af den danske prins Carl som den norske regerings repræsentant og siden minister i København fra juni 1905. I 1929 forærede han lystejeendommen Skaugum i Asker til det nygifte norske kronprinsepar, Jarlsberg: *Reisen*, 198-208.

⁸¹ Bomann-Larsen, bd. I, 120-21, 283-87.

⁸² Heiberg (udg.): *Unionens*, 755-56, 780, 769-70; Edvard Hagerup Bull (1855-1938), jurist og højrepolitiker, valgt til Stortinget i 1903, statsråd 1905-06 i Michelsens samlingsregering som først justits- og siden finansminister, *NBL*, bd. II, 1925, 379-85.

4.4. Ibsens paradigme

Argumentationen for monarkiet bar i vidt omfang præg af Sigurd Ibsens tanker om det nationale kongedømme fra 1898. Monarkiets indførelse blev båret frem i debatten som noget, man i høj grad var tilskyndet til at gøre ud fra datidens statslige organisering med monarkier i Europa. Dette relationelle element kom ikke mindst til udtryk gennem den relative store fokusering på eksterne forhold i statsformsdiskussionen. Pragmatismen i forhold til valget af statsledelse blev ligeledes ekspliciteret i forbindelse med debatten om monarkiets økonomiske habitus, hvor kun repræsentant Brynildsen på et ideologisk grundlag opponerede imod at reducere kongedømmet til udelukkende et spørgsmål om økonomi.

Udenrigsminister Jørgen Løvlands værdirelativisme i forholdet mellem det konstitutionelle monarki og republikken blev således symptomatisk for hele debatten fra det stortingsflertal, som bifaldt valget af prins Carl til konge. Dette udgangspunkt med, at de to statsformer principielt set var lige gode afhængig af tid og sted, havde følgelig en åbenbar svaghed, som særligt modstanderne af monarkiet fremdrog. Når der kun var tale om en formel forskel, hvorfor så ikke blot indføre republikken, når Løvland selv havde betonet, at der forelå mulighed for en lige så rig åndelig og materiel udvikling som i et monarki.⁸³

Det var svært at finde nogle af hjertet erklærede monarkister i regeringen. Udover Løvland deltog statsråd Arctander, Hagerup Bull og Harald Bothner i stortingsdebatten, hvor særlig de to førstnævnte udmærkede sig i diskussionen. Som gammel venstremand åbenbarede Arctander sig som republikaner af overbevisning, men fandt i det moderne, konstitutionelle monarki en tilsvarende sikkerhed for folkefriheden som i republikken. Hagerup Bull fandt, at det arvelige kongedømme teoretisk set var en irrationel ordning. Samme overvejelser gjorde stortingsmand A. Berge, der ville stemme for regeringsforslaget, skønt han af hjertet og på et teoretisk fundament var

Under debatten om bevilling af udgifterne til den norske kroning i det norske storting den 6. april 1906 blev samme tema slået an med idealer om beskedenhed, nøjsomhed, økonomisk mådehold og påholdenhed fra både republikanernes og monarkisternes side. Med monarkiets befæstelse centrerede spørgsmålet i denne norske disput sig om kroningens konstitutionelle og historiske berettigelse i det 20. århundredes Norge og Europa i øvrigt, Heiberg (udg.): *Unionens*, 1068-1117. De 100.000 kroner til kroningen blev vedtaget med blot 66 mod 47 stemmer, *ibid.*, 1100. Kongens stilling som den første blandt ligemænd og de generelt frie omgangsformer monarken og folket imellem er kommet til udtryk i tiltaleformen du til majestæten. Denne tiltale havde rod i en forestillet, fælles nordisk kultur, og den blev ved nationale højtideligheder i 1800- og 1900-tallet genoplivet som f.eks. i en dansk sammenhæng ved genforeningen i 1920. Denne nordiske fælleskultur med forskrifter som jævnhed og simpelhed blev eksponeret som eftertragtellesværdige forhold i relationen mellem monarkiet og folket i det norske parlament 1905-06, hvor meningsudvekslingen især udmærkede sig ved fraværet af en egentlig adelsklasse som et medierende mellemlid.

⁸³ Heiberg (udg.): *Unionens*, 719, 896.

republikaner.⁸⁴ En af regeringens ministre, Gunnar Knudsen, udtrådte ligefrem af det nationale samlingsministerium den 31. oktober i protest mod dens anbefaling af monarkiet ved den forestående folkeafstemning.⁸⁵

Republikanernes argumentation imod monarkiet slog dels på de demokratisk-ideologiske forhold som det forkastelige ved det arvelige princip, dels økonomiske aspekter og endelig nationale argumenter. Både tilhængere og modstandere af monarkiet mente, at monarkiet i Norge var blevet en unational institution, men deres holdninger divergerede hvad angik graden og varigheden af denne afnationalisering af kongedømmet. Tilhængerne af monarkiet troede på en genoprettelse af det nationale kongedømme (efter Ibsens idé), hvorimod republikanerne var af den formening, at der aldrig ville kunne reetableres et nationalt forankret monarki i Norge efter 500 års fremmedvælde. Castberg fremhævede omvendt kongeriget Italien fra 1861 som et land med et nationalt cementeret monarki modsat Norge.⁸⁶ Af debatten fremgik det også, at den danske prins Carl i republikanernes øjne ville blive eksponent for såvel en dansk kulturel som politisk negativ indflydelse på Norge.

Både tilhængere og modstandere af monarkiet brugte således nationale argumenter henholdsvis for og imod statsformen, idet tilhængernes argumentation dog i udpræget grad var defensiv og af negativ karakter, der mere fokuserede på republikkens ulemper frem for monarkiets positive styrke for netop Norge som nation. Der synes også at være en konsensus i debatten om Eidsvoll-forfatningen og demokratiets essentielle rolle som selve det basale fundament for hele diskussionen. Der var en anskuelse, der gik på tværs af de traditionelle skillelinjer i norsk politik, og som gør det begrundet at tale om en form for national forfatningspatriotisme.

⁸⁴ Ibid., 755, 779, 812; Abraham Berge (1851-1936), politiker og folkeskolelærer; finansminister 1906-07, 1910-12 og 1923-24, kirkeminister 1907-08, odelstingspræsident 1905-06 og 1910, statsminister 1923-24 (Venstre, fra 1909 Frisindede Venstre), arbejdede for landsmålets fremme, *NBL*, bd. I, 1923, 456-57; Sofus Arctander (1845-1924), 1880 valgt til Stortinget for Venstre; forkæmper for parlamentarismen og 1884-88 indenrigsminister i J. Sverdrups regering; statsråd 1905-08 og 1910 som handelsminister, derefter borgmester i Kristiania, *NBL*, bd. I, 1923, 205-16.

⁸⁵ Heiberg (udg.): *Unionens*, 698; Gunnar Knudsen blev i debatten omtalt som en rigtig mand tro mod sine principper af republikanerne i stortingsdebatten, *ibid.*, 819-20, 915; de anførte tillige, at de mange forhenværende republikanere var utroværdige for den nationale politik, *ibid.*, 836; Gunnar Knudsen (1848-1928), statsminister 1908-10 og 1913-20 (Venstre), republikaner, *NBL*, bd. VII, 1936, 458-59.

⁸⁶ Heiberg (udg.): *Unionens*, 768; Castberg mente ikke, at udenrigsminister Jørgen Løvlands sammenligning med Italien holdt, *thi i Italien var det virkelig et nationalt kongehus, som støttedes, fordi det satte sin Existens ind for Landet*. Castberg hæftede sig endvidere ved, at udenrigsministeren ikke nævnte Spanien, hvor der nyligt havde været stridigheder, som udsprang fra monarken. Formentlig hentydede Castberg til den tredje carlistkrig (1872-76), en spansk borgerkrig, der primært omhandlede den spanske tronfølge, og Den Første Spanske Republik (1873-74). Monarkiet genindførtes i 1874 med kong Alfonso 12. (1874-85). I 1876 sluttede den tredje carlistkrig, da den spanske kong Alfonso 12. havde erobret hele Baskerlandet tilbage.

Der blev forhandlet om regeringens proposition den 28., 30. og 31. oktober 1905. Modstanderne havde opstillet en række subsidiære forslag, som dog ikke blev vedtaget ved den endelige votering den 31. oktober. Regeringsforslaget bifaldtes med 87 mod 29 stemmer.⁸⁷

5. Konklusion

Med baggrund i den norske argumentanalyse i Stortinget kan der besvares bekræftende på spørgsmålet, om monarkiet i argumentationen blev sat i forbindelse med samfundsforhold, der rakte udover det dynastiske og nationale aspekt. I relation til den store spændvidde i ræsonnementer såvel for som mod den monarkiske statsform blev denne på ingen måde entydigt indplaceret i modsætningsforholdet mellem det dynastiske og nationale princip. Den parlamentarisk repræsenterede offentlighed i Norge så således på monarkiet som en statsform med berøringer til samfundslivets sociale, økonomiske, kulturelle og politiske anliggender, og ikke kun som en statsinstitution, der var indlejret i forholdet mellem det dynastiske og nationale princip.

Den parlamentariske debat i Norge forud for den norske folkeafstemning i november 1905 omhandlede især muligheden for at genoprette et nationalt kongedømme i Norge med referencer til vikingetiden og middelalderens nationale konger. Den kulturelle nationalisme anvendte sproglige argumenter mod valget af den danske prins Carl til norsk konge, da man fandt, at valget kunne udgøre et grundskud for den norske målbevægelse, der søgte at erstatte det herskende dansk-prægede rigsmål med det såkaldte landsmål. I stortingsdebatten fremholdt den radikale venstremand Johan Castberg, at de dynastiske forbindelser landene imellem var magtpolitisk nytteløse og farlige med henvisning til krigen i 1864, hvor omvendt statsråd Hagerup Bull (Højre) opponerede imod at perspektivere et nationalpolitisk opgør mellem dansk og tysk som en dynastisk motiveret krig om arvefølgen i hertugdømmerne. Denne diskussion af den nyeste danmarkshistorie ligger i naturlig forlængelse af det norske forbehold over for at knytte en dynastisk forbindelse med Danmark, jævnfør udformningen af Bernadotte-tilbuddet.

De dynastiske omstændigheder blev fra norsk republikansk side udvidet til også at omfatte det kulturelle liv, idet Castberg og G. Grivi varskoede en dansk sproglig indflydelse. Også politisk blev faren ved den danske påvirkning artikulert, da Eriksen (Arbeiderpartiet) og Castberg med reference til forfatningskampen i Danmark i slutningen af 1800-tallet advarede mod en politisk, konstitutionel smitte i kraft af den danske prins Carl som norsk konge. Denne bekymring vandt

⁸⁷ Ibid., 942.

genklang i det danske kongehus (kronprins Frederiks henstilling til en norsk folkeafstemning i et statsrådsmøde den 20. oktober 1905).

Den norske afstandtagen over for at knytte en dynastisk forbindelse med Danmark kontrasterer med betoningen af den nordiske samhørighedsfølelse, som Stortingets præsident, Carl Berner, eksponerede i november 1905. Parlamentets præsident understregede, at et norsk monarki var den sikreste garant for etableringen af en fælles skandinavisk neutralitetspolitik. Kongevalget blev fra norsk republikansk side ikke kun set som et nordisk spørgsmål. Den radikale venstremand Wollert Konow mente, at forbindelserne med Storbritannien havde bestemt den norske regerings anbefaling af prins Carl af Danmark, hvis gemalinde var britiskfødt prinsesse. Dynastiske forbindelser og dynastipolitik var for de norske venstrerepublikanere lig med udenrigspolitik som et fyrsteligt prerogativ, som Konow fandt belæg for i endnu højere grad ville gøre sig gældende i Norge med den danske prins Carl som konge.

Den forholdsvis udbredte norske reservation over for valget af den danske prins Carl udspillede sig blandt politikere, hvoraf mange i sin tid havde stemt for Bernadotte-tilbuddet. At prins Carl gennem sin mor var beslægtet med Bernadotterne, lå således implicit til grund for statsråd Sofus Arctanders påmindelse om, at det eventuelt nye danske dynasti i Norge ville blive nationalt ligesom det for nylig afsatte svenske Bernadotte-dynasti var blevet det i Sverige. Der var almindelig enighed om det unationale ved kongedømmet i Norge grundet de historiske forhold, men monarkisterne var overbeviste modsat republikanerne om holdbarheden i reetableringen af det nationale kongedømme efter 500 års fremmed styre, bl.a. med henvisning til de øvrige europæiske monarkier, hvor det blev hævdet, at det enkelte dynasti trods sin fremmede herkomst historisk set altid formåede at blive ét med nationen (D. Brynildsen).

Med valget af statsform diskuterede man i Norge åbent levedygtigheden af det nationale kongedømme i nationalismens tidsalder i begyndelsen af det 20. århundrede. Den norske situation med et kongevalg betød en debat, hvor uenighederne nødvendigvis måtte være mere hårdt optrukne. I det norske tilfælde fremtrådte Eidsvoll-forfatningen som den samlende nationale faktor på tværs af de politiske skillelinjer i noget, der bedst kan betegnes som norsk forfatningspatriotisme.

Tilhængernes argumentation for monarkiet i Norge var i høj grad defensiv (inspireret af Ibsens artikel fra 1898), hvilket kom til udtryk i fokuseringen på de eksterne forhold med datidens statslige organisering med monarkier i Europa som bevæggrund for at vælge monarkiet og i udenrigsminister Jørgen Løvlands værdirelativisme i forholdet mellem det konstitutionelle monarki og republikken. Det var svært at finde reelle monarkister i regeringen, og deres monarkisme var

overvejende formuleret taktisk uden ideologiske hensyn. Den pragmatiske tilgang udmøntede sig i, at diskussionen om monarkiets berettigelse f.eks. rettede sig ind efter rationelle, økonomiske forhold uden at tilhængerne af statsformen i noget særligt omfang ideologisk forsvarede statsformen som en værdi i sig selv. De norske monarkister betonedes monarkiets evne til at virke som et nationalt og folkeligt samlingspunkt, og de norske republikanere argumenterede imod monarkiet ved en undsigelse af det arvelige princip. Argumentanalysen blotlagde endvidere en norsk indstilling til forholdet mellem monarkiet og offentligheden, hvor idealer som jævnhed og økonomisk beskedenhed udtrykkes i det norske parlament 1905-06. I en norsk sammenhæng blev dette sociale forhold forstærket ved en manglende adelsklasse som mellemled mellem kongen og den brede offentlighed.

Litteratur

- Adriansen, Inge (red.): *Kulturel nordisme i hundrede år. Skandinavisk Museumsforbund 1915-2015*, København: Skandinavisk Museumsforbund og Museum Sønderjylland, 2015.
- Andersson, Jan A.: *Idé och verklighet: Föreningarna Norden genom 70 år*, Stockholm: Föreningen Norden, 1991.
- Nordiskt samarbete: Aktörer, ideer och organisering 1919-1953*, Lund: Lunds Universitet, 1994.
- 'Nordiskt samarbete – som det är skapat och format', *Nordisk Tidskrift för Vetenskap, konst och Industri*, årg. 71, hft. 4, 1995, 329-337.
- Arblaster, Paul: *A history of the low countries*, New York: Palgrave MacMillan, 2006.
- Aronson, Theo: *Grandmama of Europe: the crowned descendants of Queen Victoria*, London: Murray, 1984.
- Barton, Hildor Arnold: 'The Swedish Succession Crises of 1809 and 1810, and the Question of Scandinavian Union', *Scandinavian Studies*, vol. 42, nr. 3, 1970, 309-33.
- Sweden and Visions of Norway: Politics and Culture, 1814-1905*, Carbondale, Illinois: Southern Illinois University Press, 2003.
- Becker-Christensen, Henrik: *Skandinaviske drømme og politiske realiteter: Den politiske skandinavisme i Danmark 1830-1850*, Århus: Arusia – historiske skrifter, 1981.
- Berg, Roald: 'Norsk nasjonsbygging og 1905'. I Sven Eliæson og Ragnar Björk (red.): *Union & secession. Perspektiv på statsbildningsprocesser och riksupplösningar*, Stockholm: Carlssons förlag, 2000, 140-159.
- Berger, Stefan og Alexei Miller: *Nationalizing Empires*, Budapest: Central European University Press, 2015.
- Berresford Ellis, Peter: *Celtic Dawn: The Dream of Celtic Unity*, Talybont: Y Lolfa, 2002.
- Best, Geoffrey: *War and Society in Revolutionary Europe 1770-1870*, New York: Leicester University Press, 1982.
- Bismarck, Otto Fürst von: *Gedanken und Erinnerungen*, bd. I (ny udg.), Stuttgart: J. G. Cotta'sche Buchhandlung, 1922.
- Bjørn, Claus: *Blot til pynt? Monarkiet i Danmark – i går, i dag og i morgen*, København: Fremad, 2001.
- Bomann-Larsen, Tor: *Kongstanken*, bd. 1 i serien *Haakon & Maud*, Oslo: Cappelen Damm, 2002.
- Vintertronen*, bd. 3 i serien *Haakon & Maud*, Oslo: Cappelen Damm, 2008.
- Makten*, bd. 4 i serien *Haakon & Maud*, Oslo: Cappelen, 2008.
- Æresordet*, bd. 5 i serien *Haakon & Maud*, Oslo: Cappelen, 2011.
- Bramsen, Bo: *Huset Glücksborg i 150 år – 1825 – 6. Juli – 1975* (bd. 1-2), København: Forum, 1975.
- Bregnsbo, Michael: 'Fra konglomeratstat til enhedsstat (1720-1814)'. I Michael Bregnsbo og Kurt Villads Jensen: *Det danske imperium - storhed og fald*, København: Aschehoug, 2004, 148-73.
- (og Kurt Villads Jensen): *Det danske imperium – storhed og fald*, København: Aschehoug, 2004.
- Brubaker, W. R.: *Citizenship and Nationhood in France and Germany*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992.
- Bull, Edvard et al. (red.): *Norsk Biografisk Leksikon* (bd. I-XIX), Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), 1923-83.
- Byock, Jesse: *Viking Age Iceland*, London et al.: Penguin Books, 2001.

- Carter, Miranda: *The three emperors – three cousins, three empires and the road to World War One*, London og New York: Fig Tree, 2009.
- Colley, Linda: *Britons: Forging the nation, 1707-1837*, London: Pimlico, 1992.
- Cronin, Seán: *Irish nationalism: a history of its roots and ideology*, Continuum, Academic Press, 1980.
- Curley, Walter J. P.: *Monarchs in waiting*, rev. udg., London: Hutchinson & Co., 1975.
- Dehn-Nielsen, Henning: *Margrethe 2. – Danmarks Dronning*, København: Sesam, 1999.
(dansk redaktion): *Europas konge- og fyrstehuse* (dansk oversættelse af Jens Ramsing og Martin Hørdum), 2. udg., København: Aschehoug, 2007.
- De Schaepdrijver, Sophie: *De Grote Oorlog: het Koninkrijk België en de Eerste Wereldoorlog*, Antwerpen og Amsterdam: Atlas, 1997.
- Elmersjö, Henrik Åström: *Norden, nationen och historien – Perspektiv på föreningarna Nordens historieläroboksrevision 1919-1972*, Lund: Nordic Academic Press, 2013.
- Fleming, Patricia H.: 'The Politics of Marriage Among Non-Catholic European Royalty', *Current Anthropology*, vol. 14, Issue 3 (Juni 1973), 231-49.
- Friis, Aage: *Monrads og Lehmanns Forslag om en Nordisk Union 1863 – Tale ved Københavns Universitets Aarsfest den 23. November 1933*, København: Gyldendal, 1933.
'Skandinavismens Kulmination. Ministeriet Halls Planer om en nordisk Union forud for Martskundgørelsen 1863', *Historisk Tidsskrift*, Bd. 10, Rk. 3, 1934.
- Galántai, József: *Der österreichisch-ungarische Dualismus 1867-1918*, Wien: Oesterreichischer Bundesverlag, 1990.
- Gelardi, Julia: *Born to Rule*, London: St. Martin's Griffin, 2005.
- Glenthøj, Rasmus: *1864: Sønner af de slagte*, København: Gads Forlag, 2014.
(og Morten Nordhagen Ottosen): *1814: Krig, nederlag, frihed. Danmark-Norge under Napoleonskrigene*, København: Gads Forlag, 2014.
(og Morten Nordhagen Ottosen): *Skandinavien mellem Napoleon og Bismarck. Den politiske skandinavismes historie, 1814-1870*, Gads Forlag (under udgivelse i 2021).
- Goethem, Herman van: *Belgium and the monarchy: from national independence to national disintegration* (engelsk oversættelse af Ian Connerty), Bruxelles og Antwerpen: Academic and Scientific Publishers/University Press Antwerp, 2011.
- Green, Abigail: *Fatherlands – State-Building and Nationhood in Nineteenth-Century Germany*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Gregersen, N. J.: *Hvem berøvede Kong Oscar den norske Krone? – Politiske Interiører hvad virkelig foregik* (2. oplag), Kristiania: A/S W. C. Fabritius & Sønners Forlag, 1910.
- Greve, Tim: *Haakon VII – menneske og monark*, Oslo: Gyldendal norsk forlag, 1980.
- Gustafsson, Harald: 'Conglomerate or Unitary States. Integration Processes in early Modern Denmark-Norway and Sweden'. I Thomas Fröschl (red.): *Föderationsmodelle und Unionsstrukturen. Über Staatenverbindungen in der frühen Neuzeit vom 15. zum 18. Jahrhundert*, Wiener Beiträge zur Geschichte der Neuzeit, Band 21, Wien-München, 1994, 45-62.
Nordens historia – En europeisk region under 1200 år, 3. oplag, Lund: Studentlitteratur, 2017.
- Hálfðanarson, Guðmundur: 'Serving the Ties. Iceland's Journey from a Union with Denmark to a Nation-State', *Scandinavian Journal of History*, 31, nr. 3-4, 2006, 237-254.
- Hanisch, Manfred: 'Nationalisierung der Dynastien oder Monarchisierung der Nation? Zum Verhältnis von Monarchie und Nation in Deutschland im 19. Jahrhundert'. I Adolf M. Birke og Lothar Kettenacker (red.): *Bürgertum, Adel und Monarchie. Wandel der Lebensformen im Zeitalter des bürgerlichen Nationalismus*, München: De Gruyter Saur, 1989, 71-91.
- Hansen, Svein Olav: 'Foreningene Norden 1919-94 – ambisjoner og virkelighet', *Den jyske Historiker, De nordiske Fællesskaber – Myte og realitet i det nordiske samarbejde*, nr. 69-70, 1994, 114-132.
Drømmen om Norden: Den norske foreningen Norden og det nordiske samarbeidet 1919-1994, Oslo: Gyldendal, 1994.
- Heiberg, J. V. (udg.): *Unionens opløsning 1905: officielle aktstykker vedrørende unionskrisen og Norges gjenreisning som helt suveræn stat*, Kristiania: J. M. Stenersen & Co.s Forlag, 1906.
- Heiberg, Steffen (red.): *Danske dronninger i tusind år*, København: Gyldendal, 2000.
- Helle, Knut (red.): *Aschehous Norges historie*, Anne-Lise Seip, bd. 8: *Nasjonen bygges: 1830-1870*, Gro Hagemann, bd. 9: *Det moderne gjennombrudd: 1870-1905*, Oslo: Aschehoug, 1997.
- Hemstad, Ruth: *Fra Indian Summer til nordisk vinter – skandinavisk samarbeid, skandinavisme og unionsoppløsningen*, Oslo: Akademisk Publiserings, 2008.
'Skandinavismens' tilkomst som samtidig og omstridt begrep'. I Ruth Solveig Hemstad, Jes Fabricius Møller og Dag Thorkildsen (red.): *Skandinavismen. Vision og virkning*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2018, 21-45.

- Herre, Franz: *Wilhelm I – Der letzte Preusse*, München: Kiepenheuer & Witsch, 1980.
- Himmelstrup, Jens og Jens Møller (udg.): *Danske Forfatningslove og Forfatningsudkast*, København: J. H. Schultz Forlag, 1932.
- Hitchins, Keith: *The Romanians, 1774-1866*, Clarendon Press, 1996.
- Hobsbawm, Eric: *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*, 2. udg., Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- Hoelseth, Dag: 'En svensk-norsk union av det rätta slaget'. Forholdet mellom kongehusene i Norge og Sverige 1905-1929'. I Øystein Sørensen og Torbjörn Nilsson (red.): *Norsk-svenske relasjoner i 200 år*, Oslo, 2005, 41-56.
- Holm, Nils F. (udg.): *Mina Memoarer – Med företal och kommentarer*, bd. I-III, 1960-62, bd. III: *Om mitt förhållande till den danska frågan och skandinavismen*, Stockholm: P. A. Norstedt & Söners Forlag, 1962.
- Hovbakke Sørensen, Lars: 'Norden som idé og praksis: Den danske Foreningen Nordens rolle som politisk-ideologisk pressionsgruppe 1940-1960', *Historie* (Aarhus), 1996: 1, 84-113.
- Slagsbrødre eller broderfolk – Nordens historie gennem 1300 år*, Aschehoug Dansk Forlag A/S, 2004.
- Højrup, Knud: *Hendes Majestæt Dronning Margrethe II og hendes slægt*, Ager, 1996.
- Ibsen, Sigurd: 'Nationalt kongedømme', *Ringeren*, 1-31, Kristiania, 1898.
- Iijima, Edda-Binder og Ekkehard Kraft: 'Making of States. Constitutional Monarchies in the Balkans'. I Wim van Meurs og Alina Mungiu-Pippidi (red.): *Ottomans into Europeans. State and Institution-Building in South-Eastern Europe*, London, 2010, 1-29.
- Isaksen, Trond Norén: *Dronningen vi ikke fikk – En biografi om kronprinsesse Märtha og kong Olav*, Oslo: Genesis, 2003.
- Halvt for Norge? Bernadottene og det norske tronfølgespørsmålet, 1850-1905*. Masteroppgave i Historie. Oslo: Universitetet i Oslo, 2006.
- 'Kongen Norge ikke fikk. Prins Carl av Sverige og det svenske kandidaturet til den norske tronen i 1905'. I Ruth Hemstad og Sune Åkermann (red.): *Skilsmässan som förde os samman, Värmlands Museums årsbok 2006*, Karlstad: Stiftelsen Värmlands Museum og Värmlands Müseiförening, 2006, 85-97.
- 'The Power of Presence: Crafting a Norwegian Identity for the Bernadotte Heirs'. I Frank Lorenz Müller og Heidi Mehrkens (red.): *Royal Heirs and the Uses of Soft Power in Nineteenth-Century Europe*, Palgrave Studies in Modern Monarchy, London: Palgrave Macmillan, 2016, 103-123.
- Janfelt, Monika: *Att leva i den bästa av världar: Föreningarna Nordens syns på Norden 1919-1933*, Stockholm: Carlssons, 2005.
- Jarlsberg, Fritz Wedel: *Reisen gjennom Livet*, Oslo: Gyldendal norsk forlag, 1932.
- Jelavich, Charles: *South Slav Nationalisms, Textbooks, and Yugoslav Union before 1914*, Columbus, Ohio: Ohio State University Press, 1990.
- Jensen, Lotte (red.): *The Roots of Nationalism: National Identity Formation in Early Modern Europe, 1600-1815*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2016.
- Jespersen, Knud J. V.: *Rytterkongen – et portræt af Christian 10.*, København: Nordisk Forlag A/S, 2007.
- Christian X og Island – Christian X's optegnelser vedrørende Island 1912-1932*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2018.
- Johansen, Katia: *Alt for Norge! – udstillingskatalog*. Særdstilling i Christian VII's Palæ, Amalienborg Slot 8.11.2005-18.12.2005, København: De danske kongers kronologiske samling på Rosenborg Slot 2005.
- Kaarsted, Tage: *Krise og krig – 1925-1950*, bd. 13, i: Olaf Olsen (red.): *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, bd. 1-16 (1988-91), København: Nordisk Forlag A/S et al., 1991.
- Kan, Alexander: 'Storfurstendömet Finland 1809-1917 – dess autonomi enligt den nutida finska historieskrivningen', *Historisk Tidskrift*, 1, 2008, 3-27.
- Kann, Robert A.: 'Dynastic Relations and European Power Politics (1848-1918)', *The Journal of Modern History*, vol. 45, nr. 3 (September 1973), 387-410.
- Kearney, Hugh: 'Nation Building – British Style', *Culture & History*, 9-10, 1991, 43-54.
- Kitchen, Martin: *Europe between the wars*, 2. udg., Harlow et al.: Pearson Longman, 2006.
- Klößler, Jürgen: *Abenland – Alpenland – Alemannien. Frankreich und die Neugliederungsdiskussion in Südwestdeutschland 1945-1947*, München: Studien zur Zeitgeschichte, bd. 55, 1998.
- "Das Land der Alemannen..." Pläne für einen Heimatstaat im Bodenseeraum nach 1945*, Konstanz: UVK Universitätsverlag, 1999.
- Koch, Jeroen: 'The King as Father, Orangism and the Uses of a Hero: King William I of the Netherlands and the Prince of Orange, 1815-1840'. I Frank Lorenz Müller og Heidi Mehrkens (red.): *Royal Heirs and the Uses of Soft Power in Nineteenth-Century Europe*, Palgrave Studies in Modern Monarchy, London: Palgrave Macmillan, 2016, 263-281.

- Kroll, Frank-Lothar: 'Zwischen europäischem Bewusstsein und nationaler Identität. Legitimationsstrategien monarchischer Eliten im Europa des 19. und frühen 20. Jahrhunderts', *Historische Zeitschrift*, Beiheft 44, 2007, 353-74.
- Lalor, William Mead: *Royalty between the wars – A Picture Album*, 2. udg., Falköping: Rosvall Royal Books Antikvariat & Förlag, 2005.
- Kunisch, Johannes: 'Von der gezähmten zur entfesselten Bellona: Die Umwertung des Krieges im Zeitalter der Revolutions- und Freiheitskriege'. I J. Kunisch: *Fürst – Gesellschaft – Krieg: Studien zur bellizistischen Disposition des absoluten Fürstenstaates*, Köln: Böhlau Verlag, 1992, 203-26.
- Lange-Nielsen, Sissel: *Kronprins Harald av Norge*, Oslo: Norsk Kunstforlag A/S, 1977.
- Langewiesche, Dieter: *Die Monarchie im Jahrhundert Europas: Selbstbehauptung durch Wandel im 19. Jahrhundert*, Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2013.
- Lee, Sir Sidney: *King Edward VII: a biography – the reign, 22nd January 1901 to 6th May 1910* (bd. 2), London: Macmillian, 1927.
- Lerche, Anna og Marcus Mandal: *En kongelig familie – historien om Christian 9. og hans europæiske efterslægt*, Egmont Lademann A/S, 2003.
- Lidegaard, Bo: *Overleveren 1914-1945*, bd. 4, Carsten Due-Nielsen et al. (red.): *Dansk Udenrigspolitik Historie*, København, 2003.
- Lindgren, Malin: *Europas svigerbørn – Den glücksborgske familiesaga fra Christian IX til Margrethe II*, København: Høst & Søn, 1996.
- Marklund, Andreas: 'My king's good words: royal addresses, modern media and national narratives in Denmark, 1933-1945', *National Identities*, 2016, 333-357.
- Martin, Kingsley: 'The Evolution of Popular Monarchy', *Political Quarterly* 7 (2), April 1936, 155-78.
- Matos, Sérgio Campos: 'Was Iberism a Nationalism? Conceptions of Iberism in Portugal in the Nineteenth and Twentieth Centuries', *Portuguese Studies* 25 (2), 2009, 215-29.
- Mentz, Søren: 'Kongelige besøg på Island – en islandsk nationalstat i støbeskeen'. I Søren Mentz (red.): *Rejse gennem Islands historie – den danske forbindelse*, udg. i samarbejde med Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot, Gads Forlag, 2008, 108-128.
- Møller, Erik: *Skandinavisk Stræben og svensk Politik omkring 1860*, København: Gad, 1948.
- Møller, Jes Fabricius: *Dynastiet Glücksborg – en danmarkshistorie*, København: Gad, 2013.
- 'Monarkiet i Norden 1814-1914', *Magasin fra Det Kongelige Bibliotek*, nr. 4, 2014, 19-32.
- Nash, Michael L.: 'The last King of Finland', *Royalty Digest Quarterly*, 2012: 1.
- Nielsen, Jan Ahtola: 'Nordisk forår – stiftelsen af Foreningen Norden', *Fund og Forskning i Det Kongelige Biblioteks Samlinger*, bd. 45, 2006, 173-215.
- Ottosen, Morten Nordhagen: 'Nordisk krig og nordisk fred. Danmark, Norge og Sverige mellom krigslyst, fredsvilje og nøytralitet 1814-1914', *Militärhistorisk Tidskrift* 1, 2014, 167-214.
- 'Den dynastiske skandinavismens grobunn og grenser, ca. 1845-1870'. I Ruth Solveig Hemstad, Jes Fabricius Møller og Dag Thorkildsen (red.): *Skandinavismen. Vision og virkning*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2018, 255-83.
- Page, Stanley W.: *The Formation of the Baltic States: a study of the effects of great power politics upon the emergence of Lithuania, Latvia, and Estonia*, Harvard University Press, 1959.
- Palmer, Robert R.: 'Frederick the Great, Guilbert, Bülow: From Dynastic to National War'. I Peter Paret et al. (red.): *Makers of Modern Strategy: From Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton: Princeton University Press, 1986, 91-119.
- Panick, Käthe: *La race latine. Politischer Romanismus im Frankreich des 19. Jahrhunderts*, Pariser historische Studien, bd. 15, Bonn: Röhrscheid, 1978.
- Paulmann, Johannes: *Pomp und Politik: Monarchenbegegnungen in Europa zwischen Ancien Regime und Ersten Weltkrieg*, Paderborn et al.: Schöningh Verlag, 2000.
- 'Searching for a 'Royal International' – The Mechanics of Monarchical Relations in Nineteenth Century Europe'. I Martin H. Geyer og Johannes Paulmann (red.): *The Mechanics of Internationalism – Culture, Society, and Politics from the 1840s to the First World War*, London: Oxford University Press, 2001, 145-176.
- Petropoulos, Jonathan: *Royals and the Reich: The Princes von Hessen in Nazi Germany*, New York: Oxford University Press, 2006.
- Philips, Louise: 'Media discourse and the Danish monarchy: Reconciling egalitarianism and royalism', *Media, Culture & Society*, 21, 1999, 221-245.
- Pope-Hennessy, James: *Queen Mary 1867-1953*, London: George Allen and Unwin, 1959.
- Ramet, Sabrina P. et al. (red.): *Nations and Nationalisms in East-Central Europe, 1806-1918: A Festschrift for Peter F. Sugar*, Bloomington, Indiana: Slavica Publishers, 2003.

The three Yugoslavias – State-Building and Legitimation, 1918-2005, Washington D. C.: Woodrow Wilson Center Press, 2006.

Sellin, Volker: *Gewalt und Legitimität. Die europäische Monarchie im Zeitalter der Revolutionen*, München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2011.

Sjøqvist, Viggo: *Erik Scavenius – Danmarks udenrigsminister under to verdenskrige – statsminister 1942-1945*, bd. 1-2, København: Gyldendal, 1973.

Skott, Staffan: *Alla dessa Bernadottar – Kungarna, de kungliga och de övriga*, Stockholm: Albert Bonniers Forlag, 1996.

Snyder, Louis L.: *Macro-Nationalisms. A History of the Pan-Movements, Contributions in Political Science, number 112. Global perspectives in history and politics*, Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1984.

Sommer, Łukasz: 'Historical Linguistics Applied: Finno-Ugric Narratives in Finland and Estonia', *The Hungarian Historical Review* 3, no. 2, 2014, 391-417.

Spiegeleer, C. D.: 'Royal losses, symbolic politics and media events in interwar Europe: Responses to the accidental deaths of King Albert I and Queen Astrid of Belgium (1934-1935)', *Contemporary European History*, 24 (2), 2015, 155-174.

Stavnstrup, P.: *Vor Konge, 1870 – 26. September – 1940*, København: Chr. Erichsens Forlag, 1943 (optrykt efter første udgave fra 1940).

Steining, Jørgen: *Den danske Rigsdag 1849-1949*, bd. VI, s. 315-409, København: udg. af Statsministeriet og Rigsdagens Præsidium, 1953.

Stortinget (udg.): *De stenografiske referater fra de hemmelige møter i stortinget i 1905*, Oslo, 1951.

Strandmann, Hartmut Pogge von: 'Nationalisierungsdruck und königliche Namensänderung in England. Das Ende der Grossfamilie europäischer Dynastien'. I Gerhard A. Ritter og Peter Wende (red.): *Rivalität und Partnerschaft: Studien zu den deutsch-britischen Beziehungen im 19. und 20. Jahrhundert*, Paderborn: Schöningh Verlag, 1999, 69-91.

Stråth, Bo: 'Scandinavian Identity: A Mythical Reality'. I Nils Arne Sørensen (red.): *European Identities: Cultural Diversity and Integration in Europe since 1700*, Odense: Odense University Press, 1995, 37-57.

Sørensen, Øystein: *Kampen om Norges sjel, 1770-1905, Norsk idéhistorie*, bd. III, Oslo: Aschehoug, 2001.

Thorkildsen, Dag: 'Skandinavismen – en historisk oversikt'. I Øystein Sørensen (red.): *Nasjonal identitet – et kunstprodukt?*, KULTs skriftserie nr. 30, Oslo, 1994, 191-209.

Torbacke, Jarl: *Den store katastrofe* (dansk oversættelse af Yan Bjøl), bd. 17 i serien *Politikens Verdenshistorie*, Erling Bjøl (red.), København: Politikens Forlag A/S, 1986.

Urbach, Karina (red.): *Royal Kinship: Anglo-German Family Networks 1815-1918*, München: De Gruyter Saur, 2008.

Van der Kiste, John: *Northern Crowns – the kings of modern Scandinavia*, Sutton Publishing, 1996.

Van Ginderachter, Maarten og Marnix Beyen (red.): *Nationhood from below: Europe in the Long Nineteenth Century*, New York: Palgrave MacMillan, 2012.

Vedung, Evert: *Unionsdebatten 1905 – En jämförelse mellan argumenteringen i Sverige och Norge*, Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1971.

Weibull, Jörgen: *Bernadotterna på Sveriges tron*, Stockholm: Bonnier, 1971.

Bernadotterna – En krönika om vårt kungahus i kultur och politik, Stockholm: Bonniers, 1991.

Wilkenschildt, Merete: *Kongelige bryllupper i Danmark gennem 500 år*, København: Lindhardt og Ringhof, 2003.

Worsøe, Hans H.: *Håndbog i slægtshistorie*, 3.udg., København: Politikens Forlag A/S, 1997.

Østergaard, Uffe: 'Norden – europæisk eller nordisk?', *Den jyske Historiker, De nordiske fællesskaber – Myte og realitet i det nordiske samarbejde*, nr. 69-70, 1994, 7-38.

The Geopolitics of Nordic Identity – from Composite States to Nation-states, Working Papers 1997/14, København: Dansk Udenrigspolitisk Institut (DUPI), 1997.

'De skandinaviske staters udvikling', *Politica – Tidsskrift for politisk videnskab*, vol. 40, no. 4, 2008, 442-56.

'Cooperation Among Equals: Political Cooperation in the Nordic Countries'. I Ras Tind Nielsen og Geir Helgesen (red.): *Ideas, Society and Politics in Northeast Asia and Northern Europe: Worlds Apart, Learning From Each Other*, København: NIAS Press, 2012, 175-209.

'De nordiske lande i Europa'. I Peder Andersen et al. (red.): *Hvordan ser verden ud? – 73 bidrag om økonomi, institutioner og værdier. Professor Niels Kærgård 70 år*, København: Djøf Forlag, 2012, 295-301.

'Norden og Tyskland i Europa'. I Anna Florén og Emelie Höglund (red.): *Norden återupptäcker Tyskland: Nya perspektiv på gamla relationer*, Oslo: Skyline Forlag, 2013, 24-45.

Anvendte web-adresser:

<https://lovdata.no/dokument/HIST/lov/1814-05-17-20120521>

https://www.constituteproject.org/constitution/Belgium_2014.pdf?lang=en

https://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_the_Kingdom_of_Prussia
www.constitutia.ro/const1866.htm
<http://no.wikisource.org>